

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KÂRLILIĞIN
BELİRLEYİCİLERİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DEMET ZAĞLI

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MÜMİN ATALAY ÇETİN

AKSARAY-2025

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KÂRLILIĞIN
BELİRLEYİCİLERİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DEMET ZAĞLI

DANIŞMAN : DOÇ. DR. MÜMİN ATALAY ÇETİN
JÜRİ ÜYESİ : PROF. DR. İBRAHİM BAKIRTAŞ
JÜRİ ÜYESİ : DR. ÖĞR. ÜYESİ İLKER YAMAN

AKSARAY-2025

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Demet

Soyadı : Zağlı

Bölümü : İktisat

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri: OECD Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme

İngilizce Adı : Determinants of Profitability in the Banking Sector: An Investigation of OECD Countries

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Demet ZAĞLI

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Demet Zağlı tarafından hazırlanan “Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri: OECD Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Kabul</u>	<u>Ret</u>	<u>İmza</u>
Danışman: Doç. Dr. Mümin Atalay ÇETİN İktisat Teorisi / Aksaray Üniversitesi	☐	☐	
Üye: Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ İktisat Teorisi / Aksaray Üniversitesi	☐	☐	
Üye: Dr. Öğr. Üyesi İlker YAMAN Maliye Teorisi / Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	☐	☐	

Tez Savunma Tarihi:/...../.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

İmza

TEŞEKKÜR SAYFASI

Tez konusu olarak “Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri: OECD Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme” belirleme aşaması dahil olmak üzere bu tezi hazırlama sürecimde başından sonuna kadar karşılaştığım tüm zorluklarda destek olan çözüm üreten, hoşgörü, anlayış ve sabırlı tutumunu özveri ile gösteren sayın danışman hocam Doç. Dr. Mümin Atalay ÇETİN ‘e sonsuz teşekkürlerimi arz ederim. Tez savunma sürecimde jüri üyesi olarak katılım sağlayan ve bilimsel değerlendirmeleri ile çalışmama önemli katkılar sunan Sn. Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ ve Sn. Dr. Öğr. Üyesi İlker YAMAN hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Finansal sistemin merkezinde yer alan bankalar geçmişten günümüze toplumsal refah artışının sağlanmasında kilit aktörler olarak önemli rol oynamıştır. Bankalar tasarruf sahiplerinden topladıkları tasarrufları fon talep edenlere ve yatırımcılara aktararak bir köprü görevi görmektedir. Bankalar gerçekleştirdikleri bu köprü görevi ile ekonomide kaynakların etkin dağıtımını sağlamakta, ekonominin büyümesine ve kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bankacılık sektörünün yüksek kârlılık elde etmesi finansal istikrarı ve yatırımcı güvenini artırmakta ve böylece artan ekonomik performansı desteklemektedir. Bankacılık sektörünün makroekonomi için söz konusu bu önemli işlevi göz önünde bulundurularak, bu tez çalışmasında, 2002-2019 yılları arasında, OECD ülkelerinde bankacılık sektöründe kârlılığın belirleyicileri statik panel veri teknikleri yardımıyla incelenmiştir. Bu süreçte, üç farklı bankacılık sektör kârlılığı göstergesi temelinde 3 farklı analiz modeli oluşturulmuştur. Ayrıca bankacılık kârlılık göstergeleri makroekonomik, bankacılık sektörel ve kurumsal değişkenler başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Analiz bulguları her üç farklı kârlılık göstergesi modelinde de ekonomik büyüme, finansal gelişim ve bankacılık Z-Skor ile ölçülen banka istikrarının temel kârlılık belirleyicileri olduğunu ortaya koymuştur. Buna ek olarak, takipteki kredilerin, enflasyonun, banka etkinsizliğinin ve kurumsal kalitedeki iyileşmelerin en az iki farklı kârlılık göstergesi üzerinde aynı yönde etki meydana getirdiği tespit edilmiş ve benzer şekilde söz konusu göstergelerin de bankacılık sektör kârlılığı üzerinde kilit rol oynayan göstergeler olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca, banka faiz dışı gelirlerinin payındaki artışın ve kamu borcunun banka kârlılığı üzerindeki etki yönünün, benimsenen banka kârlılık göstergesine göre farklılaştığı saptanmıştır. Son olarak, bankacılık sermaye düzenlemelerine ilişkin önemli bir gösterge olan sermaye yeterlilik oranının ve işsizliğin ise bir kârlılık göstergesi için istatistiksel olarak anlamlı etki sunduğu ortaya konmuştur. Bu durumda söz konusu değişkenlerin bankacılık kârlılığı üzerindeki etkisi diğer değişkenlere oranla daha zayıftır. Tez çalışmasında elde edilen tüm bu bulgular, OECD ülkelerindeki karar alıcılar tarafından bankacılık sektörü kârlılığını artırmak için uygulanacak politika çerçevelerini tasarlarken göz önünde bulundurulmalıdır.

Anahtar Kelimeler : Banka Performansı, Banka Kârlılığı, OECD, Panel Veri

Bilim Kodu : 111909

Sayfa Adedi : 194

Yazar : Demet ZAĞLI

Danışman : Doç. Dr. Mümin Atalay ÇETİN

ABSTRACT

Banks, as central institutions in the financial system, have historically played a vital role in enhancing social welfare. Acting as intermediaries, banks channel savings from depositors to borrowers and investors. Through this intermediary function, banks facilitate the efficient allocation of resources across the economy, thereby contributing to economic growth and development. Moreover, the high profitability of the banking sector strengthens financial stability and investor confidence, ultimately supporting improved economic performance. Given the crucial role of the banking sector in the macroeconomy, this thesis investigates the determinants of banking sector profitability in OECD countries between 2002 and 2019 using static panel data techniques. Three distinct analytical models were developed, each based on a different measure of banking sector profitability. The determinants of profitability were grouped under three categories: macroeconomic variables, banking sector variables, and institutional variables. The analysis revealed that economic growth, financial development, and bank stability—measured by the banking Z-score—are the primary determinants of profitability across all three models. Additionally, non-performing loans, inflation, bank inefficiency, and improvements in institutional quality were found to have consistent effects on at least two profitability measures, highlighting their significant influence on banking sector performance. Furthermore, the study found that the impact of increased non-interest income and public debt on bank profitability varies depending on the specific profitability indicator used. Lastly, the capital adequacy ratio—an essential measure of regulatory capital—and unemployment were shown to have statistically significant effects on only one profitability indicator, suggesting a weaker influence compared to other variables. These findings should be taken into account by policymakers in OECD countries when designing strategies to enhance the profitability of their banking sectors.

Keywords : Bank Performance, Bank Profitability, OECD, Panel Data

Science Code : 111909

Number of Pages : 194

Author : Demet ZAĞLI

Supervisor : Doç. Dr. Mümin Atalay ÇETİN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR SAYFASI	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
BANKACILIK SEKTÖRÜ	4
1.1. Bankacılık Sektörü: Kavramsal Arka Plan	5
1.1.1. Bankanın Tanımı ve Bankacılık Sisteminin İşleyişi	8
1.1.2. Bankaların Ortaya Çıkışı: Tarihsel Bir Süreç.....	12
1.1.3. Bankaların Fonksiyonları ve Faaliyet Konuları	16
1.2. Banka Türleri	24
1.2.1. Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar	25
1.2.1.1. Kamu Bankaları	26
1.2.1.2. Özel Bankalar.....	26
1.2.1.3. Karma Bankalar	27
1.2.1.4. Yabancı Bankalar.....	27
1.2.2. Kapsamlarına Göre Bankalar	27
1.2.2.1. Perakende Bankacılık (Çok Amaçlı Bankacılık)	28
1.2.2.2. Toptancı Bankacılık (Tek Amaçlı/Uzman Bankalar)	28

1.2.2.3. Holding Bankacılığı	29
1.2.2.4. Kıyı Bankacılığı (Offshore Bankalar).....	29
1.2.3. Faaliyet Alanlarına Göre Bankalar	32
1.2.3.1. Merkez Bankaları.....	33
1.2.3.2. Ticaret Bankaları.....	35
1.2.3.3. Kalkınma Bankaları	36
1.2.3.4. Yatırım Bankaları.....	37
1.2.3.5. Katılım Bankaları.....	38
1.2.4. Diğer Banka Türleri.....	40
İKİNCİ BÖLÜM	42
BANKA KÂRLILIĞI VE GÖSTERGELERİ.....	42
2.1. Bankacılık Performans Göstergeleri	42
2.2. Banka Kârlılığı ve Göstergeleri	44
2.2.1. Varlık Getirisi (ROA).....	45
2.2.2. Özkaynak Getirisi (ROE)	47
2.2.3. Net Faiz Marjı (NIM)	49
2.3. Bankacılık Sektöründe Kârlılık Belirleyicileri.....	51
2.3.1. Makroekonomik Belirleyiciler	51
2.3.1.1. GSYİH	52
2.3.1.2. Enflasyon Oranı	53
2.3.1.3. İşsizlik Oranı	55
2.3.1.4. Finansal Kalkınma Endeksi	56
2.3.1.5. Hükümet Borcu	57
2.3.1.6. Faiz Oranı.....	57
2.3.2. Bankacılık Sektör Belirleyicileri	58
2.3.2.1. Sermaye Yeterliliği Oranı (Capital Adequacy Ratio - CAR)	58
2.3.2.2. Banka Büyüklüğü.....	61
2.3.2.3. Likidite Riski	63
2.3.2.4. Operasyonel Maliyetler.....	65
2.3.2.5. Gelir Çeşitlendirmesi	66
2.3.2.6. Pazar Yoğunlaşması.....	67
2.3.2.7. Takipteki Kredi Oranı (Non-Performing Loan Ratio - NPL)	68

2.3.2.8. Banka Z- Skoru	70
2.3.2.9. Maliyet/Gelir Oranı (Cost to Income Ratio - CIR).....	71
2.3.2.10. Banka Faiz Dışı Gelir Oranı	72
2.3.3. Kurumsal Kalite.....	72
2.4. Bankacılık Sektöründe Kârlılık Göstergeleri ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Literatür Taraması	74
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	119
OECD ÜLKELERİ BANKA KÂRLILIK BELİRLEYİCİLERİ ANALİZİ.....	119
3.1. Veri.....	120
3.1.1. Tanımlayıcı İstatistikler.....	123
3.2. Yöntem.....	128
3.2.1. Panel Veri Analizi	129
3.2.1.1. Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS) Tahmincisi.....	131
3.2.1.2. Panel Rassal Etkiler (RE) Tahmincisi.....	132
3.2.1.2.1. Breusch-Pagan Lagrange (LM) Testi.....	132
3.2.1.3. Panel Sabit Etkiler (FE) Tahmincisi	133
3.2.1.3.1. Hausman Tanı Testi.....	134
3.2.1.4. Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (FGLS) Tahmincisi	135
3.3. Otokorelasyon, Değişen Varyans ve Yatay Kesit Bağımlılık Testleri.....	136
3.3.1. Wooldridge Otokorelasyon Testi	136
3.3.2. Modified Wald Değişen Varyans Testi	137
3.3.3. Pesaran Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	138
3.4. Analiz ve Bulgular	138
3.4.1. POLS, FE ve RE Tahminci Sonuçları	139
3.4.2. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları.....	143
3.5.2. Otokorelasyon, Değişen Varyans Test Sonuçları.....	144
3.5.3. Dirençli Statik Panel Veri Tahmincisi (FGSL) Sonuçları.....	144
SONUÇ.....	149
KAYNAKÇA	154
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	178

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Bankacılığın Gelişimi.....	13
Tablo 2. Bankacılık Fonksiyonları.....	18
Tablo 3. Bankacılık Hizmetleri ve Risk Türleri.....	20
Tablo 4. Bankacılık Sektöründe Kârlılık Göstergeleri ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Literatür Taraması.....	97
Tablo 5. Banka Kârlılığı Ampirik Modellerinde Kullanılan Göstergeler ve Veri Kaynakları	123
Tablo 6. Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	124
Tablo 7. Pairwise Korelasyon Matris Sonuçları	126
Tablo 8. Statik Panel Tahminci Sonuçları: Bağımlı Değişken ROA.....	139
Tablo 9. Statik Panel Tahminci Sonuçları: Bağımlı Değişken ROE	141
Tablo 10. Statik Panel Tahminci Sonuçları: Bağımlı Değişken NIM	142
Tablo 11. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları.....	143
Tablo 12. Otokorelasyon Ve Değişen Varyans Test Sonuçları	144
Tablo 13. FGLS Tahminci Sonuçları.....	145

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Finansal Sistemde Fon Akışı	7
Şekil 2. Modern Finansın Evrimi.....	9
Şekil 3. Bankacılık Sisteminin İşleyiş Yapısı	11
Şekil 4. Banka Türleri	25
Şekil 5. OECD Ülkelerinde Banka Kârlılık Göstergeleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: 2002-2019.	53
Şekil 6. Enflasyon Oranı ile Banka Kârlılık Göstergesi ROA ’nın İlişkisi.	55
Şekil 7. Analiz Aşamaları.	131

KISALTMALAR

BC	: Sermayenin Toplam Varlıklara Oran
BIS	: Uluslararası Ödemeler Bankası
BK	: Banka Konsantrasyonu
BOPO	: Faaliyet Giderleri-Faaliyet Geliri
CAR	: Banka Düzenleyici Sermayesi Risk Ağırlıklı Varlıklara Oranı
CIR	: Banka Maliyeti Gelir Oranı
CR	: Brüt Kredilerdeki Kredi Zararları İçin Genel Karşılıklar
DEBT	: Genel Hükümet Brüt Borç GSYİH'nın Yüzdesi
FDG	: Toplam Faiz Dışı Giderler/Toplam Varlıklar
FDR	: Finansmanın Mevduata Oranı
GÇ	: Faiz Dışı Gelir/ Toplam Gelir
GDP	: Ekonomik Büyüme
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IIP	: Faiz Dışı Gelirler Hariç İşletme Giderlerinin Toplam Aktiflere Oranı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
INF	: Enflasyon
KRED	: Toplam Krediler/Toplam Aktifler
LDR	: Kredi/Mevduat Oranı
LI	: Bankaların Piyasa Gücünün Doğrudan Ölçüsü
LIK	: Likit Varlıklar/Toplam Varlıklar

LLP	: Kredi zarar karşılık oranı
LR	: Toplam Likit Varlıkların Toplam Varlıklara Oranı
MDK	: Toplam Mevduat Dışı Kaynaklar / Toplam Pasif
MVD	: Toplam Mevduat / Toplam Pasif
NIM	: Net Faiz Marjı
NPF	: Sorunlu Finansman
NPL	: Takipteki Kredilerin Toplam Kredilere Oranı
OC	: İşletme Giderlerinin Toplam Varlıklara Oranı
OCRR	: Nakit Artı Merkez Bankası'ndaki Bakiyelerin Toplam Varlıklara Oranı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OZK	: Öz Kaynaklar / Toplam Pasif
QM	: İşletme Giderlerinin Brüt Gelire Oranı
ROA	: Aktif Kârlılık Oranı
ROE	: Öz Kaynak Kârlılık Oranı
TKTV	: Toplam Kredi/ Toplam Mevduat Oranı
TÖTV	: Toplam Öz Kaynak/ Toplam Varlık Oranı
TUV	: Toplam Uzun Vadeli Kaynaklar / Toplam Pasif
UNEMP	: İşsizlik
UVOZ	: Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar / Öz Kaynaklar
UVYK	: Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar / Toplam Pasif
Z-SKOR	: Banka Z Puanı

GİRİŞ

Antik çağlardan günümüze kadar geçen süreç içerisinde finansal aracılık faaliyetleri önemli dönüşümler gerçekleştirmiştir. Bu dönüşümlerin en çığır açıcı olanlarından bir tanesi de bankacılık faaliyetlerinin gelişimidir. Geçmişten günümüze bankacılık faaliyetlerindeki dönüşümler, sermayeye erişim imkânlarını kolaylaştırmakla kalmamış, yatırım artışlarını destekleyerek, ekonomik kalkınma ve büyüme süreçlerine destek olmuştur. Böylece finansal piyasalardaki gelişmeleri takip eden büyüme süreçleri, yarattığı istihdam ile toplumsal refahın artışına önemli katkılar sunmuştur. Tüm bu bilgiler ışığında, bankacılık sektörünün ekonominin, özellikle yatırım ve tasarruf cephesinde, kritik rol oynayan başat aktörlerden biri olduğu sıkça ifade edilmiştir. Bu bağlamda, bu tez çalışmasının ilk bölümünde bankacılık sektörünün tarihsel gelişim süreçleri ve modern bankacılık sisteminde yer alan banka türleri kısaca ele alınarak, açıklanmaktadır.

Bankacılık faaliyetlerinin iktisadi gelişme süreçlerinde oynadığı bu aktif rol, hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ekonomilerde bankacılık faaliyetlerinin finansal sistem içerisinde dominant bir hacime sahip olması ile desteklenmektedir. Dolayısıyla bankacılık sektöründeki gelişmeler toplumsal refahı doğrudan etkilemekle birlikte, aracılık maliyetlerini azaltarak sermaye erişimini daha az maliyetli bir hale getirmektedir. Böylece firmaların kar maksimizasyonu hedefine ulaşmasına da imkân sağlanmaktadır. Bu noktada, bankaların artan performansı da finansal gelişme süreçlerini hızlandırarak, iktisadi aktivite hacmini artıracaktır.

Banka performansı her ne kadar kârlılığa, likiditeye, aktiflere, özkaynaklara ve gelir-gider yapısı gibi farklı unsurlara göre belirleniyor olsa da, literatürde banka kârlılığı en temel performans göstergeleri olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda, bankacılık sektörü kârlılığının belirleyicileri ekonomi alanında çalışan uzmanlar, akademisyenler ve politika yapıcılar tarafından sıklıkla ele alınan bir inceleme konusu olagelmıştır. Banka kârlılığı ekonomilerin gelişmişlik düzeyine dair önemli bir gösterge olarak kabul edildiğinden,

kârlılığın belirleyicilerini açıklamaya yönelik çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Ancak, özellikle uygulama literatüründe banka kârlılığının belirleyicilerine ilişkin çok sayıda farklı göstergeler kullanıldığından, araştırmacılar tarafından uzlaşıya varılmış net bir belirleyici seti bulunmamaktadır. Buna karşın, banka kârlılığının belirlenmesinde makroekonomik belirleyiciler ve banka sektör belirleyicileri kârlılığı etkileyen önemli unsurlar arasında kabul edilmektedir. Bunlara ek olarak, son yıllarda yapılan ekonomik çalışmalarda, kurumsal kalite belirleyicilerinin ihmal edilemeyecek bir faktör olduğuna dair yaygın bir görüş de ağırlık kazanmaktadır. Bu bilgilerden hareketle, bu tez çalışmasının ikinci bölümünde bankacılık performans göstergeleri incelenmekte, banka kârlılığı kavramsal olarak ele alınmakta ve banka kârlılık göstergeleri tartışılmaktadır. Daha sonra ise banka kârlılık belirleyicileri makroekonomik, sektörel ve kurumsal perspektiften değerlendirilmektedir. Son olarak ise, uygulama literatüründe bankacılık sektör belirleyicilerine ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar incelenerek, genel bir literatür taraması sunulmaktadır.

İktisadi yazın değerlendirildiğinde, banka kârlılık göstergelerine ilişkin çok sayıda farklı örneklem grubu için, çok sayıda farklı yöntem ile incelemeler gerçekleştirilmesine karşın, OECD ülke grubu için gerçekleştirilen çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak, literatürde banka kârlılığı göstergeleri olarak tespit edilen ROA, ROE ve NIM göstergelerinin ayrı ayrı modeller içerisinde incelendiği araştırmaların sayısının da oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Ayrıca, literatürdeki araştırmaların çoğunluğunun banka kârlılık belirleyicilerini yalnızca makroekonomik, ya da yalnızca sektörel açıdan ele aldığı belirlenmiştir. Literatürdeki tüm bu eksikliklerden hareketle bu tez çalışmasının temel motivasyonu, OECD ülkeleri için banka kârlılık göstergelerini daha geniş bir bakış açısıyla inceleyerek, politika yapıcılar için temel çıkarımlar sunmaktır. Bu kapsamda bu tez çalışmasının temel amacı 2002-2019 yılları arasında, 35 OECD ülkesi için banka kârlılık göstergelerinin (ROA, ROE ve NIM), makroekonomik, bankacılık sektörel ve kurumsal belirleyicilerini ayrı modeller aracılığı ile statik panel veri tekniklerini kullanarak incelemektir. Bu bağlamda bu tez çalışmasının üçüncü ve son bölümünde, analizde kullanılan veri seti, yöntem ve bulgular sunulmaktadır.

Tez çalışmasının uygulama analizi sonucunda literatüre sağlanması beklenen katkılar; i. OECD ülkelerinde banka kârlılık belirleyicilerinin üç farklı modele yardımıyla incelenmesi

ve bulguların karşılaştırılmasına olanak sağlanması, ii. OECD ülkelerinde banka kârlılık belirleyicilerinin farklı boyutlarının incelenmesi ve söz konusu boyutlarda yer alan temel belirleyicilerin saptanarak, politika yapıcılara yol gösterecek sonuçlar sunulması, iii. Statik ve dirençli panel veri tahmincileri kullanılarak, olası sapmalı ve yanlı sonuçların doğurabileceği hatalı hesaplamalardan kaçınarak, güvenilir istatistiksel sonuçlar sunmak, olarak sıralanmaktadır. Söz konusu bu katkılar başarıldığında, OECD ülkelerinde politika yapıcılar, banka performansını ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi artırmak için takip edilmesi gereken banka kârlılık göstergelerinin neler olduğunu saptayarak, başarılı politika çerçeveleri çizebilecektir.

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde bankacılık sektörünün kavramsal arka planı ele alınmakta, ikinci bölümde banka kârlılık göstergeleri ve belirleyicileri açıklanmakta, son bölümde ise OECD ülkelerinde banka kârlılık belirleyicilerine ilişkin analiz gerçekleştirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜ

Finansal aracılık faaliyetleri, tarihin en eski çağlarından beri süregelen ve gelişimin ve dönüşümün en önemli unsurlardan biri olagelmıştır. Finansal sistemin gelişmesi ile birlikte finansal aracılık faaliyetleri de değişimler göstermiş ve özellikle Kıta Avrupa'sı başta olmak üzere modern anlamda bankacılık faaliyetleri yaklaşık yarım yüzyıl önce görülmeye başlanmıştır. Savaşların finanse edilmesi gibi temel ihtiyaçlar Kıta Avrupası'nda bankacılık faaliyetlerinin hızla yaygınlaşmasına vesile olmuştur. Bu süreçte ödemeler sistemin en önemli unsuru olan para yerine kullanılan materyallerin geçirdiği hızlı dönüşüm finansal sistemi ve bankacılık faaliyetlerini de etkilemiş ve bu süreç günümüzdeki modern bankacılık anlayışının oluşumuna katkı sağlamıştır.

Bankacılık faaliyetleri sermayenin daha düşük maliyetler ile temini, aracılık faaliyetlerindeki olası işlem maliyetlerinin azaltılması, atıl tasarruflara etkinlik kazandırılması gibi avantajlar meydana getirerek, iktisadi büyüme ve kalkınma süreçlerini hızlandırmıştır. Özellikle 1990'lı yılların başından beri devam eden hızlı dijitalleşme ile birlikte, bankacılık sektörü finansal sistem içerisinde dominant hale gelmiş ve yalnızca sermayenin yatırımcılara ve tüketicilere ulaştırılmasında kilit rol oynamakla kalmayarak, ayrıca uluslararası sermaye hareketlerini de hızlandırarak küresel ekonominin büyümesine destek olmuştur.

Bu kapsamda bankacılık karının belirleyicilerini inceleyen bu tez çalışmasının birinci bölümünde bankacılık sektörü kavramsal olarak ele alınmakta, bankacılık faaliyetlerinin tarihsel gelişim süreci değerlendirilmekte ve modern bankacılığın temel fonksiyon ve işlevleri açıklanmaktadır. Son olarak günümüz bankacılık sisteminde yer alan farklı banka türleri sıralanmakta ve bankacılık sektörünün genel işleyişi yapısı tartışılmaktadır.

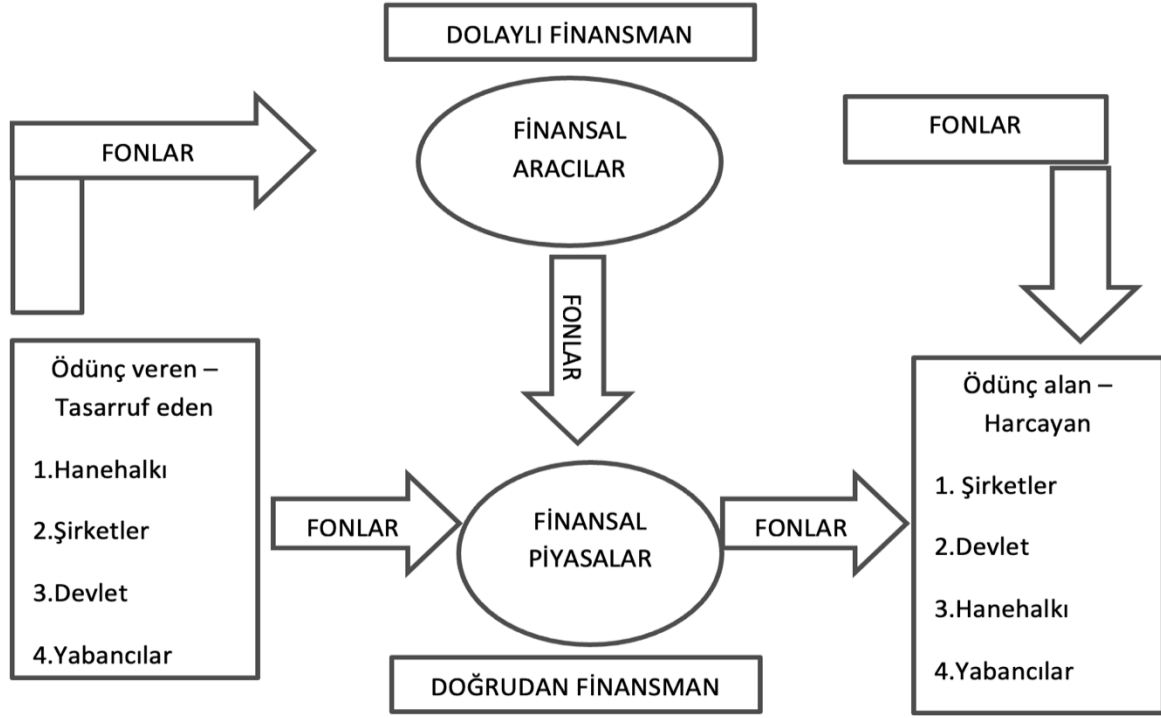
1.1. Bankacılık Sektörü: Kavramsal Arka Plan

Bankalar, modern ekonomilerde tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasında finansal aracılık işlevi gören temel kurumlardan biridir. Geleneksel anlamda bankalar, bireylerden ve kurumlardan topladıkları fonları, kredi ve yatırım araçları yoluyla yeniden ekonomiye kazandırarak ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. Ancak bankacılığın tarihsel kökeni ve temel işlevleri, yalnızca finansal aracılıkla sınırlı değildir. Bankalar, parasal istikrarın korunması, risk yönetimi, likidite sağlama ve finansal piyasaların düzenlenmesi gibi kritik görevleri de yerine getirmektedir (Mishkin, 2018, s. 72). Bankalar tüm bu görevleri yerine getirmek suretiyle, fon akışının sağlanmasında ve piyasaların etkin şekilde işleminde önemli ve güvenilir bir rol oynamaktadır. Çünkü tüm bu süreçler, düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar ile hukuki ve idari düzenlemeler tarafından güvence altına alınarak sürdürülebilir hale getirilmektedir. Dolayısıyla, finansal sistemin etkin ve verimli işleyebilmesi için bankaların varlığı öncelikli bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Bankaların aracılık faaliyetleri, doğrudan finansman mekanizmasının doğurduğu çeşitli yapısal sorunların önlenmesinde etkin bir rol üstlenmektedir. Bir ekonomide fon fazlasına sahip birimler, fon ihtiyacı olan bireyler ve şirketlerle doğrudan temas kurmaya çalıştığında asimetrik bilgi, işlem maliyetleri ve likidite kısıtları gibi önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Örneğin, tasarruf sahipleri fonlarını kime tahsis edecekleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları için, doğrudan kredi vermek yerine, güvenilir ve denetlenen bir finansal kurumu aracı olarak kullanmayı tercih etmektedir. Aynı şekilde, fon talep eden bireyler ve işletmeler uygun vadeler ve faiz oranlarıyla finansman sağlamak için bankacılık sistemine ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda, bankalar yalnızca bir finansal aracı değil, aynı zamanda ekonomik kaynakların etkin dağılımını sağlayan merkezi bir mekanizma olarak da işlev görmektedir. Bankacılık sisteminin yokluğunda, finansal kaynakların etkin dağılımı mümkün olmayacak ve ekonomik faaliyetler ciddi şekilde aksayacaktır. Buna ek olarak bankalar, yatırımların finansmanını sağlayarak ekonomik büyüme ve kalkınmayı teşvik etmektedir. Ayrıca bankalar, mevduat kabul eden ve kredi veren finansal araçlar olarak iktisadi aktörlerden tasarrufları toplamakta ve krediye dönüştürerek ekonomiye kazandırmaktadır. Böylece, sermaye akışını optimize ederek sürdürülebilir büyüme sürecine destek sağlamaktadır (Saunders vd., 2018, ss. 21-23).

Bankaların fonksiyonları, bankacılığın uzun yıllar süren gelişim süreci içerisinde meydana gelen dönüşümlerle birlikte sürekli olarak gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Geleneksel bankacılık sistemi mevduat kabulü ve kredi verme gibi temel işlevlere odaklanırken, modern bankacılıkta risk yönetimi, sermaye piyasalarıyla entegrasyon, yatırım hizmetleri ve sigorta aracılığı gibi geniş bir hizmet yelpazesi bulunmaktadır. Özellikle küreselleşme ve finansal teknolojilerdeki ilerlemeler, bankaların finansal aracılık rollerini güçlendirmiş ve dijitalleşme süreci ile birlikte geleneksel bankacılık modelleri dönüşüm geçirmiştir (Rose ve Hudgins 2013, ss. 75-76).

Bankaların fonksiyonlarına ilişkin bu dönüşüm süreci içerisinde bankacılık sisteminin finansal piyasalardaki rolü de farklılaşmıştır. Bu bağlamda bankacılık sisteminin finansal piyasalardaki rolü, sadece bireysel müşterilere ve şirketlere hizmet sağlamakla sınırlı kalmamış, makroekonomik politika araçlarıyla da yakından ilişkili hale gelmiştir. Özellikle merkez bankalarının para politikası uygulamaları, bankalar aracılığıyla finansal piyasalara aktarılmakta ve kredi mekanizması aracılığıyla reel ekonomiyi etkilemektedir. Örneğin, merkez bankalarının faiz oranlarını düşürmesi ticari bankaların kredi maliyetlerini azaltmakta ve böylece ekonomik büyümeyi teşvik edebilmektedir. Aynı şekilde, faiz oranlarının artırılması, kredi hacmini daraltarak enflasyonla mücadeleye katkı sağlayabilmektedir. Bu nedenle, bankacılık sisteminin sağlıklı işlemesi, bir ülkenin ekonomik istikrarını doğrudan etkileyen en önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir (Heffernan, 2005, ss. 112-115).

Bankacılık sektörü, bir ekonomide finansal sistemin etkin işleyişinde merkezi bir role sahiptir. Finansal sistem, fon fazlasına sahip ekonomik birimlerden, fon ihtiyacı olan birey ve kuruluşlara kaynak aktarımını sağlayan karmaşık bir yapıdır (Mishkin, 2018, ss. 72-73). Bu karmaşık yapı Şekil 1’de özetlenmiştir.

Şekil 1. Finansal Sistemde Fon Akışı Kaynak: Mishkin (2018: 73)

Şekil 1’de görüldüğü üzere, fon akışı iki temel yoldan sağlanmaktadır (Mishkin, 2018, s. 73). Bu yollar sırasıyla doğrudan finansman ve dolaylı finansman olarak tanımlanmıştır. Doğrudan finansman mekanizması, fon sahiplerinin (hanehalkı, şirketler, devletler ve yabancılar), finansal piyasalar aracılığıyla doğrudan fon talep edenlere kaynak sağlaması anlamını taşımaktadır. Bu süreçte, tahvil ve hisse senedi gibi finansal araçlar doğrudan yatırımcılar tarafından satın alınmakta ve sermaye piyasaları üzerinden fon transferi sağlanmaktadır. Örneğin, bir şirketin hisse senedi ihraç ederek doğrudan yatırımcılardan sermaye toplaması, doğrudan finansmanın en yaygın örneklerinden biridir. Dolaylı finansman mekanizması ise finansal sistemin en temel bileşenlerinden biri olan bankalar ve diğer finansal araçlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bankalar, tasarruf sahiplerinden topladıkları mevduatları krediye dönüştürerek, fon ihtiyacı olan bireylere, şirketlere ve devletlere aktarmaktadır. Bu süreç, bankaların bilgi asimetrisi sorununu azaltması, işlem maliyetlerini düşürmesi ve finansal piyasaların etkinliğini artırması açısından kritik bir rol oynamaktadır (Mishkin, 2018, ss. 73-75).

Tüm bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, bankaların finansal aracı rolü, piyasaların etkin işlemlerini sağlayarak ekonomik büyümeyi/kalkınmayı teşvik etmektedir. Dolayısıyla bankalar finansal sistemin ayrılmaz bir parçası olup, ekonomik büyüme ve istikrar

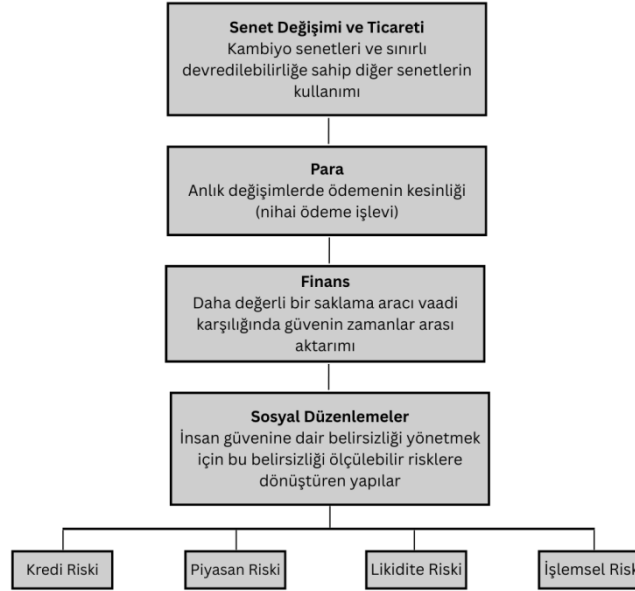
açısından kritik bir role sahiptir. Bankacılık sektörünün işleyişi, yalnızca etkin finansal aracılık hizmetlerinden ibaret olmayıp, finansal piyasaların düzenlenmesi, para politikasının etkin uygulanması ve ekonomik dalgalanmaların yönetimi gibi iktisadi olgularla da yakından ilişkilidir. Bu karmaşık ilişkilerin daha iyi anlaşılabilmesi için bankacılığın tarihsel gelişim sürecinin, temel işlevlerinin ve modern finansal sistem içerisindeki konumunun dikkatle ele alınması gerekmektedir. Bu çerçevede ilerleyen alt başlıklarda ilk olarak bankacılığın tanımı yapılmakta, tarihsel gelişim süreci ele alınmakta ve bankaların finansal sistem içerisindeki temel işlevleri açıklanmaktadır. Ardından, banka türleri ayrıntılı olarak incelenerek, sundukları hizmetler, finansman sağlama yöntemleri ve ekonomide üstlendikleri roller kısaca değerlendirilmektedir.

1.1.1. Bankanın Tanımı ve Bankacılık Sisteminin İşleyişi

Bankacılık sisteminin tarihsel gelişimi incelendiğinde, bu yapının temelinde ekonomik değerlerin değişimini sağlayan finansal araçların yer aldığı görülmektedir. Özellikle fon yönetimi ve transfer mekanizmalarının şekillenmesini anlamak için, bankacılığın temel işlevlerinden biri olan para akışının kökenine inmek gerekmektedir. Bu nedenle, bankacılık faaliyetlerinin temel dayanağı olan paranın tarihsel gelişimini ele almak, finansal sistemin dönüşümünü daha sağlıklı bir çerçevede değerlendirmeye olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda, ekonomik sistemlerin temel yapıtaşı olan para, insanlık tarihindeki en önemli icatlardan biri olarak kabul edilmektedir. İlk dönemlerde, toplumlar takas ekonomisi ile ihtiyaçlarını karşılarken, mal ve hizmetlerin doğrudan değişimi zamanla çeşitli zorlukları beraberinde getirmiştir. Özellikle, mal değişiminin her iki taraf için de aynı anda talep edilmesi zorunluluğu (çift taraflı ihtiyaç uyumsuzluğu) ve değiştirilen malların taşınabilirlik veya bölünebilirlik açısından sınırlılıkları işlem maliyetlerini artırarak, ekonomik işlemleri verimsiz hale getirmiştir (Davies, 2010, ss. 32-34). Bu durum, ortak bir değişim aracına duyulan ihtiyacı artırmış ve paranın ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

Para (money) ve parasal sistem (monetary system) kavramlarının kökeni, Antik Roma’da Tanrıça Moneta ile ilişkilendirilmektedir. Roma döneminde, metal paraların bir yüzünde Moneta’nın tasviri yer almakta olup, zamanla “moneta” terimi para ile özdeşleşmiştir. Bu bağlamda, Hazine, Merkez Bankası ve ticari bankaları içeren parasal sistemin terminolojik temelleri, Moneta’nın ismiyle şekillenmiş ve modern finansal yapılarla bütünleşmiştir.

(Connat, 1905, s. 3). Finansal sistemlerin tarihsel gelişimi, yalnızca parasal araçların değil, aynı zamanda güvene dayalı sosyal düzenlemelerin de dönüşümünü ifade etmektedir (Schinasi, 2005, s. 41).

Şekil 2. Modern Finansın Evrimi Kaynak: Schinasi (2005: 41)

Şekil 2, finansal sistemin tarihsel evrimini ve bu evrimin güven, risk ve kurumsal yapı ilişkisiyle nasıl şekillendiğini özetlemektedir. Başlangıçta sınırlı devredilebilirliğe sahip senetlerin kullanımıyla gerçekleşen ticari işlemler, zamanla paranın nihai ödeme işleviyle desteklenmiş ve bu dönüşüm, finansın zamanlararası değer aktarımı sağlayan bir araç olarak gelişmesine zemin hazırlamıştır. Modern dönemde ise bireysel ve toplumsal güvene dair belirsizlikleri yöneten kurumsal yapılar, bu belirsizlikleri ölçülebilir risklere dönüştürerek finansal sistemin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Şekilde görüldüğü üzere, bu riskler kredi, piyasa ve likidite riski ve işlemsel risk olarak sınıflandırılmaktadır (Schinasi, 2005, s. 41).

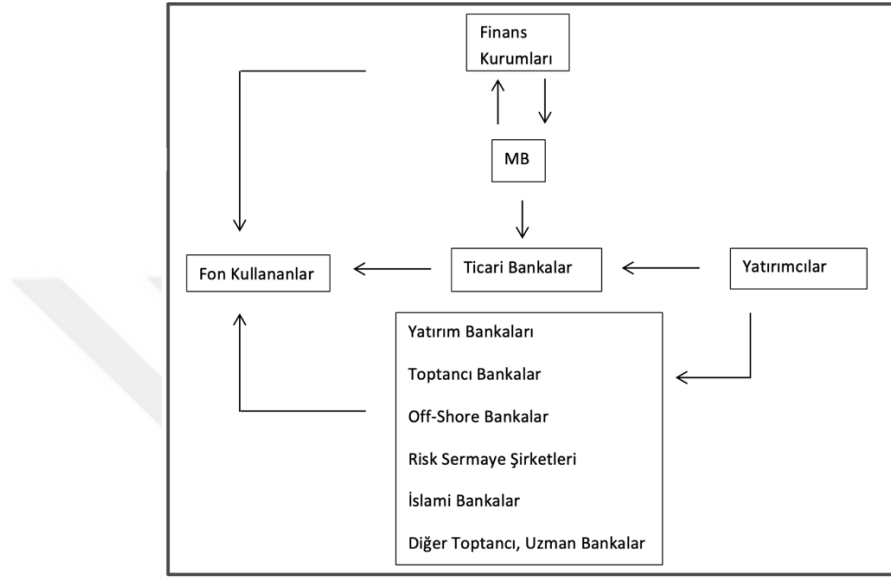
Finansal sistemin dönüşümü, yalnızca riskin yönetimini değil, aynı zamanda paranın biçimsel evrimini ve bankacılık sisteminin kurumsallaşmasını da beraberinde getirmiştir. Paranın icadı ve gelişim süreci, bankacılık sisteminin ortaya çıkışını doğrudan etkilemiştir. Modern insanlık tarihinin erken aşamalarında, değerli metallerden oluşan fiziksel metalar para olarak kullanılırken, zamanla kağıt para, bankacılık sistemleri aracılığıyla yönetilen mevduatlar ve günümüzde dijital paralar finansal sistemin temel unsurları haline gelmiştir.

Bu süreçte bankalar, fon sahipleri ile fon ihtiyacı duyan bireyler ve kurumlar arasında bir köprü görevi üstlenerek, finansal sistemin düzenli işleyişini sağlamışlardır. Günümüzde fon transferi olarak adlandırılan mekanizma, tarihsel süreçte en basit haliyle para transferi olarak başlamış ve modern bankacılık sisteminin temelini oluşturmuştur (Davies, 2010, s. 22).

Bankacılık terimi, kökenini İtalyanca “banco” kelimesinden almakta olup, bu kelime “tezgâh” veya “bank” anlamına gelmektedir. Orta Çağ’da, tüccarlar ve sarraflar finansal işlemlerini pazar yerlerinde kurdukları tezgâhlar üzerinde gerçekleştirmişlerdir. Bu bağlamda, ticari faaliyetlerin yürütüldüğü bu tezgâhlar, zamanla para değişimi ve kredi işlemleriyle özdeşleşmiş ve bankacılığın temelini oluşturmuştur. Dolayısıyla, “banco” terimi bankacılık faaliyetiyle doğrudan ilişkilendirilmiş ve bu süreç modern finansal kurumların gelişimine zemin hazırlamıştır (Altan, 2001, s. 41; Homer ve Sylla, 2005, s. 78). Banka, en temel tanımıyla, bireylerden ve kurumlardan mevduat toplayarak bu mevduatları farklı birey veya kurumlara kredi olarak tahsis eden aracı kuruluştur (Freixas ve Rochet, 2008, s.1). Para ve bankacılık konularında öncü eserlerden biri olan ve 1905 yılında Charles Arthur Conant tarafından kaleme alınan “The Principles of Money and Banking” adlı eserde bankacılık, fonların toplanması ve yeniden dağıtılması sürecini yöneten bir sistem olarak tanımlanmıştır. Bankacılık faaliyetleri tasarrufların etkin kullanımı yoluyla ekonomik büyümeyi teşvik etmekte ve doğrudan ve dolaylı finansman mekanizmaları aracılığı ile sermaye akışını düzenlemektedir (Connat, 1905, s. 3).

Bankalar, yalnızca para saklayan veya kredi veren kuruluşlar olmanın ötesinde, modern finansal sistemde değişimi kolaylaştıran ve kredi yaratan yapılardır. Buna ek olarak bankalar, hanehalklarından talep üzerine ödenebilir mevduat kabul eden ve bu mevduatları güvenli biçimde saklama taahhüdü veren aracı kuruluşlardır. Bankalar yürütmüş oldukları bu süreç ile kredi üretmekte ve ekonomik değişim süreçlerini hızlandırmaktadır. Bu açıklamalardan hareketle banka, bireylerin ihtiyaç duyduklarında başvurabildiği, güvenli ve makul koşullarda borç sağlayan; aynı zamanda bireylerin ihtiyaç duymadıkları anlarda tasarruflarını değerlendirmek üzere emanet ettikleri bir kuruluş olarak tanımlanır. Dolayısıyla bankalar, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde değer saklama, kredi yaratma ve ekonomik faaliyeti destekleme işlevlerine sahiptir (Somashekar, 2009, ss. 1-2). Bu kapsamda bankalar, finansal sistemin istikrarını sağlamakta ve ekonomik büyümeye

katkıda bulunmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki mikro iktisadi açıdan diğer firmalarda olduğu gibi bankaların da nihai amacı sundukları finansal hizmetler yoluyla kar maksimizasyonunu sağlamaktır (Mishkin, 2018, s. 83). Sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması ve tasarrufların etkin kullanılması için kilit bir rol üstlenen bankaların işleyiş mekanizması Şekil 3 yardımıyla kısaca özetlemiştir.

Şekil 3. Bankacılık Sisteminin İşleyiş Yapısı Kaynak: Uslu (2007: 9)

Şekil 3'te görüldüğü üzere bankalar, finansal sistemin temel yapı taşlarından biri olarak tasarruf sahipleri, yatırımcılar ve fon ihtiyacı duyan ekonomik aktörler arasında aracılık fonksiyonu üstlenmektedir. Bankacılık sisteminin işleyişi, ticari bankalar, yatırım bankaları, toptancı bankalar, İslami bankalar ve diğer finansal araçlar arasında kurulan ilişkilerle biçimlenmektedir. Bankacılık sistemi Merkez Bankası, finans kurumları, ticari bankalar ve çeşitli yatırım araçlarıyla desteklenerek ekonomide fon akışını sağlamaktadır. İlgili şekilde yer alan ticari bankalar, finansal sistemin merkezinde konumlanmış olup, tasarruf sahiplerinden topladıkları mevduatları, fon ihtiyacı bulunan bireyler ve işletmelere kredi olarak aktaran temel araçlardır. Bu bankalar, kredi verme sürecinde faiz oranlarını belirlerken, aynı zamanda yatırımcıların ve borçluların risk seviyelerini değerlendirerek kaynak dağılımında etkinliği sağlamaktadır. Diğer yandan ilgili şekilde yer alan yatırımcılar, tasarruflarını artırmak ve sermayelerini değerlendirmek amacıyla ticari bankalar ve diğer finansal araçlar üzerinden fon sağlama süreçlerine katılmaktadır. Bu süreçte, yatırım bankaları, risk sermaye şirketleri, off-shore bankalar ve İslami bankalar

gibi farklı finansal kuruluşlar, yatırımcıların farklı risk ve getiri profillerine uygun finansal hizmetler sunmaktadır. Bunlara ek olarak Merkez Bankaları bankacılık sisteminin düzenleyici organı olarak para politikalarını belirlemekte, ticari bankaların likidite seviyelerini denetlemekte ve finansal istikrarı koruyucu önlemler almaktadır. Şekil 3'te gösterildiği gibi, Merkez Bankaları hem finansal kurumlarla hem de ticari bankalarla doğrudan bağlantılı olup, ekonomik dengelerin korunması açısından kritik bir role sahiptir. Sonuç olarak, bankacılık sistemi, yatırımcılar ve fon kullanıcıları arasında kaynak dağılımını sağlayan çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu sistem, ticari bankalar başta olmak üzere, çeşitli finansal araçlar ve düzenleyici kurumlar arasındaki dinamik etkileşim sayesinde etkin bir şekilde işlemektedir (Uslu, 2007, ss. 9-11).

1.1.2. Bankaların Ortaya Çıkışı: Tarihsel Bir Süreç

Bankacılık sisteminin tarihsel gelişimi, erken dönem borç para verme uygulamalarından günümüzün gelişmiş finansal kurumlarına doğru kademeli bir dönüşümü temsil etmektedir. Bu gelişim ve değişim, yüzyıllar boyunca ekonomik talepler, teknolojik ilerleme, düzenleyici kurumların talepleri ve toplumsal değişimler tarafından yönlendirilmiştir (Parasız, 2009, s. 105).

Tarihsel süreç içerisinde bankacılık faaliyetlerinin gelişimi Tablo 1 yardımıyla kısaca özetlenmiştir. Tabloda görüldüğü üzere, erken dönem finansal aracılık faaliyetlerinin, M.Ö. 3500'lü yıllarda Sümerler ve Babilliler döneminde başladığı düşünülmektedir. Bu dönemde, tapınaklar ve rahipler, değerli eşyaların saklanması ve ödünç verilmesi gibi temel finansal işlemleri yürütmüşlerdir. Özellikle Sümerler'de "maket" adı verilen kurumlar, bankacılık tipi finansal aracılık faaliyetlerinin öncü örnekleri olarak kabul edilmektedir (Parasız, 2009, s. 105). Antik Yunan, Antik Mısır ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde ise finansal aracılık faaliyetleri dönüşmüş ve gelişmiştir. Antik Yunan'da finansal aracılık faaliyeti tefecilerin ve özel emanetçilerin kurulmasıyla hızla yaygınlaşmıştır. M.Ö. 600 civarında, Yunan şehir devleti Atina, ticareti kolaylaştıran ve finansal aracılık faaliyetlerinin büyümesine katkıda bulunan ilk standart sikke sistemini kurmuştur. Bu dönemde kendi adlarına para basan Yunan Kralları sayesinde gelişen ilkel finansal sistemler Persler tarafından diğer bölgelere de yayılmaya başlamıştır (Takan ve Boyacıoğlu, 2015, s. 3). Dolayısıyla, kredi verme gibi temel bankacılık faaliyetleri Antik

Yunan ile sınırlı kalmamış, daha erken dönemlerde Mezopotamya ve Mısır gibi medeniyetlerde de yaygın olarak görülmüştür (Tablo 1). Bu dönemde tapınaklar, yalnızca dini ve kültürel merkezler olmanın ötesinde, aynı zamanda ekonomik işlemleri yöneten finansal kuruluşlar gibi faaliyet göstermiştir. Tapınak rahipleri, belirli faiz oranları karşılığında borç para vermekte ve bu işlemler için teminat ya da kefil talep etmişlerdir. Borçlarını ödeyemeyen kişiler için ise çeşitli yaptırımlar uygulanmıştır. Özellikle, borcunu ödeyemeyen özgür vatandaşların köleleştirilerek satılması ve böylece alacakların tahsil edilmesi, bu dönemin en sert finansal yaptırımları arasında yer almaktadır. Ayrıca, faiz oranlarının belirlenmesi ve düzenlenmesi de tapınakların yetki alanında bulunmaktaydı. Bu durum söz konusu erken dönem finansal sistemlerinde merkezi bir denetim mekanizmasının oluştuğuna dair önemli bir kanıt olarak görülmektedir (İldız, 2015, s. 37).

Tablo 1. Bankacılığın Gelişimi

Bankacılığın Gelişimindeki Dönüm Noktaları		
MÖ. 3500	Tarihte İlk Banka	Sümer ve Babil’de mabetlerde rahiplerin borç verdiği dair bankacılık belgeleri bulunmuştur.
MÖ. 2000	İlk Bankacılık Yasaları	Eshunanca Krallığı ilk bankacılık yasalarını düzenlemiş, faiz oranını %20 olarak hükme bağlamıştır. Hammurabi yasaları, kredi verme, mevduat toplama, komisyon işlemlerini hükme bağlamış, kredi senetleri killer üzerine iki nüsha halinde yazılmıştır.
MÖ. 1000	Bankacılığın Gelişmesi ve Denetlenmesi	İlk ve Orta Çağ’da Yunanlılar, Romalılar ve Mısırlılar bankacılığı geliştirmiş, eski Mısır’da faiz sınırlanırken eski Yunan’da bankacılık denetimlerine başlanmıştır.
1609	İlk Modern Banka	İlk modern banka “Amsterdam Bankası” kurulmuştur.
1637	Çek ve Banknot Kullanımı	Venedik Bankası kurulmuş çek ve banknot kullanımı başlamıştır.
1640	Goldsmithler ve	İngiltere Kralı tarafından tüccarların altına el konulmasıyla birlikte, altınlar “goldsmith” denilen tüccarlara sertifika karşılığı verilmeye başlanmıştır.
1694	İlk Merkez Bankası	İngiltere Merkez Bankası kurulmuştur.
1907	Modern Bankacılığın Başlaması	Sistem, Federal Reserve Bank (Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası) ile olgunluğa ulaşmış ve modern banka sistemini oluşturmuştur.

Kaynak: (Aydın, 2006’dan aktaran Yetiz, 2016, s. 109).

Bunlara ek olarak Romalılar da bankacılık tipi finansal aracılık faaliyetlerinin gelişiminde önemli rol oynamışlardır. Romalılar, imparatorlukları süresince tam anlamıyla kurumsal bankalar oluşturmamış olsalar da işlevsel bir finansal aracılık ağı kurmayı başarmışlardır.

Bu yapı, farklı bölgeler arasında fon transferini mümkün kılan ve kambiyo senetlerine benzer araçlarla desteklenen erken dönem finansal yenilikleri de beraberinde getirmiştir (Takan ve Boyacıoğlu, 2015, s. 3). Özellikle Roma İmparatorluğu'nda "argentarii" olarak bilinen bankerler, para saklama, kredi verme ve para değişimi gibi işlemleri üstlenmişlerdir. Bu dönemde, söz konusu finansal araçlar aynı zamanda tahsilat ve ödeme işlemlerini de gerçekleştirmiş ve ilk çek benzeri belgeler de yine bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır (Yetiz, 2016, s. 108).

Kıta Avrupası'nda, Orta Çağ boyunca erken bankacılık faaliyetlerinin gelişimine Lombardlar öncülük etmiştir. Özellikle, Kuzey İtalya kökenli bu bankerler, ticaret yolları boyunca genişleyen finansal hizmet ağları kurarak, bankacılık tipi finansal aracılık faaliyetlerinin Avrupa'da kurumsallaşmasına önemli katkılar sağlamışlardır (Altan, 2001, s. 41). Orta Çağ boyunca, Avrupa'da bankacılık tipi finansal aracılık faaliyetleri özellikle İtalyan şehir devletlerinde önemli bir gelişim göstermiştir. Floransa, Venedik ve Cenova gibi ticaret merkezleri, uluslararası finansal işlemleri kolaylaştıran bankacılık sistemlerinin temelini atmıştır. Bu dönemde, tüccar bankaları, uzun mesafeli ticaret faaliyetlerinin finansmanını sağlayarak, kredi işlemlerini yaygınlaştırmış ve para transfer sistemlerini geliştirmiştir. 1472 yılında Siena'da kurulan "Monte dei Paschi di Siena" bankası, bu sürecin en önemli örneklerinden biri olup, günümüzde faaliyetlerine devam eden en eski banka olarak kabul edilmektedir (Bilotta, 2017, ss. 45-46).

Orta Çağ'ın sonlarına doğru, Avrupa'da ticaretin büyümesi ve para ekonomisinin genişlemesi, bankacılık sisteminde köklü değişimlere neden olmuştur. Özellikle para çeşitliliğinin fazla olması ve farklı ayarlara sahip değerli metallerin standardize edilememesi, ticari işlemlerde büyük zorluklar meydana getirmiştir. Bu durum, güvenilir bir para sisteminin oluşturulmasını ve finansal işlemlerin daha düzenli hale getirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda, Tablo 1'de görüldüğü üzere, 1609 yılında Amsterdam'da kurulan "Amsterdam Bankası" modern bankacılığın ilk örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu banka, mevduat kabulü, kredi verme ve para transferi işlemlerini standart hale getirerek, finansal sistemin kurumsallaşmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Aynı dönemde, Venedik'te 1637 yılında kurulan "Venedik Bankası", modern finansal işlemler açısından önemli bir yenilik getirmiştir. Bu banka, "Contadi di Banka" adı verilen bir sistem geliştirerek, çek ve kâğıt para kullanımının yaygınlaşmasını sağlamış

ve ticaretin daha güvenli bir şekilde yürütülmesine katkıda bulunmuştur (Parasız, 2009, s. 106).

17. yüzyılın sonlarına doğru, modern anlamda ilk Merkez Bankası olma niteliğini taşıyan “Bank of England”, 1694 yılında İngiltere’de kurulmuştur. Bu banka, devletin borçlanma ihtiyaçlarını karşılamak, para arzını düzenlemek ve finansal istikrarı sağlamak amacıyla yapılandırılmıştır. Merkez Bankacılığı kavramının ortaya çıkışıyla birlikte, para politikalarının düzenlenmesi ve bankaların denetimi daha kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. 18. ve 19. yüzyıllarda gerçekleşen Sanayi Devrimi, bankacılık sektöründe büyük bir dönüşüm başlatmıştır. Sanayi ve ticaretin hızla gelişmesi, bankaların sermaye birikimi ve finansman sağlama süreçlerinde daha aktif bir rol üstlenmesine neden olmuştur. Özellikle sanayi yatırımlarının artmasıyla birlikte, bankalar büyük ölçekli krediler sağlayarak ekonomik büyümeye doğrudan katkıda bulunmuştur. Bu süreçte, yatırım bankacılığı kavramı gelişmiş, sanayi işletmelerine uzun vadeli finansman sağlanarak büyük ölçekli projelerin gerçekleştirilmesi mümkün hale gelmiştir (Rose ve Hudgins 2013, s. 4).

Bankacılık sisteminin tarihsel gelişimi, yalnızca kuruluşlar düzeyinde değil, aynı zamanda küresel krizler, teknolojik ilerlemeler ve düzenleyici paradigma değişimleri ekseninde yeniden şekillenmiştir. Özellikle 20. yüzyıl, modern bankacılığın kurumlaşması ve devlet destekli müdahale mekanizmalarının oluşması açısından bir dönüm noktası olmuştur. 1929 Büyük Buhranının ardından yaşanan sistemik çöküş, başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere birçok ülkede bankacılık sektörüne yönelik sert düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Bu süreçte Glass-Steagall Yasası ile yatırım ve mevduat bankacılığı ayrılmış, Federal Mevduat Sigorta Kurumu (FDIC) gibi yapılar aracılığıyla tasarruf sahiplerinin güveni yeniden tesis edilmeye çalışılmıştır (Challoumis ve Eriotis, 2025, s. 12).

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından gelen dönemde ise, uluslararası finansal mimari yeniden tasarlanmıştır. Bu süreçte kurulan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve World Bank, yalnızca gelişmekte olan ülkelere yatırım projelerini finanse etmekle kalmamış, aynı zamanda küresel düzeyde para politikalarının istikrarlaştırılması yönünde temel aktörler haline gelmiştir (Challoumis ve Eriotis, 2025, s. 13). 1970’lerin sonunda Bretton Woods sisteminin çökmesi ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, bankacılığı daha rekabetçi, riskli ve entegre bir küresel yapıya sürüklemiştir. 1990’lı yıllarda internetin yaygınlaşması,

e-bankacılık ve otomatik vezne makineleri (ATM) gibi uygulamalar, bankacılıkta dijitalleşmenin ilk dalgasını başlatmıştır. Bu dönüşüm, müşterilerin zamana ve mekâna bağlı olmaksızın finansal hizmetlere erişimini kolaylaştırmış, bankaların operasyonel maliyetlerini düşürmüştür. Takip eden yıllarda ise mobil bankacılık, temassız ödeme sistemleri, dijital cüzdanlar ve eşler arası (peer-to-peer) finansman platformları, finansal hizmetlerin demokratikleşmesini sağlayarak girişimciliğin önünü açmıştır. Bu gelişmeler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sistemine erişimi olmayan bireyleri sisteme dahil etmiş, finansal kapsayıcılığın artırılmasını sağlamıştır (Onunka vd., 2023, ss. 67-72).

21. yüzyılın başında yaşanan 2008 Küresel Finans Krizi, bankacılık sektöründeki kırılganlıkları yeniden görünür kılmıştır. Söz konusu kriz, başta Lehman Brothers örneği olmak üzere, büyük yatırım bankalarının çöküşüne ve likidite daralmalarına neden olmuş; Basel III gibi küresel düzenlemelerle sermaye yeterliliği, likidite yönetimi ve risk kontrolü konularında daha sıkı denetim mekanizmaları getirilmiştir (Challoumis ve Eriotis, 2025, s. 12). Bu bağlamda, finansal istikrarın sağlanması açısından Merkez Bankalarının son borç verme mercii (lender of last resort) rolü yeniden tanımlanmıştır. Son yıllarda ise finansal teknolojiler (FinTech), blokzincir, yapay zekâ, makine öğrenmesi ve büyük veri analitiği gibi teknolojik gelişmeler, bankacılık faaliyetlerinin doğasını kökten değiştirmektedir. Bankalar artık sadece kredi sağlayan kuruluşlar değil, aynı zamanda veri işleyen, müşteri davranışlarını analiz eden ve dijital ekosistemler içinde konumlanan platformlara dönüşmüştür. Bu dönüşüm, geleneksel bankalar ile teknoloji şirketleri arasında iş birliği ya da rekabet ilişkisini gündeme taşımakta ve bankacılığın geleceğine dair belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir (Onunka vd., 2023, ss. 73-74).

1.1.3. Bankaların Fonksiyonları ve Faaliyet Konuları

Bankaların işlevleri ve faaliyet alanları, ekonomik süreçleri kolaylaştıran ve bireylere, işletmelere ve hükümetlere temel finansal hizmetler sunan sistemin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, bankalar yalnızca finansal araçlar olarak değil, aynı zamanda ekonominin genel istikrarına ve verimliliğine katkı sağlayan çok yönlü kurumlar olarak da değerlendirilmektedir. Birden fazla finansal fonksiyonu aynı anda yönetme becerileri nedeniyle bankacılık, bir sanat olarak da nitelendirilmektedir. Bu bağlamda, Choudhry (2022, s. 5) bankacılığı, bireysel ve kurumsal müşterilere kredi sağlarken aynı

zamanda mevduat kabul eden ve bu işlemleri banka bilançolarında yöneten stratejik bir finansal denge sanatı olarak tanımlamaktadır.

Daha önceki kısımda da vurgulandığı gibi, bankalar tarihsel süreç boyunca ekonomik sistemin temel yapı taşlarından biri olmuş ve fon fazlasına sahip birimlerle finansmana ihtiyaç duyan birimleri buluşturarak sermaye akışını kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte bankalar, yalnızca fon transferini sağlayan araçlar değil, aynı zamanda finansal sistemin istikrarını koruyan kritik kurumlardır. Finansal kurumlar olmadan, doğrudan fon transferleri, bilgi asimetrisi, likidite kısıtları ve fiyat riski gibi çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. İlk olarak, fon sağlayıcılar, kredi alanların kaynakları verimli kullanıp kullanmadığını sürekli izlemek zorunda kalacak, bu ise bireysel yatırımcılar için yüksek maliyetli bir süreç olacaktır. İkinci olarak, uzun vadeli finansal varlıkların likidite eksikliği, fon sağlayıcıları kısa vadeli nakit tutmaya yönlendirecek ve finansal piyasaların etkinliğini azalacaktır. Üçüncü olarak, ikincil piyasalarda fiyat dalgalanmaları ve işlem maliyetleri, bireysel yatırımcılar için ek riskler doğuracaktır. Bu sebeplerle bankalar ve finansal kurumlar, risk yönetimi, bilgi akışının düzenlenmesi ve likidite sağlanması gibi işlevleri üstlenerek piyasaların daha verimli işlemlerini mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla, bankacılık sistemi yalnızca fon transferini kolaylaştırmakla kalmayıp, ekonomik istikrarın ve sürdürülebilir finansal gelişimin temel taşlarından biri olarak da işlev görmektedir (Saunders vd., 2018, ss. 46-47).

Bankaların sunduğu hizmetler günümüzde oldukça çeşitlenmiş olmakla birlikte, bu hizmetlerin temel dayanak noktası olan işlevsel yapıları belirli ve sistematik bir çerçevede değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle, bankaların gerçekleştirdiği tüm faaliyetler, ister geleneksel mevduat-kredi işlemleri, ister sermaye piyasası işlemleri, isterse dijital finansal hizmetler olsun, belirli kurumsal fonksiyonlara dayanmaktadır. Bu fonksiyonlar, sadece bankaların içsel organizasyonel yapısını değil, aynı zamanda finansal sistemin genel işleyişini ve makroekonomik istikrar üzerindeki etkilerini anlamak açısından da kritik önem taşımaktadır. Wray (2013, s.7) ve Ahn ve Le (2014, s.3) modern bankacılık sisteminin beş temel fonksiyon etrafında yapılandığını ifade etmiştir. Bu fonksiyonlar, finansal aracılık, likidite sağlama, kredi riskinin izlenmesi, para yaratma ve sermaye gelişimini destekleme şeklinde ifade edilmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Bankacılık Fonksiyonları

Fonksiyon	Açıklama
Finansal Aracılık	Tasarruf sahiplerinden yatırımcılara fon aktarımı
Likidite Sağlama	Kısa vadeli mevduatları uzun vadeli kredilere dönüştürme
Kredi Riskinin İzlenmesi	Kredi değerliliğini izleme, portföy çeşitlendirme
Para Yaratma	Mevduat ve kredi mekanizmasıyla kaydi para üretimi
Sermaye Gelişimini Destekleme	Reel sektör yatırımlarının ve girişimciliğin finansmanı

Kaynak: Wray, (2013, s.7); Ahn ve Le, (2014, s.3)'ten uyarlanmıştır.

Bankalar öncelikli olarak, finansal aracılık işleviyle, tasarruf fazlası olan birimlerden fon açığı olan birimlere kaynak aktarımı sağlar. Böylece, kaynakların etkin dağıtımı ve üretkenliğin artırılması sağlanmaktadır. İkinci olarak bankalar, likidite temin etme yoluyla kısa vadeli mevduatları uzun vadeli kredilere dönüştürerek vadeler arası uyumu düzenler ve ani nakit ihtiyaçlarına çözüm üretirler. Üçüncü olarak bankalar, kredi riskini izleme fonksiyonlarıyla borçluların ödeme gücünü değerlendirir, teminatlandırma ve portföy çeşitlendirme gibi uygulamalarla sistemik riskin azaltılmasına katkı sunarlar. Dördüncü olarak bankalar, para yaratma işlevi kapsamında kredi verme süreciyle kaydi para üretir ve toplam para arzını artırır. Bu işlev, Merkez Bankalarının yürüttüğü para politikalarının etkinliğini de doğrudan etkilemektedir. Son olarak, bankalar, sermaye gelişimini destekleme fonksiyonu ile üretken yatırımların ve altyapı projelerinin finansmanında aktif rol alarak uzun vadeli kalkınma hedeflerine hizmet ederler. Bu temel fonksiyonlar değerlendirildiğinde, bankacılık hizmetlerinin yalnızca ürün bazlı değil, aynı zamanda sistemin işleyişine yön veren yapısal görevlerle şekillendiği görülmektedir (Wray, 2013, s. 7; Ahn ve Le, 2014, s. 3).

Bankaların faaliyet alanları ve fonksiyonları zamanla genişlemiştir. Çünkü bankalar, finansal aracılık faaliyetleri sunan kuruluşlar olmalarının yanı sıra, ekonomik sistemin temel dinamiklerini şekillendiren çok yönlü kurumlardır. Günümüzde bankaların fonksiyonları, geleneksel mevduat kabulü ve kredi tahsisi süreçlerinin ötesine geçerek, sermaye piyasaları, ödeme sistemleri ve risk yönetimi gibi geniş bir alanı kapsamaktadır. Finansal piyasalardaki gelişmeler ve küreselleşmenin etkisiyle günümüzde bankalar ekonomik istikrarı destekleyen aracı kuruluşlar olmakla birlikte, yatırım, sigorta ve varlık yönetimi faaliyetleri ve Fintech çözümleri ile farklı sektörlerle entegre olmuş finansal

aktörlerdir. Bu entegrasyon bankacılık sektörünün esnek ve adaptif bir yapıya dönüşmesini sağlamış, bankaların faaliyet alanlarını genişleterek finans dışı alanlarda da faaliyetler göstermelerine olanak tanımıştır. Dolayısıyla, bankalar yalnızca tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı duyan ekonomik birimler arasında köprü kurmakla kalmayıp, ekonomik büyümeyi ve yenilikçiliği destekleyen çok boyutlu kurumlar olarak ekonominin etkin işleminde aktif rol oynamaktadır. Bu kapsamda bankalar, geleneksel finansal aracılık hizmetleri olan mevduat kabulü ve kredi tahsisi faaliyetlerine ek olarak, yatırım bankacılığı, varlık yönetimi, sermaye piyasası işlemleri ve ödeme hizmetleri gibi çok sayıda finansal hizmet sunarak, sürdürülebilir büyümenin ve istikrarlı bir finansal sistemin oluşmasına katkı sunmaktadır (Heffernan, 2005, ss. 41-42).

Choudhry (2022, s. 58) tarafından sunulan bankacılık hizmetleri ve risk türleri tablosu (Tablo 3), günümüz bankacılık sektörünün sunduğu hizmetlerin çeşitliliğini ve her bir faaliyet alanının taşıdığı risk faktörlerini sistematik bir şekilde ortaya koymaktadır. Tablo 3'te bankaların kredi hizmetleri (bireysel, ticari, konut ve sendikasyon kredileri), proje finansmanı, ticaret finansmanı ve kredi kartı işlemleri, doğrudan faiz ve işlem gelirleri sağlayan temel bankacılık hizmetleri olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, ödeme sistemleri, saklama hizmetleri ve özel bankacılık gibi hizmetler, daha çok komisyon ve işlem ücretleri yoluyla gelir elde edilen alanlar olarak ifade edilmektedir. Bankaların sermaye piyasalarındaki faaliyetleri ise yatırım bankacılığı, tahvil ve hisse senedi işlemleri, döviz ve türev ürün ticareti gibi geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bu alanlar, bankalara ticaret ve faiz gelirleri sağlamakla birlikte, piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk gibi çeşitli risk unsurlarını da beraberinde getirmektedir. Özellikle, küreselleşen finansal piyasalar ve teknolojik gelişmeler, bankaların risk yönetimi uygulamalarını daha etkin hale getirmelerini ve farklı finansal araçları portföylerine dahil etmelerini gerektirmektedir (Choudhry, 2022, s. 59).

Tablo 3. Bankacılık Hizmetleri ve Risk Türleri

Hizmetler	Gelir Kaynağı	Risk Türü
Kredi		
Bireysel Krediler	Faiz geliri, ücretler	Kredi Riski, Piyasa Riski
Ticari Krediler	Faiz geliri, ücretler	Kredi Riski, Piyasa Riski
Konut Kredileri	Faiz geliri, ücretler	Kredi Riski, Piyasa Riski
Sendikasyon Kredileri	Ticaret geliri, faiz geliri, ücretler	Kredi Riski, Piyasa Riski
Kredi Kartları	Faiz geliri, ücretler	Kredi Riski, Operasyonel Risk
Proje Finansmanı	Faiz geliri, ücretler	Kredi Riski
Ticaret Finansmanı ve Varlık Yönetimi		
İşlem Yönetimi	Ücretler	Operasyonel Risk
Ödeme Hizmetleri	Ücretler	Kredi Riski, Operasyonel Risk
Saklama Hizmetleri	Ücretler	Kredi Riski, Operasyonel Risk
Özel Bankacılık	Komisyon geliri, faiz geliri, ücretler	Operasyonel Risk
Varlık Yönetimi	Ücretler, performans ödemeleri	Kredi ve Piyasa Riski, Operasyonel Risk
Sermaye Piyasaları		
Yatırım Bankacılığı	Ücretler	Piyasa Riski
Kurumsal Finansman	Ücretler	Piyasa Riski
Hisse Senetleri	Ticaret geliri, ücretler	Kredi Riski, Piyasa Riski
Tahviller	Ticaret geliri, faiz geliri	Kredi Riski, Piyasa Riski
Döviz İşlemleri	Ticaret geliri, ücretler	Kredi Riski, Piyasa Riski
Türev Ürünler	Ticaret geliri, ücretler	Kredi Riski, Piyasa Riski

Kaynak: Choudhry (2022, s. 2)

Tüm bu faaliyetler incelendiğinde, modern bankacılık sektörü yalnızca mevduat toplayan ve kredi veren geleneksel bir yapıdan çok daha öteye geçerek, finansal sistemin istikrarını sağlayan, likiditeyi yöneten ve ekonomik büyümeyi destekleyen çok boyutlu bir kurumsal yapı haline gelmiştir. Bu dönüşüm, bankaların faaliyet gösterdiği ekonomik ve düzenleyici çerçevenin sürekli olarak yenilenmesini zorunlu kılarken, aynı zamanda teknolojik ilerlemelerin ve küresel finansal entegrasyonun bankacılık sistemine olan etkisini de artırmaktadır. Günümüz finansal ekosisteminde, bankalar geleneksel aracılık faaliyetleri gerçekleştirmelerinin yanı sıra sermaye piyasalarını yönlendiren, yatırım süreçlerini kolaylaştıran ve risk yönetimi konusunda kritik görevler üstlenen kurumsal aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Choudhry, 2022, ss. 13-21).

Bankalar sahip oldukları fonksiyonlar aracılığı ile ekonomik sistemin etkinliğini artıran kritik roller üstlenmektedir. Finansal kaynakların likiditesini sağlama, kısa vadeli fonları büyük ölçekli ve uzun vadeli yatırımlara dönüştürme, fon kullanımını optimize etme ve finansal piyasaların derinleşmesini teşvik etme gibi işlevleriyle bankalar, ekonomik

büyüme ve istikrarın temel yapı taşları arasında yer almaktadır. Ayrıca, bankalar kaydi para yaratma fonksiyonlarıyla para arzını doğrudan etkileyerek, Merkez Bankalarının parasal politikalarının etkinliğini artırmakta ve ekonomik dengelerin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, ulusal ve uluslararası ticaretin gelişmesine aracılık eden finansal mekanizmaları yöneterek, küresel sermaye akışlarını yönlendirmektedirler. Bankaların gerçekleştirdiği finansal danışmanlık ve risk yönetimi hizmetleri de yalnızca kredi ve mevduat işlemleriyle sınırlı kalmadıklarını, aynı zamanda bireysel ve kurumsal müşterilerine yatırım stratejileri geliştirme, finansal kaynakları verimli kullanma ve servet yönetimi gibi konularda rehberlik ettiklerini göstermektedir. Bu kapsamda bankalar, gelir ve servet dağılımını şekillendiren finansal araçlar sunarak ekonomik adaletin sağlanmasına katkıda bulunurken, aynı zamanda kaynakların en verimli şekilde tahsis edilmesini sağlayarak ekonomik kalkınmayı desteklemektedirler (İbiş vd., 2018, s. 68).

Mevduat ve katılım fonu kabulü, nakdi ve gayri nakdi kredi tahsisi, yatırım danışmanlığı ve saklama hizmetleri gibi temel aracılık işlemlerinin yanı sıra, ödeme sistemleri ve fon transferi hizmetleri de bankaların ana fonksiyonları arasında yer almaktadır. Muhabir bankacılık hizmetleri, çek hesapları ve ödeme-tahsilat işlemleri ile finansal aracılık işlevi genişletilirken, kredi kartları, seyahat çekleri gibi ödeme araçlarının ihraç edilmesi ve bu araçlara yönelik işlemler, bankaların bireysel ve ticari müşterilere sunduğu finansal hizmetlerin çeşitliliğini artırmaktadır. Ayrıca, portföy yönetimi, factoring ve forfaiting işlemleri, para alım satımına aracılık, finansal kiralama (leasing) ve sigorta acenteliği gibi hizmetler, bankaların doğrudan reel sektörle olan bağlarını güçlendiren faaliyetler arasında yer almaktadır. Bireysel emeklilik hizmetleri, Hazine ve Merkez Bankası nezdinde yürütülen işlemler, efektif ve kambiyo işlemleri ile para piyasası araçlarının alım satımı, finansal sistemin işleyişinde bankaların merkezi rolünü pekiştiren önemli işlevlerdir. Özellikle sermaye piyasalarında aktif rol oynayan bankalar, kıymetli madenler ve değerli taşların alım satımı, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile türev araçların ticareti gibi hizmetlerle yatırımcıların risk yönetim süreçlerini desteklemekte ve piyasaların derinleşmesine katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, sermaye piyasası araçlarının alım satımı ve ihraç işlemleri, bankaların finansal sistem içerisindeki rolünü daha da güçlendirmekte ve sermaye hareketlerinin yönlendirilmesinde etkin bir konumda olmalarına imkân tanımaktadır. Son olarak, garanti işlemleri ve diğer finansal hizmetler de ilgili mevzuat çerçevesinde şekillenerek, bankaların küresel finansal sistemle

entegrasyonunu güçlendirmekte ve sektörde rekabetçi bir yapı oluşturmalarına olanak sağlamaktadır. Tüm bu hizmetler, bankacılık sektörünün yalnızca fon akışını yöneten bir mekanizma olmaktan çıkıp, finansal piyasaların istikrarını sağlayan, ekonomik büyümeyi destekleyen ve yenilikçi çözümler sunan çok yönlü bir sistemin parçası haline geldiğini ortaya koymaktadır (Coşkun, 2010, s. 107).

Bankalar, sunmuş oldukları tüm bu hizmetler kapsamında, finansal sistemin sürdürülebilirliğini sağlamak ve ekonomik faaliyetleri desteklemek amacıyla çeşitli finansman yöntemlerini kullanarak kaynak yaratmaktadırlar. Bu çerçevede, bankaların temel fon kaynakları iki ana gruba ayrılmaktadır: mevduat yoluyla sağlanan fonlar ve dışardan borçlanma yoluyla elde edilen fonlar. Mevduat kaynakları arasında vadesiz mevduat, vadeli mevduat, tasarruf mevduatı ve para piyasası mevduatı yer almakta olup, bu fonlar bireysel ve kurumsal yatırımcılar tarafından sağlanarak bankaların kredi mekanizmasını etkin bir şekilde işletmelerine olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra, bankalar repo sözleşmeleri, bankalar arası piyasalardan temin edilen fonlar, Merkez Bankalarından sağlanan krediler ve Euro-Dolar piyasalarından elde edilen kaynaklar aracılığıyla dış finansman sağlamaktadırlar. Ayrıca, banka sermayesi ve bankaların ihraç ettiği tahviller, uzun vadeli finansman ihtiyacını karşılamak ve bankacılık sektörünün sermaye yapısını güçlendirmek amacıyla kullanılan stratejik finansal araçlar arasında yer almaktadır (Günel, 2010, s. 81).

Bankaların, faaliyetlerini sürdürebilmek ve ekonomik sistemin ihtiyaç duyduğu finansmanı sağlayabilmek için temin ettiği fonların üç temel kaynağı (mevduat yoluyla, dış finansman mekanizmaları yardımıyla ve öz kaynaklar temelinde) ve alt türleri aşağıda kısaca ele alınmıştır (Günel, 2010, ss. 81-83).

- Mevduat Kaynaklı Fonlar;
 - Vadesiz Mevduat: Faiz getirisi olmayan ve hesap sahiplerinin çek keşide edebildiği hesap türleridir. Bankalar, mevduat sahipleri paralarını çekene kadar bu fonları kullanabilmektedir.
 - Vadeli Mevduat: Belirli bir süre boyunca yatırılan ve faiz getirisi bulunan mevduat türüdür. Vadeli hesaplar için genellikle minimum tutar şartı bulunmaktadır.
 - Tasarruf Mevduatı: Küçük ölçekli tasarruf sahipleri tarafından kullanılan ve

minimum miktar sınırlaması bulunmayan mevduat türüdür.

- Para Piyasası Mevduatı: Belirli bir vadesi bulunmayan, ancak faiz oranı genellikle düşük olan mevduat türüdür. Bu hesaplar, piyasa faiz oranlarına duyarlıdır ve likidite yönetimi açısından önemlidir.
- Dış Finansman Kaynakları;
 - Repo Sözleşmeleri: Repo (geri alım anlaşması), belirli menkul kıymetlerin belirlenen tarihte geri satın alınacağı taahhüdüyle başka bir tarafa satılması işlemidir. Bankalar, kısa vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamak için repo işlemlerini sıkça kullanmaktadır. Repo işlemlerinde kullanılan menkul kıymetler, fon sağlayan taraf için bir teminat niteliği taşımaktadır.
 - Bankalararası Piyasalardan Sağlanan Fonlar: Bankalar, kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını bankalararası para piyasasından karşılayabilmektedir. Bu piyasada fon fazlası bulunan bankalar, fon arz eden konumunda yer alırken, likidite ihtiyacı duyan bankalar ise fon talep eden taraf olarak işlem yapmaktadır. Genellikle işlemler gecelik faiz oranları üzerinden gerçekleştirilmektedir.
 - Merkez Bankalarından Sağlanan Fonlar: Bankalar, likidite sıkışıklığı yaşadıkları durumlarda Merkez Bankalarından reeskont kredisi kullanabilmektedir. Ancak, bankalar arası borçlanma genellikle daha düşük maliyetli olduğu için öncelikli olarak tercih edilmektedir. Reeskont kredileri, genellikle ani ve beklenmedik likidite problemleriyle karşılaşan bankalara yönelik olup, faiz oranları diğer kaynaklara kıyasla daha yüksek seviyededir.
 - Euro-Dolar Piyasalarından Sağlanan Fonlar: İç piyasada uygun maliyetli fon bulamayan bankalar, yurtdışındaki finansal piyasalardan dolar cinsinden fon sağlayabilmektedir. Bu tür fonlar Euro-Dolar fonları olarak adlandırılmaktadır ve uluslararası finans piyasalarında önemli bir likidite kaynağıdır.
- Bankaların Öz Kaynaklarından Sağladığı Fonlar;
 - Banka Sermayesi: Banka sermayesi, bankaların özkaynak yapısının en önemli bileşenidir ve diğer fon kaynaklarından farklıdır. Bankalar, yalnızca kâr payı dağıtmakla yükümlüdür ve hissedarlara doğrudan sermaye iade etme zorunluluğu

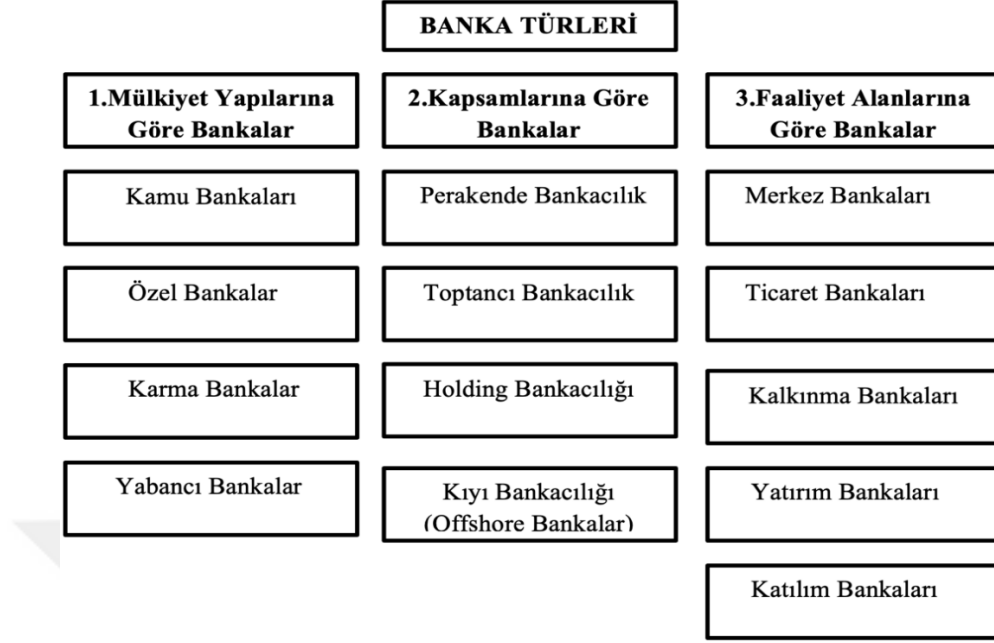
bulunmamaktadır. Banka sermayesi, elde edilen kârın sermayeye eklenmesi ya da hisse ihracı yoluyla artırılabilir. Sağlam bir banka sermayesi, bankacılık işlemlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamak açısından kritik öneme sahiptir.

- Bankaların İhraç Ettiği Tahviller: Bankalar, uzun vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tahvil ihraç edebilmektedir. Özellikle duran varlıkların finansmanında kullanılan bu yöntem, bankalara ek finansman sağlarken yatırımcılara da sabit getirili yatırım imkânı sunmaktadır (Günel, 2010, ss. 81-83).

Bankalar yukarıda ifade edilen tüm bu fonksiyonlar ve işlevlerden hareketle türlere ayrılmaktadır. Bu kapsamda bankalar, kuruluş amaçları, faaliyet alanları, mülkiyet yapıları ve hizmet sundukları müşteri segmentlerine göre farklılaşır. Tez çalışmasının bir sonraki kısmında bankaların türleri detaylı bir şekilde ele alınarak, her birinin finansal sistem içindeki işlevleri ve ekonomik katkıları incelenmektedir.

1.2. Banka Türleri

Finansal sistemin en önemli aktörlerinden biri olan bankalar, farklı ekonomik ihtiyaçlara cevap verebilmek amacıyla çeşitli türlerde faaliyet göstermektedir. Banka türleri, sundukları hizmetler, faaliyet alanları ve düzenleyici çerçevelere bağlı olarak çeşitlenmekte olup, her biri finansal piyasalardaki belirli bir boşluğu doldurmaktadır. Fama (1985, ss. 30-33), bankaların diğer finansal araçlardan farklılaşmasının temel nedenlerinden birinin, sundukları özel finansal hizmetler ve müşteri ilişkileri yönetimi olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle mevduat kabulü, kredi verme süreçleri ve finansal aracılık hizmetleri, banka türlerini birbirinden ayıran temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. Banka Türleri Kaynak: Altıntaş (2020); DoĒan (2015)

Bankaların sunduĒu hizmetler, hedef kitleleri ve finansman saĒladıkları i  modelleri farklılık g sterdiĒinden, bankacılık sektörü çeşitli uzmanlık alanlarına ayrılmış ve banka türleri belirli kriterlere göre sınıflandırılmıştır. Şekil 4’te finansal sistemde yer alan bankalar 3 temel başlık altında sınıflandırmıştır.  ekilde g r ld Ē  üzere bankalar genellikle mülkiyet yapıları, hizmet kapsamaları ve faaliyet alanlarına göre kategorize edilmektedir. Bu  e itlendirme, belirli alanlarda uzmanla mayı teşvik ederek, bankaların sundukları hizmetlerin etkinliĒini ve verimliliĒini artırmalarına olanak tanımaktadır. Ticari bankalar geniş bir müşteri kitlesine hitap ederken, yatırım bankaları sermaye piyasalarında faaliyet göstermekte, kooperatif bankaları ise belirli toplulukların finansal ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Fama, 1985, ss. 33-37).

1.2.1. Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar

Bankalar, sermaye yapıları ve mülkiyet durumlarına göre sınıflandırıldığında dört ana kategori altında incelenmektedir: kamu bankaları, özel bankalar, karma bankalar ve yabancı bankalar. Bu sınıflandırma, bankaların finansal kaynaklarının kökenine ve mülkiyet yapısına dayanmaktadır. Günümüzde bankalar, genellikle sermaye  irketi statüsünde kurulmaktadır. Bu yapının tercih edilmesinin temel nedenleri arasında finansal

sağlamlık, güvenilirlik ve şeffaflık yer almaktadır. Bankaların sermaye yapılarının güçlü olması, finansal piyasalardaki istikrarın korunması açısından kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu durum aynı zamanda müşteri güvenini artıran önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Aşağıda, bankaların mülkiyet yapılarına göre sınıflandırılması ve bu kategorilerin temel özellikleri detaylandırılmaktadır (Doğan, 2015, s. 72).

1.2.1.1. Kamu Bankaları

Kamu bankaları, sermayelerinin tamamı kamuya ait olan ve devlet adına Hazine veya diğer kamu tüzel kişilikleri tarafından yönetilen finansal kuruluşlardır. Bu bankalar, genellikle ekonomik kalkınmayı desteklemek, kamu projelerini finanse etmek ve belirli sektörlere yönelik kredi olanakları sunmak amacıyla faaliyet göstermektedir (Doğan, 2015, s. 72). Diğer kamu bankalarından ayrı olarak yerel yönetim bankaları ise finansman sağlama yöntemleri ve hizmet sundukları alanlar açısından farklılık göstermektedir. Bu tür bankalar, bölgesel kalkınma projelerini destekleyerek, yerel yönetimlerin altyapı ve kamu hizmetlerini geliştirmelerine katkıda bulunmaktadır (Yeğiner ve Tanrıvermiş, 2021, s. 24).

1.2.1.2. Özel Bankalar

Özel bankalar, sermayesinin tamamı özel kişi veya kuruluşlara ait olan ve kamu payı içermeyen finansal kuruluşlardır. Bu bankalar, kâr odaklı bir yaklaşımla faaliyet göstererek, bireysel ve kurumsal müşterilere geniş kapsamlı finansal hizmetler sunmaktadır (Doğan, 2015, s. 72). Özel sermayeli bankalar, kuruluş amaçları ve faaliyet alanlarına göre farklı kategorilere ayrılabilir. Bu bağlamda ticaret bankaları, geleneksel bankacılık hizmetleri kapsamında kredi sağlama, mevduat toplama ve ödeme sistemleri gibi faaliyetlerde bulunurken; yatırım bankaları, sermaye piyasalarında aracılık hizmetleri sunarak şirket birleşmeleri, tahvil ihraçları ve finansal danışmanlık gibi alanlarda uzmanlaşmaktadır. Mevduat bankaları ise tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları kredi ve diğer finansman yöntemleri aracılığıyla ekonomiye kazandırarak finansal sistemde önemli bir rol üstlenmektedir. Özel bankalar, esnek yönetim yapıları ve rekabetçi hizmet modelleri sayesinde, piyasa dinamiklerine hızlı uyum sağlayabilmekte ve müşteri odaklı finansal çözümler geliştirebilmektedir. Bu özellikleriyle hem ulusal hem de uluslararası

finansal sistemde önemli bir yere sahiptirler (Mishkin, 2018, ss. 286-290).

1.2.1.3. Karma Bankalar

Karma bankalar, sermayeleri hem kamu kurumları hem de özel sektör tarafından finanse edilen bankalardır. Bu bankalar, kamu ve özel sektör iş birliğiyle kurulmakta olup, her iki tarafın da belirli bir sermaye katkısı sağladığı finansal kuruluşlar olarak faaliyet göstermektedir. Bu karma finansman yapıları sayesinde, kamu bankalarının piyasa istikrarını destekleyici yönü ile özel bankaların rekabetçi ve yenilikçi yapısı bir araya gelerek, daha etkin bir finansal hizmet sunumuna erişilmesi amaçlanmaktadır. Karma bankalar, genellikle kamu yararını gözetten projelere finansman sağlarken, aynı zamanda özel sektörün dinamiklerinden de faydalanarak finansal verimliliği artırmaktadır (Doğan, 2015, s. 73).

1.2.1.4. Yabancı Bankalar

Yabancı bankalar, sermayeleri tamamen yabancı kişi veya kuruluşlara ait olan ve faaliyet gösterdikleri ülkenin finansal sistemine entegre olmuş bankalardır. Bu bankalar, doğrudan yabancı sermaye yatırımıyla bağımsız bir finansal yapı olarak kurulabileceği gibi, merkezleri başka bir ülkede bulunan uluslararası bankaların şube veya yan kuruluşları şeklinde de faaliyet gösterebilmektedir (Doğan, 2015, s. 73).

1.2.2. Kapsamlarına Göre Bankalar

Bankalar, faaliyet kapsamları açısından sundukları hizmetlerin niteliği, hedef müşteri kitlesi ve coğrafi faaliyet alanlarına göre de sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda, bankacılık literatüründe yaygın olarak kabul gören sınıflandırmaya göre bankalar; perakende bankacılık, toptancı bankacılık, holding bankacılığı (evrensel bankacılık) ve kıyı (offshore) bankacılığı olmak üzere dört ana başlık altında ele alınmaktadır (Casu vd., 2006, ss. 54-71). Söz konusu bu bankacılık türleri aşağıda sırası ile açıklanmaktadır.

1.2.2.1. Perakende Bankacılık (Çok Amaçlı Bankacılık)

Perakende bankacılık, geniş kapsamlı finansal hizmetler sunan ve bireysel ve kurumsal müşterilere yönelik faaliyet gösteren bankacılık modelidir. Bu modelin temel işlevi, tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasında finansal aracılık yapmak ve böylece ekonomik sistemdeki kaynakların etkin dağılımını sağlamaktır. Bankalar bu kapsamda mevduat toplayarak bireylerin birikimlerini ekonomiye kazandırmakta, kredi mekanizması aracılığıyla ise yatırımcılara fon sağlamaktadır (Altan, 2001, s. 58). Mevduat kabulü, kısa ve uzun vadeli kredi tahsis, yatırım finansmanı, kalkınma projelerinin desteklenmesi ve uluslararası ticari işlemlere aracılık gibi çeşitli hizmetler, perakende bankacılığın faaliyet alanına girmektedir. Bu çok yönlü hizmet anlayışı, bankaların faaliyet yelpazesini genişleterek ekonomik dalgalanmalara karşı direnç kazanmalarına katkı sunmaktadır. Buna ek olarak, işletme politikalarında esneklik sağlayarak değişen piyasa koşullarına hızlı uyum geliştirmelerine imkân tanımaktadır. Bu sayede farklı finansal segmentlerde faaliyet gösteren perakende bankalar, uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından rekabet avantajı elde etmekte ve müşteri tabanlarını genişleterek finansal sistem içindeki etkinliklerini artırmaktadır (Doğan, 2015, s. 78; Altıntaş, 2020, s. 8). Dolayısıyla perakende bankacılık, yaygın şube ağı ve yüksek işlem hacmine dayalı olarak çok sayıda bireysel müşteriye düşük tutarlı finansal ürün ve hizmetlerin sunulmasına odaklanmaktadır (Casu, vd., 2006, s. 54).

1.2.2.2. Toptancı Bankacılık (Tek Amaçlı/Uzman Bankalar)

Toptancı bankacılık, büyük ölçekli finansal işlemlere odaklanan, belirli bir alanda uzmanlaşmış ve az sayıda şube ile faaliyet gösteren bir bankacılık modelidir. Toptancı bankaların müşteri portföyü genellikle büyük şirketler, çok uluslu kuruluşlar ve finansal kurumlar gibi yüksek sermaye gereksinimi duyan aktörlerden oluşmaktadır. Bu nedenle toptancı bankalar, büyük ölçekli kredi taleplerini karşılamak amacıyla uluslararası sermaye piyasalarından ve büyük kurumsal firmalardan yüksek tutarda fon sağlayarak geniş kapsamlı finansal hizmetler sunmaktadır. Dolayısıyla toptancı bankacılık sisteminde, mevduat büyüklükleri yüksek olmakla birlikte, bankaların faaliyetleri genellikle büyük yatırım projeleri, ticaret finansmanı, şirket birleşmeleri ve sermaye piyasalarına yönelik işlemler üzerine yoğunlaşmaktadır (Altan, 2001, ss. 49-50; Uslu, 2007, ss. 25-26).

1.2.2.3. Holding Bankacılığı

Holding bankacılığı, bankaların tek bir sermaye grubu veya holding şirketi çatısı altında faaliyet göstermesi olarak tanımlanmaktadır (Altıntaş, 2020, s. 10). Bu yapı, bir bankanın doğrudan veya dolaylı olarak bir ya da birden fazla bankaya sahip olması ya da onları kontrol etmesi şeklinde de ifade edilebilir. Sanayi ve ticaret sermayesi gruplarının bir bankanın sermayesinin önemli bir kısmını elinde bulundurması da holding bankacılığının bir diğer biçimi olarak kabul edilmektedir (Takan ve Boyacıoğlu, 2015, s. 16).

Günümüzde, banka holding şirketleri, büyük ölçekli bankaların önemli bir bölümüne sahip olup, ticari mevduatların çoğunluğunu kontrol etmektedir. Holding bankacılığının kurumsal yapısı, finansal piyasalar üzerinde daha geniş bir etki alanı oluşturmaya ve büyük ölçekli yatırımları daha etkin bir şekilde yönetmesine olanak tanımaktadır (Mishkin, 2007, s. 263).

Holding bankacılığı, organizasyonel yapısına göre iki ana kategoriye ayrılmaktadır:

- Tek banka holding modeli bir bankanın belirli bir grup ya da holding şirketi tarafından yönetildiği bir yapı anlamına gelirken,
- Çok banka holding modeli, birden fazla bankanın aynı holding çatısı altında yönetilmesini ve ortak bir sermaye politikası doğrultusunda faaliyet göstermesini ifade etmektedir (Altan, 2001, s. 60).

Holding bankacılığı modeli, finansal istikrarın korunması ve bankacılık sisteminin ölçek ekonomilerinden faydalanarak daha etkin yönetilmesini sağlamak açısından önemli avantajlar sunmaktadır. Ancak, holding bankacılığı modelinin piyasa üzerindeki yoğunlaşma etkisi, rekabet ve finansal düzenleme açısından belirli riskleri de beraberinde getirmektedir (Altan, 2001, s. 60).

1.2.2.4. Kıyı Bankacılığı (Offshore Bankalar)

Kıyı bankacılığı, ülke sınırları dışından sağlanan fonların yine ülke dışında değerlendirilmesini amaçlayan özel bir bankacılık modelidir (Uslu, 2007, s. 185). Her ne kadar bu bankalar faaliyet gösterdikleri ülkenin siyasi sınırları içinde yer alsın da yerel bankacılık ve vergi mevzuatlarına tabi olma zorunlulukları bulunmamaktadır (Aktaş vd.,

2019, s. 196). Bu durum, kıyı bankacılığını, özellikle uluslararası yatırımcılar için cazip hale getiren düşük vergi oranları ve esnek düzenlemeler gibi çeşitli mali avantajlarla ilişkilendirmektedir (Casu, vd., 2006, s. 489).

Kıyı bankaları, genellikle düşük vergi yükü sunan veya finansal düzenlemeleri esnek olan ülkelerde faaliyet göstermekte olup, bazı durumlarda diğer ülkelerin vergi yükümlülüklerinden kaçınmak veya mali denetim mekanizmalarını atlatmak amacıyla da kullanılabilir. Bu nedenle, kıyı bankaları zaman zaman “vergi cennetleri” olarak adlandırılan ülkelerle ilişkilendirilmekte ve kara para aklama ile mücadele kapsamında uluslararası düzenleyici kuruluşların denetimine tabi tutulmaktadır. Özellikle Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası platformlar, kıyı bankacılığı yoluyla gerçekleşen zararlı vergi uygulamalarını ve yasa dışı finansal işlemleri engellemek amacıyla çeşitli düzenlemeler ve denetim mekanizmaları geliştirmektedir. Bu bağlamda, küresel finansal sistemin şeffaflığını artırmak ve vergi kaçakçılığı ile mücadele etmek adına uluslararası iş birliği giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Geçmişte ve günümüzde Türkiye’de kıyı bankaları hiçbir zaman faaliyet göstermemiş olup, ülkenin finansal sistemi içerisinde bu tür bankacılık hizmetlerine izin verilmemektedir (Altıntaş, 2020, s. 9).

Uluslararası finansal sistemin şeffaflığını artırmak ve zararlı vergi uygulamalarını sınırlamak amacıyla kıyı bankacılığına yönelik regülasyonlar, başta IMF, OECD ve Financial Stability Forum (FSF) gibi kuruluşlar olmak üzere çeşitli küresel aktörlerin öncelikli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Offshore Finans Merkezleri (OFC’ler), düşük veya sıfır vergi oranları, esnek regülasyon çerçeveleri ve finansal gizliliğe verdikleri önem nedeniyle, yalnızca meşru yatırımcılar için bir fırsat alanı yaratmakla kalmaz. OFC’ler aynı zamanda vergi kaçakçılığı, yasa dışı fon akışı ve para aklama faaliyetleri açısından da riskli alanlar olarak değerlendirilmektedir (Zoromé, 2007, ss. 3-4). Bu merkezlerin finansal hizmet ihracatı üzerinden elde ettikleri gelirler, birçok küçük ekonomide kamu gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. OFC’lerin anonimlik, denetim eksikliği ve regülasyon boşlukları üzerinden küresel sermaye hareketliliğine sunduğu kolaylık, yalnızca vergi tabanını aşındırmakla kalmamakta, aynı zamanda gelir adaletsizliğini artırmakta ve devletlerin sosyal harcamalarını finanse etme kapasitelerini zayıflatmaktadır (Sikka 2003, ss. 366-368). Bu bağlamda, kıyı bankacılığı

küresel düzeyde yalnızca ekonomik bir konu değil, aynı zamanda mali etik, düzenleyici adalet ve sürdürülebilir kalkınma açısından da tartışmalı bir alan haline gelmiştir. Ancak, uluslararası finans piyasalarındaki gelişmeler ve regülasyonlardaki değişimler göz önünde bulundurulduğunda, kıyı bankacılığı konusu küresel ekonomide önemli bir tartışma alanı olmaya devam etmektedir. Önemli vergi avantajları sağlamasının yanında kıyı bankalarının öne çıkan temel özellikleri şunlardır:

- Yabancı Müşterilere Hizmet Odaklıdır: Kıyı bankaları, bulundukları ülkelerdeki yerleşik olmayan gerçek ve tüzel kişilere hizmet vermek, fon toplamak ve diğer finansal işlemleri gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur.
- Daha Esnek Yasal Düzenlemelere Tabiidir: Ticari bankaların bağlı olduğu katı yasal yükümlülüklerle genellikle tabi değildirler. Vergi muafiyetleri, esnek sermaye gereklilikleri ve düzenleyici denetimlerin sınırlı olması gibi avantajlara sahiptirler.
- Uluslararası Sermaye Akışına Aracılık Eder: Kıyı bankaları, uluslararası sermaye piyasalarına giriş sağlayarak büyük ölçekli fonlara ulaşmada önemli bir rol oynar. Bu bağlamda kıyı bankacılığı küresel yatırımcılar ve büyük kurumsal firmalar için cazip bir finansal araç sunmaktadır.
- Kuruluşu Yerel, Müşterisi Küreseldir: Kıyı bankaları, yasal olarak belirli bir ülkenin sınırları içerisinde kurulmuş olmalarına rağmen, faaliyetlerini büyük ölçüde yabancı birey ve kuruluşlara hizmet sunmak üzere yürütmektedir. Bu bankalar, yerel ekonomiyle sınırlı çalışmakta, uluslararası sermaye akışlarını yönlendirmeyi hedefleyen yapılar olarak faaliyet göstermektedir.
- Müşteri Gizliliği Esastır: Kıyı bankalarında, müşteri bilgilerinin gizliliği son derece önemlidir. Bu bankalar, hesap sahiplerinin kimliklerinin açıklanmasını önleyen düzenlemelerle korunmakta ve gizlilik esasına dayalı bir hizmet sunmaktadır (Coşkun, 2010, s. 112).

OFC'ler, esnek düzenleyici çerçeveleri ve vergi avantajları sayesinde uluslararası sermaye akışına önemli kolaylıklar sağlayan finansal yapılardır (Uslu, 2007, s. 187). Bu merkezlerin öne çıkan ekonomik ve mali avantajları şunlardır:

- Vergi Kolaylıkları: Batık kredi karşılıkları için çeşitli vergi muafiyetleri ve teşvikler sağlanmaktadır. Bu durum, bankaların risk yönetimini kolaylaştırarak finansal istikrarı

desteklemektedir.

- Serbest Faiz Politikası: Faiz oranları piyasaya göre serbest bir şekilde belirlenmekte olup, Merkez Bankası veya diğer düzenleyici kurumlar tarafından sınırlandırılmamaktadır.
- Stopaj Vergisi Muafiyeti: Bankaların müşterilerine sağladıkları faiz gelirlerinden stopaj vergisi kesintisi yapılmamaktadır. Dolayısıyla kıyı bankaları uluslararası yatırımcılar için cazip bir finansal ortam sunmaktadır.
- Likidite Zorunluluğunun Olmaması: Bu tür bankaların likidite karşılığı tutma veya zorunlu mevduat rezervi ayırma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu durum, kıyı bankalarının daha geniş kredi imkânları sunmasına ve daha esnek finansal politikalar izlemesine olanak tanımaktadır.
- Yabancı Para Mevduatı Kabulünün Serbest Olması: Kıyı bankaları, farklı ülkelerden gelen mevduatları herhangi bir kısıtlama olmadan kabul edebilir ve uluslararası piyasalarda serbestçe işlem yapabilir.
- Liberal Bankacılık Düzenlemeleri: OFC’de bankacılık yasaları ve düzenleyici çerçeveler oldukça liberal olup, finansal işlemler üzerinde minimum seviyede devlet müdahalesi bulunmaktadır. Bu durum maliyetleri azaltarak, yatırımcıların ilgisini çekmektedir (Uslu, 2007, s. 187; Blinder, 2007, ss. 6-10).

1.2.3. Faaliyet Alanlarına Göre Bankalar

Bankalar, hizmet sundukları ekonomik alanlara ve hedefledikleri müşteri segmentlerine göre sınıflandırılmaktadır. Faaliyet alanlarına göre bankalar, sundukları finansal hizmetlerin niteliğine bağlı olarak belirli uzmanlık alanlarına ayrılmıştır. Bu çerçevede bankalar, Merkez Bankaları, ticaret bankaları, kalkınma bankaları, yatırım bankaları ve katılım bankaları olmak üzere beş ana kategoriye ayrılmaktadır (Yetiz, 2016, s. 115). Aşağıda, bu banka türleri ve finansal sistem içindeki temel işlevleri kısaca açıklanmaktadır.

1.2.3.1. Merkez Bankaları

Finansal piyasaların en önemli aktörlerinden biri olan Merkez Bankaları, para politikasını yöneten ve ekonomik istikrarı sağlamakla görevli kamu otoriteleri olarak kritik bir rol üstlenmektedir. Bu kurumların aldığı kararlar, faiz oranlarından kredi hacmine ve para arzına kadar birçok değişkeni etkileyerek yalnızca finansal piyasalar üzerinde değil, genel ekonomik performans ve enflasyon üzerinde de doğrudan belirleyici olmaktadır. Tarihsel süreçte, Merkez Bankaları'nın ortaya çıkışı, küresel ticaretin artışı ve uluslararası ödemeler sisteminin gelişimi ile yakından ilişkilidir. Dünyanın en eski Merkez Bankası olan İsveç Merkez Bankası (Sveriges Riksbank), 1668 yılında İsveç hükümetine kredi sağlamak amacıyla kurulmuştur. Ancak, günümüz Merkez Bankacılığı'nın temelleri, 1694 yılında kurulan İngiltere Merkez Bankası (Bank of England) ile atılmıştır. Bu banka, yalnızca devlet tahvili satın almakla kalmamış, aynı zamanda nakitsiz uluslararası ödemeleri düzenleyerek ticari işlemleri kolaylaştıran bir model oluşturmuştur (Mishkin, 2018, s. 370).

Günümüzde Merkez Bankaları, devlet adına para arzını yöneten, para ve kambiyo politikalarını belirleyen ve finansal istikrarı sağlamakla görevli olan bankalardır. “Merkez Bankası” terimi, bankacılık sistemindeki diğer bankaları yönlendirme işlevi nedeniyle kullanılmaktadır. Ayrıca, bu bankalar “bankaların bankası” ve “emisyon bankaları” olarak da adlandırılmaktadır (Erdem, 2018, s. 207). Merkez Bankaları'nın görev ve yetkileri, ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, temel işlevleri genel çerçevede benzerlik göstermektedir. Bu görevler, ekonomik istikrarı sağlamak, finansal piyasaları düzenlemek ve para politikalarının etkin şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla şekillendirilmiştir (Yıldırım ve Çevik, 2018, s. 303; İbiş vd., 2018, s. 64). Bu bilgilerden hareketle Merkez Bankaları'nın görevleri aşağıda sıralanmış ve kısaca açıklanmıştır:

- Fiyat İstikrarını Sağlamak: Enflasyonu kontrol altında tutarak, yatırım, tüketim ve tasarruf kararlarının enflasyon baskısından etkilenmemesini sağlamak.
- Finansal İstikrarı Korumak: Para ve döviz piyasalarında düzenleyici önlemler olarak finansal dalgalanmaları önlemek ve bankacılık sisteminin güvenli şekilde işlemlerini sağlamak.
- Döviz Kuru Politikalarını Belirlemek: Hükümet ile iş birliği içinde döviz kuru rejimini belirlemek ve uygulamak, uluslararası piyasalardaki dalgalanmalara karşı ekonomik

istikrarı korumak.

- Banknot Basımını ve Dolaşıma Sokulmasını Sağlamak: Ülkenin resmi para birimini basma ve ihraç etme yetkisine sahip olmak.
- Ödeme ve Takas Sistemlerini Yönetmek: Fon ve menkul kıymetlerin güvenli ve hızlı bir şekilde aktarılmasını sağlamak, finansal sistemin kesintisiz çalışmasını güvence altına almak.
- Devletin Mali İşlemlerini Yürütmek: Kamu finansmanına destek olmak, hazineye mali danışmanlık yapmak ve hükümetin finansal ihtiyaçlarına uygun çözümler sunmak.
- Ticari Bankaların Rezervlerini Muhafaza Etmek: Bankaların zorunlu karşılıklarını tutarak, finansal sistemdeki likiditeyi yönetmek ve gerektiğinde bankalara likidite desteği sağlamak.
- Uluslararası Mali Varlıkları Yönetmek: Ülkenin döviz rezervlerini ve dış borç ödemelerini kontrol ederek, küresel finansal istikrara katkıda bulunmak.
- Kredi Piyasasını Düzenlemek ve Denetlemek: Bankacılık sektörünün sağlıklı işlemesini sağlamak amacıyla kredi mekanizmalarını kontrol etmek, finansal riskleri yönetmek ve sürdürülebilir büyümeyi desteklemek (Goodhart, 1995, s. 210; Casu, vd., 2006, s. 110; Blinder, 2010, s. 125).

Günümüzde, Merkez Bankaları'nın büyük çoğunluğu kamu mülkiyetinde olmakla birlikte, bazı ülkelerde özel veya karma mülkiyet yapıları da devam etmektedir. Örneğin, İtalya Merkez Bankası ticari bankalar tarafından sahiplenilirken, Federal Reserve sistemi hem özel hem de kamuya ait bileşenlerden oluşan bir yapıya sahiptir. ABD'deki 12 bölgesel Federal Reserve bankasının hisseleri, üye bankalara ait olmasına rağmen, Federal Reserve Yönetim Kurulu tamamen bir kamu kurumu olarak faaliyet göstermektedir. Avrupa Merkez Bankası (ECB) ise Euro Bölgesi'ndeki ulusal Merkez Bankaları'nın ortak mülkiyetinde olup, tek bir merkezi otoriteye bağlı olarak çalışmaktadır. Öte yandan, Belçika, Yunanistan, İsviçre, Japonya, Türkiye ve Güney Afrika gibi ülkelerde de Merkez Bankaları'nın hisseleri kısmen özel sektörün elinde bulunmaktadır. Bu farklılıklar, Merkez Bankalarının yönetiminde devletin ve özel sektörün etkisini belirleyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Mishkin, 2018, ss. 371-373).

1.2.3.2. Ticaret Bankaları

Ticaret bankaları, para ve menkul kıymetlerin alım satım işlemlerini gerçekleştiren ve geniş bir finansal hizmet yelpazesi sunan bankacılık türü olarak tanımlanmaktadır (Erdem, 2018, s. 225). Bu bankalar, finansal aracılık işlevi çerçevesinde hem bireysel hem de kurumsal müşterilere yönelik çeşitli bankacılık hizmetleri sunarak ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliğine katkı sağlar (Yuan, vd, 2022, s. 2). Ticaret bankaları, topladıkları mevduatları ticaret ve sanayi sektörlerine kredi olarak tahsis ederek finansal kaynak ihtiyacını karşılamaktadır. Bu bağlamda, temel işlevleri arasında borç alıp-vermek, ticari ve bireysel krediler sağlamak ve finansal piyasaların likiditesini desteklemek yer almaktadır (Doğan, 2015, s. 81).

Ticaret bankalarının en önemli işlevlerinden biri, kaydi para yaratma sürecidir. Bu süreç, bankaya yatırılan mevduatların zorunlu karşılık oranları düşüldükten sonra kredi olarak verilmesiyle gerçekleşmektedir. Böylece finansal sistemin likiditesi artırılarak, ekonomik faaliyetler desteklenmektedir. Özellikle çek sisteminin yaygın olarak kullanıldığı gelişmiş ekonomilerde kaydi para, ticaretin ve finansal işlemlerin etkin şekilde yürütülmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, ticaret bankaları yalnızca mevduat toplama ve kredi verme işleviyle sınırlı kalmayıp, geniş kapsamlı finansal hizmetler de sunmaktadır (Erdem, 2018, ss. 225-226). Bu hizmetlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- Ticari ve Bireysel Krediler Sağlamak: İşletmelere ve bireylere finansman desteği sunarak ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak.
- Kambiyo İşlemleri Yapmak: Döviz alım-satımı gerçekleştirerek uluslararası ticaretin kolaylaştırılmasına katkıda bulunmak.
- Kasa Kiralama Hizmeti Sunmak: Müşterilere güvenli saklama alanları sağlayarak değerli varlıklarını koruma imkânı sunmak.
- Tahvil ve Hisse Senedi İhracına Aracılık Etmek: Sermaye piyasalarıyla entegre çalışarak, yatırımcıların ve şirketlerin finansman kaynaklarına erişimini kolaylaştırmak.
- Kefalet Mektubu ve Kabul Kredisi Vermek: Ticari işlemlerde finansal güvence sağlayarak, ticaretin gelişmesini desteklemek.
- Diğer Bankacılık İşlemlerini Yürütmek: Ödeme sistemlerini yönetmek, çek ve senet

işlemlerini gerçekleştirmek gibi çeşitli finansal hizmetler sunmak (Mishkin, 2018, ss. 33-37; Rose ve Hudgins 2013, ss. 85-88; Saunders vd., 2018, ss. 185-198).

Tüm bu işlevler göz önüne alındığında, ticaret bankalarının yalnızca finansal aracı kurumlar değil, aynı zamanda ekonomik büyümenin ve istikrarın temel taşıyıcılarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu bankalar, kaynak tahsisini optimize ederek yatırım süreçlerini desteklemekte, tasarrufların üretken alanlara yönlendirilmesine aracılık etmekte ve mali sistemin verimliliğini artırmaktadır (Levine, 2005, ss. 865-934; Beck vd., 2000, ss. 261-300). Finansal derinleşme ile ekonomik kalkınma arasındaki pozitif ilişki, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ticaret bankalarının fonksiyonlarının önemini daha da artırmaktadır. Dolayısıyla, ticaret bankalarının sunduğu çeşitli hizmetler yalnızca bireysel veya kurumsal aktörlerin değil, aynı zamanda bütüncül olarak ekonomik sistemin sürdürülebilirliğine hizmet etmektedir (Demirgüç-Kunt ve Maksimovic, 2002, ss. 337-363).

1.2.3.3. Kalkınma Bankaları

Kalkınma bankaları, hisse senedi ve tahvil piyasasının yeterince gelişmediği ülkelerde, halkın kısa veya uzun vadede kullanmadığı birikimleri sanayi ve ticaret sektörlerine yönlendirerek uzun vadeli finansman sağlayan aracı kurumlar olarak faaliyet göstermektedir. Bu bankalar, ekonomik büyümeyi destekleyici çeşitli fonksiyonlara sahiptir. Kalkınma bankalarının temel fonksiyonları;

- Yatırımlara orta ve uzun vadeli yurtiçi fon sağlamak,
- Sermaye piyasasının gelişimini teşvik etmek,
- Girişimciliği ve ekonomik kalkınmayı desteklemek,
- Ekonomik kalkınma planlarının hayata geçirilmesine katkıda bulunmak,
- Yabancı sermayeyi doğrudan yatırım yapmaya teşvik etmek,
- Küçük ölçekli işletmelere finansal destek sağlamak olarak sıralanmaktadır (Coşkun, 2010, ss. 108-109).

Çokuluslu kalkınma bankaları gibi uluslararası düzeyde faaliyet gösteren kalkınma bankaları gelişmiş ekonomilerde de faaliyet gösterebilmektedir. Bunun yanı sıra, gelişmiş

lkelerde faaliyet gösteren kalkınma bankaları da bulunmaktadır. Bu bankalar, çeşitli ülkelerin ekonomik büyümesini desteklemek ve istihdamı artırmak amacıyla uzun vadeli ve uygun maliyetli finansman imkânları sunmaktadır (Aktaş vd., 2019, s. 188). World Bank grubu çatısı altında faaliyet gösteren Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Finans Kurumu (IFC) ve Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), kalkınma finansmanında kritik rol üstlenmektedir. Bunlara ek olarak, İslam Kalkınma Bankası (IDB) ve Uluslararası Kalkınma Ajansı (AID) de küresel kalkınma projelerine destek sağlayan çok uluslu kalkınma bankalarının önemli örnekleri arasında yer almaktadır. Bu kurumlar, özellikle altyapı projeleri, sürdürülebilir kalkınma girişimleri ve bölgesel ekonomik iş birliği programlarına finansman sağlayarak küresel kalkınma hedeflerine ulaşılması hususunda önemli katkılar sunmaktadır. Kalkınma bankalarına fon sağlayan diğer kuruluşlar arasında uluslararası finans kuruluşları ve finans birlikleri de yer almaktadır (Arabacı, 2018, ss. 29-30).

1.2.3.4. Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları, tasarruf sahipleri ile sermaye ihtiyaçı duyan işletmeler arasında köprü görevi gören, sermaye piyasalarında aracılık eden ve kurumsal finansman hizmetleri sunan özel bankacılık kurumlarıdır. Bu bankalar, bireysel mevduat kabul etmeyen, doğrudan kredi verme yerine sermaye piyasaları yoluyla finansman sağlayan bir yapıya sahiptir (Rose ve Hudgins 2013, s. 3). Yatırım bankaları gelişmiş ekonomilerde atıl fonlara sahip kurumsal yatırımcıların menkul kıymet alım ve satım süreçlerine aracılık etmekte, danışmanlık hizmeti sunmakta ve doğrudan kredi vermektedir (Erdem, 2018, s. 241).

Tarihsel olarak, ilk yatırım bankaları ortaklıklar şeklinde kurulmuş olup, zamanla kurumsal bir yapıya dönüşerek finansal piyasaların önemli aktörleri haline gelmiştir (Uslu, 2007, s. 179). Günümüzde yatırım bankacılığı faaliyetleri yürüten finansal kuruluşlar, yatırım bankaları olarak adlandırılmaktadır.

Yatırım bankacılığı iki temel faaliyet alanında hizmet sunmaktadır:

- Sermaye Piyasalarına Aracılık Faaliyetleri: şirketlerin halka arz süreçlerini yönetmek, tahvil ve hisse senedi ihracına aracılık etmek, yatırım danışmanlığı hizmetleri sunmak ve türev ürünler gibi finansal enstrümanların alım-satımını gerçekleştirmek.

- Kurumsal Bankacılık Faaliyetleri: Şirket birleşmeleri ve satın almalar (M&A) konusunda danışmanlık sağlamak, büyük ölçekli şirketlere finansal yeniden yapılandırma hizmetleri sunmak ve risk yönetimi stratejileri geliştirmek (Aktaş vd., 2019, s.190).

Yatırım bankalarının çok sayıda işlevi bulunmaktadır. Bunlardan başlıcaları:

- Sermaye piyasasına başvurmak isteyen işletmelere danışmanlık hizmeti sunmak,
- İşletmelere orta ve uzun vadeli fon sağlamak,
- Şirketlerin ihraç edeceği tahvillerin anapara ve faiz ödemelerini garanti ederek tahvil satışlarını kolaylaştırmak,
- Menkul kıymet yatırımı yapmak isteyen firmalara finansal danışmanlık sağlamak,
- Halka arz sürecine giren firmaların menkul kıymetlerini satın alarak, bu kıymetlerin piyasada satışını gerçekleştirmek olarak ifade edilmektedir (Erdem, 2018, s. 240; Iannotta, 2010, ss. 3-5).

Yatırım bankaları, bu işlevleriyle sermaye piyasalarının gelişimini desteklemekte, işletmelere finansman sağlamak ve yatırımcıların finansal piyasalardaki etkinliğini artırmaktadır. Bu sayede, ekonomik büyümeye katkıda bulunarak piyasalardaki likiditeyi artıran önemli bir mekanizma görevi üstlenmektedir (Erdem, 2018, s. 241). Buna ek olarak, yatırım bankaları, sermaye piyasalarının gelişmiş olduğu ülkelerde, bireylerin kısa ve uzun vadede kullanmayacağı tasarruflarını değerlendirmelerine aracılık ederek, işletmelerin ve devletin uzun vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol üstlenmektedir. Bu kapsamda, işletmelerin ihraç ettiği hisse senetleri ve tahviller ile devlet tahvillerinin halka arz edilmesini teşvik ederek, atıl fonların sanayi ve ticaret yatırımlarına yönlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Böylece hem özel sektörün hem de kamunun finansman ihtiyacının karşılanmasını sağlayarak, ekonomik büyümeyi ve sermaye piyasalarının derinleşmesini desteklemektedir (Coşkun, 2010, s. 109).

1.2.3.5. Katılım Bankaları

Katılım bankacılığının tarihsel kökenlerini anlayabilmek için öncelikle 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve hızla yayılan faizsiz bankacılık anlayışına odaklanmak gerekir.

Bu sistem, İslam dininin faiz (riba) yasağına dayanmakta olup, ekonomik işlemlerin ticaret, ortaklık ve reel varlık temelli yapılarla yürütülmesini esas almaktadır (Kettell, 2011, ss. 31-35). Bu çerçevede katılım bankaları faizle borç vermek yerine kâr-zarar ortaklığına dayalı bir finansman modeli benimsenmektedir. Böylece İslam ekonomisinin sosyal adalet, risk paylaşımı ve gelir dağılımı gibi ilkelere uygun olması sağlamaktadır (Habib, 2018, ss. 3-7).

Modern anlamda faizsiz finansal kurumların gelişiminde en önemli itici güçlerden biri, 1963 yılında Mısır'da Ahmed El Neccar'ın öncülüğünde kurulan Mit Ghamr Tasarruf Bankası'dır. Bu banka, faizsiz tasarrufların bir araya getirilerek yerel kalkınma projelerine yönlendirilmesini hedeflemiştir (Habib, 2018, s. 13). Ancak bu ilk girişimler kamu desteğinden ve düzenli mevzuattan yoksun oldukları için uzun ömürlü olamamıştır. 1970'li yıllara gelindiğinde, petrol fiyatlarındaki keskin artışlar, Körfez ülkelerinde sermaye birikimini hızlandırmış ve bu servetin İslam ilkelerine uygun şekilde değerlendirilmesi gerekliliği doğmuştur. Bu bağlamda, 1975 yılında Dubai Islamic Bank gibi ilk resmi İslami bankaların kuruluşu, faizsiz finans sisteminin kurumsallaşmasında dönüm noktası olmuştur. 1980'ler boyunca başta Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn olmak üzere birçok İslam ülkesi bu alanda kamu destekli bankalar kurmuş ve bölgesel kalkınma ajanslarıyla entegre finansman modelleri geliştirmiştir (Roy, 1991, ss. 429-430).

Katılım bankalarının temel amacı, mevduat sahiplerinden toplanan fonların İslami finansman yöntemleriyle reel sektörlerde değerlendirilmesi ve elde edilen kârın paylaşılmasıdır. Bankalar, böylece hem yatırımcılara hem de fon talep eden girişimcilere şeffaf ve paylaşım esaslı bir alternatif sunmaktadır. Ayrıca, sistemin faizsiz yapısı, finansal dışlanmışlık yaşayan bireylerin bankacılık sistemine entegrasyonuna katkı sağlamaktadır (Kettell, 2011, ss. 33-35). Sonuç olarak, katılım bankaları sadece dini hassasiyetlere yanıt vermekle kalmayıp, aynı zamanda sosyal adalet, finansal kapsayıcılık ve sürdürülebilir kalkınma gibi çağdaş ekonomi politikalarının da birer aracı haline gelmiştir. Hem Müslüman toplumlara hem de Batı'daki Müslüman nüfusa hizmet eden bu kurumlar, küresel finans sisteminde giderek artan bir etki alanına sahiptir (Habib, 2018, ss. 14-17).

Tüm bu unsurlar değerlendirildiğinde, katılım bankacılığı sadece İslam dünyasına özgü bir finansal uygulama değil, aynı zamanda küresel finansal mimari içinde etik ve risk paylaşımına dayalı bir alternatif model olarak benimsenmektedir. Faizsiz finans ilkeleriyle uyumlu ürün ve hizmetlerin hem Müslüman hem de gayrimüslim yatırımcılar tarafından

artan bir ilgiyle karşılanması, bu sistemin sınırları aşan bir çekim gücüne ulaştığını göstermektedir. Özellikle finansal istikrarı ve sosyal adaleti önceleyen yönüyle katılım bankacılığı, geleneksel bankacılık sistemlerinin eleştirildiği dönemlerde daha fazla görünürlük kazanmakta ve güven temelli finansal ilişki arayan bireyler ve kurumlar için önemli bir seçenek olarak öne çıkmaktadır (Kettell, 2011, s. 14).

1.2.4. Diğer Banka Türleri

Daha önce ele alınan ticari bankalar, yatırım bankaları, katılım bankaları, kalkınma bankaları ve perakende bankalar gibi temel banka türlerine ek olarak, küresel ölçekte bankacılık sektöründe faaliyet gösteren çok sayıda farklı banka türü bulunmaktadır. Bu farklılaşma, bankaların hizmet sunduğu müşteri kitlesine, faaliyet alanlarına, hukuki statülerine ve iş modellerine bağlı olarak şekillenmektedir. Örneğin, büyük finans merkezlerinde faaliyet gösteren “Büyük Finans Merkezli Bankalar (Money Center Banks)”, yüksek sermayeli ve büyük ölçekli işlemler gerçekleştiren ticari bankalardır. Benzer şekilde, “Uluslararası Bankalar (International Banks)”, birden fazla ülkede faaliyet göstererek küresel finans piyasalarında etkili rol oynayan kurumlardır. Ayrıca, “Belirli Amaçlı Bankalar (Limited-Purpose Banks)” yalnızca belirli finansal hizmetleri sunarken, “Sanal Bankalar (Virtual Banks)” tamamen dijital ortamda faaliyet göstererek geleneksel şube yapısını ortadan kaldırmaktadır. Bu farklı sınıflandırmalar, bankacılık sisteminin yalnızca mevduat ve kredi işlemlerinden ibaret olmadığını, küresel finans piyasalarında geniş bir hizmet yelpazesine sahip olduğunu göstermektedir (Rose ve Hudgins 2013, ss. 5-6).

Geleneksel banka sınıflandırmalarından farklı olarak öne çıkan bir diğer önemli kavram olan “Gölge Bankacılık” kavramı ilk kez 2007 yılında ekonomist Paul McCulley tarafından ortaya atılmıştır. Gölge Bankacılık, geleneksel bankalar gibi çalışan ancak resmi olarak banka sayılmayan finansal kurumlardır. Gölge Bankalar, bankaların yaptığı işlemlere benzer şekilde, kısa vadeli kaynakları toplayarak uzun vadeli yatırımlara dönüştürmektedir. Gölge Banka kuruluşları, yasal düzenlemeler tabii olmadıkları için, küresel kriz dönemlerinde Merkez Bankasının desteğinden yararlanamamaktadır. Bu sebeple geleneksel bankaların dışında kalarak faaliyet gösterdikleri alan için gölge olarak adlandırılmaktadır (Kodres, 2013, s. 42).

Gölge bankacılık, menkul kıymetleştirme ve teminat aracılığı olmak üzere iki temel finansal aracılık işlevi etrafında şekillenmektedir. Menkul kıymetleştirme süreci, krediye dayalı varlıkların farklı risk düzeylerine ayrılmasıyla yatırımcılar için güvenli kabul edilen menkul kıymetlerin oluşturulmasını sağlar. Bu durum, hem kurumsal nakit havuzlarının kısa vadeli ve likit varlık talebini karşılamakta, hem de bankaların daha kolay ve ucuz fon bulmasına imkân tanımaktadır. Diğer yandan, teminat aracılığı, sınırlı sayıdaki yüksek kaliteli varlıkların yeniden kullanımını teşvik ederek finansal sistemde işlem hacmini artırmakta ve karşı taraf riskini azaltmaktadır. Dolayısıyla Gölge Bankacılık finansal aracılığı destekleyen işlevler sunmakla birlikte, kriz dönemlerinde ortaya çıkabilecek kırılگانlıklar ve sistemik riskler açısından dikkatle izlenmesi gereken bankacılık alanı olarak değerlendirilmektedir (Claessens vd. 2012, s. 4).

İKİNCİ BÖLÜM

BANKA KÂRLILIĞI VE GÖSTERGELERİ

Tez çalışmasının ikinci bölümünde, bankacılık sektörü kârlılık tanımlaması ve bu kârlılığın ölçülmesinde kullanılan göstergeler kapsamlı bir literatür araştırması yoluyla incelenmektedir. Buna ek olarak bu bölümde, bankacılık sektör kârlılığının değerlendirilmesinde kullanılan temel ölçüm göstergelerinin (*Varlık Getirisi - ROA, Özkaynak Getirisi - ROE, Net Faiz Marjı - NIM*) bankacılık sektörüne ilişkin belirleyicileri, makroekonomik belirleyicileri ve kurumsal kalite belirleyicileri ele alınmaktadır. Bu faktörlerin ve göstergelerin anlaşılması, politika yapıcılar, düzenleyiciler ve finansal kurumlar için sektörün sağlığını ve etkinliğini değerlendirmede büyük önem taşımaktadır. Bu bölüm, bankacılık sektörünün mevcut durumunu ve gelecekteki eğilimlerini anlamak için gerekli olan temel bilgileri sunmayı amaçlamaktadır. Bankaların finansal kârlılığını belirleyen göstergeler literatürde genel olarak içsel faktörler (banka yönetiminin kontrolünde olan değişkenler) ve dışsal faktörler (bankanın faaliyet gösterdiği piyasa yapısı ve makroekonomik ortam) şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bu bölümde, bankacılık sektör kârlılık göstergeleri ve belirleyicileri tanımlanarak, her bir göstergenin ve belirleyicinin avantajları ve sınırlılıkları hakkında bilgiler sunulması hedeflenmektedir.

2.1. Bankacılık Performans Göstergeleri

Banka performans kavramı, bir bankanın belirlediği hedeflere, önceden belirlenen süre içinde ve mevcut kaynakları en verimli şekilde kullanarak, mümkün olan en düşük maliyetle ulaşması olarak tanımlanır. Bu kavram, farklı bakış açılarına göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, bir yönetici için performans kârlılık veya rekabet gücü anlamına gelirken, bir çalışan açısından iş ortamının kalitesi ya da müşterilere sunulan hizmetlerin

niteliği ön planda olabilir. Bu çeşitlilik, organizasyonu oluşturan farklı grupların beklenti ve ihtiyaçlarından kaynaklanmakta ve performans kavramının çok boyutlu bir yapıya sahip olmasını sağlamaktadır (Hajer ve Anis, 2018, s. 872). Dolayısıyla banka performansını belirlemek için farklı oran-analiz yaklaşımları bulunmaktadır. Bu çerçevede banka performansı çeşitli oranlar yardımıyla ölçülebilmektedir (Gürel, 2002, ss. 51-69; Koch ve MacDonald, 2014, ss. 67-97).

Bankacılık sektörü hem finansal aracılık faaliyetleri hem de ekonomik büyüme üzerindeki etkisi nedeniyle kârlılık değerlendirmesinde özel bir öneme sahiptir. Literatürde banka kârlılığı başta finansal oranlar olmak üzere çeşitli nicel göstergeler yoluyla analiz edilmekte ve bu göstergeler belirli tematik başlıklar altında gruplandırılmaktadır. Bu kapsamda bankaların kârlılıkları genellikle beş ana başlık altında ele alınır: özkaynaklara dayalı oranlar, aktife dayalı oranlar, likiditeye dayalı oranlar, kârlılığa dayalı oranlar ve gelir-gider yapısına dayalı oranlar (Olson, 1988, s. 391; Tunay ve Silpar, 2006, s. 2; Staikouras ve Wood, 2011, s. 61). Bu oranlar kapsamında kullanılan göstergeler aşağıda sıralanmış ve kısaca değerlendirilmiştir:

- **Kârlılığa Dayalı Oranlar:** Bankaların gelir üretme kapasitesini ortaya koyar. Bu göstergeler, yönetim etkinliğini değerlendirmek ve hissedar değeri yaratımını ölçmek açısından büyük önem taşır. ROA, ROE ve NIM bu grubun temel bileşenleri arasında yer alır (Koch ve MacDonald, 2014, s. 82; Amba ve Almkharreq, 2013, s. 87).
- **Likiditeye Dayalı Oranlar:** Bankaların kısa vadeli yükümlülüklerini karşılama kabiliyetini ölçer. Likit aktiflerin toplam aktiflere oranı veya likit varlıkların toplam fon kaynaklarına oranı, bankanın likidite riskine karşı duruşunu belirlemede kullanılır (Gürel, 2002, ss. 107-108).
- **Aktife Dayalı Oranlar:** Bankaların aktif yapısı, kredi portföyünün büyüklüğü ve niteliği hakkında bilgi verir. Örneğin, toplam kredilerin aktiflere oranı bankanın krediye dayalı faaliyetlerinin ağırlığını gösterirken, takipteki alacakların kredilere oranı kredi riskini yansıtmaktadır (Gürel, 2002, ss. 96-98; Staikouras ve Wood, 2011, s. 61).
- **Özkaynaklara Dayalı Oranlar:** Bankaların finansal sağlamlıklarını ve risklere karşı direnç düzeylerini ortaya koymak açısından kritik öneme sahiptir. Sermaye yeterlilik oranı (CAR), özkaynakların toplam aktiflere oranı gibi ölçütler bu kategoride

değerlendirilmektedir. Bu oranlar, bankaların hem yasal düzenlemelere uyumunu hem de şoklara karşı dayanıklılığını göstermesi bakımından kullanılmaktadır (Garcia, 1979, s. 197; Mishkin, 2004, s. 204).

- Gelir Gider Yapısına Dayalı Oranlar: Bankaların operasyonel etkinliğini ve verimliliğini analiz etmek amacıyla kullanılır. Banka genel giderlerinin toplam aktiflere oranı ve toplam maliyetin toplam gelire oranı gibi göstergeler, bankanın giderlerini kontrol altında tutup tutamadığını gösterir (Tunay ve Silpar, 2006, s. 5; Burger ve Moormann, 2008, s. 86).

Bu tez çalışması, banka performansını kârlılığa dayalı oranlar temelinde değerlendirmektedir. Bu bağlamda tez çalışmasının bir sonraki kısmında, banka kârlılık göstergeleri ve bu göstergelerin belirleyicileri üzerinde tartışılmaktadır.

2.2. Banka Kârlılığı ve Göstergeleri

Banka kârlılığı, bankaların belirli bir ekonomik ortamda kaynaklarının verimli yönetilmesi ve ne ölçüde etkin kullandıklarını gösteren temel banka performans göstergesini ifade etmektedir. Bu bağlamda gelirlerin giderlerini aşması, bankaların kârlı bir finansal yapıya sahip olduklarının temel göstergesidir (Tan, 2014, ss. 65-68). Banka kârlılığı, sadece bir finansal gösterge olmanın ötesinde, bankacılık sektörünün ve dolayısıyla ekonominin genel sağlığı açısından da büyük önem taşımaktadır. Kârlı bankalar, dayanıklılıklarını artırarak sermaye oluşumunu kolaylaştırır, aracılık işlevini güçlendirir, yenilikçiliği teşvik ederek güven ve itimat ortamı sağlar. Bu nedenle, bankacılık sektöründe kârlılık, politika yapıcıları doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Bankacılık sisteminin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu yaygın bir şekilde kabul görmektedir. Bu durum, bankacılık sektörünün bir ülkede ekonomik dalgalanmaların olumsuz etkilerini azaltıcı ve ekonomik istikrarı destekleyici rol üstlenmesinden ve büyümeyi teşvik edici bir mekanizma olarak işlev görmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kârlı bankalar yurtiçi yatırımları teşvik ederek hissedarların yatırımlarını ve kazançlarını artırmaktadır. Dolayısıyla bankaların kârlılık düzeyi, yatırımları artırarak ekonomik büyümeyi ve istihdam artışını desteklediği için sürdürülebilir bir sistem için büyük bir önem arz etmektedir (Kosumi ve Zharku, 2024, s. 212).

Bankaların kârlılığını inceleyen literatürde, banka kârlılığını ölçmek ve kıyaslamak amacıyla en sık kullanılan performans göstergeleri ROA, ROE ve NIM olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada banka kârlılığını ölçmek için söz konusu göstergeler esas alınmaktadır (Tan, 2014, s. 69). ROA, bankanın toplam varlıklarını ne ölçüde kâra dönüştürebildiğini gösterirken, ROE ise özkaynakların getirisini yansıtarak hissedarlar açısından yaratılan değeri ifade etmektedir. Her iki oran da bankaların bilanço yapılarından hareketle, doğrudan kârlılık düzeyini ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak, NIM ise toplam varlıklar üzerinden elde edilen faiz gelirlerinin verimliliğini ölçerek, bankaların temel gelir kaynağı olan faiz marjı hakkında bilgi sunmaktadır. Böylece söz konusu oran, faiz oranlarındaki değişimlerin kârlılık üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Literatürde banka kârlılığını ölçmek için ROA, ROE ve NIM göstergelerinden en az birini esas alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır (bkz. Ho ve Saunders, 1981; Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1998; Bennaceur ve Goaied, 2001; Pujals ve Ayadi, 2005; Athanasoglou vd., 2006; Mirović vd., 2024). Bu kısımda, söz konusu 3 temel banka kârlılık göstergesi tanımlanmakta, önemi ve literatürdeki kullanım biçimleri açıklanmaktadır.

2.2.1. Varlık Getirisi (ROA)

ROA, bir bankanın net dönem karının toplam aktiflerine (varlıklarına) oranını ifade eden kârlılık göstergesidir. $ROA = (Net\ Kar) / (Toplam\ Varlıklar)$ formülüyle hesaplanmaktadır. Bu oran, bankanın sahip olduğu varlıkları kâra dönüştürme etkinliğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, söz konusu oran her 1 liralık aktifin kaç lira net kar ürettiğini ölçmektedir. Bu çerçevede ROA bankacılık sektöründe en yaygın kullanılan kârlılık göstergelerinden biridir. Gerek akademik çalışmalarda gerek sektör içi değerlendirmelerde ROA değişkenin banka kârlılığının ölçümünde öncelikli olarak tercih edilmesinin nedeni, ROA'nın bankaların farklı büyüklüklerdeki bilançolarını karşılaştırmaya elverişli, standardize bir kârlılık ölçüsü olmasıdır (Sinitin ve Socol, 2020, s. 1037). Bunlara ek olarak ROA oranı, banka yönetiminin eldeki varlıkları kullanarak kar yaratma başarısını da gösterdiğinden, banka kârlılığı ve verimliliğinin sağlanması hususunda yönetsel beceri hakkında da bilgi sunmaktadır (Capraru ve Ihnatov, 2015, s. 94). Ayrıca ROA oranı, bankaların kârlılığını özsermayesine göre ölçümleyen özkaynak getirisi ROE'den farklı olarak, eldeki tüm varlıklar üzerinden bir ölçekleme sunmaktadır. Bu süreç, farklı sermaye

yapısına veya kaldıraç oranına sahip bankaların yönetim performansını kıyaslamada ROA'yı daha uygun bir gösterge haline getirmektedir. Örneğin toplam varlık büyüklüğü çok farklı olan iki bankanın ROA oranları üzerinden kârlılık verimliliklerini karşılaştırmak mümkündür. Çünkü ROA, varlık kullanım etkinliğine odaklandığından, büyük bir bankanın mı yoksa küçük bir bankanın mı varlıklarını daha kârlı kullandığını göstermektedir. Yüksek bir ROA, bankanın aktiflerini verimli kullandığına ve operasyonel etkinliğinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla ROA, yönetimin başarısını ve bankanın temel faaliyet kârlılığını yansıtan bir gösterge olarak kabul edilmektedir (Rose, 2002, s. 2).

ROA'nın yaygın kullanılma sebeplerinden biri de bu oranın bankanın risk ve kaldıraç farklılıklarından arındırılmış bir faaliyet kârlılığı resmi sunmasıdır. Özellikle uluslararası karşılaştırmalarda ROA sıkça tercih edilmektedir. OECD ülkelerinde bankaların ROA oranları genellikle % 0.5 ile % 2 aralığında seyretmektedir. Kriz dönemlerinde bu oran ciddi şekilde düşebilir (hatta negatife inebilir), buna karşın genişleme dönemlerinde ise %2'ye yakın değerlere ulaşabilir. Örneğin 2008 yılında yaşanan Küresel Finans Krizinde ABD ve Avrupa bankalarının ortalama ROA değerleri sıfıra yakın veya negatif gerçekleşmiş; daha sonra toparlanma sürecinde yeniden % 1 düzeyine yaklaşmıştır. Euro Bölgesi'ndeki önemli bankaların ortalama ROA değeri 2015'te % 0.4 iken, 2023'te faiz oranlarındaki artışın da etkisiyle % 0.7'ye yükselmiştir (Buch, 2024). Bu artış, makro iktisadi göstergelerdeki iyileşmelerin ROA üzerindeki etkisini göstermektedir. ROA aynı zamanda düzenleyici otoriteler tarafından da yakından izlenmektedir. Çünkü düşük ROA, bankanın sürdürülebilir kârlılık yaratmakta zorlandığını ve uzun vadede sermaye birikiminde sıkıntı yaşayabileceğini işaret etmektedir. Bankaların iç performans değerlendirmelerinde de ROA, şube veya birim bazında kârlılık ölçümlerinde kullanılmaktadır (Saunders ve Cornett, 2018, ss. 31-32).

Diğer banka kârlılık göstergelerine kıyasla ROA'nın diğer bir farklılığı bankaların varlık verimliliği hakkında bilgi sunmasıdır. Böylece, diğer banka kârlılık göstergelerine kıyasla önemli bir avantaj sağlayacak şekilde ROA, bankaların aktif taban büyüklükleri değişse bile mevcut aktiflerin ne kadar getirisi olduğunu oransal olarak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla farklı büyüklükteki bankaların kârlılığı karşılaştırılabilir hale gelmektedir. ROA'nın sunduğu bir diğer önemli avantaj ise yatırımcılar ve analistlerin bankaların ROA

oranlarına bakarak yönetim etkinliklerine dair çıkarımlar yapabilmesine olanak sağlamasıdır. Çünkü ROA, bankacılık sektöründe etkin maliyet yönetimi, doğru kredi fiyatlaması ve varlık bileşiminin sağlıklı olması gibi hususlarda operasyonel etkinliğin düzeyi hakkında da bilgi sağlamaktadır. ROA göstergesinin sağladığı bir diğer avantaj ise bağımsız bir kârlılık standardı sunmasıdır. Net kar rakamları bankadan bankaya, dönemden döneme çok değişse de ROA sayesinde kârlılık bir yüzde oranla ifade edildiğinden, karı sektörel ortalamalarla veya hedeflerle kıyaslayabilmek mümkün hale gelmektedir (Koulafetis, 2017, s. 207).

ROA, her ne kadar banka kârlılığının ölçülmesinde önemli bir gösterge olarak kabul edilse de bazı sınırlılıklara sahiptir. Öncelikle, ROA bankanın risk düzeyini ve kaldıraç yapısını yansıtmaz. Örneğin iki bankanın varlık getirisi aynı olabilir, ancak biri çok yüksek kaldıraçla (düşük sermaye ile) bu getiriyi elde ediyorsa, diğeri ise daha geleneksel bir sermaye yapısıyla aynı getiriyi sağlıyorsa, risk profilleri oldukça farklıdır. ROA yardımıyla bu farkın ortaya konması mümkün değildir. Bu sebeple, banka kârlılığının ölçülmesinde ROA değişkenine ek ve destekleyici olarak ROE gibi değişkenlerde göz önünde bulundurulmalıdır. ROA'ya ilişkin önemli bir diğer kısıt ise, değer hesaplanmasında kullanılan net kar rakamının tek seferlik kalemlerden etkilenebilmesidir. Büyük bir varlık satış karı veya bir defaya mahsus zarar karşılığı iptali gibi olaylar net karı, dolayısıyla ROA'yı, temel performans trendinden saptırabilir. Ayrıca ROA değeri hesaplanırken bankaların sermaye maliyetleri göz önünde bulundurulmadığından, söz konusu oran yatırımcı perspektifinden çok toplam varlık perspektifinden bir verimlilik ölçütü olarak sınırlı bilgi sağlamaktadır (Irons, 2019, s. 193).

2.2.2. Özkaynak Getirisi (ROE)

ROE, net karın özkaynaklara (toplam sermayeye) oranıdır. Bankanın dönemsel olarak özkaynaklarını ne ölçüde kâra dönüştürdüğünü, yani ortaklarına ne kadar getiri sağladığını gösterir. Matematiksel olarak $ROE = (Net\ Kar) / (Özkaynak)$ şeklinde elde edilmektedir. ROE, özellikle hissedarlar ve yatırımcılar açısından bankanın kârlılık performansının ana göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni ROE'nin bankaya yatırılan sermayenin ne kadar getiri ürettiğini ortaya koymasındır. ROE, yönetimin özkaynak kullanım etkinliğini ve bankanın kâr yaratma kapasitesini sermaye yapısı çerçevesinde

değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Bankacılık sektöründe, geçmişte yaygın olarak %15 civarı ROE “başarılı” olarak görülmüşken, 2000’ler öncesinde birçok banka çift haneli ROE hedeflerine odaklanmıştır. Yüksek ROE, bankanın yatırımcıları için değer yarattığını, aynı miktar sermaye ile daha fazla kar elde edebildiğini göstermektedir. Özellikle halka açık bankalarda üst yönetim kârlılığının değerlendirmesinde ROE önemli bir kriterdir. Bu nedenle ROE değeri, bankalara ilişkin yıllık raporlarda ve yatırımcı sunumlarında üzerinde önemle durulan bir kârlılık göstergesidir (Petersen ve Schoeman, 2008, s. 6).

ROE bankanın kaldıraç seviyesinden etkilendiği için, farklı sermaye yapılarına sahip bankaların kârlılığını karşılaştırmada bu durum göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle düzenleyici sermaye gereksinimlerindeki değişimler, bankaların hedef ROE oranlarında önemli dalgalanmalara yol açabilmektedir. Örneğin 2008 krizinden önce Avrupa bankalarının ortalama ROE değeri % 15’in üzerindeyken, kriz sonrası artan sermaye zorunlulukları nedeniyle 2010’ların ilk yarısında % 5-% 10 bandına gerilemiştir. OECD genelinde de benzer şekilde, 2010-2015 arasında bankaların ROE seviyeleri tarihsel ortalamaların oldukça altında kalmıştır (Buch, 2024). Bu durum ROE’nin makro ve düzenleyici şoklara duyarlılığını göstermektedir. Son dönemde (2022-2023) faiz oranlarındaki artışla birlikte birçok bankanın ROE’si yeniden çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Örneğin 2024 yılında Avrupa’daki önemli bankaların ortalama özkaynak getirisi %10 civarında raporlanmıştır. ROE, literatürde risk ve kârlılık analizi çalışmalarında da kullanılmaktadır ve bazı araştırmalar ROE’nin volatilitesi risk göstergesi olarak ele alırken, bazıları da yüksek ROE’nin sürdürülebilirliği konusunu tartışmıştır (Anindya vd., 2024, s. 6626).

Avantajları açısından incelendiğinde, ROE hissedar bakış açısını yansıtan bir kârlılık göstergesi olması sebebiyle değerli bulunmaktadır. Bankanın nihai amacı özkaynak sahiplerine kâr sağlamak olduğundan, ROE doğrudan bu getiriyi ölçmektedir. Bu nedenle sermayedarlar ROE’ye büyük önem vermekte, aynı risk düzeyindeki yatırımlar arasında ROE değeri daha yüksek olan bankaya yatırım yapmak daha cazip görülmektedir. ROE ayrıca sermaye kullanım etkinliğini de ortaya koymaktadır. Yüksek bir ROE, bankanın özkaynaklarını verimli kullandığını, az sermaye ile çok kar üretebildiğini göstermektedir. Ayrıca ROE, kârlılığı bankanın kendi bünyesindeki bir ölçeğe (özkaynaklara) oranlamakta ve böylece kârlılığı özkaynak büyüklüğündeki farklılıklardan arındırmaktadır. Nasıl ki

ROA oranı varlık ölçeğinden bağımsız bir kârlılık göstergesi sağlayarak avantaj sunuyorsa, ROE’de sermaye ölçeğinden bağımsız bir gösterge sağlayarak bankanın sermaye verimliliğinin etkin ölçülmesine katkı sunmaktadır (Pennacchi ve Santos, 2021, s. 1). Ancak, ROE’nin belki de en önemli sınırlılığı, yüksek kaldıraç yoluyla yapay olarak yükseltilebilmesidir. Bir bankanın özkaynakları ne kadar düşük (görelî olarak) olursa, aynı kar rakamı için ROE o kadar yüksek hesaplanmaktadır. Örneğin, 100 birim kar elde eden bir banka 1000 birim özkaynak ile çalışıyorsa ROE’si % 10’dur. Buna karşın bankanın özkaynağı sadece 500 birim olsaydı ROE % 20’ye çıkacaktı. Halbuki ikinci durumda bankanın sermaye tamponu daha düşük olduğu için risklilik artmıştır. Dolayısıyla, ROE her zaman “ne kadar risk alındığı” bilgisini içermemektedir. ROE göstergesine ilişkin bir diğer önemli kısıt, ROE’nin varlık getirilerini tam olarak yansıtmamasıdır. Örneğin bir bankanın ROE’si yüksek olabilir ancak bu durum ROA düşükken kaldıraç yüksek olduğu için gerçekleşmiş olabilir. Dolayısıyla, gerçekte söz konusu bankanın toplam varlık verimliliği düşüktür (Aebi vd., 2012, s. 3217).

2.2.3. Net Faiz Marjı (NIM)

NIM, bankanın faiz getirili varlıklarından elde ettiği faiz gelirleri ile faiz taşıyan yükümlülükleri için ödediği faiz giderleri arasındaki farkın, genellikle faiz getirisi sağlayan aktiflere (faiz kazandıran varlıkların ortalamasına) oranıdır. Basitçe formülize etmek gerekirse: $NIM = (Faiz\ Gelirleri - Faiz\ Giderleri) / Ortalama\ Faiz\ Getirili\ Aktifler$ şeklinde hesaplanmaktadır. Bu oran bankanın temel bankacılık faaliyetinin kârlılığını ölçmektedir. Bankalar mevduat ve tahvil gibi kaynaklar karşılığında faiz öderken, kredi ve menkul kıymet gibi varlıklardan faiz geliri elde etmektedir. İki taraf arasındaki fark (net faiz geliri) bankanın ana gelir kalemidir. NIM ise bu net gelirin, varlık büyüklüğüne göre normalize edilmiş halini ifade etmektedir. Dolayısıyla, NIM, bir bankanın kredi/mevduat faiz oranının ve varlık getirisinin göstergesi olarak kabul edilebilir. NIM yüksek olduğunda banka, borçlanma maliyeti ile kredi getirisi arasındaki farktan yüksek kazanç sağlıyor demektir. Bu nedenle NIM, bankanın fiyatlama gücünü, fonlama yapısını ve piyasa koşullarını yansıtan önemli bir kârlılık göstergesidir. Özellikle geleneksel ticari bankacılık modelinde faaliyet gösteren (mevduat toplayıp kredi veren) bankalar için NIM, kârlılığın en kritik belirleyicilerindendir (Golin ve Delhaise, 2013, s. 261).

Bankaların kâr performansını analiz eden birçok çalışmada NIM değeri hem bağımlı değişken hem de bağımsız değişken olarak incelenmiştir. Bu tür çalışmalar, bankaların NIM oranının ülkeden ülkeye önemli ölçüde değişebildiğini, bunun da büyük ölçüde makro-finansal koşullara bağlı olduğunu göstermektedir (bkz. Ho ve Saunders, 1981; Maudos ve Guevara, 2004; Angori vd., 2019). Genellikle gelişmekte olan ülkelerde enflasyon ve faiz oranları daha yüksek olduğu için NIM değerleri de gelişmiş ülkelere kıyasla daha yüksektir. Ancak bu durum, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde kredi riskinin de yüksek olmasının bir sonucudur. Gelişmiş OECD ekonomilerinde rekabet ve istikrarlı makro ortam nedeniyle NIM oranları genellikle düşüktür (örneğin Japonya ve Avrupa’da son yıllarda % 1-2 civarı, ABD’de % 2-3 civarı). Buna karşın bazı gelişmekte olan ülkelerde NIM % 4-5 düzeylerine çıkabilmektedir. NIM, literatürde çoğu zaman ROA veya ROE ile değerlendirilir, çünkü net faiz gelirleri bankanın toplam karının çekirdek bölümünü oluşturmaktadır (Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 2000).

NIM, bankanın çekirdek iş kârlılığını ölçmesi bakımından çok değerli bir göstergedir. Böylece NIM, kredi verme ve mevduat toplama temel fonksiyonlarının ne kadar kârlı yapıldığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle, bankanın esas faaliyet performansını, diğer gelir/gider unsurlarından (örneğin ticari gelirler, karşılıklar, vergi) bağımsız olarak değerlendirme imkânı da sunmaktadır. NIM’in bir diğer avantajı, karşılaştırmalı analizlerde kullanılabilir olmasıdır. Farklı ülkeler veya farklı dönemler arasında bankaların gelir modellerini kıyaslamak için NIM iyi bir ölçektir. Buna ek olarak NIM bankaların faiz politikasına ışık tutmaktadır. Bankaların mevduat faizlerini ne kadar düşük tutup kredileri ne kadar yüksek fiyattan verebildiğinin net sonucunu vermektedir. Bu sonuç bankanın müşteri tabanı ve ürün yapısı hakkında bilgi sağlamaktadır (Bhattacharya ve Thakor, 1993, s. 38).

Tüm bu avantajlarına karşın, NIM değerinin yalnızca faiz kaynaklı gelirleri dikkate alarak bankaların toplam kar performansının eksik bir görüntüsünü sunması önemli bir kısıttır. Çünkü modern bankacılıkta faiz dışı gelirler (ücret, komisyon, ticari kazançlar, temettüleri vb.) önemli yer tutabilmektedir. Ayrıca NIM dışsal faktörlere oldukça duyarlıdır. Makroekonomik koşullar ve para politikası kararları NIM üzerinde bankanın kontrolü dışında ciddi dalgalanmalar yaratabilmektedir. Bu durum, NIM’in faiz risk yönetim stratejileri oluşturulurken genel bir çerçeve sağlamada başarısız olma ihtimalini

doğurmaktadır. Bu kısıtlara rağmen NIM, bankaların temel gelir yaratma kapasitesini izlemek için kilit bir göstergedir. Bu kapsamda analistler, genellikle NIM'i, gelir çeşitliliği ve maliyet yapısıyla birlikte ele alarak bankanın genel kârlılık profilini değerlendirmektedir (Santos, 2001, s. 11).

2.3. Bankacılık Sektöründe Kârlılık Belirleyicileri

Bankacılık sektöründe kârlılığı etkileyen çok sayıda belirleyici değişken bulunmaktadır. Literatürde bu değişkenler genellikle üç ana başlık altında sınıflandırılmaktadır: makroekonomik belirleyiciler, bankaya özgü (sektörel) belirleyiciler ve kurumsal yapı/kalite belirleyicileri (Athanasoglou vd., 2008, s. 123; Dietrich ve Wanzenried, 2011, ss. 311-314). Bu temel sınıflandırma, bankaların kârlılık düzeyini etkileyen faktörlerin hem dışsal ekonomik koşullardan hem de içsel maliyet-yapı unsurlarından hem de yönetişimsel ve kurumsal kaliteden kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Bunun yanı sıra, bazı çalışmalarda bu üçlü yapıya ek olarak, bankaların kârlılığını etkileyebilecek kriz temelli ya da risk temelli belirleyiciler de ayrı bir kategori olarak ele alınmaktadır (Bikker ve Hu, 2002, s. 148; Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998, s. 81). Bu sınıflama, özellikle finansal kırılganlıkların yoğun olduğu dönemlerde, sistemik risk unsurlarının kârlılığı nasıl etkilediğini inceleyen araştırmalar için önem arz etmektedir. Ayrıca, mikroekonomik temelli bazı çalışmalarda, işletme düzeyinde alınan yönetsel kararlar, fiyatlama stratejileri ve verimlilik odaklı uygulamalar gibi faktörlerin de banka kârlılığı üzerinde etkili olabileceği ifade edilmiştir (Goddard vd., 2004, s. 365). Bu gibi durumlarda mikro belirleyiciler kavramsal çerçevenin bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir.

Tez çalışmasının bu kısmında, banka kârlılık belirleyicilerine ilişkin uygulamalı literatürden hareketle, kârlılık göstergeleri üç temel başlık altında (makroekonomik, sektörel ve kurumsal belirleyiciler) sınıflandırılarak kısaca açıklanmaktadır.

2.3.1. Makroekonomik Belirleyiciler

Bankacılık sektörüne ilişkin kârlılık oranları tüm ülkelerde, sağlıklı ve sürdürülebilir bir ekonomik işleyişi için oldukça önemlidir. Bu bağlamda makroekonomik göstergeler, banka

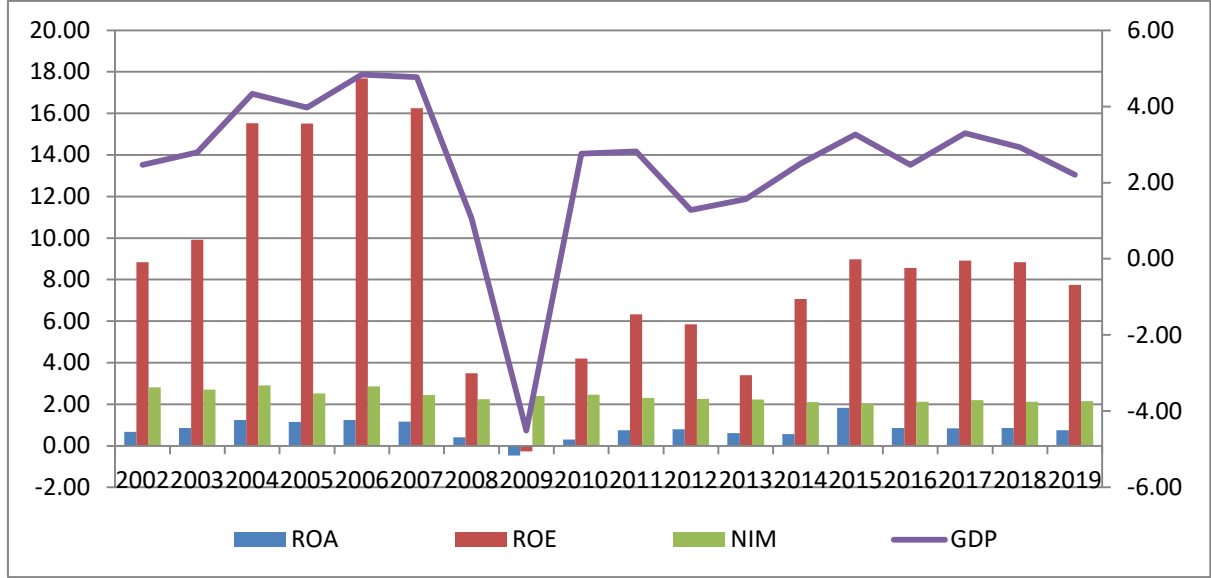
kârlılığını etkileyen başlıca değişkenler arasındadır. Dolayısıyla bu göstergeler, ekonomilerde doğru yatırım kararlarının alınması, risklerin doğru yönetilmesi ve istikrarın sağlanması adına politika yapıcılar, ekonomistler ve yatırımcılar için kritik bir öneme sahiptir. Literatürde banka kârlılığını etkilediği bilinen ve en sık kullanılan makroekonomik değişkenler; gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH), enflasyon ve işsizlik oranıdır (Sharmin, 2023, s. 13).

Bankaların kârlılık düzeyi, büyük ölçüde içinde bulundukları makroekonomik ortamdan etkilenmektedir. Dolayısıyla ekonomik büyüme, enflasyon ve faiz oranları ve döngüsel dalgalanmalar gibi makro değişkenler, bankaların kar yaratma imkânlarını ve risk düzeylerini belirleyen dışsal faktörlerdir (Bolt vd., 2012, s. 2253). Tez çalışmasının bu kısmında, banka kârlılığını etkileyen başlıca makroekonomik göstergeler sırayla ele alınarak, değerlendirilmektedir.

2.3.1.1. GSYİH

Ekonomik büyüme GSYİH'daki yıllık yüzde değişim olduğundan, GSYİH ekonomik büyümenin vekil değişkeni olarak ifade edilmektedir. GSYİH ekonomik kalkınma düzeyi ve ekonomik büyümeyi ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. GSYİH, banka kârlılığı üzerinde oldukça etkilidir. Bunun nedeni ise ekonomik büyümenin finansal krizlerle ilişki olmasıdır (Özsoy ve Tosunoğlu, 2017, ss. 285-288). Bu nedenle, ekonomik büyümenin banka kârlılığı üzerinde pozitif ve güçlü bir etkisi olduğuna dair yaygın bir kabul bulunmaktadır.

Şekil 5, yaklaşık son yirmi yıllık dönem için, OECD ülkelerinde banka kârlılık göstergeleri (ROA, ROE ve NIM) ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi özetlemektedir. Şeklin sağ tarafındaki dikey eksenle ROA, ROE, NIM değerleri yer alırken, sol taraftaki dikey eksenle ekonomik büyüme rakamları gösterilmektedir. Şekil 5'te görüldüğü üzere, özellikle 2008 Küresel Finans Krizi sonrası dönemde büyüme oranlarında yaşanan keskin düşüşle birlikte banka kârlılık göstergelerinde de ciddi gerilemeler gözlenmiştir. Takip eden yıllarda büyüme oranı toparlandıkça ROE ve ROA gibi kârlılık göstergeleri de yeniden yükselişe geçmiştir. Bu durum, ekonomik büyümenin banka kârlılığı üzerinde belirleyici bir makroekonomik etken olduğunu destekler niteliktedir.

Şekil 5. OECD Ülkelerinde Banka Kârlılık Göstergeleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi:

2002-2019 Kaynak: Yazar tarafından World Bank (2022a; 2022b; 2022c; 2022d) veri tabanı ve Federal Reserve Bank [FED] (2025a; 2025b; 2025c)'in Federal Reserve Economic Data (FRED) veri tabanından derlenerek oluşturulmuştur.

Literatürde, GSYİH büyümesinin banka kârlılığı üzerindeki etkisinin pozitif ve güçlü olduğuna dair yaygın bir kabul bulunmaktadır (bkz. Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1998). Zira büyüyen bir ekonomide kredi talebi artmakta, takipteki kredi (batık kredi) oranları düşmekte ve genel olarak bankaların hem faiz gelirleri hem de ücret-komisyon gelirleri yükselmektedir. Bu nedenle, ekonominin canlı olduğu dönemlerde bankaların ROA ve ROE gibi performans göstergeleri iyileşme eğiliminde olmaktadır (Kale ve Eken, 2024, s. 57). Bankacılık, OECD ekonomileri için de kilit sektörlerden biridir. Bu sektör, ekonomik büyüme, finansal istikrar ve kaynakların etkin bir şekilde tahsis edilmesi süreçlerinde hayati bir rol oynamaktadır (Cecchetti ve Kharroubi, 2015, s. 19).

2.3.1.2. Enflasyon Oranı

Enflasyon oranı, belirli bir dönemde hanehalkları tarafından satın alınan mal ve hizmet fiyatlarının zaman içindeki yüzdesel değişimini ifade etmektedir (Horobet vd., 2021, s. 7). Enflasyon oranının banka kârlılığı üzerindeki etkisi, bankaların gelecekteki ekonomik koşulları, özellikle de büyüme düzeyini, tahmin etme yeteneklerine bağlıdır. Eğer bankalar enflasyon oranını doğru bir şekilde öngörebilirse, yönetimler kredi fiyatlandırmalarını

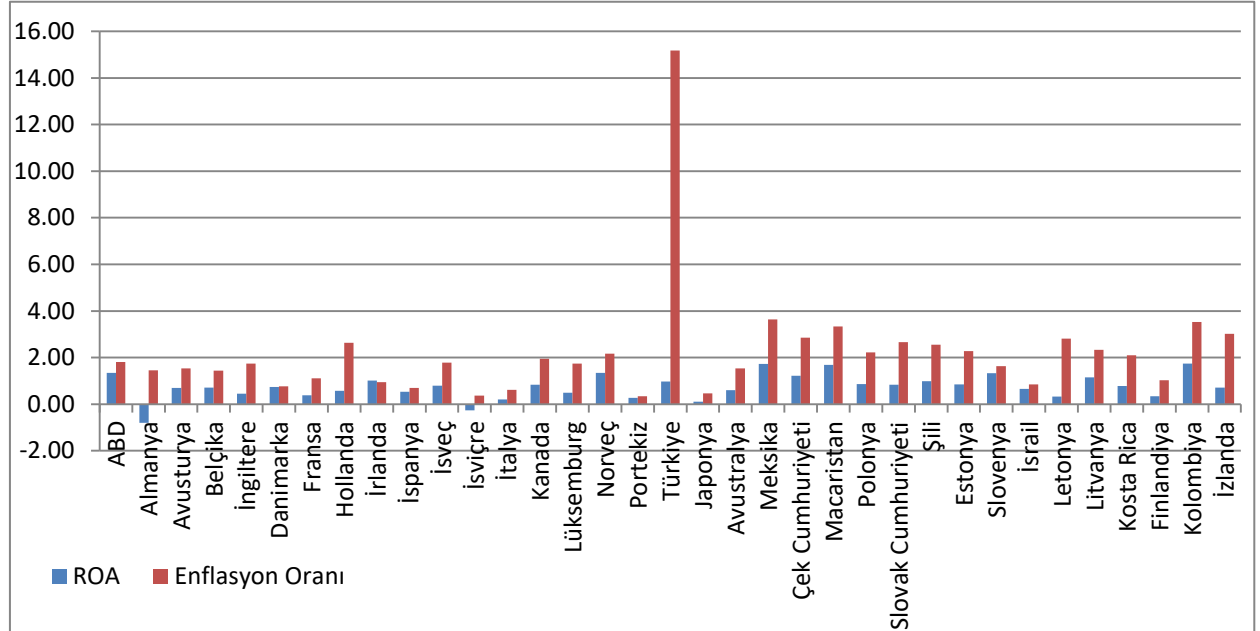
enflasyon beklentilerine göre ayarlayarak faiz marjlarını koruyabilirler. Bu durumda mevduat faizlerinin üzerinde getiri elde etmeleri mümkün hale gelmektedir. Dolayısıyla, enflasyona göre uyarlanmış stratejiler sayesinde bankalar kârlılıklarını sürdürebilir hale getirmektedir (Saif-Alyousfi vd., 2023, s. 7).

Literatürde enflasyonun banka kârlılığı ile olan ilişkisi için farklı bulgular sunan araştırmalar tespit edilmiştir. Örneğin, bazı çalışmalar bu ilişkiyi pozitif yönde tespit etmiştir (bkz. Tan ve Floros, 2012, s. 17). Ancak enflasyon oranının banka kârlılığı üzerindeki etkisi öngörülemeyen enflasyon durumunda karmaşık bir hal alabilmektedir. Eğer enflasyon bankalar ve borçlular tarafından doğru tahmin edilebiliyorsa, bankalar nominal faiz oranlarını buna göre ayarlayarak marjlarını koruyabilirler. Bu durumda enflasyon yükselirken faizler de yükseldiği için bankaların net faiz marjı değişmeyebilir veya hatta enflasyon bankaların sabit getirili yükümlülüklerini eriterek kârlılığı artırabilir (Rasiah, 2010, s. 27). Ancak, yüksek, değişken ve öngörülemeyen enflasyon ekonomide belirsizliği artırarak borçluların ödeme kabiliyetini zayıflatabilir. Bu süreç takipteki kredi oranlarının yükselmesine ve banka kârlılığının azalmasına neden olabilmektedir. Nitekim G-20 ülkeleri üzerine yapılan bir panel veri analizinde, enflasyonun etkisinin bankaların kârlılığı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğu bulunmuştur (Çetin, 2019, s. 170). Bu çerçevede, enflasyon oranının banka kârlılığı üzerindeki etkisinin ekonomik koşullara göre değişebileceği ileri sürülebilir.

Enflasyonun öngörülebilir olduğu ve faiz oranlarının beklentilere göre ayarlandığı durumlarda, bankaların net faiz marjlarını koruyarak kârlılıklarını sürdürebilecekleri öngörülmektedir. Buna karşılık, yüksek ve öngörülemeyen enflasyonun kredi riskini artırarak banka kârlılığı üzerinde olumsuz etkiler doğurabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, enflasyon oranının banka kârlılığı üzerindeki etkisinin yönü net bir biçimde tek taraflı olarak belirlenememekte ve koşullara bağlı olarak pozitif ya da negatif olabileceği varsayılmaktadır (Horobet vd., 2021, s. 3).

Şekil 6, OECD ülkelerinde 2019 yılında gözlemlenen enflasyon oranı ile banka kârlılık göstergesi ROA arasındaki ilişkiyi resmetmektedir. Şekilde görüldüğü üzere, görece yüksek enflasyon rakamlarının gerçekleştiği Türkiye, Hollanda, Letonya, İzlanda gibi ülkelerde banka kârlılıklarının görece düşük seviyelerde kaldığı saptanmıştır. Buna karşın, enflasyon rakamlarının OECD ülke ortalamasının üzerinde gerçekleştiği Kolombiya,

Meksika, Macaristan gibi ülkelerde banka kârlılığının da nispeten yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca Almanya ve İsviçre’de kabul edilebilir enflasyon şartlarında dahi banka kârlılığının negatif seviyelerde gerçekleşmesi, fiyatlar genel seviyesinin yeterli tetikleyici etkiyi yaratamadığı şüphesini doğurmaktadır.

Şekil 6. Enflasyon Oranı ile Banka Kârlılık Göstergesi ROA ’nın İlişkisi Kaynak: Yazar tarafından World Bank (2022a; 2022e) veri tabanı ve Federal Reserve Bank [FED] (2025a)’ın Federal Reserve Economic Data (FRED) veri tabanından derlenerek oluşturulmuştur.

Şekil 6’ya ilişkin tüm bu tespitler ve açıklamalar aslında literatürdeki bulgular ile uyumludur. Bu durumda enflasyon oranının banka kârlılığı üzerindeki etkileri ekonomilerin kendine özgün makroekonomik, bankacılık sektörü ve kurumsal koşullarının değişmesi nedeni ile farklılıklar gösterebilmektedir.

2.3.1.3. İşsizlik Oranı

İşsizlik oranı, çalışmak istemesine ve çalışmaya hazır olmasına rağmen iş bulamayan bireylerin toplam işgücü içindeki payını ifade etmektedir (World Bank, 2025f). İşsizlik, bir ekonomideki üretim kapasitesinin tam olarak kullanılıp kullanılmadığı göstermesi bakımından önemli bir makroekonomik göstergedir. Bankacılık sektörü açısından değerlendirildiğinde, işsizlik oranındaki artışın bankaların kârlılığı üzerinde çeşitli kanallar aracılığıyla etkide bulunduğu görülmektedir. İlk olarak, işsizliğin artması, hanehalkı gelirlerinde azalma yaratmakta ve bu durum bireylerin borçlanma kapasitelerini

sınırlamaktadır. Geliri düşen bireyler yeni kredi talebinde bulunamamakta veya mevcut borçlarını geri ödemekte zorlanmaktadır. Bu durum bankaların hem kredi hacmini hem de faiz gelirlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Buna ek olarak, artan işsizlik oranı, kredi geri ödeme performansını zayıflatarak takipteki kredi oranlarının (NPL) yükselmesine neden olmaktadır. Böylece bankaların zarar karşılığı ayırma yükümlülüklerini artırarak net kârlılıklarını azaltmaktadır. Özellikle bireysel kredilerde ve tüketici finansmanında bu etki daha belirgin hale gelmektedir. Bununla birlikte, işsizlik oranı ile banka kârlılığı arasında negatif yönlü bir ilişkiyi destekleyen ampirik bulgular da literatürde yer almaktadır. Örneğin, işsizlikteki artışın NPL üzerinde doğrudan etkili olduğu, bu durumun da banka bilançolarını ve kârlılık oranlarını zayıflatığı yönünde çalışmalar bulunmaktadır (Azolibe vd., 2022, s. 301). Bu bilgilerden hareketle işsizlik oranının banka kârlılığı üzerinde negatif yönde bir etkide bulunacağı öngörülebilir. Bu beklentinin temel dayanağı, işsizliğin hem kredi talebini sınırlayan hem de geri ödeme riskini artıran bir yapıya sahip olmasıdır. Dolayısıyla, bankalar açısından işsizlik oranındaki artış gerek gelir akışlarında azalma gerekse kredi riskinde yükselme yoluyla kârlılığı düşürücü bir etki yaratmaktadır (Azolibe vd., 2022, ss. 310-317).

2.3.1.4. Finansal Kalkınma Endeksi

IMF tarafından geliştirilen finansal kalkınma endeksi, finansal kurumlar ve piyasaların derinlik, verimlilik ve erişilebilirlik düzeylerini ölçmeyi amaçlamaktadır (Ülker, 2021, s. 233). Bu bağlamda, finansal sistemin gelişmişlik düzeyinin bankacılık sektörü üzerindeki etkileri önemli bir araştırma alanı hâline gelmiştir. Literatürde, finansal sistem mevduatlarının GSYİH'ye oranı ile bankaların faiz dışı gelirleri arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu, finansal sistemde mevduat hacminin artmasının, bankaların faiz dışı gelir kaynaklarında azalmaya yol açabileceğini göstermektedir. Bu doğrultuda, bazı çalışmalarda finansal kalkınma endeksindeki artışın banka kârlılığında düşüşe neden olabileceği sonucuna ulaşılmıştır (Ozili ve Ndah, 2021, s. 238). Bununla birlikte, finansal kalkınma ile banka kârlılığı arasında pozitif yönlü ilişki bulan araştırmalar da mevcuttur (Kendirli ve Şahin, 2024, s. 64). Bu durum, gelişmiş finansal altyapı içinde faaliyet gösteren bankaların ekonomik dalgalanmalara karşı daha dirençli hâle geldiğini ve sürdürülebilir kârlılık ile sağlam sermaye yapısı açısından önemli

avantajlar elde ettiğini göstermektedir. Nitekim finansal kalkınma düzeyi yüksek olan ülkelerde banka kârlılığının da genellikle daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir (Čihák vd., 2013, ss. 24-26).

2.3.1.5. Hükümet Borcu

Hükümet borcu, devletin belirlenen bütçesinde yer alan harcamaları ve gelirleri arasındaki fark olarak tanımlanır (Irwin, 2015, s. 3). Hükümet borçları ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu etki; özel tasarruflar ve yatırımlar, kamu yatırımları, toplam faktör verimliliği ve uzun vadeli nominal ile reel faiz oranları gibi kanallar aracılığıyla gerçekleşmektedir (Checherita-Westphal ve Rother, 2012, s. 1401). Hükümet borçlarının artması, genellikle özel yatırımların ve toplam faktör verimliliğinin azalmasına, uzun vadeli faiz oranlarının yükselmesine yol açarak ekonomik büyümeyi yavaşlatma eğilimindedir. Ekonomik büyüme ise bankaların performansları üzerinde doğrudan belirleyici bir unsurdur. Büyümedeki artışlar bankaların karşılaştıkları iktisadi ve finansal riskleri azaltarak kârlılıklarını artırırken, büyümenin yavaşlaması bu kârlılık üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Dolayısıyla hükümet borçlarındaki artış, ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğinde bankacılık sektörü kârlılığı da düşme eğilimine girecektir (Sha'ban vd., 2023, s. 8-14).

2.3.1.6. Faiz Oranı

Faiz oranları düzeyi ve para politikası koşulları da bankacılık performansına yön veren başlıca makroekonomik faktörlerdendir. Bankalar “faiz makası” üzerinden kazanç sağladıkları için, kısa vadeli ve uzun vadeli faiz oranlarının düzeyi ve farkı NIM’i doğrudan etkilemektedir. Düşük faiz oranı ortamı, marjları daraltarak bankaların geleneksel faiz gelirlerini azaltabilmektedir (Altavilla vd., 2018, s. 534). Faiz oranlarının sadece seviyeleri değil, oynaklığı da performansı etkiler. Faizlerdeki dalgalanmalar bankaların aktif-pasif vade uyumsuzluğundan kaynaklı risklerini artırabilir. Saunders ve Schumacher (2000, s. 832), farklı ülkelerin bankalarını inceledikleri çalışmalarında, faiz oranı oynaklığının NIM üzerinde belirgin etkisi olduğunu ve düzenleyici politikaların da

(örneğin zorunlu karşılıklar, faiz tavanları gibi) marjın belirleyicisi olduğunu ortaya koymuşlardır.

2.3.2. Bankacılık Sektör Belirleyicileri

Bir ekonominin genel gücü ve istikrarı bankaların performansından önemli ölçüde etkilenir. Bankalar, bireylere ve işletmelere kredi sağlama, yatırımı teşvik etme, iş fırsatları yaratma ve bir ekonomide finansal istikrarı destekleme konularında kilit oyunculardır. Dolayısıyla banka sektör belirleyicilerinin banka kârlılığı üzerindeki etkileri dikkate alınması gereken temel hususlardandır (Sharmin, 2023, s. 13).

Her bir ölçütün detaylı incelemesine geçmeden önce genel durum incelendiğinde, ampirik araştırmalar, NPL, kredi/mevduat oranları, maliyet etkinliği ve sermaye yeterliliği gibi içsel faktörlerin, dışsal faktörlere nazaran daha önemli performans belirleyicileri olduğunu göstermektedir. Bu konuda yürütülen çalışmalar, CIR (Maliyet/Gelir Oranı), CAR ve NPL gibi operasyonel verimlilik ve risk ölçütlerinin kârlılık sonuçlarını güçlü bir şekilde etkilediğini göstermektedir (Ercegovac vd., 2020, ss. 98-99). Bununla birlikte, banka büyüklüğü ve gelir çeşitliliği gibi faktörler de kârlılığı belirlemede önemli olmasına rağmen, söz konusu faktörlerin etkilerinin sektör koşullarındaki farklılaşmaya bağlı değişebileceği ve banka büyüklüğünün her zaman en belirleyici kârlılık faktörü olmayabileceği vurgulanmaktadır. İçsel faktörlere ek olarak, makroekonomik belirleyiciler de bankaların verimliliğini etkileyerek banka kârlılığının şekillenmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Ekonomik büyüme, enflasyon, faiz oranları ve düzenleyici kalite gibi parametreler, bankaların operasyonel verimliliğini ve kârlılığını kolaylaştırabilecek veya engelleyebilecek dışsal bir etki de bulunabilmektedir (Osuagwu, 2014, ss. 10-12). Tüm bu bilgilerden hareketle, bu kısımda banka kârlılığını etkileyen bankacılık sektör belirleyicileri kısaca ele alınarak, açıklanmıştır.

2.3.2.1. Sermaye Yeterliliği Oranı (Capital Adequacy Ratio - CAR)

CAR, bir bankanın sermayesinin risk ağırlıklı varlıklarına ve cari yükümlülüklerine oranı olarak hesaplanmaktadır. Bu oran, ticari bankaların iflasa yol açabilecek aşırı kaldıraç almasını önlemek için Merkez Bankaları ve/veya banka düzenleyicileri tarafından

belirlenir. Literatürde bazı araştırmalar CAR oranındaki artışların banka kârlılığı üzerinde ters yönlü bir etki meydana getirdiğini ileri sürmektedir. Çünkü sermaye yeterliliği gereksinimleri bir bankanın yatırım risk profilini sınırlandırmakta ve dolayısıyla hedeflenen kârlılık düzeyine ulaşma kapasitesini etkilemektedir (Al-Sharkas ve Al-Sharkas, 2022, ss. 236-241).

Ancak unutulmamalıdır ki CAR, bankanın finansal sağlamlığının temel göstergelerindendir. Çünkü CAR, bir bankanın sahip olduğu sermayenin, üstlendiği risklere (özellikle kredi riskine) göre ne kadar yeterli olduğunu ölçen bir orandır. Dolayısıyla CAR aynı zamanda sermaye/risk ağırlıklı varlıklar oranı olarak da bilinmektedir. CAR, bir bankanın beklenmedik kayıpları absorbe etme ve yükümlülüklerini yerine getirme kapasitesini gösterdiğinden, düzenleyiciler tarafından yakından takip edilmektedir. CAR, mevduat sahiplerinin olası finansal ve bankacılık risklerinden korunmasını sağlamakla birlikte, küresel finansal sisteminin istikrarının temin edilmesinde ve verimliliğinin artırılmasında da oldukça önemli bir araçtır (Posner, 2014, s. 1854). Dolayısıyla, yüksek sermaye yeterliliğine sahip bankaların şoklara karşı dayanıklılığı artmakta ve sermaye tamponları sayesinde riskli varlıklardan kaynaklanacak zararlara katlanma kapasiteleri de yükselmektedir. Bunun yanı sıra iyi sermayelendirilmiş bankalar piyasadan daha düşük fonlama maliyetiyle borçlanabilmektedir. Böylece, kredi çekenler ve mevduat sahipleri açısından banka batma riski düşük görülmektedir. Bu durum çoğunlukla kârlılığı olumlu etkileyen bir faktör olarak kabul edilmektedir. Nitekim pek çok uygulama çalışması, özkaynak/aktif gibi sermaye yeterliliği göstergelerinin banka kârlılığı ile anlamlı pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Athanasoglou vd., 2008, s. 125). Örneğin Avrupa bankalarını inceleyen Goddard vd. (2004, ss. 370-371), CAR'ın hem ROA hem ROE üzerinde pozitif etkisi olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde, ABD bankaları üzerine yapılan daha güncel bir çalışma da sermaye yeterliliğinin bankaların performansı üzerinde belirleyici olduğunu desteklemektedir (Berger ve Bouwman, 2013, s. 155). Bununla birlikte, teorik tartışmalar sermaye ile kârlılık arasındaki ilişkiye dair farklı yönleri işaret edebilmektedir. Mükemmel piyasaların geçerli olduğu varsayıldığında, yüksek özkaynak oranının kârlılığı azaltabileceği (çünkü kaldıraç düşer) ileri sürülse de, bilgi asimetrisinin ve piyasa aksaklıklarının var olduğu gerçek dünyada iyi sermayelendirilmiş bankalar daha düşük riske maruz kaldıkları için istikrarlı kârlar elde edebilmektedir (Athanasoglou vd., 2008, s. 126).

CAR kavramı, Basel Uzlaşmaları (Basel I, II, III) ile uluslararası bir standart haline gelmiştir. Basel I, 1988 yılında risk ağırlıklı varlıklara göre asgari % 8 sermaye oranı belirlemiştir. Basel III ise bu oranı, koruma tamponları da dahil olmak üzere % 10,5'e yükseltmiştir. CAR hesaplamasında kullanılan sermaye, Çekirdek Sermaye (Tier 1) ve Ek Sermaye (Tier 2) olmak üzere iki katmana ayrılmaktadır. Tier 1, bankanın günlük faaliyetlerini sürdürürken kayıpları yönetmek için kullandığı temel fonları temsil etmektedir. Ek Sermaye (Tier 2) ise, yeniden değerlendirme rezervleri, genel kredi karşılıkları ve sermaye benzeri krediler gibi kalemleri içerir ve bankanın olası bir iflas durumunda mevduat sahiplerini ve diğer alacaklıları koruyan ikincil bir sermaye tamponu görevi görmektedir. Bu aşamada, sermaye yeterliliği düzenlemeleri, bankaların aşırı risk alma eğilimlerini engellemeyi amaçlamaktadır. Yüksek bir CAR, bankanın beklenmedik kayıplara karşı daha dirençli olduğunu ve mevduat sahiplerinin fonlarını koruma yeteneğinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Scott ve Labonte, 2023, s. 2; Andersen ve Juelsrud, 2024, s. 1).

Özellikle 2008 Küresel Finansal Krizi sonrasında getirilen Basel III düzenlemeleriyle OECD ülkelerinde bankaların sermaye yeterlilik oranları belirgin biçimde artırılmıştır. Bu durum, kısa vadede ROE'yi düşürse de bankaların uzun vadeli dayanıklılığını artırarak finansal istikrarı sağlamlaştırmaktadır. Nitekim kriz sonrası düşük sermaye ile yüksek kârlılık elde etme anlayışının yerine, daha yüksek sermaye ile sürdürülebilir kârlılık elde etme yaklaşımı benimsenmiştir (Gržeta vd., 2023, s. 5). Bu sürecin bankaların karşılaşacağı muhtemel riskler üzerinde olumlu etkileri olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, literatürde CAR'ın risk üzerindeki etkisi konusunda çelişkili bulgular bulunmaktadır. Bazı çalışmalar yüksek CAR'ın riski azalttığını gösterirken (Malik, 2024, s. 19), diğerleri risk ağırlıklı CAR'ın riski azaltmada etkisiz olduğunu belirtmektedir. Örneğin Bitar vd. (2018, s. 227), OECD ülkelerinde risk ağırlıklı oranların banka riskini azaltmada başarısız olduğunu bulmuşlardır. Bu durum, risk ağırlıklandırma metodolojilerinin geçerliliği konusunda soru işaretleri yaratmaktadır. Bununla birlikte hem risk ağırlıklı hem de risk ağırlıksız CAR'ın banka verimliliğini artırdığı bulunmuştur. Yüksek sermaye oranları, daha iyi denetim ve banka sahipleri ile mevduat sahiplerinin çıkarlarının uyumlaştırılması yoluyla maliyetleri düşürebilmektedir (Bitar vd., 2018, s. 262).

Bunlara ek olarak, sermaye ve likidite oranlarının birlikte değerlendirilmesi gerektiği de ilgili literatürde vurgulanmaktadır (Gržeta vd., 2023, s. 3). CAR ile yüksek likidite tutan bankaların, özellikle normal dönemlerde verimlilik ve kârlılık üzerinde olumsuz etkiler yaşayabileceği belirtilmiştir. Bu durum, Basel III kapsamında getirilen sermaye ve likidite gereksinimlerinin bankalar üzerinde birleşik bir baskı oluşturabileceğine dair tartışmaları gündeme getirmiştir (Gržeta vd., 2023, s. 3). Öte yandan, finansal kriz dönemlerinde yüksek sermaye tamponlarına sahip bankaların daha dayanıklı olduğu ve kriz ortamlarında daha iyi performans gösterdiği görülmüştür (Berger ve Bouwman, 2013, s. 168). Bu bulgu, güçlü sermaye yapısının ekonomik şokları absorbe etmede kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Ancak, optimal CAR seviyelerinin ne olduğu konusunda net bir uzlaşa bulunmamaktadır. Çünkü optimal seviyenin belirlenmesi, finansal istikrarın faydaları ile yüksek sermayenin maliyetleri arasındaki dengenin kurulmasını gerektirmektedir (Andersen ve Juelsrud, 2024, s.1). Sonuç olarak, sermaye yeterliliği bankaların performans metriklerini güçlü biçimde etkileyen bir faktördür ve OECD ekonomilerinde kriz sonrası dönemde bankacılık sektör kârlılığı ile finansal dayanıklılık arasındaki dengede kritik bir rol oynamaktadır (Demirgüç-Kunt & Huizinga, 2010).

2.3.2.2. Banka Büyüklüğü

Banka büyüklüğü, genel olarak bir bankanın toplam varlıklarının büyüklüğü ile ölçülmektedir ve sektördeki piyasa payını da yansıtmaktadır. Ölçek ekonomileri teorisine göre büyük bankalar, daha geniş ölçekli operasyonlar sayesinde birim başına maliyetlerini düşürebilir ve çeşitli finansal hizmetleri sunmada verimlilik avantajı yakalayabilir. Ayrıca büyük bankalar genellikle finansal piyasadan daha ucuza sermaye temin edebilmektedir. Bu bankaların boyutları nedeniyle iktisadi aktörler tarafından daha az riskli bir yapıya sahip oldukları düşünülmektedir (George, 2015, s. 4).

Bankacılık sektörünün büyüklüğü ise genellikle toplam bankacılık varlıklarının GSYİH'ye oranı ile ölçülmektedir. Özel sektör kredilerinin GSYİH'ye oranı da bir diğer ölçüt olarak kullanılmaktadır. Bu tanım, bankacılık sektörünün genel ekonomi içindeki ölçeğini ve önemini yansıtmaktadır. Ayrıca, bankacılık sektörünün büyüklüğü ile finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Gelişmiş bir bankacılık sektörü, tasarrufların yatırımlara kanalize edilmesini kolaylaştırarak ekonomik büyümeyi

desteklemektedir. Daha önce belirtildiği üzere büyük bankaların ölçek ve kapsam ekonomilerinden yararlanma potansiyeli bulunmaktadır. Ancak, bu durum aynı zamanda artan risk alma davranışlarını da beraberinde getirebilmektedir (Kakes ve Nijskens, 2018, s. 11). Örneğin Short (1979, s. 209) büyük bankaların görece daha düşük sermaye maliyetine erişebildiğini ve bunun da kârlılığı artırdığını öne sürmüştür. Bu durum, büyük bankaların piyasalardan sağladığı fonların, söz konusu bankaların güçlü bilançoları sayesinde daha düşük faiz maliyeti ile sağlanmasına bağlanmıştır. Benzer şekilde Bikker ve Hu'da (2002, s. 145) bankaların ölçek büyüklüğü ile kârlılığı arasında pozitif bir ilişki olabileceğini, özellikle küçük ve orta ölçekli bankaların büyüdükçe sermaye/verimlilik avantajı yakaladığını belirtmiştir. Ancak, banka boyutunun belli bir seviyenin ötesinde sağladığı avantajların azaldığına dair bulgular da mevcuttur. Berger (1995, s. 420) bazı bankaların büyük ölçekleri nedeniyle elde edebilecekleri maliyet tasarruflarının sınırlı olduğunu göstermiştir. Bu görüşe göre, belirli bir büyüklüğün ötesinde artan organizasyonel karmaşıklık ve yönetim zorlukları, ölçek ekonomilerini dengeleyerek olumsuz ölçek ekonomileri etkisi yaratabilmektedir.

Grzeta vd. (2023, s. 3), OECD ülkelerinde bankacılık sektörünün GSYİH'ye oranının büyüklüğü ile kredi hacmi, mevduat dışı fonlama, kaldıraç ve en büyük bankaların pazar payı gibi sistemik risk ölçütlerinin pozitif korelasyon gösterdiğini tespit etmiştir. Bu bulgu, OECD ekonomilerinde daha büyük bankacılık sektörünün genellikle daha yüksek kredi seviyelerine ve potansiyel olarak daha az istikrarlı fon kaynaklarına erişime neden olduğunu işaret etmektedir. Bununla birlikte, bankacılık sektörünün büyüklüğü ile bir kriz anında ortaya çıkan finansal hasarın boyutu arasında ise pozitif bir ilişki bulunmuştur. Örneğin, daha büyük hacimli bankacılık sektörüne sahip ekonomilerde, kriz dönemlerinde hükümet borcunda, NPL'de ve banka zararlarında daha büyük artışlar yaşanabilmektedir. Bu durum, bankacılık sektör hacmi artıkça, olası krizler sırasında daha şiddetli doğrudan finansal hasarlar yaşayabileceğini göstermektedir (Kakes ve Nijskens, 2018, s. 11).

Bunların yanı sıra, literatürde bazı araştırmacılar ise banka boyutunun bankacılık kârlılığı üzerindeki etkisi konusunda karmaşık sonuçlar sunmaktadır. Bazı çalışmalar büyük bankaların daha kârlı olduğunu savunurken, bazıları boyut ile performans arasında anlamlı bir ilişki tespit edememektedir. Örneğin, Athanasoglou vd. (2008, s. 127), Yunanistan bankacılık sektörü üzerine gerçekleştirdiği çalışmada aktif büyüklüğü değişkeninin kârlılık

üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını bulmuştur. Kaufman (2014, s. 114) ise 21. yüzyılda artan rekabet ve teknolojik gelişmelerle birlikte, OECD ülkelerinde büyük bankaların avantajlarının bir bakıma azaldığını, küçük ve orta ölçekli bankaların da niş alanlarda başarılı olduğunu ileri sürmektedir. Bununla birlikte “çok büyük bankaların batmasına izin verilmez” (too big to fail) olgusunun getirdiği örtük devlet desteği beklentisi, büyük bankaların algılanan riskini düşürerek borçlanma maliyetlerini azaltmaya devam edebilmektedir. OECD ülkelerinde büyük bankaların 2008 krizi sırasında aldıkları devlet yardımları bu yaklaşımı desteklemektedir (Kaufman, 2014, s. 114). Özetle, banka büyüklüğü ile bankacılık sektör performansı (veya sektöre kârlılık) arasındaki ilişki karmaşık olup, ölçek ekonomileri ve tersine ölçek ekonomileri arasındaki dengeye, bankanın iş modeline ve düzenleyici uygulamalara bağlı olarak değişebilmektedir (Bkz. Short, 1979; Berger, 1995; Athanasoglou vd., 2008; Kaufman, 2014).

2.3.2.3. Likidite Riski

Likidite riski, bir bankanın ödeme yükümlülüklerini zamanında yerine getirememesi olasılığını ifade etmektedir. Bankalar genellikle kısa vadeli mevduatlarla uzun vadeli kredileri finanse etmekte ve bu da bir likidite riski yaratmaktadır. Bu risk, bankanın fonlara erişiminde veya varlıklarını önemli kayıplar olmadan nakde çevirme yeteneğindeki sorunlara işaret etmektedir. Öte yandan bu risk genellikle varlıklar ve yükümlülükler arasındaki vade uyumsuzluklarından da kaynaklanabilmektedir (Drehmann ve Nikolaou, 2013, s. 2173).

Likidite riskinin başarı ile yönetilmesinde, likidite yönetim sistemlerinin ve acil durum fonlama planlarının önemi büyüktür. Bu sistemler, bankaların beklenmedik nakit çıkışlarına karşı hazırlıklı olmalarını sağlamaktadır. Basel III, bankaların likidite riskini yönetmeleri için Likidite Karşılama Oranı (LCR) ve Net İstikrarlı Fonlama Oranı (NSFR) gibi özel gereksinimler getirmiştir. Bu düzenlemeler, bankaların finansal strese karşı dayanıklılıklarını artırmayı amaçlamaktadır (Hong vd., 2014, s. 92).

Bankalar için likidite oranları (örneğin likit aktiflerin toplam aktiflere veya mevduata oranı, ya da kredi/mevduat oranı) sürdürülebilir yüksek performans açısından kritiktir. Yeterli likidite bulundurmeyen bir banka, ani para çekme taleplerini veya piyasa şoklarını karşılayamayarak zor duruma düşebilir. Bu durum en iyi ihtimalle varlık satışıyla kârlılığın

düşmesine, en kötü ihtimalle bankanın iflasına yol açmaktadır. Öte yandan, çok yüksek oranda likit varlık tutmak da fırsat maliyeti yaratabilir, zira nakit veya düşük getirili varlıklar bankaya daha az gelir sağlamaktadır. Sonuç olarak, likidite ile bankacılık kârlılığı arasındaki ilişki teoride bir denge problemidir (Brunnermeier ve Yogo, 2009, s. 582).

Literatürde likidite riski ile bankacılık sektör kârlılığı arasındaki ilişkiye dair bulgular tartışmalıdır. Molyneux ve Thornton (1992, s. 1173), Avrupa bankaları örnekleminde daha yüksek likidite oranına sahip bankaların daha düşük kârlılığa sahip olduğunu, yani likidite ile kârlılık arasında negatif bir ilişki bulunduğunu tespit etmiştir. Bu sonuç, fazla likidite tutmanın bankaların faiz getirisini düşürdüğünü ve bu nedenle kârlılığı olumsuz etkilediğini göstermiştir. Buna karşılık, Bourke (1989, s. 72) tarafından 12 ülkeden bankalar üzerinde yapılan daha geniş kapsamlı bir çalışmada likidite oranının bankacılık kârlılığını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bilgilerden hareketle, literatürde iki farklı sonuç şekillenmiştir. Bunlarda ilki, bankaların düşük getirili varlık bulundurmasının fırsat maliyeti yarattığı ve bankacılık karını ters yönlü etkilediği yaklaşımıdır. İkincisi ise yeterli likidite bulundurmanın bankalara olan güveni artırdığı ve fonlama maliyetlerini düşürerek bankacılık kârlılığını olumlu etkilediği sonucudur (Scannella, 2016, s. 4). Bu çelişkili bulgular, likiditenin kârlılık üzerindeki etkisinin, bankaların faaliyet dönemine ve içinde bulundukları mevcut makroekonomik koşullara göre değişebileceğine işaret etmektedir. Örneğin ekonomik belirsizliğin yüksek olduğu dönemlerde bankalar likidite pozisyonlarını artırarak riskleri azaltmaya odaklanırken, istikrarlı dönemlerde daha fazla kredi vererek kazançlarını maksimize etmeye çalışabilmektedir (Athanasoglou vd., 2008, s. 134).

OECD ülkelerinde 2008 Küresel Finansal Krizini takip eden dönemde likidite riskine ilişkin düzenlemeler devreye alınmıştır. Bu düzenlemeler, bankaların kısa vadeli nakit çıkışlarını karşılayacak düzeyde yüksek kaliteli likit varlık tutmalarını zorunlu kılmıştır. Bunun sonucunda pek çok OECD bankasının likidite oranları yükselmiş, NIM oranları bir miktar daralmış ancak likidite krizine girme olasılıkları azalmıştır. Nitekim 2010'lu yıllarda düşük faiz oranlarıyla birleşen yüksek likidite zorunlulukları, bankaların kredi verme iştahını azaltarak kârlılıklarını baskılamıştır (Golubeva vd., 2019, s. 456). Ayrıca, likidite oranlarının çok düşük olması da bankaların kırılganlığını artırmaktadır. Bu dengenin önemi, ülke bazında yapılan çalışmalarla da ortaya konmuştur. Örneğin, Bal ve Sönmezer (2022, s. 248), Türkiye bankacılık sektörü üzerine gerçekleştirdikleri panel veri

analizinde, likidite oranı düşük (yani mevduatlarına kıyasla daha fazla kredi kullandıran) özel ve yabancı bankaların kârlılığının daha yüksek seyrettiği bulunmuştur. Sonuç olarak, likidite yönetimi bankaların kârlılığı açısından hassas bir değişkendir. Yeterli likidite, hem bireysel olarak bankaların hem de sektörün finansal sağlığını korumak için elzemdir. Ancak, bankaların bünyelerinde aşırı likidite tutması da kârlılığı sınırlandırmaktadır. Bankalar ve düzenleyiciler, bu ikilemde optimal noktayı bulmaya çalışarak hem güvenli hem de kârlı bir denge hedeflemektedir (Molyneux ve Thornton, 1992).

2.3.2.4. Operasyonel Maliyetler

Bankaların operasyonel giderleri (personel maaşları, şube ve teknoloji giderleri, pazarlama ve yönetim giderleri vb.), bankacılık kârlılığını doğrudan etkileyen içsel faktörlerin başında gelmektedir. Operasyonel verimlilik, genellikle gider/gelir oranı veya faaliyet giderlerinin aktiflere oranı gibi metriklerle ölçülmektedir. Teorik olarak, diğer tüm koşullar sabitken daha düşük operasyonel maliyet oranına sahip bir banka, aynı gelir seviyesinde daha yüksek net kâr elde edecektir. Bu nedenle etkin gider yönetimi, banka yönetiminin kontrol edebildiği en önemli performans belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir (Allen ve Rai, 1996, s. 655).

Literatürde, operasyonel maliyetlerin banka kârlılığı ile negatif ilişkili olduğu tutarlı biçimde gösterilmiştir. Başka bir deyişle, giderlerini etkin yöneten, maliyet disiplinine sahip bankaların ROA ve ROE değerleri daha yüksek olma eğilimindedir. Örneğin Pasiouras ve Kosmidou (2007, s. 233), Avrupa bankalarını inceledikleri çalışmalarında, gider/gelir oranının kârlılık üzerinde istatistiksel olarak negatif ve güçlü bir etkiye sahip olduğunu saptamışlardır. Benzer şekilde, Bourke (1989) ve Molyneux ve Thornton (1992) gibi erken dönem çalışmalar, daha iyi yönetim kalitesine sahip (dolayısıyla giderlerini daha verimli kontrol eden) bankaların daha yüksek kârlılığa ulaştığını belirtmişlerdir. Bu bulgu, gider yönetiminin etkinliğini bankacılık performansında merkezi bir faktör olarak öne çıkarmaktadır. Sonuç olarak, operasyonel maliyetlerin kontrol altında tutulması, bankaların performansını yükselten kritik bir unsurdur. Banka yönetimleri, dijitalleşme ve ölçek ekonomilerinden yararlanarak maliyetlerini düşürmeye çalışmakta ve böylece NIM ve ücret-komisyon gelirlerinden elde edilen brüt karın daha büyük kısmının net kara dönüşmesini sağlamaktadır (Pasiouras ve Kosmidou, 2007, s. 234).

2.3.2.5. Gelir Çeşitlendirmesi

Gelir çeşitlendirilmesi kavramı, geleneksel kredi faaliyetlerinin ötesinde çoklu gelir kaynaklarından kazanç elde etme stratejisini ifade etmektedir. Bu gelirler işlem ücretleri, komisyonlar ve ticari gelirler gibi kalemleri içermektedir. Gelir çeşitlendirmesi, değişen piyasa koşullarına ve rekabete stratejik bir yanıt olarak bankalar tarafından önemsenmektedir (Irons, 2019, s. 159). Dolayısıyla, bankaların gelir kaynaklarını çeşitlendirmesi, yani sadece faiz gelirlerine değil aynı zamanda faiz dışı gelir kalemlerine (ücret ve komisyonlar, ticari karlar, sigorta gelirleri vb.) de yönelmesi, performansı etkileyebilecek bir diğer önemli faktör olarak görülmektedir. Bu bağlamda araştırmacılar, tek bir faaliyet alanına (örneğin sadece klasik mevduat-kredi faiz ikilisine) bağımlı kalmak yerine çeşitli gelir akışlarına sahip olmanın, riskleri dağıtarak bankanın istikrarını artırabileceği ileri sürmektedir. Bir başka deyişle, portföy teorisi mantığı bankalar için de geçerli görülmektedir (Sanya ve Wolfe, 2010, s. 81). Gelirlerin farklı kaynaklardan gelmesi, herhangi bir kalemdeki dalgalanmanın toplam kâr üzerindeki etkisini azaltabilmektedir. Özellikle 2000’li yıllarda finansal hizmetlerin evrimiyle birlikte birçok banka klasik kredi-mevduat modelinin ötesine geçerek yatırım bankacılığı, aracılık, varlık yönetimi, sigortacılık gibi alanlardan gelir elde etmeye başlamıştır. Bu çeşitlendirme, bankaların toplam gelirini artırma ve değişen piyasa koşullarına uyum sağlama potansiyeli taşısa da beraberinde yeni risk unsurları ve volatilité de getirebilmektedir (Asif ve Akhter, 2019, s. 324).

Literatürde gelir çeşitliliğinin banka performansına etkisi konusunda farklı bulgular mevcuttur. Bazı çalışmalar çeşitlendirme stratejilerinin bankaların hem kârlılığını yükselttiğini hem de risk ayarlı performansını iyileştirdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Carbó-Valverde ve Fernández (2007, s. 2043), Avrupa bankacılık sektöründe ürün çeşitliliğinin kârlılığı artırdığını ve artan rekabet sonucu daralan faiz marjlarının getirisindeki kaybın, çeşitlendirme sayesinde telafi edildiğini ileri sürmüştür. Çalışmanın bulguları, özellikle rekabetin yoğun olduğu pazarlarda, bankaların faiz dışı gelir kaynaklarını geliştirerek toplam kârlılıklarını koruyabildiklerini ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Angbazo (1997, s. 72) bankaların bilanço dışı faaliyetlerinin (örneğin türev ürünler, garanti mektupları, menkul kıymetleştirme işlemleri vb.) faiz marjı riski ve likidite riski üzerindeki etkilerini incelemiş ve bilanço dışı gelirlerin bankaların gelir tabanını

çeşitlendirerek toplam risk profilini düşürdüğünü belirtmiştir. Bu bulgular, çeşitlendirmenin risk dağıtıcı etkisine işaret etmektedir. Öte yandan, bazı araştırmalar aşırı çeşitlenmenin beklenen faydayı sağlamadığını, aksine odaklanılan alan dışındaki faaliyetlerde yeterli uzmanlık olmaması halinde kârlılığını düşürebileceğini ileri sürmektedir (Stiroh, 2002, s. 853). Tüm bu bilgiler ışığında, gelir çeşitlendirmesinin kârlılık ile bankaların risk ve istikrarı üzerindeki etkilerine yönelik çalışmalar çeşitli bağlamlarda farklı sonuçlar sunmaktadır.

2.3.2.6. Pazar Yoğunlaşması

Bankacılık sektöründe pazar yoğunlaşması, genellikle en büyük üç veya beş bankanın toplam varlıkların önemli bir bölümünü elinde bulundurmasıyla karakterize edilmektedir. Bu olgu, söz konusu bankaların varlık payları veya Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI) gibi ölçütlerle belirlenebilmektedir. Pazar yoğunlaşması, sektördeki rekabet seviyesinin önemli bir göstergesidir. Çünkü bankacılık sektörünün piyasa yapısı, yani sektördeki yoğunlaşma ve rekabet düzeyi, bankaların kârlılık performansını makro düzeyde etkileyen önemli bir faktördür (Diallo ve Koch, 2018, s. 490). Literatürde iki ana hipotez, yoğunlaşma ve bankacılık performansı ilişkisini açıklamaya çalışmaktadır: Yapı-Davranış-Performans hipotezi ve Etkinlik-Yapı hipotezi. İlk yaklaşıma göre, yüksek pazar yoğunlaşması, çeşitlendirme imkânları, daha yüksek kârlılık ve denetimin kolaylaşması gibi faktörler sayesinde finansal istikrarını artırmaktadır. Dolayısıyla, birkaç büyük bankanın hakim olduğu bankacılık sistemlerinin, daha az yoğunlaşmış sistemlere kıyasla daha istikrarlı olduğu savunulmaktadır (Beck vd., 2003, s. 1). Bir başka ifadeyle, bankacılık sektöründe yoğunlaşma arttıkça rekabet azalmakta ve bankalar tekolci/oligopolcü bir güç elde ederek faiz marjlarını ve kârlılıklarını yükseltebilmektedir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısındaki çalışmalar, yüksek piyasa payına sahip birkaç bankanın bulunduğu pazarların daha yüksek kârlılık oranlarına izin verdiğini öne sürmüştür. Bu bağlamda Short (1979, s. 210), yoğunlaşmış bankacılık piyasalarında kâr oranlarının anlamlı derecede yüksek olduğunu öne süren ilk araştırmacılarıdır. Daha sonra Bourke (1989, s. 68) de Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'yı kapsayan çalışmada, sektörel yoğunlaşma oranlarının bankaların ROA ve ROE'si üzerinde pozitif etkisi olduğunu belirtmiştir. Bu yaklaşımdan farklı ikinci bir bakış açısına göre ise

yoğunlaşma-kârlılık ilişkisinde tek faktör piyasa gücü olamayabilir. Etkinlik-Yapı hipotezi olarak adlandırılan bu yaklaşım göre aslında kârlı (ve verimli) bankalar pazar paylarını artırarak sektörü yoğunlaştırırlar. Dolayısıyla gözlenen “yoğunlaşma ile kârlılık arasındaki pozitif ilişki”, rekabetin az olmasından değil, verimli bankaların büyüüp yoğunlaşmaya neden olmasından kaynaklanmaktadır (Berger ve Hannan, 1989, s. 291). Smirlock (1985, s. 70), piyasa payı yüksek bankaların daha kârlı olduğunu fakat genel yoğunlaşma oranının (piyasa yapısının) kârlılık üzerinde doğrudan bir etkisi kalmadığını ileri sürerek Etkinlik-Yapı hipotezinin geçerli olduğunu ifade etmiştir. Tüm bu bilgiler, pazar yoğunlaşmasının bankacılık performans belirleyicileri arasında karmaşık bir yere sahip olduğuna işaret etmektedir. Pazar yoğunlaşmasının etkisi ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyine, düzenleyici kalite seviyesine ve bankaların etkinlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. OECD ekonomileri açısından değerlendirildiğinde, makul düzeyde rekabet hem tüketici refahı, hem de bankaların verimliliği için pozitif yönlü bir etkileyicidir. Ancak aşırı rekabetin de finansal riskleri artırabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle düzenleyiciler, yoğunlaşma düzeyini izlerken, aynı zamanda bankaların etkinlik göstergelerini de dikkate alarak bir denge gözetmektedir (Barrell vd., 2010, s. 2256).

2.3.2.7. Takipteki Kredi Oranı (Non-Performing Loan Ratio - NPL)

NPL, bir bankanın belirli bir gecikme süresini (genellikle 90 gün veya daha fazla) aşmış, geri ödemesinde sorun yaşanan kredilerinin toplam kredilere oranıdır. Bu gösterge, bankanın kredi portföyünün kalitesini ve maruz kaldığı kredi riskini ortaya koymaktadır. Örneğin NPL oranı % 5 ise, bu durum bankanın kredi stokunun % 5’inin problemli olduğunun işaretidir. NPL oranı, kârlılık göstergelerinden ziyade bir risk ve varlık kalitesi göstergesi olarak kabul edilir. Ancak artan risk, dolaylı olarak banka performansını derinden etkilemektedir. Takipteki kredi tutarlarının artması, bankanın gelecekte zarar etme olasılığının ve karşılık giderlerinin yükseldiğini gösterir ki bu da kârlılığını azaltmaktadır. Bu nedenle, NPL oranı düşük olan bankalar daha sağlıklı ve sürdürülebilir kar elde edebilirken, NPL oranı yüksek bankalar kârlılıkta zorlanabilmekte veya sermaye erozyonu riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir (Khairi vd., 2021, s. 367).

NPL oranı, düzenleyici denetim çerçevelerinde de kritik bir yer tutmaktadır. Avrupa Bankacılık Otoritesi (EBA) ve diğer düzenleyiciler, yüksek NPL oranlarına sahip

bankaların sermaye planlamalarını ve temettü politikalarını yakından izlemekte ve gerektiğinde NPL stokunun azaltılması için varlık yönetim şirketleri kurulması, problemli kredilerin satışı gibi yöntemler önermektedir. NPL oranının en büyük avantajı, bankanın varlık kalitesi hakkında doğrudan ve net bir gösterge sunmasıdır. Kârlılık oranları (ROA, ROE) bazen risk birikimini gizleyebilmektedir. Bunun nedeni bankaların riskli krediler vererek kısa vadede kar elde etmeye devam etme arzusudur. Ancak NPL oranı yükselmeye başladığında, bankaların kredi portföyündeki sorun açıkça görülmektedir. Bu nedenle NPL oranı, bankanın finansal sağlamlığını ve gelecekteki kârlılık potansiyelini değerlendirmede kilit göstergelerden biri olarak kabul edilmektedir (Radivojevic ve Jovovic, 2017, s. 301). NPL oranı ayrıca erken uyarı sinyali olarak da değerlendirilmektedir. Ekonomik göstergelerde bozulma başladığında ilk olarak takipteki krediler artar, bu da kârlılık azalmadan önce bankanın sorun yaşadığını göstererek önleyici tedbirlere imkân tanımaktadır (Rose, 2002, s. 285).

Diğer göstergeler gibi NPL'nin de bazı ölçüm ve gösterge sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi NPL oranının geriye dönük bir gösterge olmasıdır. Bu nedenle bankaların riskli krediler barındırdığı ve bu oranın hızla varlık kalitesini bozduğunu, ancak banka kârlılığını azaldığında anlaşılabılır. Ayrıca bazı bankalar NPL oranını düşük göstermek için sorunlu kredileri hızla silme veya varlık yönetim şirketlerine devretme yoluna gidebilir. Bu tür işlemler NPL oranını teknik olarak düşürse de bankanın zarar ettiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bankacılık performans analizi gerçekleştirilirken bu etkiler dikkate alınmalıdır. Ayrıca, NPL oranı tek başına bankanın kârlı olup olmadığını göstermemektedir. Çünkü, bir bankanın NPL oranı düşük olsa bile çok düşük faiz marjları veya yüksek maliyetler nedeniyle bankanın aracılık faaliyetleri düşük kar etmesine neden olabilmektedir. Bu sebeple, NPL oranı çoğunlukla kârlılık göstergeleriyle birlikte ele alınmalıdır (Khairi vd., 2021, s. 367).

Bankacılık sektöründe performans ölçümünde kullanılan ROA, ROE, NIM göstergeleri, bir bankanın kârlılık profilini yansıtırken, NPL ise risk profilini çok boyutlu olarak ortaya koymaktadır. ROA ve ROE, bankanın kar üretme kapasitesini sırasıyla varlıkları ve özkaynakları bağlamında değerlendirirken, NIM bu kârın çekirdek kaynağı olan faiz etkinliğini göstermekte, NPL oranı ise bu kârların ne ölçüde sağlam bir varlık tabanına dayandığını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, performans belirleyicileri ile performans

göstergeleri arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin, CAR seviyesindeki bir yükseliş, bankanın potansiyel zararları absorbe etme kapasitesini güçlendirerek ROA ve ROE üzerinde pozitif bir etki yaratma potansiyeline sahiptir. Buna ek olarak, güçlü bir sermaye tabanı, bankanın risk ağırlıklı varlıklara yönelik yatırım iştahını azaltarak, uzun vadede NPL oranında düşüşe neden olabilmektedir. Sonuç olarak, bankacılık sektöründe performans göstergeleri, belirleyici faktörlerin etkisini gözler önüne seren araçlardır. ROA, ROE, NIM ve NPL gibi metrikler bir arada kullanıldığında, bir bankanın hem ne kadar kâr ettiği ve bu kârı nasıl elde ettiği (faiz marjı mı, diğer gelirler mi) hem de bu kârın üzerine inşa edildiği varlıkların kalitesinin ne durumda olduğu kapsamlı şekilde anlaşılabilir. Bu göstergeler ve belirleyiciler arasındaki ilişkiler, literatürde geniş biçimde araştırılmış ve genel olarak yüksek sermaye yapısı, etkin maliyet yönetimi, makul risk alma ile desteklenen bankaların uzun vadede daha başarılı performans sergilediği konusunda görüş birliği oluşmuştur (Bhattacharya ve Thakor, 1993, s. 41; Rose, 2002, s. 285; Staikouras ve Wood, 2011, s. 65; Irons, 2019, s. 160). Nihayetinde bankaların performansını tam olarak anlayabilmek için hem belirleyici faktörlerin (sermaye, likidite, gider, çeşitlendirme, yoğunlaşma, makro şartlar vb.) hem de performans göstergelerinin (ROA, ROE, NIM, NPL) birlikte ve etkileşim içinde incelenmesi gerekmektedir. Bu bütüncül yaklaşım, bir bankanın veya bankacılık sisteminin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyarak, gerekli iyileştirme alanlarını ve olası politika müdahalelerini belirlemeye yardımcı olmaktadır (Rose, 2002, s. 285).

2.3.2.8. Banka Z- Skoru

Banka Z-skoru, bankacılık alanında bir bankanın finansal istikrarını ve iflas etme olasılığını değerlendirmek için kullanılan bir ölçüttür. Bu skor, bankanın aktif kârlılığı, sermaye yeterliliği ve kârlılıkta yaşanan dalgalanmalar gibi unsurlar dikkate alınarak hesaplanır. Basitçe formülize etmek gerekirse Z-Skoru, ROA ile öz kaynakların toplam aktiflere oranının (E/TA) toplamının, ROA'nın standart sapmasına bölünmesiyle hesaplanır:

$$Z\text{-Skoru} = (ROA + E/TA) / \sigma(ROA)$$

Burada E/TA, sermaye yeterliliğini gösteren temel bir orandır. Z-skor değerinin yüksek olması, bankanın dışsal ekonomik etkilere karşı daha dayanıklı olduğunu ve iflas riskinin

düşük seviyede seyrettiğini gösterir. Bu gösterge, doğrudan bir kârlılık ölçüsü olarak değil; bankanın mevcut yapısını ve gelecekteki sürdürülebilirliğini ortaya koyan bir risk değerlendirme aracı olarak kullanılmaktadır (Altman, 1968, ss. 594-597). Bankaların varlıklarından daha yüksek kârlılık sağlaması, varlıklarını iyi kullandığını ve yeterli düzeyde kâr elde ettiklerini gösterir. Bu oranın düşük olması ise bankaların varlıklarını verimli kullanamadığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bankaların yüksek kârlılık düzeyine sahip olması ile banka Z skoru arasında pozitif ilişki bulunmaktadır (Nguyen ve Le, 2022, s. 8).

2.3.2.9. Maliyet/Gelir Oranı (Cost to Income Ratio - CIR)

Bankaların nihai amaçlarından birisi yüksek kârlılık ve verimlilik elde ederek etkinliklerini artırmaktır. Bankaların bu hedeflerini etkileyen en önemli faktörlerden birisi ise CIR olarak bilinen operasyonel maliyetleridir. Bankalar en düşük maliyet ile en yüksek kârlılık ve verimliliği elde etmeyi hedeflemektedir. Bankaların maliyetleri faaliyet giderlerinin faaliyet gelirlerine oranlanmasıyla (*Banka Maliyeti = Banka Faaliyet Giderleri/ Banka Faaliyet Gelirleri*) hesaplanmaktadır (Al-Sharkas ve Al-Sharkas, 2022, s. 236).

Banka maliyetleri bankanın operasyon kısmının ne kadar verimli kullanıldığına dair bilgiler sunmaktadır. Banka maliyetlerinin artması bankaların operasyon kısmının verimsiz kullanıldığı ve bu sebeple kârlılığın, aynı zamanda verimliliğinde düşük olacağını ve dolayısıyla banka etkinliğinin zayıflayacağını işaret etmektedir. Finansal piyasalarda yer alan yatırımcılar, yatırımlarını yapmadan önce bankaların maliyetlerini incelemektedir. Çünkü banka maliyetleri bankanın işlerini ne kadar verimli bir şekilde yönettiklerini göstermektedir. CIR oranındaki uzun süreli bir artış eğilimi, yatırımcılar ve düzenleyiciler için önemli bir uyarı sinyalidir. Bu durum, bankanın operasyonel verimsizlikler yaşadığına, gider yönetiminde zafiyetler olduğuna veya gelir yaratma kapasitesinin maliyet artışının gerisinde kaldığına işaret etmektedir. Dolayısıyla yüksek ve artan bir CIR, bankanın gelecekteki kârlılığının baskı altında kalabileceği ve bankanın rekabet gücünü yitirebileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Bu nedenle banka maliyetleri banka operasyonları için önemli bir ölçüttür (Ayinuola ve Gumel, 2023, s. 126).

2.3.2.10. Banka Faiz Dışı Gelir Oranı

Bankaların gelirleri basitçe faiz gelirleri ve faiz dışı gelirler olarak ikiye ayrılmaktadır. Faiz dışı gelir ticaret ve türevlerden elde edilen net kazançlar, diğer menkul kıymetlerden elde edilen net kazançlar, net ücretler ve komisyonlar ile diğer faaliyet gelirlerini içerir. Banka faiz dışı gelir oranı ise banka faiz dışı gelirlerin, banka gelirlerine oranlanması (*Banka Faiz Dışı Gelir = Banka Faiz Dışı Gelir/ Banka Gelirleri*) ile hesaplanmaktadır (Irons, 2019, s. 159).

Banka faiz dışı gelirin banka performansı üzerindeki etkisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre farklılık göstermektedir. Bunun nedeni ise gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ulusal politik ve ekonomik koşullar arasındaki farklılıklar ve her iki ülke grubunda farklılaşan finansal sistem dönüşümleri ve gelişmişlik seviyeleridir (Phan vd., 2023, s. 1). Ayrıca, faiz dışı gelirin bankaların performansı üzerindeki etkisi, bankaların iyi yönetilip yönetilmediği ile de doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda iyi yönetilerek hizmet kalitesini artıran, yeni finansal teknolojilerin gelişmesine ve müşteri ilişkilerine önem veren bankalar daha fazla faiz dışı gelir elde etmektedir (Young ve Rice, 2004, s. 103).

2.3.3. Kurumsal Kalite

Kurumsal kalite, bir ülkenin ekonomik ve sosyal gelişiminin temel belirleyicilerinden biridir. Geniş anlamda, mülkiyet haklarını koruyan, hukukun üstünlüğünü sağlayan, yolsuzluğu önleyen ve piyasaların etkin işlemesine olanak tanıyan resmi ve gayri resmî kural ve normlar bütünüdür. Güçlü kurumsal yapılar, belirsizliği azaltarak yatırım ortamını iyileştirir, işlem maliyetlerini düşürür ve kaynakların verimli alanlara yönlendirilmesini teşvik ederek sürdürülebilir kalkınmanın önünü açar. Bu bağlamda kurumsal kalite, finansal sistemin ve özellikle bankacılık sektörünün performansı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Hukukun üstünlüğünün sağlandığı ve yolsuzluğun kontrol altında tutulduğu bir çevrede, bankaların kredi verme kararları daha sağlıklı temellere dayanır, kredi geri dönüş oranları yükselir ve kredi riski azalır. Benzer şekilde, güçlü bir düzenleyici kalite ve hükümet etkinliği, bankacılık sektöründe şeffaflığı ve istikrarı artırarak sistemik riskleri sınırlar. Kurumsal kalitenin zayıf olduğu, siyasi istikrarsızlığın ve yolsuzluğun yüksek olduğu ekonomilerde ise bankaların likidite ve varlık kalitesi olumsuz etkilenerek kârlılıkları düşmektedir (Porta, vd., 1998).

Kurumsal kalite, finansal gelişmenin temel belirleyicilerinden biri olarak görülmektedir. Güçlü kurumlar, etkin ve şeffaf düzenleyici çerçeve ile bankacılık sektöründe rekabeti artırır, kredi tahsis süreçlerini iyileştirir ve varlık kalitesini güçlendirir. Buna karşılık, düşük şeffaflık, yolsuzluğun yaygın olması veya siyasi belirsizlik, bankaların risk primlerini yükseltir, kredi risklerini artırır ve kârlılıklarını olumsuz etkiler. Özellikle hukukun üstünlüğü ve düzenleyici etkinlik, bankaların varlık kalitesi, likiditesi ve sermaye yeterliliği üzerinde doğrudan belirleyici rol oynamaktadır. Literatürde kurumsal kaliteyi ölçmek için birçok endeks geliştirilmiş olmakla birlikte, en yaygın ve güvenilir ölçütlerden biri World Bank tarafından geliştirilen Worldwide Governance Indicators (WGI) setidir (Kaufmann vd., 2002, ss. 6-7; Langbein ve Knack, 2010; Thomas, 2010). WGI, altı ana boyutta ülkelerin kurumsal yapılarını değerlendirmektedir:

- Voice and Accountability (Söz Hakkı ve Hesap Verebilirlik)
- Political Stability and Absence of Violence/Terrorism (Siyasi İstikrar ve Şiddet/Terörün Yokluğu)
- Government Effectiveness (Hükümet Etkinliği)
- Regulatory Quality (Düzenleyici Kalite)
- Rule of Law (Hukukun Üstünlüğü)
- Control of Corruption (Yolsuzluğun Kontrolü)

Kurumsal kalite – 2,5 ile 2,5 arasında değer alan altı alt göstergeden oluşmaktadır (Kaufmann vd. 2010, s. 12). Kurumsal kalitedeki artışlar ulusal refahın uzun vadeli çıkarları doğrultusunda olumlu bir etki yaratmakta ve bu süreç, bankaların hizmetlerini genişletmeleri yönünde teşvik edici bir rol üstlenmektedir. Kurumsal kalitedeki artışlar finansal piyasa hizmetlerinin yaygınlaşmasına ve finans sektörünün gelişmesine olanak tanımaktadır. Kurumsal kalitedeki artışlar ya da başka bir ifade ile kurumsal yapının güçlendirilmesi, bankacılık sektörünün daha geniş bir hizmet alanına ulaşmasını mümkün kılmakta ve bu durum banka kârlılığı üzerinde doğrudan bir etki oluşturmaktadır (Gani ve Rasul, 2020, s. 257).

Bu çalışmada, kurumsal kaliteye ilişkin altı temel göstergenin basit aritmetik ortalaması alınarak tek bir endeks oluşturulmuştur. Bu yaklaşım, karmaşık ağırlıklandırma teknikleri

yerine tüm alt göstergelere eşit ağırlık vererek daha şeffaf ve uygulanabilir bir ölçüm imkânı sunmaktadır. Bu yöntemin, ampirik literatürde güvenilir ve geçerli bir kurumsal kalite ölçümü olarak kabul gördüğü belirtilmektedir (Barbier ve Burgess (2021, ss. 2-4).

Bu anlatıların ardından bir sonraki kısımda banka kârlılık belirleyicilerinin ele alındığı ampirik literatür taramasına geçilecektir.

2.4. Bankacılık Sektöründe Kârlılık Göstergeleri ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Literatür Taraması

Banka kârlılığını etkileyen faktörler, genellikle hem içsel bankacılık dinamiklerinden hem de dışsal makroekonomik koşullardan beslenmektedir. Bu bağlamda, literatürde bankaların finansal performansını etkileyen çok sayıda değişken incelenmiş olup, sektörel, makroekonomik ve banka özelindeki birçok etmen arasındaki ilişki derinlemesine ele alınmıştır. Bu bölümde, banka kârlılığını etkileyen anahtar faktörler üzerine yapılan önceki araştırmalar ele alınarak, konuya dair mevcut ampirik literatür taraması sunulmaktadır.

Ho ve Saunders (1981) 53 büyük Amerikan ticari bankasını kapsayan çalışmada, kârlılık göstergesi olarak Net Faiz Marjı'nı (NIM) kullanmıştır. Çalışmada geliştirilen teorik modelde faiz marjlarının belirleyicileri olarak yöneticilerin riskten kaçınma derecesi, işlem büyüklüğü, piyasa yapısı ve faiz oranı volatilitesi öne çıkarılmış; ampirik analizde ise bunlara ek olarak örtük faiz ödemeleri, zorunlu rezervlerin fırsat maliyeti ve kredi risk primi dikkate alınmıştır. 1976Q4–1979Q4 dönemine ait banka verileriyle kesitsel regresyon yöntemi kullanılarak elde edilen bulgular, NIM'in faiz oranı oynaklığına duyarlı olduğunu ve küçük bankaların büyük bankalara kıyasla daha yüksek faiz marjı elde ettiğini ortaya koymuştur.

McShane ve Sharpe (1985) Avustralya'da sekiz özel ticari bankanın 1962–1981 dönemine ait 148 gözlemini kullanarak faiz marjlarının belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada Ho ve Saunders (1981) modelinin bir türevinden yararlanılmış; kârlılık göstergesi olarak kredi/mevduat faiz marjı ele alınmıştır. Belirleyiciler arasında banka piyasa gücü (mevduat payı), riskten kaçınma derecesi (özsermaye/aktif oranı), faiz oranı oynaklığı, ortalama işlem büyüklüğü ve banka faaliyet kompozisyonu yer almıştır. Ampirik bulgular, faiz marjının piyasa gücü, riskten kaçınma, faiz oranı volatilitesi ve kişisel sektöre yönelik

faaliyetlerin artışıyla birlikte yükseldiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, döviz işlemlerinden elde edilen faiz dışı gelirlerin marjlarla pozitif ilişkili olduğu, ancak diğer hizmet gelirlerinin anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Faizsiz mevduat payındaki azalışın ise marjları daraltmadığı, implicit faiz ödemelerinin bu etkiyi telafi ettiği belirtilmiştir.

Angbazo (1997) ABD’de aktif büyüklüğü 1 milyar doların üzerinde olan 286 ticari bankanın 1989–1993 dönemi verilerini kullanarak net faiz marjlarının (NIM) belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada Ho ve Saunders (1981) ve McShane ve Sharpe (1985) modelleri genişletilerek varsayılan risk ve faiz oranı riski birlikte ele alınmıştır. Ampirik analizde bağımsız değişkenler olarak kredi riski (net charge-offs), faiz oranı riski (maturity gap), bu iki riskin etkileşim terimi, likidite riski, sermaye yeterliliği, örtük faiz ödemeleri, zorunlu rezervlerin fırsat maliyeti, yönetim kalitesi ve eyalet bazlı şube kısıtları modele dâhil edilmiştir. Bulgular, net faiz marjlarının varsayılan risk ile pozitif, faiz oranı riski ve likidite riski ile negatif ilişkili olduğunu; sermaye yeterliliği, yönetim etkinliği ve faizsiz rezervlerin ise marjları artırdığını göstermektedir. Ayrıca, banka büyüklüğüne göre farklılıklar gözlenmiştir: para merkezi bankalarında net faiz marjları daha çok kredi riskiyle, bölgesel ve süper-bölgesel bankalarda ise faiz oranı riskiyle şekillenmektedir. Off-balance sheet (OBS) faaliyetler bankaların gelir tabanını çeşitlendirici bir unsur olarak marjlar üzerinde olumlu etki yapmaktadır.

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1998) 1988–1995 döneminde 80 ülkeden yaklaşık 7.900 ticari bankaya ait verilerle net faiz marjlarının (NIM) ve kârlılığın (vergi öncesi kâr/aktifler) belirleyicilerini incelemiştir. Banka özellikleri, makroekonomik göstergeler, düzenleyici/finansal yapı unsurları ve kurumsal göstergeler birlikte modele dahil edilmiştir. Ampirik bulgular, bankaların sermaye yeterliliğinin hem marjları hem de kârlılığı artırdığını; kredi/aktif oranının marjları artırırken kârlılığı azalttığını; faiz dışı aktiflerin her iki göstergelyi de olumsuz etkilediğini göstermiştir. Overhead giderlerinin bir kısmı mevduat sahiplerine yansıtılmakta (NIM ile pozitif), ancak kârlılığı azaltmaktadır. Yabancı bankalar gelişmekte olan ülkelerde daha yüksek, gelişmiş ülkelerde ise daha düşük marj ve kârlılığa sahiptir. Enflasyon ve reel faiz oranları her iki göstergede de pozitif bulunurken; yüksek vergi oranları ve zorunlu rezervler bankaların marjlarını daraltıcı etki yapmıştır.

Ayrıca, explicit mevduat sigortasının varlığı marjları düşürmüş; kurumsal değişkenlerden hukukun üstünlüğü marjları azaltıcı, yolsuzluk ise artırıcı yönde etki göstermiştir.

Guru vd. (2000) Malezya bankalarının 1985-1995 çeyreklik dönemine ait verilerden hareketle, çeşitli kârlılık ölçütlerinin (brüt kar/toplam aktifler, aktif kârlılığı/toplam aktifler, brüt kar/toplam kredi, aktif kârlılığı/toplam kredi) olası belirleyicilerini OLS ve Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GLS) regresyon yöntemlerini kullanarak incelemiştir. Uygulama modeline dahil edilen açıklayıcı değişkenler likidite oranı, CAR, masraf yönetimi, ortaklık yapısı, banka büyüklüğü ve dış ekonomik koşullar (piyasa faiz oranı, enflasyon vb.) olarak belirlenmiştir. Analiz sonuçları, enflasyonun banka performansı ve kârlılığı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu, buna karşın banka sermayesi/toplam varlıklar, brüt kar/toplam kredi ve aktif kârlılığı/toplam kredi kârlılık modellerinde negatif bir etki meydana getirdiğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, piyasa faiz oranının aktif tarafında hem kredi hem de menkul değer yatırımlarının kârlılığı pozitif yönde etkilediği bulunmuştur.

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2000) 43 ülkede 1990–1997 dönemi verilerini kullanarak bankacılık sektörünün kârlılığını ve net faiz marjlarını finansal gelişme ve finansal yapı bağlamında incelemiştir. Çalışmada kârlılık göstergesi olarak vergi öncesi kârların toplam aktiflere oranı (Profit/TA) ve net faiz marjı (NIM/TA) kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler arasında bankaya özgü oranlar (sermaye/aktif, kredi/aktif, faiz dışı aktifler, müşteri fonlaması, overhead giderleri), makroekonomik göstergeler (enflasyon, büyüme, vergi oranı) ve finansal gelişme/finansal yapı değişkenleri (Bank/GDP, Bank credit/GDP, Central bank/GDP, Mcap/GDP, Tvt/GDP, Structure index, Market dummy) yer almaktadır. Bulgular, sermaye oranının kârlılık ve marjları artırdığını, faiz dışı aktiflerin kârlılığı azalttığını, müşteri fonlamasının etkisinin örnekleme bağlı olarak değiştiğini, overhead giderlerinin ise mevduat sahiplerine yansıtılarak marjları artırdığını göstermektedir. Ayrıca enflasyon ve büyüme oranlarının pozitif etkisi bulunmuş; yüksek vergi oranlarının bankaların kârlılığını artırıcı yönde işlediği tespit edilmiştir. Finansal gelişmenin (özellikle bankacılık sektörü büyüklüğü) artması kârlılığı düşürürken, borsa gelişiminin (Mcap, Tvt) belirli bir noktaya kadar marj ve kârlılığı artırdığı, ancak bu etkinin doğrusal olmadığı görülmüştür. Finansal yapının (bankacılık temelli vs piyasa temelli) bağımsız bir etkisi bulunmamıştır.

Kaya (2001) Türk bankacılık sektörü için CAMELS değerlendirme sistemini kullanarak 1997–2000 döneminde 45 bankanın performansını incelemiştir. Çalışmada sermaye yeterliliği, varlık kalitesi, yönetim kalitesi, kârlılık, likidite ve piyasa riskine duyarlılık göstergeleri dikkate alınmıştır. Ampirik analizlerde CAMELS bileşenlerinin tamamında 2000 yılında 1997 yılına kıyasla belirgin bir bozulma olduğu bulunmuştur. Bu süreçte sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, yönetim göstergeleri, kârlılık ve likidite gerilerken; piyasa riskine duyarlılığın arttığı görülmüştür. Ayrıca Probit regresyon sonuçları, bankaların 1997 yılında elde ettikleri yüksek CAMELS notlarının, 1998–2001 döneminde TMSF kapsamına alınma olasılığını azalttığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, CAMELS sisteminin Türkiye için de erken uyarı aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir

Bennaceur ve Goaied (2001) Tunus'ta 1980–2000 döneminde faaliyet gösteren 10 ticari bankanın verilerini kullanarak net faiz marjı (NIM) ve aktif kârlılığının (ROA) belirleyicilerini incelemiştir. Panel veri analizi ile elde edilen bulgular, banka sermayesinin ve kredilerin kârlılığı artırdığını, yüksek overhead giderlerinin de müşterilere yansıtılarak marjları genişlettiğini ortaya koymuştur. Buna karşılık faizsiz aktiflerin payı kârlılığı düşürmüştür. Banka büyüklüğü ile kârlılık arasında negatif ilişki bulunmuş, bu da ölçek ekonomilerinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Özel bankaların devlet bankalarına göre daha kârlı olduğu tespit edilmiştir. Yoğunlaşmanın kârlılık üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Makro düzeyde, hisse senedi piyasası gelişiminin bankaların kârlılığı üzerinde pozitif etkisi saptanmış; ekonomik büyümenin ise anlamlı bir etkisi görülmemiştir. Faiz oranı liberalizasyonu kısmi dönemde marjları daraltmış, ancak tam serbestleşme sonrası bankaların marjlarını artırıcı etki yapmıştır

Kaya (2002) Türk bankacılık sektöründe 1997–2000 dönemi için panel veri setiyle kârlılığın belirleyicilerini incelemiştir. Ho ve Saunders (1981) tarafından geliştirilen iki aşamalı yaklaşım kullanılmıştır. Çalışmada kârlılık göstergeleri olarak net faiz marjı (NFM), aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) ele alınmıştır. Mikro değişkenler arasında sermaye, likidite, menkul değerler cüzdanı, personel giderleri, krediler, mevduatlar, takipteki krediler, piyasa payı, yabancı para pozisyonu ve kamu/özel banka ayrımı dikkate alınmıştır. Makro değişkenler olarak ise enflasyon, konsolide bütçe açığı, reel faiz oranı ve büyüme oranı modele dâhil edilmiştir. Ampirik bulgular, net faiz marjının sermaye, likidite, personel giderleri ve piyasa payı ile pozitif, mevduatlarla

negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. ROA, sermaye ve likidite tarafından pozitif, personel giderleri ve takipteki krediler tarafından negatif etkilenmiştir. ROE, sermaye ile negatif, menkul değerler, likidite, krediler, piyasa payı ve yabancı para pozisyonu ile pozitif ilişkili bulunmuş; personel giderleri ve mevduatların artışı ise özkaynak kârlılığını azaltmıştır. Makro değişkenler açısından enflasyon ve konsolide bütçe açığı tüm kârlılık göstergelerinde pozitif bulunurken, reel faiz yalnızca ROE için anlamlı bir etki göstermiştir. Büyüme oranı ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Jiang vd. (2003) 1992-2002 döneminde Hong Kong bankalarını kapsayan çalışmada, banka kârlılığını belirleyen ana değişken olarak ROA değerini ele almıştır. Bağımsız değişkenler, bankaya özgü (öz kaynak/toplam aktifler, krediler/toplam aktifler, müşteri mevduatı/toplam aktifler, karşılıklar/toplam krediler, faiz dışı giderler/toplam aktifler, faiz dışı gelirler/brüt gelir, vergiler, krediler (günlük), müşteri mevduatları (günlük), banka değişkeni, yerel banka değişkeni) ve makroekonomik (reel GSYİH büyüme oranı, TÜFE enflasyonu, reel faiz oranı) faktörlerden oluşmaktadır. FE tahmincisinin kullanıldığı çalışmada, reel GSYİH büyümesi, enflasyon ve reel faiz oranlarının banka kârlılığı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bankaya özgü değişkenler açısından ise operasyonel verimlilik ve iş çeşitlendirmesinin daha yüksek ROA'ya katkı sağladığı belirtilmiştir.

Bennaceur (2003) Tunus'ta 1980–2000 döneminde 10 mevduat bankasına ait verilerle bankacılık sektörünün kârlılık belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada performans ölçütü olarak net faiz marjı (NIM) ve aktif kârlılığı (ROA) kullanılmıştır. Ampirik analizler, banka sermayesinin, kredilerin ve overhead giderlerinin kârlılığı artırıcı; banka büyüklüğünün ise kârlılığı azaltıcı etkisi olduğunu göstermiştir. Faizsiz aktiflerin kârlılık üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Makro değişkenlerden enflasyon ve ekonomik büyüme oranı anlamlı etki göstermemiştir. Finansal yapı değişkenleri açısından, bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın faiz marjlarını azalttığı; hisse senedi piyasasının gelişiminin ise kârlılığı artırdığı görülmüştür. Bu bulgular, Tunus bankacılık sektöründe sermaye yapısının güçlendirilmesi ve finansal piyasaların çeşitlenmesinin kârlılık üzerinde önemli etkiler yarattığını ortaya koymaktadır.

Maudos ve Guevara (2004) 1993–2000 döneminde Avrupa Birliği bankacılık sektöründe net faiz marjlarının belirleyicilerini incelemiştir. Ho ve Saunders (1981) modelinin iki

aşamalı genişletilmiş versiyonu kullanılmıştır. Çalışmada net faiz marjının, operasyonel maliyetler (overhead), kredi riski ve faiz oranı riskinden pozitif yönde etkilendiği bulunmuştur. Ayrıca piyasa yoğunlaşmasının marjları artırdığı, banka büyüklüğü ile net faiz marjı arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Finansal yapı göstergeleri açısından, bankacılık temelli ya da piyasa temelli yapının faiz marjı üzerinde anlamlı bir etkisi gözlenmemiştir. Bu sonuçlar, AB bankacılık sektöründe hem banka içi maliyet ve risk unsurlarının hem de piyasa yapısının marjları şekillendirdiğini göstermektedir.

Doliente (2005) Güneydoğu Asya bankacılık sektöründe (Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland) 1994–2001 dönemi için net faiz marjlarının (NIM) belirleyicilerini Ho ve Saunders (1981) tarafından geliştirilen dealer modeli çerçevesinde iki aşamalı regresyon yöntemiyle incelemiştir. Çalışma, banka düzeyinde sermaye, işletme giderleri, kredi kalitesi, likidite ve teminat oranlarını; makro düzeyde ise faiz oranı volatilitesi, piyasa yapısı farklılıkları ve 1997 Asya krizi etkilerini dikkate almıştır. Bulgular, sermaye oranının Filipinler, Endonezya ve Malezya’da marjları artırdığını göstermektedir. İşletme giderleri aynı ülkelerde marjları pozitif etkilemiş, bankaların maliyetlerini müşterilere yansıttığı sonucunu ortaya koymuştur. Likidite oranı Tayland ve Malezya’da marjları negatif etkilemiştir. Kredi kalitesi Filipinler’de pozitif, Endonezya ve Tayland’da negatif, Malezya’da ise anlamsız bulunmuştur. Teminat değişkeni Filipinler, Endonezya ve Tayland’da negatif, Malezya’da pozitif ilişki sergilemiştir. İkinci aşama regresyon sonuçları, kısa vadeli faiz oranı volatilitésinin marjları artırdığını, bölgedeki bankacılık sektörünün rekabetçi olmayan yapısının NIM üzerinde belirleyici olduğunu göstermiştir. Ayrıca, 1997 Asya krizi sonrasında net faiz marjlarında belirgin bir daralma olduğu tespit edilmiştir.

Ayadi ve Pujals (2005) 1994–2000 döneminde Avrupa Birliği bankacılık sektöründe gerçekleşen 151 banka birleşme ve satın alma işlemini incelemiştir. Çalışmada, birleşme ve satın almaların (M&A) bankaların kârlılığı ve etkinliği üzerindeki etkileri hem vaka analizi hem de Veri Zarflama Analizi (DEA) ile değerlendirilmiştir. Bulgular, yerel (domestic) M&A işlemlerinin maliyet etkinliğini artırdığını, ancak kâr etkinliği üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Sınır ötesi (cross-border) işlemler ise maliyet etkinliği açısından belirgin bir iyileşme sağlamazken, gelir çeşitliliği üzerinden kâr etkinliğine sınırlı katkıda bulunmuştur. Analiz ayrıca, ulusal ölçekte ‘mega-bankaların’

ortaya çıkmasının yoğunlaşmayı artırdığını, ancak birleşmelerin beklenen gelir sinerjilerini her zaman sağlayamadığını ortaya koymuştur. Stratejik açıdan, Avrupa bankacılık sektöründe evrensel (universal) bankacılık modeli ile uzmanlaşmış bankacılık modelinin bir arada varlığını sürdürdüğü; büyük ölçeğin ise her zaman yüksek kârlılık anlamına gelmediği vurgulanmıştır. Bu bulgular, AB’de bankacılık konsolidasyonunun daha çok maliyet kontrolü üzerinden ilerlediğini, kârlılık sinerjilerinin ise özellikle sınır ötesi işlemlerle sınırlı kaldığını göstermektedir.

Athanasoglou, vd. (2006) Güneydoğu Avrupa bankacılık sektöründe 1998–2002 döneminde bankaların kârlılık belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada kârlılık ölçütleri olarak aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) kullanılmıştır. Ampirik sonuçlar, kredi riskinin kârlılığı olumsuz, sermaye oranının ise olumlu etkilediğini göstermiştir. İşletme giderleri negatif ve anlamlı bulunmuş, banka büyüklüğünün kârlılığı artırdığı tespit edilmiştir. Likidite değişkeni beklenenin aksine istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Yabancı bankaların kârlılıklarının yerli bankalara kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır. Sektörel düzeyde, yoğunlaşmanın kârlılık üzerinde pozitif etkisi olduğu ve bu bulgunun yapı-davranış-performans hipotezini desteklediği görülmüştür. Piyasa payı ise anlamlı bulunmamıştır. Reform endeksi negatif etkili çıkmış, artan rekabetin marjları daralttığı sonucuna ulaşılmıştır. Makroekonomik düzeyde, enflasyon kârlılığı artırırken, reel kişi başına gelir anlamlı bir etki göstermemiştir. Bu bulgular, SEE bölgesinde bankaların etkin maliyet yönetimi, risk kontrolü ve sermaye güçlendirmesinin kârlılık üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Williams (2007) 1989–2001 döneminde Avustralya bankacılık sektöründe net faiz marjlarını (NIM) belirleyen faktörleri incelemiştir. Çalışmada 43 banka (21 yabancı, 22 yerli) verileri kullanılmış ve panel regresyon yöntemleri (LM ve Hausman testleri) uygulanmıştır. Bulgular, sermaye oranı, faiz oranı volatilitesi, işletme giderleri ve örtük faiz ödemeleri değişkenlerinin NIM üzerinde pozitif etkili olduğunu göstermiştir. Yönetim kalitesi göstergesi (cost-to-income oranı) ile kredi riski değişkeni NIM üzerinde negatif etkili bulunmuştur. Yabancı bankaların yerli bankalara göre daha düşük faiz marjına sahip olduğu, Avustralya’nın dört büyük bankasının ise daha yüksek marjlar elde ettiği saptanmıştır. Likidite değişkeni istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ayrıca analiz sonuçları, çalışma dönemi boyunca bankaların net faiz marjlarında genel bir düşüş eğilimi

olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, Avustralya bankacılık sektöründe piyasa gücü, maliyet yapısı ve yönetim kalitesinin kârlılık üzerinde kritik rol oynadığını göstermektedir.

Güngör (2007) 1990 ile 2005 yılları arasındaki dönemde Türkiye'deki 29 bankayı kapsayan çalışmada, banka kârlılığını etkileyen faktörleri analiz etmiştir. Banka kârlılığı faktörü olarak ROA ve ROE değerleri kullanılmış, bağımsız değişkenler ise NPL, GSYİH, enflasyon oranı, likit varlıklar, bankacılık sektörünün ekonomideki payı ve faaliyet giderleri olarak belirlenmiştir. FE tahmincisi kullanılarak yapılan incelemede, bankaların ROE'lerini artırabilmek için likit varlıklarını ve menkul kıymet yatırımlarını artırmaları gerektiği belirtilmiştir. Analiz sonuçları, ROA ile faaliyet giderleri, enflasyon oranı, ekonomik büyüme ve bankacılık sektörünün ekonomideki payı arasında pozitif ilişki olduğunu, buna karşın ROA ile NPL arasında negatif bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur.

Athanasoglou, vd. (2008) Yunanistan'da 1985–2001 döneminde ticari bankaların kârlılık belirleyicilerini dinamik panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışmada aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) kullanılmış, kârlılığın zaman içinde kalıcılığı Arellano–Bond GMM yöntemiyle test edilmiştir. Bulgular, sermaye oranının kârlılığı artırdığını, kredi riskinin ise kârlılığı düşürdüğünü göstermiştir. Üretkenlik artışı pozitif ve anlamlı çıkarken, faaliyet giderleri negatif ve anlamlı bulunmuştur. Banka büyüklüğü anlamlı bir etki göstermemiştir. Mülkiyet yapısı (özel/kamu) ve sektör yoğunlaşması değişkenleri kârlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Makroekonomik değişkenler açısından, enflasyonun kârlılığı artırdığı, çıktı açığının ise sadece ekonominin büyüme dönemlerinde bankaların kârlılığını olumlu etkilediği saptanmıştır. Ayrıca, kârlılığın orta düzeyde kalıcı olduğu, yani sektörün tam rekabetçi bir yapıdan uzak ancak yüksek derecede monopolistik de olmadığı belirlenmiştir.

Petersen ve Schoeman (2008) bankaların kârlılığını ölçmede kullanılan aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığının (ROE) dinamiklerini stokastik bir çerçevede modellemiştir. Çalışmada Güney Afrika Merkez Bankası verilerinden faydalanılmış ve 2005–2006 dönemi için simülasyonlar yapılmıştır. Lévy süreçleriyle oluşturulan Merton jump-diffusion modeli, Black–Scholes modeline kıyasla bankaların kârlılık dinamiklerini daha düşük hata oranıyla açıklamaktadır. Bulgular, bankaların özsermaye düzeyleri arttıkça özkaynak kârlılıklarının azaldığını; sermaye yeterliliğinin ise Basel II

düzenlemeleriyle uyumlu olarak kârlılık göstergeleri üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, bankacılık sektöründe sermaye yapısının ve risk dinamiklerinin kârlılık üzerinde kritik rol oynadığını göstermektedir.

Albertazzi ve Gambacorta (2009) 1981–2003 döneminde 10 sanayileşmiş ülkenin bankacılık sektöründe kârlılığın iş çevrimleri ile ilişkisini panel veri analizi ile incelemiştir. Bulgular, bankaların kârlılığının (ROE ve vergi öncesi kâr) ekonomik döngülere duyarlı olduğunu göstermektedir. Reel GSYH artışı kârlılığı artırırken, kısa vadeli faiz oranları kârlılığı azaltmakta, uzun vadeli faiz oranları ise artırmaktadır. Hisse senedi piyasası büyüklüğü kârlılığı desteklerken, hisse senedi piyasası volatilitesi olumsuz etkilemektedir. Enflasyonun etkisi anlamlı bulunmamıştır. Analiz ayrıca, ABD ve İngiltere bankalarının Euro Bölgesi'ndeki bankalara kıyasla yapısal olarak daha yüksek ve esnek kârlılığa sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, bankaların kârlılığının makroekonomik koşullar ve finansal yapı ile doğrudan bağlantılı olduğunu ve pro-siklik özellik taşıdığını göstermektedir.

Gelos (2009) 85 ülke ve 2.200'den fazla bankanın 1999–2002 dönemi verilerini kullanarak bankacılıkta net faiz marjlarının (NIM) belirleyicilerini incelemiş, özellikle 14 Latin Amerika ülkesine odaklanmıştır. Panel veri analizi ve enstrümantal değişkenler (IV) tahminleriyle yapılan analizlerde, banka büyüklüğü negatif, sermaye oranı ve faaliyet giderleri pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Likidite oranı kârlılığı düşürmektedir. Makroekonomik düzeyde, rezerv zorunlulukları ve faiz oranı seviyesi net faiz marjlarını artırırken, ekonomik büyüme marjları azaltmaktadır. Yabancı sahipliğin etkisi bazı modellerde anlamlı ve negatiftir. Banka yoğunlaşması net faiz marjlarını artırırken, hukuki koruma ve bilgi şeffaflığı göstergeleri beklenen yönde işaretli olsa da güçlü kanıt sunmamaktadır. Analiz sonuçları, Latin Amerika'daki yüksek faiz marjlarının özellikle yüksek faaliyet giderleri, yüksek rezerv zorunlulukları ve faiz oranı seviyelerinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Aburime (2009) Nijerya'da 1999–2007 döneminde 14 bankanın 115 gözlemini kullanarak politik bağlantıların banka kârlılığı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada kârlılık göstergeleri olarak aktif kârlılığı (ROA), vergi öncesi kâr/aktif (BTP/TA) ve faaliyet kârı/gelir (ROPLTI) kullanılmıştır. Bulgular, politik bağlantının kârlılığı artırıcı yönde bir etkiye sahip olduğunu, ancak bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını

göstermektedir. Mevduat yükümlülükleri kârlılığı azaltırken, kredi portföyü performansı kârlılığı artırmıştır. Yapısal bağlantıya sahip bankalar daha yüksek kâr elde etmiş, hükümetin maliye politikaları (vergiler) banka kârlılığını pozitif etkilemiştir. Borsa gelişimi kârlılığı artırırken, finansal yapı değişkeni (bankacılık sisteminden piyasaya kayış) kârlılığı olumsuz etkilemiştir. Sermaye yeterliliği ve banka büyüklüğü değişkenleri anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgular, Nijerya’da politik bağlantıların kârlılığı doğrudan etkilemese de, diğer şirket, sektör ve makro değişkenlerin banka kârlılığı üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir.

Ata (2009) Türkiye’de 25 mevduat bankasının 2002–2007 dönemi verilerini kullanarak kriz sonrası dönemde banka kârlılığının belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak aktif kârlılığı (ROA) kullanılmış, yöntem olarak panel veri analizi kapsamında OLS ve sabit etkiler modelleri uygulanmıştır. Bulgular, banka büyüklüğünün, kredi/mevduat oranının ve bankacılık sektörü aktiflerinin GSYİH içindeki payının kârlılığı pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Buna karşın maliyet oranı, sermaye yeterliliği ve takipteki kredilerin toplam kredilere oranı kârlılığı negatif etkilemiştir. Banka yoğunlaşması ve para arzı artışı da kârlılığı düşürücü etki yapmıştır. Enflasyon ve GSYİH büyüme oranları ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgular, kriz sonrası Türk bankacılık sektöründe kârlılığın daha çok banka içi faktörlerle belirlendiğini ve özellikle etkin gider yönetimi, kredi politikaları ve sermaye yapısının kârlılık üzerinde kritik rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2010) 1995–2007 döneminde 101 ülkeden 1.334 bankanın verilerini kullanarak banka faaliyet çeşitliliği ve fonlama stratejilerinin kârlılık ve risk üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak aktif kârlılığı (ROA) ve banka kırılganlığını ölçmek için Z-skoru kullanılmıştır. Bulgular, faiz dışı gelir (fee income) payının ROA üzerinde pozitif, ancak risk (Z-skoru düşüşü) üzerinde artırıcı etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Mevduat dışı kısa vadeli fonlamanın (nondeposit funding) ise ROA üzerinde etkisi sınırlı iken, banka riskini artırdığı görülmüştür. Fee income’un düşük seviyeleri risk çeşitlendirmesi sağlarken, yüksek seviyeleri riski artırmaktadır. Benzer şekilde, nondeposit funding düşük seviyelerde risk azaltıcı etki yaparken, yaygın biçimde kullanıldığında kırılganlığı artırmaktadır. Düzenleyici kısıtlar ve hissedar hakları gibi kurumsal faktörler, bankaların faaliyet çeşitliliğini ve fonlama tercihlerinin risk–getiri

dengeğini etkilemektedir. Sonuç olarak, çalışma evrensel bankacılık modelinde gelir çeşitlendirmesinin sınırlı ölçüde fayda sağladığını, ancak yoğun fee income ve toptan fonlama stratejilerinin krize karşı kırılganlığı artırdığını göstermektedir.

Dağıdır (2010) Türkiye’de 2003:02–2008:08 dönemine ait aylık verilerle bankacılık sektöründe kârlılık ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada kârlılık göstergesi olarak net faiz marjı kullanılmış, yöntem olarak logaritmik regresyon, ADF birim kök testi ve Engle–Granger eşbütünleşme analizi uygulanmıştır. Bulgular, sanayi üretim endeksi ile net faiz marjı arasında negatif bir ilişki olduğunu, üretici fiyat endeksi ile net faiz marjı arasında da negatif ilişki bulunduğunu göstermektedir. Buna göre ekonomik büyüme ve üretim artışı bankaların aracılık marjlarını daraltmaktadır. GSYİH değişkeni ise anlamlı bulunmamıştır. Ayrıca, faiz marjı ile sanayi üretimi, GSYİH ve ÜFE değişkenlerinin uzun dönemde eşbütünleşik olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, Türkiye’de banka kârlılığının makroekonomik dalgalanmalara duyarlı olduğunu göstermektedir.

Ali vd. (2011) Pakistan’da 22 kamu ve özel ticari bankanın 2006–2009 dönemi verilerini kullanarak banka kârlılığının mikro ve makro belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada kârlılık ölçütleri olarak aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) kullanılmıştır. Ampirik bulgular, ROA üzerinde sermaye yeterliliği ve kredi riskinin negatif, varlık yönetiminin ve ekonomik büyümenin pozitif etkili olduğunu göstermektedir. Enflasyon değişkeni ise kârlılığı azaltıcı etki yapmıştır. ROE açısından bakıldığında, işletme verimliliği negatif, varlık yönetimi ve ekonomik büyüme pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Banka büyüklüğü, portföy bileşimi ve diğer bazı değişkenler istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuçlar, Pakistan bankacılık sektöründe kârlılığın hem bankaya özgü faktörlerden hem de makroekonomik koşullardan etkilendiğini ortaya koymaktadır.

López-Espinosa vd. (2011) 15 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi kapsayan 12.749 bankanın 1999–2008 dönemine ilişkin verilerini kullanarak net faiz marjlarının (NIM) belirleyicilerini analiz etmiştir. Çalışma, muhasebe standartlarının (IFRS ve yerel GAAP) NIM üzerindeki rolünü de dikkate almış ve farklı ülkelerde IFRS uygulamasının NIM’de açıklanamayan varyansı azalttığını göstermiştir. İki aşamalı yaklaşımda, ilk aşamada muhasebe temelli değişkenler (kredi karşılıkları, sermaye/aktif oranı, banka büyüklüğü, likidite, maliyet/gelir, krediler/toplam aktifler, pazar gücü, muhasebe standardı) dikkate

alınmış; ikinci aşamada ise makroekonomik değişkenler (faiz oranı volatilitesi, enflasyon, işsizlik) kullanılmıştır. Bulgular, kredi karşılıkları, sermaye oranı, kredi yoğunluğu ve pazar gücünün NIM’i artırdığını; banka büyüklüğü, likidite ve maliyet/gelir oranının ise NIM’i düşürdüğünü ortaya koymuştur. IFRS uygulaması, NIM’deki açıklanamayan kısmı azaltarak daha düşük NIM ile ilişkilendirilmiştir. Makro düzeyde, faiz oranı volatilitesi ve enflasyon marjları artırıcı yönde etkili olurken, işsizlik değişkeni anlamlı bulunmamıştır. Ayrıca, gelişmiş ülkelerde marjların daha düşük olduğu ve 1999–2008 döneminde NIM’lerin azaldığı belirlenmiştir.

Gündoğdu ve Aksu (2011) Türkiye’de 1994–2008 dönemine ait üçer aylık verilerle mevduat bankacılığında kârlılık ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi sınır testi yöntemiyle incelemiştir. Çalışmada kârlılık göstergeleri olarak aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve sermaye kârlılığı kullanılmıştır. Bulgular, uzun dönemde reel faiz oranı, konsolide bütçe açığı ve sanayi üretim endeksinin banka kârlılığı üzerinde pozitif; fiyatlar genel düzeyinin ise negatif etkili olduğunu göstermektedir. Kısa dönemde ise, reel faiz oranı ve sanayi üretim endeksi kârlılığı artırırken, enflasyon kârlılığı azaltıcı yönde etki yapmıştır. Konsolide bütçe açığı da kısa dönemde kârlılığı artırıcı etki göstermektedir. Ancak özkaynak kârlılığı için makroekonomik değişkenlerle uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisi bulunamamıştır. Sonuçlar, bankacılık sektöründe makroekonomik istikrarın sürdürülebilir kârlılık açısından kritik olduğunu ortaya koymaktadır.

Gülhan ve Uzunlar (2011) Türkiye’de 1990–2000 ve 2002–2008 dönemlerinde faaliyet gösteren 29 özel sermayeli mevduat bankasının verilerini kullanarak banka kârlılığını etkileyen faktörleri incelemiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak aktif kârlılığı alınmış, yöntem olarak panel veri analizi kapsamında sabit etkiler modeli tercih edilmiştir. Bulgular, sermaye yeterliliği, banka büyüklüğü ve menkul kıymet cüzdanı oranının kârlılığı artırdığını; faaliyet giderleri, likidite ve takipteki kredilerin ise kârlılığı azalttığını ortaya koymuştur. Enflasyon kârlılığı artırıcı etki yaparken, yoğunlaşma kârlılığı olumsuz etkilemiştir. GSYİH büyümesi ve sektör payı değişkenlerinin etkisi dönemler itibariyle farklılık göstermektedir. Ayrıca 1990–2000 döneminde kriz dummy değişkeni kârlılığı negatif yönde etkilemiştir. Bu sonuçlar, Türk bankacılık sektöründe kârlılığın hem mikro düzeyde bankalara özgü faktörlerden hem de makroekonomik ve sektörel koşullardan etkilendiğini göstermektedir.

Alper ve Anbar (2011) Türkiye’de 2002–2010 döneminde Borsa İstanbul’da işlem gören 10 ticari bankanın verilerini kullanarak banka kârlılığının mikro ve makro belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada bağımlı değişkenler olarak aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) kullanılmış, yöntem olarak panel veri analizi çerçevesinde sabit etkiler modeli tercih edilmiştir. Bulgular, ROA üzerinde banka büyüklüğü ve faiz dışı gelirlerin pozitif; krediler/toplam aktifler ve takipteki kredilerin negatif etkili olduğunu göstermiştir. ROE üzerinde ise banka büyüklüğü ve reel faiz oranı pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Diğer banka-özü değişkenler ile makroekonomik göstergeler kârlılık üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Bu sonuçlar, Türk bankacılık sektöründe kârlılığın daha çok bankaya özü değişkenlerle açıklandığını, makroekonomik faktörlerin etkisinin ise sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Taşkın (2011) Türkiye’de 1995–2009 döneminde faaliyet gösteren ticari bankaların performansını etkileyen faktörleri panel veri analiziyle incelemiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak aktif kârlılığı (ROA), özkaynak kârlılığı (ROE) ve net faiz marjı (NIM) kullanılmıştır. Bulgular, banka performansının daha çok mikro değişkenlerle açıklandığını ortaya koymuştur. Net faiz marjı açısından yabancı banka kukla değişkeni, bilanço dışı faaliyetler ve 2001 krizi dummy’si pozitif; krediler/aktifler oranı ve banka büyüklüğü negatif etkili bulunmuştur. Aktif kârlılığı üzerinde takipteki krediler, personel giderleri ve kriz negatif; bilanço dışı faaliyetler ve sanayi üretim endeksi pozitif yönde etkilidir. Özkaynak kârlılığı üzerinde ise sermaye yeterliliği ve takipteki krediler negatif, bilanço dışı faaliyetler pozitif etkili bulunmuştur. Buna karşılık, enflasyon, faiz oranı ve kişi başına GSYİH değişkenleri anlamlı değildir. Sonuçlar, Türk ticari bankacılık sektöründe performansın özellikle bankaya özü faktörlerden etkilendiğini göstermektedir.

Ćurak vd. (2012) Makedonya bankacılık sektöründe 2005–2010 döneminde faaliyet gösteren 16 bankanın verilerini kullanarak kârlılık belirleyicilerini incelemiştir. Dinamik panel veri analizi için Arellano–Bond GMM yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada kârlılık göstergesi olarak aktif kârlılığı (ROA) kullanılmıştır. Bulgular, faaliyet giderlerinin kârlılık üzerinde en güçlü ve negatif etkili değişken olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca sermaye/aktif oranı da negatif etkili bulunmuştur. Buna karşılık likidite oranı (krediler/mevduat), banka yoğunlaşması (HHI), EBRD bankacılık reform endeksi ve ekonomik büyüme kârlılığı artırıcı yönde etki yapmıştır. Banka büyüklüğü, kredi riski ve

faiz dışı gelir değişkenleri ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Sonuçlar, Makedonya’da banka kârlılığının özellikle maliyet yönetimi, sermaye yapısı ve makroekonomik koşullardan etkilendiğini göstermektedir.

Sharma ve Gounder (2012) Fiji’de faaliyet gösteren 5 banka ve 3 kredi kurumunun 2000–2010 dönemi verilerini kullanarak küçük ve az gelişmiş finansal sistemlerde kârlılık belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada bağımlı değişkenler olarak aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) kullanılmış, yöntem olarak Panel Least Squares (PLS), Sabit Etkiler Modeli (FEM) ve Arellano–Bond ile System-GMM tahmincileri uygulanmıştır. Bulgular, sermaye/aktif oranının ROA üzerinde pozitif, ROE üzerinde ise negatif etkili olduğunu göstermektedir. Mevduat/aktif oranı kârlılığı artırırken, mevduat büyümesi, kredi/aktif oranı ve kredi büyümesi kârlılığı azaltıcı yönde etki yapmıştır. Kredi riski GMM tahminlerinde ROA’yı artırıcı yönde anlamlı bulunmuştur. Likit varlıkların ve faiz dışı gelirlerin kârlılık üzerinde negatif etkili olduğu belirlenmiştir. Faaliyet verimliliği (düşük gider oranı) ve fonlama maliyetleri kârlılığı artırıcı etki göstermiştir. Ayrıca, Lerner Endeksi ile ölçülen pazar gücü kârlılığı güçlü biçimde artırmıştır. Banka büyüklüğü anlamsız bulunmuş, kredi kurumlarının ise genelde bankalardan daha kârlı olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuçlar, küçük ada ekonomilerinde bankacılık kârlılığının yüksek derecede piyasa gücü ve maliyetleri müşteriye yansıtabilme kapasitesinden kaynaklandığını göstermektedir.

Nedim ve Kanwal (2013), Pakistan’da 18 halka açık ticari bankanın 2001–2011 dönemine ilişkin verilerini kullanarak banka kârlılığı ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada bağımlı değişkenler olarak aktif kârlılığı (ROA), özkaynak kârlılığı (ROE) ve equity multiplier (EM) kullanılmış; yöntem olarak Pooled OLS regresyonu uygulanmıştır. Bulgular, reel faiz oranının tüm kârlılık göstergeleri üzerinde güçlü ve pozitif etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Enflasyon oranı tüm kârlılık göstergelerini negatif yönde etkilemiştir. Reel GSYİH büyümesinin ise ROA üzerinde pozitif fakat anlamsız, ROE ve EM üzerinde ise negatif ve anlamsız etkileri bulunmuştur. Genel olarak, makroekonomik değişkenlerin Pakistan’daki ticari bankaların kârlılığı üzerinde sınırlı etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Gürbüz vd. (2013) Türkiye’de 2005–2011 döneminde 26 mevduat bankasının verilerini kullanarak gelir çeşitlendirmesi ile banka performansı arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Dinamik panel veri analizinde Sistem-GMM yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada kârlılık göstergeleri olarak risk düzeltilmiş aktif kârlılığı ve risk düzeltilmiş özkaynak kârlılığı dikkate alınmıştır. Bulgular, gelir çeşitlendirmesinin Türk bankacılık sektöründe kârlılığı artırdığını göstermektedir. Ayrıca banka büyüklüğü, aktif büyüme oranı, küresel kriz dönemini temsil eden kukla değişken ve kamu bankası değişkeni de kârlılığı artırıcı yönde anlamlı bulunmuştur. Buna karşılık, özsermaye/aktif oranı, krediler/aktif oranı, faiz oranı ve yabancı banka dummy değişkeni kârlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki göstermemiştir. Sonuç olarak, Türk bankacılık sektöründe geleneksel faiz gelirleri dışındaki faaliyetlerin çeşitlendirilmesinin bankaların performansını artırdığı ve özellikle kriz dönemlerinde dayanıklılığı güçlendirdiği belirlenmiştir.

Abid vd. (2014) Tunus'ta 2003–2012 döneminde 16 bankanın verilerini kullanarak hanehalkı takipteki kredilerinin (NPL) belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak NPL oranı kullanılmış, bağımsız değişkenlerden biri olarak ise özsermaye kârlılığı (ROE) dahil edilmiştir. Bulgular, ROE'nin NPL ile negatif ilişkili olduğunu ve kârlılığı yüksek bankalarda takipteki kredilerin daha düşük olduğunu göstermiştir. Ayrıca, yönetim etkinliği düşüklüğü (inefficiency index) NPL'leri artırıcı etki yaparak 'kötü yönetim hipotezini' doğrulamıştır. Reel GSYİH büyümesi NPL'leri azaltırken, enflasyon ve reel kredi faiz oranları artırıcı etki göstermiştir. Banka büyüklüğü NPL oranını artırmış, çeşitlendirme hipotezi ise desteklenmemiştir.

Samirkaş vd. (2014) Türkiye'deki mevduat bankalarının finansal performansını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla, Ocak 2003 ile Haziran 2012 arasındaki döneme ait verileri incelemiştir. Çoklu doğrusal regresyon analizi ile ROA ve ROE bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler ise toplam öz kaynak/toplam aktif, menkul değerler toplamı/toplam aktif, takipteki alacaklar toplamı (net)/toplam aktif, faiz dışı gelir/toplam aktif, GSYİH yüzde değişim, bir ay vadeli ağırlıklandırılmış mevduat faiz oranları yüzde değişim ve enflasyon yüzde değişim olarak belirlenmiştir. Ampirik sonuçlar, faiz dışı gelirlerin aktif toplamına oranının, özkaynak kârlılığı üzerinde en etkili değişkenlerden biri olduğunu göstermiştir. Ayrıca, özkaynak/toplam aktif oranındaki artışın özkaynak kârlılığına pozitif etkisi olduğu belirlenmiş ve özkaynak kârlılığı ile makroekonomik değişkenler arasında anlamlı ilişkiler olduğu vurgulanmıştır. Sonuçlar, aktif ve özkaynak kârlılığının temel belirleyicilerinin bankacılığa özgü içsel faktörler olduğunu ve özellikle

faiz dışı gelir/toplam aktif ve özkaynak/toplam aktif oranları ile banka kârlılığı arasında pozitif ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur.

Hussain (2014) Pakistan’da 2001–2010 döneminde faaliyet gösteren 26 ticari bankanın verilerini kullanarak bankacılık sektöründe net faiz marjlarının (NIM) belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada panel EGLS yöntemi kullanılmıştır. Bulgular, önceki dönem NIM değerinin cari dönemi güçlü biçimde açıkladığını ve bankaların geçmiş performanslarının süreklilik taşıdığını göstermektedir. Banka sağlamlığı, işletme maliyetleri, endüstri yoğunlaşması ve pazar payı NIM üzerinde pozitif ve anlamlı etkiye sahiptir. Ayrıca reel değer kaybı, enflasyon ve sanayi büyümesi de marjları artırıcı yönde etkiler göstermektedir. Buna karşılık görece banka büyüklüğü, likidite ve faaliyet çeşitlendirmesi NIM üzerinde negatif etki yapmıştır. Borsa gelişiminin de NIM’leri azaltıcı etkisi bulunmuştur. Banka sahiplik yapısı (yabancı/kamu), ekonomik büyüme ve kredi piyasası gelişimi değişkenleri ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Sonuç olarak, Pakistan bankacılık sektöründe yüksek net faiz marjlarının, hem banka içi maliyet ve sağlamlık unsurlarından hem de piyasa yoğunlaşması ve makroekonomik koşullardan etkilendiği ortaya konulmuştur.

Rahman vd. (2015) Bangladeş’te 2006–2013 döneminde 25 ticari bankanın verilerini kullanarak banka kârlılığının belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada üç farklı kârlılık göstergesi (ROA, ROE ve NIM) bağımlı değişken olarak kullanılmış, analiz yöntemi olarak dinamik panel veri yaklaşımı (System-GMM) uygulanmıştır. Bulgular, sermaye gücünün (özsermaye/aktif ve CAR) kârlılık üzerinde pozitif etkili olduğunu ortaya koymuştur. Banka büyüklüğü ROA üzerinde, faiz dışı gelir hem ROA hem de ROE üzerinde, likidite ise üç kârlılık göstergesi üzerinde pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Buna karşılık kredi riski ROA’yı azaltıcı etki göstermiştir. Maliyet etkinliği oranı (cost-to-income) tüm kârlılık göstergeleriyle negatif ilişkilidir. Bilanço dışı faaliyetler ise ROA ve NIM üzerinde negatif etki yaratmıştır. Makroekonomik değişkenler açısından, GSYİH büyümesi NIM üzerinde pozitif etki yaparken, enflasyon ROA ve ROE’yi düşürücü yönde etkide bulunmuştur. Genel olarak sonuçlar, Bangladeş bankacılık sektöründe hem mikro hem de makro faktörlerin kârlılığı şekillendirdiğini göstermektedir.

Albulescu (2015) Şili, Kolombiya, El Salvador, Honduras, Meksika ve Paraguay’dan oluşan altı yükselen ülke için 2006–2013 döneminde IMF’nin aylık verilerini kullanarak

bankacılık sektöründe kârlılığın belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) alınmış, yöntem olarak panel veri analizi kapsamında sabit etkiler modeli tercih edilmiş ve sağlamlık amacıyla rassal etkiler modeli ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Bulgular, takipteki kredilerin bankacılık sektörü kârlılığını azalttığını, sermaye yeterliliği, likidite ve faiz marjlarının kârlılığı artırdığını göstermiştir. Faiz dışı giderler ise kârlılığı düşürmüştür. Sonuçlar, hem ROA hem de ROE ölçütleri için tutarlı bulunmuş ve finansal sağlamlık göstergelerinin bankacılık sektörünün kârlılığında kritik rol oynadığı ortaya konmuştur.

Güneş (2015) Türkiye’de faaliyet gösteren 22 mevduat bankasının 2002–2012 dönemine ait verilerini panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışmada aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) bağımlı değişken olarak ele alınmış, banka büyüklüğü, sermaye, risk yönetimi, gider yönetimi, takipteki krediler, likidite, enflasyon, GSYİH büyümesi ve yoğunlaşma oranı gibi faktörler belirleyici değişkenler olarak modele dahil edilmiştir. Bulgular, banka büyüklüğü ve sermayenin ROA üzerinde, sermaye ve enflasyonun ise ROE üzerinde pozitif ve anlamlı etkiler yarattığını göstermektedir. Ayrıca, takipteki kredilerin ROA üzerinde negatif ve anlamlı etkisi bulunmuştur. Diğer değişkenlerin ise istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi tespit edilmemiştir. Sonuç olarak, Türk bankacılık sektöründe kârlılığın özellikle sermaye gücü, ölçek büyüklüğü ve enflasyon dinamiklerinden etkilendiği ortaya konulmuştur.

Reis vd. (2016), Türkiye’de 2009–2013 döneminde Borsa İstanbul’da işlem gören 14 mevduat bankasının verilerini kullanarak banka kârlılığını etkileyen faktörleri incelemiştir. Çalışmada kârlılık göstergeleri olarak aktif kârlılığı (ROA) ve net faiz marjı (NIM) kullanılmış, yöntem olarak sabit etkiler modeli tercih edilmiştir. Bulgular, kaldıraç oranı ve kredi/mevduat oranının her iki kârlılık göstergesi üzerinde de negatif etkili olduğunu göstermektedir. Piyasa kapitalizasyonu, ROA üzerinde pozitif, NIM üzerinde ise negatif etkili bulunmuştur. GSYİH büyümesi NIM’i azaltıcı yönde etki yaparken, likidite, faaliyet giderleri ve enflasyon değişkenlerinin kârlılık üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Sonuç olarak, Türk bankacılık sektöründe özellikle finansal yapı ve kredi-mevduat dengesi kârlılık üzerinde belirleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Djalilov ve Piesse (2016) 2000–2013 döneminde 16 geçiş ülkesinden 275 bankanın verilerini kullanarak banka kârlılığının belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada aktif

kârlılığı (ROA) bağımlı değişken olarak kullanılmış, yöntem olarak dinamik panel veri analizi (System-GMM) tercih edilmiş ve rassal etkiler modeli ile sağlamlık kontrolleri yapılmıştır. Bulgular, banka kârlılığının zaman içinde kalıcı olduğunu ve kârlılığın belirleyicilerinin erken ve geç geçiş ülkeleri arasında farklılaştığını göstermektedir. Erken geçiş ülkelerinde sermaye ve kredi riski kârlılığı artırıcı yönde etki yaparken, geç geçiş ülkelerinde kredi riskinin kârlılık üzerinde negatif etkisi bulunmuştur. Ayrıca, kamu harcamaları ve parasal özgürlüğün geç geçiş ülkelerinde kârlılığı azalttığı saptanmıştır. GSYİH büyümesi ve enflasyon değişkenlerinin ise genel olarak anlamlı bir etkisi görülmemiştir. Çalışma, kurumsal ve çevresel faktörlerin geçiş ülkelerinde banka kârlılığını açıklamada kritik rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Maiti ve Jana (2017) Hindistan'da 2008–2013 döneminde faaliyet gösteren 75 ticari bankanın verilerini panel veri analizi ile incelemiştir. Bankalar, devlet bankaları, ulusal bankalar, özel sektör bankaları (yeni/eski) ve yabancı bankalar olarak gruplandırılmıştır. Çalışmada bağımlı değişken olarak aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) alınmış; yöntem olarak panel veri regresyonu uygulanmış, Hausman testi sonuçlarına göre sabit ve rassal etkiler modelleri kullanılmıştır. Bulgular, çalışan başına kâr (PPE), net faiz marjı (NIM) ve faiz dışı gelir/aktif oranının (NIIR) banka kârlılığı üzerinde pozitif ve anlamlı etkiler yarattığını göstermektedir. Buna karşılık, net takipteki krediler oranı (NNPAR) her iki kârlılık göstergesi üzerinde negatif ve anlamlı bulunmuştur. Krediler/mevduat oranı (ADR) ve faaliyet gideri oranı (OER) bazı banka gruplarında kârlılığı olumsuz etkilemiştir. Sermaye yeterlilik oranı (CRAR) çoğu modelde anlamlı çıkmamış, çalışan başına iş hacmi (BPE) ise bazı durumlarda kârlılığı azaltıcı yönde etki göstermiştir. Genel olarak, Hindistan bankacılık sektöründe kârlılığın en güçlü belirleyicilerinin çalışan verimliliği, faiz marjı, faiz dışı gelir ve takipteki krediler olduğu saptanmıştır.

Güzel ve İltaş (2018), Türkiye'de sektördeki payı en yüksek 13 ticari bankanın 2003–2016 dönemine ait üçer aylık verilerini kullanarak banka kârlılığının belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) bağımlı değişkenler olarak ele alınmış, ekonometrik yöntem olarak ikinci nesil panel birim kök testleri, panel eşbütünleşme ve uzun dönem katsayı tahmini için CCEMG yöntemi uygulanmıştır. Bulgular, likidite oranı ve faaliyet dışı gelirlerin hem ROA hem de ROE

üzerinde pozitif ve anlamlı etkiler yarattığını göstermektedir. Buna karşılık, takipteki krediler ve diğer faaliyet giderleri her iki kârlılık göstergesi üzerinde de negatif ve anlamlı bulunmuştur. Ayrıca, sermaye oranı hem ROA hem de ROE üzerinde anlamlı ve pozitif bir belirleyici olarak öne çıkmıştır. Bu sonuçlar, Türk bankacılık sektöründe kârlılığın özellikle likidite yönetimi, sermaye yapısı ve maliyet kontrolünden etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Yüksel vd. (2018) 1996–2016 döneminde 13 post-Sovyet ülkesinin verilerini kullanarak banka kârlılığının belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak özkaynak kârlılığı (ROE) ele alınmış, yöntem olarak sabit etkiler panel regresyonu ve Arellano–Bond GMM yöntemi uygulanmıştır. Bulgular, faiz dışı gelirlerin banka kârlılığını artırıcı, krediler/GSYİH oranının ise azaltıcı etkide bulunduğunu göstermektedir. Ekonomik büyüme bankaların kârlılığı üzerinde pozitif ve anlamlı etkiye sahiptir. Sermaye yeterliliği, banka büyüklüğü, krediler/mevduat oranı, enflasyon ve faiz oranı gibi değişkenlerin ise kârlılık üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Ayrıca, 2009 küresel finansal krizi, post-Sovyet ülkelerindeki bankaların kârlılığını olumsuz yönde etkilemiştir.

Islam ve Rana (2019) Bangladeş'te 2013–2017 döneminde 23 ticari bankanın verilerini kullanarak banka kârlılığının belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada üç farklı kârlılık göstergesi (ROA, ROE, NIM) bağımlı değişken olarak ele alınmış, panel veri analizi sabit etkiler modeliyle yapılmıştır. Bulgular, aktif kârlılığı (ROA) için faiz gelirleri, faiz dışı gelir ve mevduat/aktif oranının pozitif; takipteki kredilerin ise negatif etkili olduğunu göstermiştir. Özkaynak kârlılığı (ROE) açısından faiz gelirleri, faiz dışı gelir ve sermaye pozitif; takipteki krediler negatif etkili bulunmuştur. Net faiz marjı (NIM) modelinde faiz gelirleri, sermaye ve likidite pozitif; faiz dışı gelir ise negatif etkili olmuştur. Buna karşılık, GSYİH büyümesi, enflasyon ve faiz oranı gibi makro değişkenlerin kârlılık üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilmemiştir. Sonuçlar, Bangladeş bankacılık sektöründe kârlılığın özellikle bankaya özgü faktörlerden etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Angori vd. (2019) Euro Bölgesi'nde 2008-2014 döneminde faaliyet gösteren 3000 bankanın NIM'i etkileyen unsurlarını incelemiştir. Bu kapsamda, bağımlı değişken olarak NIM seçilirken, bağımsız değişkenler arasında bankacılık rekabetini ve risk düzeyini temsil eden Lerner Endeksi, sermaye kullanımı, işletme maliyetleri, CAR, faiz oranı, ahlaki tehlike, GSYİH, işsizlik, enflasyon, Herfindahl endeksi, sermaye sıkışıklığı ve

gözetim yetkisi yer almaktadır. GMM yöntemi kullanılarak yapılan analiz bulguları, finansal gelişmişlik düzeyinin daha yüksek olduğu ülkelerde faaliyet gösteren bankaların daha yüksek faiz marjlarına sahip olma olasılığının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, düşük faiz oranlarının uzun süre devam etmesinin ve getiri eğrisinin düzleşmesinin bankaların NIM oranlarını önemli ölçüde olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

Güngör ve Dilmaç (2020) Türkiye’de 2002Q4–2015Q1 döneminde 12 mevduat bankasının çeyrek dönem verilerini kullanarak, finansal kriz ortamlarında sermaye yapısının bankaların finansal performansı üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Çalışmada aktif kârlılığı (ROA), özkaynak kârlılığı (ROE) ve net faiz marjı (NIM) bağımlı değişkenler olarak ele alınmış, yöntem olarak panel veri analizi sabit etkiler modeli Driscoll–Kraay tahmincisi ile gerçekleştirilmiştir. Bulgular, özkaynak/aktif oranı, toplam uzun vadeli kaynaklar ve mevduat dışı kaynakların kârlılık üzerinde negatif etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Buna karşılık, uzun vadeli yabancı kaynakların özkaynaklara oranı (UVOZ) ve finansal sağlamlığı temsil eden Z-Skoru kârlılığı artırıcı etkide bulunmuştur. Ayrıca 2008 küresel finans krizini temsil eden kukla değişken, bankaların performansı üzerinde pozitif ve anlamlı etkiye sahiptir. Sonuçlar, Türk bankacılık sektöründe kriz dönemlerinde güçlü sermaye yapısının tek başına yeterli olmadığını, uzun vadeli fonlama yapısının ve finansal sağlamlığın kârlılık için daha kritik olduğunu göstermektedir.

Baselga-Pascual ve Vähämaa (2021) Latin Amerika’da 2000–2017 döneminde 91 bankanın verilerini kullanarak cinsiyet çeşitliliğinin banka performansı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada kârlılık göstergeleri olarak aktif kârlılığı (ROA), özkaynak kârlılığı (ROE) ve piyasa değeri/defter değeri oranı (P/B) kullanılmış; risk ölçütleri olarak Z-skoru ve sermaye oranı ele alınmıştır. Panel veri analizi sabit etkiler modeliyle gerçekleştirilmiş ve çeşitli sağlamlık testleri uygulanmıştır. Bulgular, üst yönetimde kadın yöneticilerin yer almasının bankaların kârlılığını artırdığını ancak Z-skorunu düşürerek risk alma eğilimini yükselttiğini ortaya koymuştur. Kadın yönetim kurulu üyelerinin ise sermaye oranı ve piyasa değeri/defter değeri oranı üzerinde olumsuz etkileri bulunmuştur. Sermaye oranı ROA ve ROE üzerinde pozitif ve anlamlı, işsizlik ise her iki kârlılık göstergesi üzerinde negatif etkili bulunmuştur. Çalışma, Latin Amerika’da kadın liderliğinin bankaların performansını artırırken, risk alma davranışlarını da güçlendirdiğini göstermektedir.

Horobet vd. (2021) 2009–2018 döneminde 11 Orta ve Doğu Avrupa ülkesindeki

bankaların kârlılık belirleyicilerini sistem-GMM yöntemiyle incelemiştir. Çalışmada üç farklı kârlılık göstergesi (ROA, ROE, NIM) bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Bulgular, takipteki krediler oranı, sermaye yeterlilik oranı, özel sektöre verilen kredi/GSYH oranı ve bankacılık sektöründeki yoğunlaşma oranının kârlılık üzerinde negatif etkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, makroekonomik değişkenlerden enflasyon, işsizlik oranı ve bütçe dengesizliği bankaların kârlılığını olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışma, CEE ülkelerinde bankacılık kârlılığının özellikle makroekonomik kırılganlıklara ve sektörel yapısal sorunlara duyarlı olduğunu vurgulamaktadır.

Hossain ve Ahamed (2021) Bangladeş'te 2005–2019 döneminde en büyük 23 bankanın verilerini kullanarak banka kârlılığının belirleyicilerini kapsamlı biçimde analiz etmiştir. Çalışmada üç kârlılık göstergesi (ROA, ROE, NIM) bağımlı değişken olarak kullanılmış; ekonometrik yöntem olarak Pooled OLS ve rassal etkiler modeli uygulanmış, Hausman testi ile sağlamlık kontrolleri yapılmıştır. Bulgular, faiz dışı gelir ve sermaye oranının banka kârlılığını artırıcı etkiler yarattığını göstermektedir. Buna karşılık, piyasa payı ve banka büyüklüğü kârlılığı olumsuz etkilemiştir. Ayrıca, reel döviz kuru ve GSYİH büyümesi bazı kârlılık göstergeleri üzerinde negatif etkili bulunmuştur. Enflasyon değişkeninin etkisi ise sınırlı ve çoğunlukla anlamsızdır. Çalışma, Bangladeş bankacılık sektöründe özellikle gelir çeşitliliği ve sermaye yapısının kârlılığın anahtar belirleyicileri olduğunu ortaya koymaktadır.

Avşarlıgil vd. (2023) Türkiye'de işlem hacmi en yüksek 13 ticari bankanın 2019 (pandemi öncesi) ve 2020 (pandemi dönemi) verilerini kullanarak banka performansını analiz etmiştir. Çalışmada entropi yöntemiyle kriter ağırlıkları belirlenmiş; ARAS, MOORA ve MOOSRA yöntemleriyle bankaların finansal performans sıralaması yapılmıştır. Kullanılan göstergeler arasında özkaynak kârlılığı (ROE), net kâr, faaliyet kârı, sermaye yeterlilik oranı, mevduatlar, toplam aktifler, faiz gelirleri, faiz giderleri ve takipteki krediler yer almaktadır. Bulgular, ARAS yöntemiyle elde edilen performans sıralamasının BrandFinance marka değeri sıralamasıyla oldukça uyumlu olduğunu göstermektedir. Ziraat Bankası her iki dönemde de en yüksek performansa sahip banka olarak öne çıkarken, pandemi döneminde Halkbank da ilk 5 banka arasına girmiştir. Çalışma, COVID-19 pandemisinin Türk bankacılık sektöründe banka performansını ve marka değerlerini farklı biçimlerde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Dağılğan (2023) 2005–2020 döneminde 22 gelişmekte olan ülkenin yıllık verilerini kullanarak gelir çeşitlendirmesinin banka performansı ve riski üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Çalışmada banka performansı aktif kârlılığı (ROA) ile, risk ise Z-skoru ile ölçülmüş ve yöntem olarak iki aşamalı sistem-GMM kullanılmıştır. Bulgular, gelir çeşitlendirmesinin banka kârlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını, ancak bankacılık riskini artırdığını göstermektedir. Banka yoğunlaşması ve sermaye yeterlilik oranı kârlılığı artırıcı, kredi/aktif oranı ve enflasyon ise azaltıcı etkiye sahiptir. Özellikle GSYİH büyümesinin banka kârlılığı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu ve aynı zamanda finansal sağlamlığı güçlendirdiği belirlenmiştir. Sonuçlar, gelişmekte olan ülkelerde faiz dışı gelir faaliyetlerinin kârlılığı desteklemediğini, aksine riskleri artırdığını ortaya koymaktadır.

Pilatin (2023) 2003–2019 döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren 21 mevduat bankasının verilerini kullanarak cinsiyet çeşitliliğinin kredi riski ve kârlılık üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada performans göstergeleri olarak aktif kârlılığı (ROA), özkaynak kârlılığı (ROE), takipteki krediler (NPL), kredi zarar karşılıkları (LLP) ve iflas riski (Z-Skor) kullanılmıştır. Bulgular, bankalardaki kadın personel oranının artmasının kredi riski göstergeleri olan NPL ve LLP’yi azalttığını, ancak kârlılık göstergeleri olan ROA ve ROE ile negatif ilişki içinde olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç, cinsiyet çeşitliliğinin risk azaltıcı fakat kârlılığı yavaşlatıcı bir etki yarattığını göstermektedir. Ayrıca sermaye yeterliliği, faiz dışı gelirler, faiz oranı ve döviz kuru kârlılığı artırırken; faiz dışı giderler, işsizlik ve enflasyon olumsuz etkilemiştir. GSYİH büyümesi ise kredi riskini azaltırken kârlılık üzerinde negatif etki göstermiştir. Sonuçlar, kadın çalışan oranının artmasının ihtiyatlı kredi politikalarıyla riskleri azalttığını, ancak aşırı temkinlilik nedeniyle kârlılığı sınırladığını göstermektedir.

Radovanov vd. (2023) 2007–2022 dönemi için Batı Balkan ülkelerinde (Sırbistan, Kuzey Makedonya, Arnavutluk, Karadağ, Bosna-Hersek) banka kârlılığı ve likiditesini belirleyen faktörleri panel veri analizi ile incelemiştir. Kârlılık göstergesi olarak aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE), likidite göstergesi olarak ise likit rezervlerin toplam aktiflere oranı kullanılmıştır. Bulgulara göre banka büyüklüğü ve sermaye yeterliliği hem kârlılık hem de likiditeyi artırmaktadır. Kredi/mevduat oranı ve takipteki krediler ise kârlılığı olumsuz etkilemektedir. Enflasyon ve tasarruflar kârlılığı desteklerken, reel faiz oranı

ROA üzerinde negatif etki göstermiştir. ROE modelinde faiz oranı spread'i de kârlılığı azaltıcı bulunmuştur. Likidite modellerinde ise büyüklük, sermaye yeterliliği, enflasyon, tasarruflar, hükümet harcamaları, GSYİH ve işsizlik oranı pozitif; takipteki krediler ve faiz spread'i negatif etkiler yaratmıştır. Bu sonuçlar, Batı Balkan ülkelerinde banka kârlılığı ve likiditesinin büyük ölçüde benzer belirleyiciler tarafından şekillendiğini, ancak bazı makroekonomik değişkenlerin likidite üzerinde daha güçlü etkiler yarattığını göstermektedir.

Mirović vd. (2024) 2015–2020 döneminde Euro Bölgesi'nde faaliyet gösteren bankaların kârlılık belirleyicilerini panel veri yöntemleriyle (sabit etkiler, tesadüfi etkiler ve GMM) incelemiştir. Kârlılık göstergeleri olarak aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) kullanılmıştır. Bulgulara göre, takipteki krediler ve maliyet-gelir oranı kârlılığı azaltırken; net faiz gelirleri, ücret ve komisyon gelirleri ile ticari işlem gelirleri kârlılığı artırmaktadır. Makroekonomik faktörlerden GSYİH büyümesi kârlılığı olumlu etkilerken; enflasyon, işsizlik ve kamu borcu/GSYİH oranı olumsuz etki göstermiştir. Bu sonuçlar, bankacılık sektöründe hem banka içi etkinliğin hem de makroekonomik ortamın kârlılık üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Yukarıda detaylıca açıklanmış olan uygulama literatürü, Tablo 4'te özetlenerek, sunulmuştur.

Tablo 4. Bankacılık Sektöründe Kârlılık Göstergeleri ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Literatür Taraması

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Ho ve Saunders (1981)	1976:4 – 1979:4 13 Çeyreklik Dönem	53 Amerikan Bankası	NIM	Riskten kaçınma düzeyi, işlem büyüklüğü, piyasa yapısı, faiz oranı volatilitesi, temerrüt riski, zorunlu rezerv maliyeti, örtük faiz ödemeleri	Teorik model + kesitsel regresyon	Banka faiz marjları her durumda pozitif; faiz marjı faiz oranı volatilitesi (+), işlem büyüklüğü (+), riskten kaçınma (+), piyasa gücü (+) ile artar. Küçük bankalarda marjlar daha yüksek (rekabet farkı).
McShane ve Sharpe (1985)	1962-1981	Avustralya Ticaret Bankaları	NIM	Faiz Oranı, Kredi Faiz Oranı, Mevduat Faiz Oranı	Ağırlıklandırılmış İş Doğrusal Olmayan Regresyon Analizi	Marjlar piyasa gücü (+), riskten kaçınma (+), faiz oranı oynaklığı (+) ve kişisel sektör ağırlığı (+) ile artar. Faiz dışı gelirler döviz işlemleriyle pozitif ilişkili; faiz dışı gelirlerin diğer kısmı anlamsız. Mevduatın faizli/faizsiz dağılımı marjları azaltmamıştır.
Angbazo (1997)	1989-1993	ABD, 286 ticari banka (>\$1 milyar aktif)	NIM	Geri Ödenmeme Riski, CAR, Likidite Oranı, Faiz Oranı, Kaldıraç Oranı, Faiz Ödemesi	GLS panel regresyon	Kredi Riski (NCO) (+), Faiz Oranı Riski (-), Bilanço Dışı Faaliyetler (+), Sermaye (+), Likidite (-), Yönetim Kalitesi (+).
Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1998)	1988-1995	80 Ülke	NIM, ROA	Duran Aktif, Kredi, Mevduat, Faiz Dışı Gider, Yabancı Mülkiyeti, Reel Faiz, Enflasyon, Büyüme Oranı, Zorunlu Karşılık Oranı, Vergi Oranı, Mevduat Sigorta Sisteminin Varlığı, Konsantrasyon, Borsa Piyasa Kapitalizasyonu	Ağırlıklı En Küçük Kareler (WLS) panel regresyon	Sermaye Yoğunluğu (+), Kredi/Toplam Varlıklar (+), Enflasyon (+), Piyasa Konsantrasyonu (-), GSYİH/Bankacılık Varlıkları (-), Yabancı Sahipliği (+), Kurumsal Kalite (-).

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Guru (2000)	vd. 1985-1995 Çeyreklik dönem	Malezya Bankaları	BTTA: Brüt Kar / Toplam Aktifler, ATTA: Aktif Kârlılığı / Toplam Aktifler, BTCR: Brüt Kar / Toplam Kredi, ATCR: Aktif Kârlılığı / Toplam Kredi	Likidite oranı, sermaye yeterlilik oranı, masraf yönetimi, bankanın ortaklık yapısı ve büyüklüğü, dış ekonomik koşullar, piyasa faiz oranı, enflasyon banka sermayesi/toplam varlıklar, yatırım/toplam varlıklar, kredi oranı, yatırım/toplam varlıklar gider yönetimi, vadeli mevduat/ toplam mevduat, pazar payı	Regresyon Analizi	Enflasyon ve banka performansı (+). Enflasyon kârlılık üzerinde (+), banka sermayesi/toplam varlıklar, Brüt Kar / Toplam Kredi ve Aktif Kârlılığı / Toplam Kredi kârlılık modellerinde (-). Pazar payı dışında modele dahil edilen dış değişkenler anlamlı. Piyasa faiz oranı değişkeni banka kârlılığı üzerine(+). Kredi oranı, yatırım/toplam varlıklar, gider yönetimi ve banka sermayesi/toplam varlıklar anlamlı ve aktif tarafında hem kredi hem de menkul değerlere yapılan yatırımın kârlılığı (+).
Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2000)	1990-1997	Çok Sayıda Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke ile OECD Ülkeleri	Banka kârlılığı (Profit/TA), Net Faiz Marjı (NIM/TA)	Panel A: Banka Bazlı Kâr, Net Marj, Pazar Bazlı Kâr, Net Marj Panel B: Geri Kalmış Kâr, Net Marj, Gelişmiş ve Banka Bazlı Kar, Net Marj, Gelişmiş ve Pazar Tabanlı Kâr, Net Marj Makro: GSMH, GSYİH, Enflasyon Oranı	Panel regresyon	Sermaye (+), Krediler (NIM +), Faiz dışı aktifler (-), Müşteri fonlaması (karma), Overhead (+ NIM), Vergi oranı (+), Enflasyon (+), Büyüme (+), Banka gelişmişliği (-), Merkez bankası aktifleri (+), Borsa gelişimi (Mcap, Tvt) (+, fakat doğrusal olmayan), Finansal yapı (bank-based vs market-based) anlamsız.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Kaya (2001)	1986:01 2000:10	Türkiye	NIM ROE ROA	Sermaye yeterliliği, Varlık kalitesi (takipteki krediler, duran varlıklar), Yönetim kalitesi (gider/aktif, şube başına kâr), Kazanç göstergeleri (ROA, ROE, Gelir/Gider), Likidite (likit aktifler/aktifler, net çalışma sermayesi), Piyasa riski göstergeleri (menkul kıymetler/aktif, YP pozisyonu/özsermaye)	Probit regresyon	1997–2000 arasında tüm CAMELS bileşenleri kötüleşmiştir. Sermaye yeterliliği (–), Varlık kalitesi (–), Yönetim kalitesi (–), Kazançlar (–), Likidite (–), Piyasa riski duyarlılığı (+ risk). Probit bulgusu: 1997’de CAMELS notu yüksek bankaların TMSF’ye devredilme olasılığı daha düşüktür.
Bennaceur ve Goaied (2001)	1980-1995	Tunus	Net Faiz Marjı (NIM), ROA	Sermaye/aktif, Overhead/aktif, Krediler/aktif, Faizsiz aktifler, Banka büyüklüğü, Kamu/özel mülkiyet, Banka yoğunlaşması, Hisse senedi piyasası gelişimi, Ekonomik büyüme, Faiz oranı liberalizasyonu	Panel regresyon (FEM & REM, Hausman testi)	Sermaye (+), Overhead (+), Krediler (+), Faizsiz aktifler (–), Banka büyüklüğü (–), Özel bankalar (+), Yoğunlaşma (–, anlamsız), Hisse senedi piyasası (+), Ekonomik büyüme (anlamsız), Faiz oranı liberalizasyonu (kısmi –, tam +).
Kaya (2002)	1997-2000	Türkiye 44 Banka	Net Faiz Marjı (NFM), ROA, ROE	Mikro: Sermaye (SER), Likidite (LIK), Menkul değerler (MDC), Personel giderleri (PER), Krediler (KRE), Mevduatlar (MEV), Takipteki krediler (NPL), Piyasa payı (PAY), YP pozisyonu (YPP), Kamu/özel banka dummy (DUMKAMU) Makro: Enflasyon (ENF), Konsolide bütçe açığı (KBD), Reel faiz (RFA), Büyüme (BUY)	Panel veri (GLS, Ho & Saunders iki aşamalı yaklaşım)	NFM: Sermaye (+), Likidite (+), Personel giderleri (+), Mevduatlar (–), Piyasa payı (+), YP pozisyonu (+). ROA: Sermaye (+), Likidite (+), Krediler (+), Takipteki krediler (–), Personel giderleri (–). ROE: Sermaye (–), Menkul değerler (+), Likidite (+), Krediler (+), Personel giderleri (–), Mevduatlar (–), Piyasa payı (+), YP pozisyonu (+), Kamu bankası dummy (+). Makro: Enflasyon (+), Konsolide bütçe açığı (+), Reel faiz (+, sadece ROE’de anlamlı), Büyüme (anlamsız)

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Jiang vd. (2003)	1992 – 2002	Hong Kong, 14 Banka	ROA, NIM	Bank-specific: Kredi karşılıkları/provizyonlar, Faiz dışı giderler/aktif, Faiz dışı gelirler/gelir, Sermaye oranı, Büyüklük (aktifler), Mevduatlar/aktif. Makro: Reel GSYH büyümesi, Enflasyon, Reel faiz oranı	Panel regresyon (FE & RE modelleri, HKMA verisi)	Kredi karşılıkları (–), Faiz dışı giderler (–), Faiz dışı gelirler (+), Sermaye (anlamsız), Büyüklük (–), Mevduatlar (anlamsız). Reel GSYH (+), Enflasyon (+), Reel faiz oranı (+).
Bennaceur (2003)	1980-2000	Tunus, 10 mevduat bankası	NIM, ROA	Sermaye/aktif (CAP), Krediler/aktif (BLOAN), Faizsiz aktifler (NIBA), Overhead (OVERHEAD), Banka büyüklüğü (SIZE); Makro: Enflasyon, Büyüme; Finansal yapı: Konsantrasyon (CONC), Banka varlıkları/GSYH (SBS), Hisse senedi piyasası gelişimi (MCAP, RSIZE)	Panel regresyon (FE & RE; Hausman testi)	Sermaye (+), Overhead (+), Krediler (+), Büyüklük (–), Faizsiz aktifler (anlamsız), Enflasyon (anlamsız), Büyüme (anlamsız), Konsantrasyon (–, NIM için), Hisse senedi piyasası gelişimi (+, ROA için).
Maudos ve Guevara (2004)	1993-2000	Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve İspanya	NIM	İşlem maliyetleri (overhead), Risk (kredi riski proxy), Faiz oranı riski, Piyasa yoğunlaşması, Banka büyüklüğü, Finansal yapı göstergeleri	Panel regresyon (Ho & Saunders iki aşamalı yaklaşım)	Overhead (+), Kredi riski (+), Faiz oranı riski (+), Piyasa yoğunlaşması (+), Banka büyüklüğü (–), Finansal yapı (banka vs piyasa temelli, anlamsız).

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Doliente (2005)	1994-2001	Güneydoğu Asya Ülkeleri: Filipinler, Endonezya, Tayland, Malezya	NIM	Sermaye/aktif, İşletme giderleri, Kredi kalitesi (loan loss reserves), Likit aktifler, Teminat (collateral); Makro: Faiz oranı volatilitesi, Asya krizi dummy, Ülke dummy	İki aşamalı regresyon (Ho & Saunders dealer modeli)	Sermaye (+) (Filipinler, Endonezya, Malezya), Likidite (-) (Tayland, Malezya), İşletme giderleri (+) (Filipinler, Endonezya, Malezya), Kredi kalitesi (+/-) (pozitif: Filipinler, negatif: Endonezya & Tayland, anlamsız: Malezya), Teminat (-) (Filipinler, Endonezya, Tayland; + Malezya); Faiz volatilitesi (+); Piyasa yapısı (rekabet eksikliği, +); 1997 sonrası kriz dönemi (NIM düşüşü, -).
Pujals ve Ayadi (2005)	1996-2003	AB'de Birleşmeleri (M&A): 151 Banka	ROA, ROE	Banka büyüklüğü, M&A türü (yerel vs. sınır ötesi), Yoğunlaşma düzeyi, Stratejik yönelim (universal vs. uzmanlaşmış bankacılık), Piyasa entegrasyonu	Vaka analizi + Etkinlik analizi (DEA, maliyet & kâr etkinliği)	Yerel M&A'lar: Maliyet etkinliği (+), kâr etkinliği (sınırlı +). Sınır ötesi M&A'lar: Maliyet etkinliği (0), kâr etkinliği (hafif +). Konsolidasyon: Büyük ölçekli "mega bankalar" ulusal düzeyde yoğunlaşmayı artırdı. Çeşitlendirme: Sınır ötesi birleşmeler gelir çeşitliliği üzerinden kârlılığa katkı sağladı. Finansal yapı: Banka iş modellerinde çeşitlilik korunmakta; optimal büyüklük ≠ her zaman yüksek kârlılık.
Athanasoglou vd. (2006)	1998-2002	Güneydoğu Avrupa (KİT) Kredi Kuruluşları	ROA, ROE	Bank-specific: Likidite (LA), Kredi riski (LLP), Sermaye (EA), İşletme giderleri (OEA), Büyüklük (S), Yabancı mülkiyet (Dfo). Sektörel: Piyasa payı (MS), Yoğunlaşma (HHI), Reform endeksi (EBRD). Makro: Enflasyon (INF), Reel kişi başına gelir (RGC)	Panel veri (Random Effects GLS; ayrıca ülke dummy'leri)	Likidite (anlamsız), Kredi riski (-), Sermaye (+), İşletme giderleri (-), Büyüklük (+), Yabancı bankalar (+). Yoğunlaşma (+) (ROA için anlamlı), Piyasa payı (anlamsız), Reform endeksi (-). Enflasyon (+), Reel GSYH (anlamsız).

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Williams (2007)	1989-2001	Avustralya Ticari Banka	43 NIM	Sermaye oranı, Faiz oranı volatilitesi, Kredi riski (provisions/loans), İşletme maliyetleri, Örtük faiz ödemeleri, Yönetim kalitesi (cost-to-income), Likidite, Banka büyüklüğü, Piyasa gücü, Big Four dummy, Yabancı banka dummy	Panel regresyon (FE/RE; LM & Hausman testi)	Sermaye (+), Faiz oranı volatilitesi (+), İşletme maliyetleri (+), Örtük faiz ödemeleri (+), Yönetim kalitesi (-), Kredi riski (-), Banka büyüklüğü (anlamsız/-), Big Four (+), Yabancı bankalar (-), Likidite (anlamsız). Ayrıca NIM'ler dönem boyunca düşüş göstermiştir.
Güngör (2007)	1990-2005	Türkiye 29 Banka	ROA, ROE	Mikro: Sermaye yeterliliği, Krediler, Likidite, Faaliyet giderleri, Banka büyüklüğü. Makro: Enflasyon, Büyüme, Reel faiz oranı	Panel veri analizi (Sabit Etkiler Modeli)	Bankalar ROE, likit varlıkları ve menkul kıymet yatırımlarını artırarak daha fazla kârlılık elde edebilirler. ROA ile faaliyet giderleri (+), ROA ile takipteki kredi oranı (-). ROA ile enflasyon oranı, ekonomik büyüme ve bankacılık sektörünün ekonomideki payı arasında (+).
Athanasoglou vd. (2008)	1985-2001	Yunan bankaları	ROA, ROE	Banka-özü: Sermaye (EA), Kredi riski (PL), Üretkenlik artışı (PR), Faaliyet giderleri (EXP), Büyüklük (S, S ²). Sektörel: Yoğunlaşma (HHI), Mülkiyet (özel/kamu). Makro: Enflasyon (CPI, IR), Çıktı açığı (CO, asimetrik)	Dinamik panel (GMM, Arellano-Bond), kararlılık ve gecikmeli kârlılık kontrolü	Sermaye (+), Kredi riski (-), Üretkenlik (+), Faaliyet giderleri (-), Büyüklük (önemsiz). Mülkiyet (önemsiz), Yoğunlaşma (önemsiz/negatif). Enflasyon (+), Çıktı açığı (+, sadece büyüme dönemlerinde). Kârlılık orta düzeyde kalıcıdır.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Petersen ve Schoeman (2008)	2005:1-2006:12	Güney Afrika bankacılık sektörü; örneklem SA Reserve Bank verileri	ROA ROE	Sermaye yeterliliği, Varlık getirisi, Özkaynak getirisi, Net kâr, Faiz oranları, Basel II sermaye yeterliliği regülasyonları	Stokastik Modelleme; L'evy Süreci; Stokastik Diferansiyel Denklemler, Merton ve Black-Scholes tipi modeller	ROA ve ROE dinamikleri stokastik süreçlerle modellenmiştir. Merton tipi Lévy modeli, Black-Scholes modeline göre daha düşük hata oranlarıyla bankaların kârlılık dinamiklerini açıklamaktadır. Basel II çerçevesinde bankaların sermaye düzeyleri kârlılık göstergelerini doğrudan etkilemektedir. ROE üzerinde özsermaye düzeyi ile ters yönlü ilişki bulunmuştur: özsermaye arttıkça özkaynak kârlılığı azalmaktadır.
Albertazzi ve Gambacorta (2009)	1981-2003	10 sanayileşmiş ülke (ABD, İngiltere, Euro Bölgesi ülkeleri)	ROE, Vergi öncesi kâr, NIM, Faiz dışı gelir	Makro: Reel GSYH, Enflasyon, Kısa vadeli faiz, Uzun vadeli faiz, Kredi/GSYH, Hisse senedi piyasası büyüklüğü ve volatilitesi. Yapısal: Banka varlıkları, Spread (faiz farkı)	GMM Tahminci, Yapısal Kırılma Testleri, Chow Testi Öneri Panel VAR	Reel GSYH (+), Enflasyon (önemsiz), Kısa vadeli faiz (-), Uzun vadeli faiz (+), Kredi/GSYH (önemsiz), Hisse senedi piyasası büyüklüğü (+), Hisse senedi piyasası volatilitesi (-), Spread (+). Banka kârlılığı pro-siklidir; ABD ve İngiltere bankaları Euro bölgesine kıyasla daha yüksek ve daha esnek kârlılığa sahiptir.
Gelos (2009)	1999-2002	85 ülke, 2.200'den fazla banka; özel vurgu: 14 Latin Amerika ülkesi	NIM	Banka büyüklüğü, Sermaye/Toplam aktifler, Faaliyet giderleri (overhead), Likidite, Yabancı sahiplik; Makro: Faiz oranı seviyesi, Rezerv oranları, Enflasyon, Büyüme, Ülke riski; Kurumsal: Hukuki koruma, Bilgi şeffaflığı, Banka yoğunlaşması	Regresyon Analizi	Banka büyüklüğü (-), Sermaye (+), Faaliyet giderleri (+), Likidite (-). Rezerv zorunlulukları (+), Faiz oranı seviyesi (+), GSYH büyümesi (-). Yabancı sahiplik (negatif, bazı modellerde anlamlı). Banka yoğunlaşması (+). Hukuki koruma ve bilgi şeffaflığı beklendiği yönde işaretli ama zayıf. Latin Amerika'da yüksek marj farkı büyük ölçüde yüksek overhead, yüksek rezerv zorunluluğu ve yüksek faiz oranlarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Aburime (2009)	1999-2007	Nijerya Bankası Benzersiz Banka 115 Gözlem	14 ROA, BTP/TA: (vergi öncesi karın toplam aktiflere oranı) ROPLTI: (toplam gelir -toplam gider)	Politik bağlantı (PA), Banka büyüklüğü, Sermaye yeterliliği, Mevduat yükümlülükleri, Kredi portföyü, Yapısal bağlantılar, Vergi politikası, Borsa gelişimi, Finansal yapı	Panel veri, OLS regresyon	Politik bağlantı (+, anlamsız). Mevduat yükümlülükleri (-), Kredi portföyü performansı (+), Yapısal bağlantılar (+), Vergi politikası (+), Borsa gelişimi (+), Finansal yapı (-). Sermaye yeterliliği ve banka büyüklüğü anlamlı değil.
Ata (2009)	2002-2007	Türkiye Mevduat Bankası	25 Aktif Kârlılığı (ROA/AKK AR)	İçsel: Maliyet/Gelir oranı (MALİYET), Özsermaye/Toplam aktif (OZTAK), Kredi/Mevduat (KREMEV), Takipteki krediler/Toplam krediler (TAKKRT), Aktif büyüklüğü (AKTİF). Dışsal: Banka aktifleri/GSYİH (AKTGSYİH), Banka yoğunlaşması (KONST), Enflasyon (TÜFE), GSYİH büyümesi (GSYİHO), Para arzı (M2YRF)	Panel veri analizi (OLS ve Sabit Etkiler Modeli)	Pozitif: Banka büyüklüğü (+), Kredi/Mevduat (+), Banka aktifleri/GSYİH (+). Negatif: Maliyet oranı (-), Sermaye yeterliliği (-), Takipteki krediler (-), Banka yoğunlaşması (-), Para arzı (-). Enflasyon ve GSYİH büyümesi anlamsız.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2010)	1995-2007	101 ülkedeki 1.334 banka	ROA, Z-Skor (riske göre)	Faiz dışı gelir, mevduat dışı kısa vadeli fonlama, Sermaye/aktif oranı, Aktif büyüklüğü, Aktif büyüme, Overhead, Makro: Enflasyon, GSYİH büyümesi, Kişi başına GSYİH; Kurumsal: Düzenleme kısıtları, hissedar hakları, gözetim gücü	İki Aşamalı Regresyon Analizi	Fee income (+ROA, +Risk/Z-skor ↓), Nondeposit funding (ROA etkisiz/–, Risk ↑). Fee income ve nondeposit funding payı yüksek bankalar daha riskli. Düşük seviyelerde fee income çeşitlendirme faydası sağlıyor, ancak yüksek seviyelerde risk artıyor. Nondeposit funding düşük seviyelerde risk azaltıcı, yüksek seviyelerde risk artırıcı. Düzenleyici kısıtlar fee income’u azaltıyor, hissedar hakları ise bankaların fee income faaliyetlerini sınırlıyor. Sonuç: evrensel bankacılık modellerinde gelir çeşitlendirmesi kısıtlı risk azaltma sağlarken, aşırı fee income ve toptan fonlamaya dayalı stratejiler bankaların kırılganlığını artırmaktadır.
Dağıdır (2010)	2003:02-2008:08 86 gözlem	Türkiye	NIM, NFM	Sanayi üretim endeksi, GSYİH, Üretici fiyat endeksi (ÜFE)	Zaman serisi, log-regresyon; ADF durağanlık, Engle–Granger eşbütünleşme	Sanayi üretim (–), GSYİH (anlamsız), ÜFE (–). Faiz marjı ile SUE, GSYİH ve ÜFE arasında uzun dönemli eşbütünleşme vardır.
Ali vd. (2011)	2006-2009	Pakistan, 22 kamu ve özel ticari banka	ROA, ROE	Banka-özgü: Banka büyüklüğü (LTA), İşletme verimliliği (OE), Sermaye yeterliliği (CAP), Kredi riski (CR), Varlık yönetimi, Portföy bileşimi (PC). Makro: Ekonomik büyüme (GDP), Enflasyon (CPI)	Regresyon Analizi ve Pearson korelasyonu	ROA: Sermaye (–), Kredi riski (–), Varlık yönetimi (+), Ekonomik büyüme (+), Enflasyon (–). Banka büyüklüğü anlamsız. ROE: İşletme verimliliği (–), Varlık yönetimi (+), Ekonomik büyüme (+). Sermaye, kredi riski ve enflasyon anlamsız.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
López-Espinosa vd. (2011)	1999-2008	15 Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke: ABD, Almanya, Arjantin, Belçika, Brezilya, Fransa, Endonezya, Japonya, Meksika, Hollanda, Polonya, Kore, Rusya, İspanya, İngiltere	NIM	Bankaya özgü: Kredi karşılıkları (LLP), Sermaye/aktif oranı (ETA), Banka büyüklüğü (Size), Likidite (LATDB), Maliyet/gelir oranı (CIR), Krediler/toplam aktifler (LTA), Pazar gücü (MP), Muhasebe standardı (IFRS dummy). Makro: Faiz oranı volatilitesi (IVOL), Enflasyon, İşsizlik, Gelişmişlik seviyesi (dummy).	İki Aşamalı Regresyon Analizi	Pozitif: Kredi karşılıkları (+), Sermaye oranı (+), Krediler/aktifler (+), Pazar gücü (+), Faiz oranı volatilitesi (+), Enflasyon (+). Negatif: Banka büyüklüğü (-), Likidite (-), Maliyet/gelir (çoğu ülkede -), IFRS dummy (NIM düşürücü). İşsizlik çoğu modelde anlamsız. Gelişmiş ülkelerde NIM düşüktür; NIM 1999–2008 arasında gelişmiş ülkelerde azalmıştır.
Gündoğdu ve Aksu (2011)	1994-2008 Çeyrek dönem	Türkiye	ROA, ROE ve Sermaye Kârlılığı	Reel faiz oranı, Fiyatlar genel düzeyi (enflasyon), Konsolide bütçe açığı, Sanayi üretim endeksi	Sınır testi (PARDL yaklaşımı), eşbütünleşme analizi	Uzun dönemde: Reel faiz (+), Bütçe açığı (+), Sanayi üretim (+), Enflasyon (-). Kısa dönemde: Enflasyon (-), reel faiz (+), sanayi üretimi (+), bütçe açığı (+). Özkaynak kârlılığı için eşbütünleşme ilişkisi bulunmamıştır.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Gülhan ve Uzunlar (2011)	1990–2000 ve 2002–2008 (2001 hariç)	Türkiye, 29 özel sermayeli mevduat bankası	ROA	Mikro: Sermaye yeterliliği, Faaliyet giderleri, Likidite, Banka büyüklüğü, Menkul kıymet cüzdanı, Takipteki krediler. Makro: Enflasyon, GSYİH büyüme oranı. Sektörel: Sektör payı, Yoğunlaşma, Kriz dummy (1990–2000 için)	Panel veri analizi (Sabit Etkiler Modeli, Hausman testi)	Makro ve sektör, ekonomik krizlerin ROA’sı üzerinde anlamlıdır. Sermaye ile ROA (+), anlamlıdır. Personel giderleri ile ROA (+) ve anlamlıdır. Likidite ile ROA, yabancı bankalar için (+) anlamlı, yerel bankalar için (-) anlamsızdır. Banka büyüklüğü ile ROA tüm modellerde (+) ve anlamlıdır. Enflasyon oranı, ROA (+) anlamlıdır. GSYİH ile ROA ise yalnızca yerel bankalar modelinde (+) anlamlıdır.
Alper ve Anbar (2011)	2002-2010	Türkiye 10 Ticari Banka	ROA ROE	Banka-özü: Banka büyüklüğü (logA), Sermaye yeterliliği (CA), Aktif kalitesi (LA, LFA), Likidite (LQD), Mevduat/aktif (DP), Net faiz marjı (NIM), Faiz dışı gelir (NII). Makro: GSYİH büyüme (GDP), Enflasyon (INF), Reel faiz (RI)	Panel veri analizi (Sabit Etkiler Modeli, Hausman testi)	ROA: Banka büyüklüğü (+), Faiz dışı gelir (+), Krediler/aktifler (-), Takipteki krediler (-). Diğer mikro ve tüm makro değişkenler anlamsız. ROE: Banka büyüklüğü (+), Reel faiz (+). Diğer değişkenler anlamlı değil.
Taşkın (2011)	1995-2009	Türkiye Bankalar	Ticari ROA, ROE, NIM.	Mikro: Krediler/aktifler, Banka büyüklüğü, Sermaye yeterliliği, Takipteki krediler, Personel giderleri, Bilanço dışı faaliyetler, Yabancı banka dummy. Makro: Kişi başına GSYİH, Sanayi üretim endeksi, Faiz oranı, Enflasyon, 2001 krizi dummy.	Panel veri analizi (rassal etkiler modeli, Hausman testi)	NIM: Yabancı banka (+), Krediler/aktifler (-), Banka büyüklüğü (-), Bilanço dışı faaliyetler (+), 2001 krizi (+). ROA: Takipteki krediler (-), Personel giderleri (-), Bilanço dışı faaliyetler (+), Sanayi üretim endeksi (+), 2001 krizi (-). ROE: Sermaye yeterliliği (-), Takipteki krediler (-), Bilanço dışı faaliyetler (+). Enflasyon, faiz oranı ve kişi başına GSYİH anlamlı değildir. Genel olarak banka-özü değişkenler daha belirleyicidir.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Ćurak (2012)	vd. 2005-2010	Makedonya Banka	16 ROA	Mikro: Banka büyüklüğü, Sermaye/aktif, Krediler/aktif, Krediler/mevduat (likidite riski), Faiz dışı gelir, Faaliyet giderleri Endüstri: Yoğunlaşma (HHI), Bankacılık reformu (EBRD endeksi). Makro: GSYİH büyüme.	Dinamik panel veri, GMM	Negatif: Sermaye/aktif (-), Faaliyet giderleri (-). Pozitif: Likidite (krediler/mevduat) (+), Yoğunlaşma (+), EBRD reform endeksi (+), GSYİH büyümesi (+). Anlamsız: Banka büyüklüğü, Kredi riski, Faiz dışı gelir.
Sharma ve Gounder (2012)	2000-2010	Fiji	ROA, ROE	Banka-özü: Sermaye/aktif (CAP), Mevduat/aktif (DEP), Mevduat büyümesi (DG), Krediler/aktif (LON), Kredi büyümesi (LG), Kredi riski (CR), Likit varlıklar/aktif (LQA), Faiz dışı gelir (NII), Fonlama maliyeti (FC), Faaliyet verimliliği (OE), Pazar gücü (Lerner Index, LI), Banka büyüklüğü (SZ). Kurumsal: Banka vs. kredi kurumu dummy (INSD).	Panel veri (PLS, FEM, GMM – Arellano-Bond & System-GMM)	Pozitif: Sermaye (+ROA, -ROE), Mevduat (+), Fonlama maliyeti (+), Faaliyet verimliliği (+), Lerner Index/market power (+), Kredi riski (+ROA, GMM’de). Negatif: Mevduat büyümesi (DG), Krediler/aktif (LON), Kredi büyümesi (LG), Likit varlıklar (LQA), Faiz dışı gelir (NII). Banka büyüklüğü anlamsız. Kredi kurumları (non-bank) genelde bankalardan daha kârlı.
Nedim ve Kanwal (2013)	2001-2011	Pakistan, 18 halka açık ticari banka	Varlık Getirisi, Öz Kaynak Kârlılığı, Öz Sermaye Çarpanı	Enflasyon Oranı, Gerçek GSYİH, Reel Faiz Oranı	Pooled OLS	Pozitif: Reel faiz oranı (ROA, ROE, EM üzerinde güçlü pozitif). Negatif: Enflasyon (ROA, ROE, EM). Anlamsız: GDP (ROA üzerinde pozitif ama anlamsız; ROE ve EM üzerinde negatif ama anlamsız). Genel olarak makro değişkenlerin kârlılık üzerindeki etkisi sınırlı.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Gürbüz vd. (2013)	2005 – 2011	Türkiye 26 banka	ROA, ROE	Gelir çeşitlendirmesi (HHI ile ölçülmüş), Banka büyüklüğü, Özsermaye/aktif, Aktif büyüme, Krediler/aktif, Faiz oranı (CBRT O/N), Kriz dummy (2008–2009), Kamu bankası dummy, Yabancı banka dummy	Sistem-GMM (dinamik panel veri)	Pozitif: Gelir çeşitlendirmesi (NIM dışı gelirler), Banka büyüklüğü, Aktif büyüme, Kriz dummy, Kamu bankaları. Anlamsız: Özsermaye/aktif, Krediler/aktif, Faiz oranı, Yabancı banka dummy.
Abid vd. (2014)	2003–2012	Tunus 16 Banka	ROE (bağımsız değişken olarak, NPL ile ilişkisi test edilmiştir)	Makro: Reel GSYİH büyümesi, Enflasyon, Reel kredi faiz oranı. Mikro: Sermaye yeterliliği, Yönetim etkinliği (inefficiency index), Banka büyüklüğü, Kârlılık (ROE)	Dinamik panel veri (System-GMM)	Negatif: ROE (–), Reel GSYİH büyümesi (–), Sermaye yeterliliği (–). Pozitif: Enflasyon (+), Reel kredi faiz oranı (+), Yönetim etkinliği düşüklüğü (+), Banka büyüklüğü (+). Çeşitlendirme hipotezi desteklenmemiştir.
Samirkaş vd. (2014)	Ocak 2003– Haziran 2012 dönemleri arası	Türkiye	ROA, ROE	Mikro: Özkaynak/aktif (TOTA), Menkul değerler/aktif (MDTA), Takipteki alacaklar/aktif (TAALTA), Faiz dışı gelir/aktif (FDGETA). Makro: GSYİH büyümesi, Mevduat faiz oranı (MFO), Enflasyon (ENF).	Çoklu doğrusal regresyon	Pozitif: Faiz dışı gelir/aktif (+), Özkaynak/aktif (+). Negatif: Mevduat faiz oranı (MFO) (ROA üzerinde –). Anlamsız: Menkul değerler/aktif, Takipteki alacaklar/aktif, GSYİH, Enflasyon.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Hussain (2014)	2001–2010	Pakistan 26 Ticari Banka	NIM	Mikro/Endüstri: Önceki dönem NIM, Banka sağlamlığı (distance to default), Görelî banka büyüklüğü (Δ RBS), Likidite, Sahiplik (yabancı, kamu), İşletme maliyetleri, Çeşitlendirme, Endüstri yoğunlaşması (HHI), Pazar payı. Makro: Ekonomik büyüme, Borsa gelişimi, Kredi piyasası gelişimi, Reel değer kaybı, Enflasyon, Sanayi üretim büyümesi.	Panel EGLS (ağırlıklı en küçük kareler)	Pozitif: Önceki dönem NIM, Banka sağlamlığı, İşletme maliyeti, Endüstri yoğunlaşması, Pazar payı, Reel değer kaybı, Enflasyon, Sanayi büyümesi. Negatif: Görelî banka büyüklüğü, Likidite, Çeşitlendirme, Borsa gelişimi. Anlamsız: Sahiplik (yabancı/kamu), Ekonomik büyüme, Kredi piyasası gelişimi.
Rahman (2015)	vd. 2006-2013	Bangladeş Ticari Banka	25 ROA, ROE, NIM	Mikro: Sermaye gücü (özsermaye/aktif, CAR), Kredi riski (NPLTL, LLPTL), Banka büyüklüğü (SIZE), Sahiplik yapısı, Faiz dışı gelir/aktif (NIITA), Maliyet etkinliği (cost-to-income), Bilanço dışı faaliyetler (OFBSTA), Likidite (LOAN/ASSETS). Makro: GSYİH büyümesi (GGDP), Enflasyon (INF).	Dinamik panel (System-GMM)	Pozitif: Sermaye gücü (özsermaye/aktif $\rightarrow$ ROA, NIM, ROE), Banka büyüklüğü (ROA), Faiz dışı gelir (ROA, ROE), Likidite (ROA, NIM, ROE). Negatif: Kredi riski (ROA), Maliyet etkinliği (ROA, ROE, NIM), Bilanço dışı faaliyetler (ROA, NIM). Makro: Enflasyon (ROA, ROE için -), GSYİH (NIM için +).

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Albulescu (2015)	2005-2013	6 ülke (Şili, Kolombiya, El Salvador, Honduras, Meksika, Paraguay)	ROA, ROE	Takipteki krediler/Toplam krediler (NPLGL), Sermaye yeterliliği (RCRWA), Likit varlıklar/Toplam varlıklar (LATA), Faiz dışı giderler/Brüt gelir (NIEGI), Faiz marjı/Brüt gelir (IMGI)	Panel veri (Sabit Etkiler, karşılaştırma için Rassal Etkiler)	Negatif: Takipteki krediler (NPL), Faiz dışı giderler (NIEGI). Pozitif: Sermaye yeterliliği (RCRWA), Likidite (LATA, kısmen), Faiz marjı (IMGI). Sonuçlar hem ROA hem de ROE için tutarlı bulunmuştur.
Güneş (2015)	2002-2012	Türkiye 22 Mevduat Bankası	ROA, ROE	Mikro: Banka büyüklüğü, Sermaye/aktif, Risk yönetimi (kredi/aktif), Gider yönetimi (personel giderleri/aktif), Takipteki krediler, Likidite. Makro: Enflasyon, GSYİH büyümesi. Sektörel: Yoğunlaşma oranı.	Panel veri (Sabit/Rassal Etkiler, Hausman testiyle seçim)	Pozitif: Büyüklük (ROA), Sermaye (ROA, ROE), Enflasyon (ROA, ROE). Negatif: Takipteki krediler (ROA). Anlamsız: Risk yönetimi, gider yönetimi, likidite, GSYİH, yoğunlaşma.
Reis vd. (2016)	2009-2013	Borsa İstanbul(BIST)'da İşlem Gören 14 Banka	ROA, NIM	Mikro: Kaldıraç oranı (KO), Likidite oranı (LO), Faaliyet giderleri oranı (FGO), Kredi/Mevduat oranı (KMO). Makro: Enflasyon (TÜFE), GSYİH büyümesi, Piyasa kapitalizasyonu (PK).	OLS analizi, Korelasyon Analizi, FE tahmincisi	Negatif: KO (ROA, NIM), KMO (ROA, NIM), PK (NIM), GSYİH (NIM). Pozitif: PK (ROA). Anlamsız: LO, FGO, TÜFE. Bulgular, kaldıraç ve kredi/mevduat oranının kârlılığı azalttığını, piyasa kapitalizasyonunun ise ROA'yı artırıp NIM'i düşürdüğünü göstermektedir.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Djalilov ve Piesse (2016)	2000-2013	Orta ve Doğu Avrupa'nın (CEE) erken geçiş ülkeleri, eski SSCB'nin geç geçiş ülkeleri ve gelişmiş ülkeler	ROA	Mikro: Sermaye (özsermaye/aktif), Kredi riski (karşılıklar/krediler), Maliyet (toplam maliyet/kâr öncesi), Banka büyüklüğü (aktif), Sektör yoğunlaşması (HHI). Makro: GSYİH büyümesi, Enflasyon. Kurumsal: Kamu harcamaları, Mali özgürlük, Parasal özgürlük (Heritage Foundation).	Dinamik panel veri (System-GMM, RE karşılaştırmalı)	Erken geçiş ülkeleri: Sermaye (+), Kredi riski (+), Rekabet daha güçlü. Geç geçiş ülkeleri: Kredi riski (-), Kamu harcamaları (-), Parasal özgürlük (-). Genel: Banka kârlılığı kalıcıdır (persistens). GSYİH ve enflasyon çoğunlukla anlamsız.
Maiti ve Jana (2017)	2008-2009 / 2012-2013	Hindistan 75 banka	ROA, ROE	Mikro: Çalışan başına iş hacmi (BPE), Çalışan başına kâr (PPE), Net faiz marjı (NIM), Sermaye yeterlilik oranı (CRAR), Net takipteki krediler oranı (NNPAR), Krediler/Mevduat (ADR), Faaliyet gideri oranı (OER), Faiz dışı gelir/aktif (NIIR).	Panel veri regresyonu (FEM, REM, OLS – Hausman testi ile seçim)	Pozitif: PPE, NIM, NIIR (hem ROA hem ROE). Negatif: NNPAR (ROA, ROE), ADR (özellikle ROE), OER (bazı banka gruplarında). Anlamsız/Değişken: CRAR çoğu modelde anlamsız; BPE bazı modellerde negatif çıkmıştır. Genel olarak, kârlılığın en güçlü belirleyicileri PPE, NIM, NIIR (pozitif) ve NNPAR (negatif) olarak bulunmuştur.
Güzel ve İltaş (2018)	2003-2016	Türkiye 13 Banka	ROA, ROE	Likidite oranı, Takipteki krediler, Sermaye oranı, Diğer faaliyet giderleri, Faaliyet dışı gelirler	Panel veri (2. nesil testler, panel eşbütünleşme, CCEMG uzun dönem katsayı tahmini)	Likidite ve faaliyet dışı gelirler oranının ROA ve ROE ile anlamlı ve (+). NPL ve diğer faaliyet giderleri oranlarının ise ROA ve ROE anlamlı ve (-) etkiye sahiptir.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Yüksel (2018)	vd. 1996-2016	Sovyet sonrası 13 ülke	ROE	Mikro: Sermaye yeterlilik oranı (CAR), Krediler/Mevduat (LDR), Krediler/GSYİH (LGDP), Banka büyüklüğü (SIZE), Faiz dışı gelir/Faiz geliri (NII/II). Makro: Enflasyon, Faiz oranı, Ekonomik büyüme (GDP). Kriz kuklası: 2009 küresel kriz.	Panel regresyon (Sabit Etkiler) ve Dinamik panel (Arellano–Bond GMM)	Pozitif: Faiz dışı gelir (NII/II), Ekonomik büyüme (GDP). Negatif: Krediler/GSYİH. Anlamsız: Sermaye, Krediler/Mevduat, Banka büyüklüğü, Enflasyon, Faiz oranı. 2009 Krizi: Negatif ve anlamlı.
Islam ve (2019)	Rana 2013-2017	Bangladeş Ticari Banka	23 ROA, ROE, NIM	Mikro: Faiz gelirleri (TIN), Faiz dışı gelir (NII), Mevduat/aktif (DPST), Takipteki krediler (NPL), Sermaye (CAP), Likidite (LTA), Faaliyet giderleri (OPEX). Makro: GSYİH, Enflasyon, Faiz oranı.	Panel veri (Sabit Etkiler Modeli)	ROA: Pozitif – TIN, NII, DPST; Negatif – NPL. ROE: Pozitif – TIN, NII, CAP; Negatif – NPL. NIM: Pozitif – TIN, CAP, LTA; Negatif – NII. Makro değişkenlerin (GSYİH, enflasyon, faiz) anlamlı etkisi bulunmamıştır.
Angori (2019)	vd. 2008-2014	Euro Bölgesi 3000 Banka	NIM	Mikro: Piyasa gücü (Lerner endeksi), Sermaye, İşletme giderleri, Etkinlik, Bilanço dışı faaliyetler, Banka büyüklüğü, Takipteki krediler, Örtük faiz ödemeleri, Rezervler. Makro/Finansal: Para piyasası faiz oranı, Faiz oranı riski, Getiri eğrisi eğimi. Kurumsal: Sermaye sıklığı, Denetim gücü, Ahlaki tehlike önlemleri.	Dinamik panel (System-GMM)	Pozitif: Lerner endeksi, Sermaye, İşletme giderleri, Etkinlik, Takipteki krediler, Örtük faiz ödemeleri, Para piyasası faizi, Getiri eğrisi eğimi, Şube yoğunluğu. Negatif: Bilanço dışı faaliyetler, Enflasyon, İşsizlik, Ahlaki tehlike önlemleri, Denetim gücü, GSYİH büyümesi. İlişki: Faiz oranı ve getiri eğrisinde ters U biçimli ilişki (başlangıçta pozitif, sonra negatif). Bulgular, NIM'in kalıcı (persistens) olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Güngör ve Dilmaç (2020)	2002:4-2015:1 yılları arasındaki çeyrek dönemler	Türkiye 12 Mevduat Bankası	ROA, ROE, NIM	Özkaynak/Toplam Pasif (OZK), Uzun vadeli yabancı kaynaklar/Toplam Pasif (UVYK), Uzun vadeli yabancı kaynaklar/Özkaynak (UVOZ), Toplam uzun vadeli kaynaklar/Toplam Pasif (TUV), Mevduat/Toplam Pasif (MVD), Mevduat dışı kaynaklar/Toplam Pasif (MDK), Z-Skoru, Kriz kuklası (2008Q3–2009Q3)	Panel veri (Sabit etkiler, Driscoll–Kraay tahmincisi)	Pozitif: UVOZ, Z-Skoru, Kriz kuklası. Negatif: OZK, TUV, MVD, MDK. Bulgular, yüksek özkaynak oranının kârlılığı düşürdüğünü, uzun vadeli yabancı kaynakların ise finansal performansı artırdığını göstermektedir.
Baselga-Pascual ve Vahamaa (2021)	2000-2017	10 Latin Amerika Ülkesi, 91 Bireysel Banka	ROA, ROE, P/B	Kurumsal: Kadın yönetici oranı, Kadın yönetim kurulu oranı, Yönetim kurulu büyüklüğü. Banka kontrol: Büyüklük, Varlık yapısı (Kredi/aktif), Sermaye oranı, Varlık büyümesi. Makro: GSYİH büyümesi, İşsizlik, Finansal Özgürlük, Yolsuzluktan Özgürlük, Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi. Regülasyon: Faaliyet kısıtları, Denetim gücü.	Panel regresyon (firma sabit etkileri, sağlamlık testleri)	Kadın yöneticiler: Pozitif – ROA, ROE, P/B; Negatif – Z-skor (daha az riskten kaçınma). Kadın yönetim kurulu üyeleri: Negatif – Sermaye oranı, P/B. Kontroller: Sermaye oranı → Pozitif (ROA, ROE); İşsizlik → Negatif (ROA, ROE). Genel olarak kadın yöneticilerin bankaların kârlılığını artırdığı, ancak risk alma eğilimini yükselttiği bulunmuştur.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Horobet vd. (2021)	2009-2018	11 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi	ROA, ROE, NIM	Finansal: Takipteki krediler (NPL), Sermaye yeterlilik oranı (SOLVRATE), Kredi/GSYH (CREDIT), Piyasa yoğunlaşması (HERFIND). Makro: Enflasyon, İşsizlik, Bütçe dengesi (BUDBAL)	Sistem-GMM (iki aşamalı)	Negatif: NPL, Sermaye yeterlilik oranı, Kredi/GSYH, Piyasa yoğunlaşması, Enflasyon, İşsizlik, Bütçe dengesi.
Hossain ve Ahamed (2021)	2005-2019	23 Bangladeş Bankası	ROA, ROE, NIM	Mikro: Faiz dışı gelir (NII), Mevduat/aktif (DPST), Faaliyet giderleri (OPEX), Sermaye oranı (CAP), Krediler/aktif (LTA), Büyüklük (SIZE). Sektörel: Piyasa payı (MKT). Makro: Enflasyon, GSYİH büyümesi, Reel döviz kuru	Panel veri (POLS, RE; Hausman testi ile sağlamlık)	ROA: Pozitif – NII, CAP, GDP; Negatif – MKT, GDP, Döviz kuru. ROE: Pozitif – NII; Negatif – MKT, GDP. NIM: Pozitif – NII, MKT, Döviz kuru; Negatif – SIZE, Enflasyon. Bulgular, özellikle faiz dışı gelir ve sermaye oranının banka kârlılığını artırdığını, yüksek piyasa payı ve büyük ölçeğin ise kârlılığı düşürdüğünü göstermektedir.

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Avşarlıgil (2023)	vd. 2019-2020	Türkiye 13 Ticari Banka	ROE, Net Kâr, Faaliyet Kârı, Sermaye Yeterlilik Oranı, Mevduatlar, Aktifler, Faiz Gelirleri, Faiz Giderleri, Takipteki Krediler, Çalışan Başına Faiz Gelir/Gider	Sermaye yeterlilik oranı, ROE, Aktifler, Mevduatlar, Faaliyet kârı, Net kâr, Faiz gelirleri, Faiz giderleri, Takipteki krediler, Çalışan başına faiz gelir/gider.	Çok kriterli karar verme: Entropi yöntemi (ağırlıklar), ARAS, MOORA, MOOSRA (performans sıralaması)	2019: Faaliyet kârı (+, %21,5), Net kâr (+, %19,6), Aktifler (+, %13,4), Mevduatlar (+, %13,6), Faiz gelirleri (+, %11,5), Faiz giderleri (-, %11,5), NPL (-, %8,7), ROE (+, %1,5), CAR (anlamsız, %0,48), Çalışan başına faiz gelir/gider (anlamsız, %1,2). 2020: Faaliyet kârı (+, %18,1), Net kâr (+, %17,0), Aktifler (+, %11,7), Mevduatlar (+, %11,6), Faiz gelirleri (+, %10,5), Faiz giderleri (-, %11,3), NPL (-, %8,2), ROE (+, %10,7), CAR (anlamsız, %0,29), Çalışan başına faiz gelir/gider (anlamsız, %0,65).
Dağılgan (2023)	2005-2020	22 gelişmekte olan ülkeler	ROA, SKOR	Z- Ana değişken: Gelir çeşitlendirmesi (faiz dışı gelir/toplam gelir). Banka değişkenleri: Banka yoğunlaşması (BK), Özkaynak/Toplam Varlık (TÖTV), Toplam Kredi/Toplam Varlık (TKTV). Makro değişkenler: GSYİH büyümesi, Enflasyon.	Sistem-GMM (iki aşamalı)	ROA modeli: Gelir çeşitlendirmesi (0, anlamsız); BK (+), TÖTV (+), TKTV (-), GSYİH (+), Enflasyon (-). Z-Skor modeli: Gelir çeşitlendirmesi (-, anlamlı → risk artırıyor); BK (-), TÖTV (+), TKTV (0, anlamsız), GSYİH (+), Enflasyon (0, anlamsız).

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Pilatin (2023)	2003-2019	Türkiye 21 banka	ROA, ROE, NPL, LLP, Z-Skor	Ana değişken: Cinsiyet çeşitliliği (kadın çalışan/ toplam çalışan). Banka değişkenleri: Kredi/aktif oranı, Sermaye yeterliliği, Faiz dışı gelir/aktifler, Faiz dışı gider/aktifler, Kredi/Mevduat oranı, Piyasa payı. Makro değişkenler: Faiz oranı, Döviz kuru, GSYİH büyümesi, Enflasyon, İşsizlik, Konut fiyat endeksi, Zorunlu karşılık oranı, Kamu bankası kukla değişkeni.	Panel veri analizi (sabit ve tesadüfi etkiler, dirençli tahminler)	NPL: Cinsiyet çeşitliliği (-), Kredi/aktif (-), Verimlilik (-), Faiz oranı (-), Enflasyon (+), İşsizlik (+). LLP: Cinsiyet çeşitliliği (-), Faiz oranı (-), GSYİH (+), Verimlilik (-), Faiz dışı gider (+). Z-Skor: Cinsiyet çeşitliliği (0, anlamsız), Sermaye (+). ROA: Cinsiyet çeşitliliği (-), Sermaye (+), Faiz dışı gelir (+), Faiz dışı gider (-), Faiz oranı (+), Döviz kuru (+), GSYİH (-). ROE: Cinsiyet çeşitliliği (-), Sermaye (+), Faiz dışı gelir (+), Faiz dışı gider (-), Faiz oranı (+), Döviz kuru (+).
Radovanov vd. (2023)	2007-2022	Batı Balkan Ülkeleri	ROA, ROE, Likidite (likit rezervler/toplam aktifler)	Banka değişkenleri: Banka büyüklüğü (Toplam aktifler), Sermaye yeterlilik oranı (CAR), Kredi/Mevduat oranı, Takipteki krediler (NPL), Faiz oranı farkı (spread). Makro değişkenler: TÜFE (enflasyon), GSYİH büyüme, Hükümet harcamaları, Tasarruflar/GSYİH, Reel faiz oranı, İşsizlik oranı.	Panel regresyonu (Sabit & Tesadüfi etkiler; Hausman testi ile seçim)	ROA: Büyüklük (+), CAR (+), Kredi/Mevduat (-), NPL (-), TÜFE (+), Tasarruflar (+), Reel faiz (-). ROE: Büyüklük (+), CAR (+), Kredi/Mevduat (-), NPL (-), Tasarruflar (+), Faiz spread (-). Likidite: Büyüklük (+), CAR (+), NPL (-), TÜFE (+), Hükümet harcamaları (+), GSYİH (+), Tasarruflar (+), Faiz spread (-), İşsizlik (+).

Tablo 4. (Devamı)

Yazarlar	Zaman	Örneklem	Banka Kârlılık Göstergeleri	Banka Kârlılık Belirleyicileri	Yöntem	Bulgular
Mirović (2024)	vd. 2015-2020	Euro Bölgesi; 18 ülke	ROA, ROE	Takipteki krediler (NPL), Maliyet/Gelir oranı (CIR), Net faiz gelirleri (NIM), Ücret ve komisyon gelirleri (NIF), Ticari işlem gelirleri (NIT), GSYİH büyümesi, Enflasyon, İşsizlik, Kamu borcu/GSYİH	Panel veri (Sabit ve Tesadüfi Etkiler, GMM)	ROA: NPL (-), CIR (-), NIM (+), NIF (+), NIT (+), GSYİH (+), Enflasyon (-), İşsizlik (-), Borç (-). ROE: NPL (-), CIR (-), NIM (+), NIF (+), NIT (+), GSYİH (+), Enflasyon (-), İşsizlik (-), Borç (-).

ROA: Varlık Getirisi, ROE: Özkaynak Getirisi, NPL: Takipteki Kredi Oranı, LLP: Kazanç Yönetimi, GSYİH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, NIM: Net Faiz Marjı, NIF: Net Ücret Komisyon Geliri, NIT: Ticari Net Gelir Varlıklar, INF: Enflasyon Oranı, UNM: İşsizlik Oranı, DEBT: Kamu Borcu, CIR: Maliyet Gelir Oranı, CAR: Sermaye Yeterlilik Oranı, GMM: Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi, FE: Sabit Etkiler RE: Tesadüfi Etkiler, GÇ: Gelir Çeşitlendirmesi (Faiz Dışı Gelir/ Toplam Gelir), OZK: Özkaynaklar / Toplam Pasif, UYK: Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar / Toplam Pasif, TUV: Toplam Uzun Vadeli Kaynaklar / Toplam Pasif, UVOZ: Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar / Özkaynaklar, MVD: Toplam Mevduat / Toplam Pasif, MDK: Toplam Mevduat Dışı Kaynaklar / Toplam Pasif, KRIZ: Kriz kukla değişkeni (var:1 yok:0), BK: Banka Konsantrasyonu, TÖTV: Toplam Özkaynak/ Toplam Varlık Oranı, TKTV: Toplam Kredi/ Toplam Mevduat Oranı, IFRS: Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OECD ÜLKELERİ BANKA KÂRLILIK BELİRLEYİCİLERİ ANALİZİ

Tezin ikinci bölümünde kuramsal temelleri ayrıntılı biçimde ele alınan banka kârlılığı kavramı, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma süreçleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Bankalar, fonların doğru kanallara yönlendirilmesini sağlayarak yatırım, üretim ve istihdam dinamiklerini desteklemekte; böylece uzun vadeli kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde temel bir rol üstlenmektedir (Mishkin, 2018, ss. 72-73). Bununla birlikte, kaynakların etkin dağılımı yoluyla ekonomik verimliliği artıran bankacılık sistemi, aynı zamanda toplumsal refahın yükselmesine de doğrudan katkı sunmaktadır (Saunders vd., 2018 ss. 21-23). Bankacılık sistemi, yalnızca finansman sağlamakla kalmaz, aynı zamanda para politikasının aktarım mekanizmasında ve makroekonomik istikrarın tesisinde önemli bir aktördür (Heffernan, 2005, ss. 112-115).

Banka kârlılığı göstergeleri olan ROA, ROE ve NIM; yalnızca bankaların içsel verimliliğini değil, aynı zamanda ekonominin genel performansını ve finansal sistemin dayanıklılığını yansıtan temel göstergeler arasında yer almaktadır (Heffernan, 2005, s. 37). Dolayısıyla banka performansının kârlılık temelli göstergelerinin tespiti yalnızca finansal sistem için değil, ekonominin bütününde sürdürülebilir bir performans için elzemdir. Bu bağlamda, tez çalışmasının üçüncü bölümünde, 2002–2019 yılları arasında, OECD ülkelerinde banka kârlılığına etki eden temel belirleyiciler statik panel veri analizi yöntemleriyle ampirik olarak incelenmektedir.

OECD ülkelerinin benzer finansal gelişmişlik ve finansal alt yapılara sahip olmaları, kurumsal kalite düzeylerinde oldukça yakınsamış olmaları gibi nedenler söz konusu ülke grubunu tez çalışması için uygun örneklem haline getirmektedir. OECD ülkelerindeki bu

yapısal benzerlikler, banka kârlılığı ile makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkilerin sağlıklı biçimde test edilebilmesine olanak tanımaktadır. Özellikle banka kârlılığının ekonomik performans üzerindeki etkisi, OECD ülkelerinde daha görünür hâle gelmektedir. Nitekim 2020 verilerine göre, bu ülkelerde banka sektörünün GSYİH içindeki payı ortalama olarak %90'ın üzerindedir ve bu oran, birçok gelişmekte olan ülkeye kıyasla oldukça yüksektir (OECD, 2020, s. 45).

Tez çalışmasının üçüncü bölümünde ilk olarak analize dahil edilen değişkenlere ve bu değişkenlerin temin edildiği kaynaklara ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Daha sonra uygulama modelinde kullanılan statik panel veri ekonometrisi teknikleri kısaca açıklanmaktadır. Hemen ardından bulgular bölümünde ise analiz sonuçları ortaya konmakta ve kısaca tartışılmaktadır.

3.1. Veri

Bu çalışmanın amacı 2002-2019 yılları arasında OECD ülkeleri için banka kârlılık belirleyicilerini statik panel veri teknikleri yöntemi ile test etmektir. OECD üye ülkeleri 38 ülkedir. Bu ülkeler, Türkiye, ABD, Almanya, Avustralya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, İzlanda, Kanada, Kolombiya, Kosta Rika, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Şili, Güney Kore Cumhuriyeti, Yeni Zelanda, Yunanistan olarak sıralanmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025). Ancak veri temin etmede yaşanan sıkıntılar nedeniyle söz konusu 38 ülkeden Güney Kore Cumhuriyeti, Yeni Zelanda ve Yunanistan uygulama modeline dahil edilememiştir. Bu nedenle bu tez çalışmasının uygulama modelinde kullanılan OECD ülkeleri paneli 35 ülkeden oluşmaktadır.

Çalışmada OECD ülke grubunun esas alınması, hem metodolojik tutarlılık hem de elde edilecek sonuçların karşılaştırılabilirliği açısından önem taşımaktadır. Bu sayede ulaşılan bulguların politika yapıcılar açısından da anlamlı çıkarımlara dönüşmesi mümkün hâle gelmektedir. Analiz döneminin başlangıç noktası olarak 2002 yılının esas alınması ise, söz konusu dönemin bankacılık sektöründe küresel ölçekte önemli bir dönüşüm sürecine işaret etmesi bakımından dikkate değerdir. Bu tarihte resmiyet kazanan BASEL II süreci, risk yönetimi çerçevesini yeniden şekillendirmiş; özellikle sermaye yeterliliği, likidite

düzenlemeleri ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesine yönelik reformları beraberinde getirmiştir (Bank for International Settlements [BIS], 2002, s. 12). Bu yapısal dönüşüm, banka kârlılığı üzerinde uzun vadeli ve ölçülebilir etkiler yaratmış; dolayısıyla çalışmanın analitik bütünlüğü açısından başlangıç yılı olarak 2002'nin seçilmesini anlamlı kılmıştır. Öte yandan, analiz dönemi 2019 yılıyla sınırlandırılmıştır. Çünkü izleyen yıl itibarıyla etkisini göstermeye başlayan COVID-19 pandemisi, küresel ölçekte yalnızca ekonomik dengeleri değil, aynı zamanda bankacılık sistemlerinin işleyişini de derinden sarsan yapısal bir şok yaratmıştır (Arriola vd., 2022, s. 3). Bu pandemi şoku, banka bilançoları, kredi hacmi, kârlılık oranları ve makroekonomik göstergeler üzerinde öngörülemeyen etkiler meydana getirmiştir (OECD, 2021). Dolayısıyla, çalışmanın daha sağlıklı ve stabil bir dönem verisiyle sınırlandırılması amacıyla 2019 yılı analiz kapsamının son yılı olarak belirlenmiş; böylece pandemi şokunun ampirik bulgular üzerindeki bozucu etkilerinin dışarıda bırakılması hedeflenmiştir.

Bu tez çalışmasının uygulama modelinde bağımlı değişken olarak yer alan banka kârlılık göstergeleri, uygulamalı literatürde en çok tercih edilen (Ho ve Saunders, 1981, s. 588; Athanasoglou vd., 2008, s. 123; Dietrich ve Wanzenried, 2011, s. 310; Petria vd., 2015, s. 519) ROA, ROE ve NIM değişkenleri olarak belirlenmiştir. Tez çalışmasının ikinci kısmında da ifade edildiği üzere literatürde bu değişkenler, banka kârlılığını finansal açıdan ölçmeye yönelik temel göstergeler olarak kabul edilmektedir. Bağımlı değişkenlerin ardından, bağımsız değişkenler üç ana başlık altında sınıflandırılmıştır: bankacılık sektörüne özgü değişkenler, makroekonomik değişkenler ve kurumsal değişkenler. Bu sınıflandırma, daha önceki literatürde banka kârlılığına etki eden faktörleri sistematik biçimde ele alan çalışmalara dayanmaktadır (Athanasoglou vd., 2008, s. 123; Sufian ve Habibullah, 2009, s. 266; Saeed, 2014, s. 292). Bankacılık sektörüne özgü değişkenler grubunda ise; banka Z skoru, banka maliyetinin banka gelirine oranı, banka faiz dışı gelirinin toplam banka gelirine oranı, banka düzenleyici sermayesinin risk ağırlıklı varlıklara oranı (CAR) ve NPL oranı yer almaktadır. Bu değişkenler, bankaların finansal sağlamlığı ve operasyonel verimliliğini yansıttığı için sıkça tercih edilmektedir (Tan ve Floros, 2012, s. 332; Jolevski, 2017, s. 155; Yuan vd., 2022, s. 778). Bankacılık sektör kârlılığının makroekonomik belirleyicileri olarak ise; ekonomik büyüme oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, genel hükümet brüt borcunun GSYİH oranı veya diğer bir ifadeyle genel kamu borcu ve finansal gelişme endeksi modele dahil edilmiştir. Söz konusu bu

değişkenlerin seçiminde literatürdeki yaygın kullanımları belirleyici olmuştur (Pasiouras ve Kosmidou, 2007, s. 224; Djalilov ve Piesse, 2016, s. 74; Bortoluzzo vd., 2024, s. 5). Son olarak, banka kârlılığının önemli belirleyicilerinden biri olarak değerlendirilen ve kurumsal kalite göstergesi ile ölçülen kurumsal değişken de bu çalışmanın uygulama modeline dâhil edilmiştir. Söz konusu değişken, literatürde sıklıkla ele alınmakla birlikte, doğrudan kullanılacak standartlaştırılmış bir endeksin bulunmaması nedeniyle araştırmacı tarafından türetilmiştir. Bu kapsamda, öncelikle ampirik çalışmalarda yaygın biçimde tercih edilen göstergeler taranmış ve (World Bank, 2022m) tarafından sunulan WGI veri seti esas alınmıştır. Bu veri seti; hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun kontrolü, şeffaflık ve hesap verebilirlik, düzenleyici kalite, politik istikrar ve şiddetin yokluğu ve hükümetin etkinliği olmak üzere altı temel bileşenden oluşmaktadır. Her bir bileşen, ülkelerin yönetim performanslarını -2.5 ile +2.5 aralığında puanlayarak kapsamlı bir kurumsal yapı değerlendirmesi sunmaktadır. Kurumsal kaliteye ilişkin bu altı bileşenin, kamu yönetiminin etkinliğini ve toplumsal düzenin işleyişini temsil etme kapasitesinin yüksek olduğu; bu nedenle özellikle ekonomik kalkınma, yoksullukla mücadele ve sürdürülebilir büyüme gibi alanlarda sıklıkla başvurulan göstergeler olduğu belirtilmektedir (Barbier ve Burgess, 2021, s. 4). Nitekim bu göstergelerin, uzun vadeli refah düzeyinin artırılması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasında belirleyici bir rol oynadığına dair ampirik bulgular da literatürde yer almaktadır (Alonso ve Garcimartín, 2013, s. 209). Bu çalışmada, ilgili altı göstergenin her bir ülke için yıllık değerleri esas alınarak basit aritmetik ortalaması hesaplanmış ve böylece bileşik bir kurumsal kalite endeksi oluşturulmuştur. Söz konusu yöntem, alt göstergelere eşit ağırlık vererek değerlendirme yapılmasını sağlamakta ve karmaşık ağırlıklandırma tekniklerine kıyasla daha şeffaf ve uygulanabilir bir ölçüm imkânı sunmaktadır. Ayrıca bu yaklaşımın, ampirik literatürde de geçerliliği yüksek ve tercih edilen bir yöntem olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Alonso ve Garcimartín (2013, s. 206), Stoeve (2012, s. 797) ve Barbier ve Burgess (2021, s. 4), WGI bileşenlerinin ortalamasına dayalı kurumsal kalite ölçümünün güvenilir ve açıklayıcı bir gösterge niteliği taşıdığını vurgulamaktadır.

Tablo 5, tez çalışmasının ekonometrik modeline dahil edilen değişkenlere ilişkin kısa bilgilendirmeler sunmakta ve bu değişkenleri derlerken başvurulan kaynakları göstermektedir.

Tablo 5. Banka Kârlılığı Ampirik Modellerinde Kullanılan Göstergeler ve Veri Kaynakları

		Değişkenler	Kısaltma	Kaynak
Bağımlı Değişkenler	<i>Banka Kârlılık Göstergeleri</i>	Aktif kârlılık oranı	ROA	World Bank (2022a) FED (2025a)
		Öz kaynak kârlılık oranı	ROE	World Bank (2022b) FED (2025b)
		Net faiz marjı	NIM	World Bank (2022c) FED (2025c)
Bağımsız Değişkenler	<i>Bankacılık Sektörüne Özgü Değişkenler</i>	Banka Z puanı	Zscore	World Bank (2022g) FED (2025d)
		Banka maliyetinin banka gelirine oranı (%)	Bankinef	World Bank (2022h) FED (2025e)
		Banka faiz dışı gelirinin toplam banka gelirine oranı (%)	Bankprof	World Bank (2022i) FED (2025f)
		Banka düzenleyici sermayesinin risk ağırlıklı varlıklara oranı (%)	Car	World Bank (2022i) FED (2025g)
		Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı (%)	Npl	World Bank (2022j) FED (2025h)
		Ekonomik büyüme oranı (%)	Gdpgrowth	World Bank (2022d)
	<i>Makroekonomik Değişkenler</i>	Enflasyon oranı (%)	Inf	World Bank (2022e)
		İşsizlik oranı (%)	Unemp	World Bank (2022f)
		Genel hükümet brüt borcunun GSYİH oranı (%)	Govdebt	IMF (2025a)
		Finansal gelişme endeksi	Finandev	IMF (2025b)
	<i>Kurumsal Değişkenler</i>	Kurumsal kalite endeksi	KurumsalKalite	World Bank (2022k)

3.1.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Tez çalışmasının ekonometrik modeline dahil edilen tüm değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 6’da gösterilmektedir. Bu tabloda 35 OECD ülkesine ait her bir serinin ortalama, medyan, minimum, maksimum ve standart sapma değerleri yer almaktadır.

Tablo 6. Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Medyan	Minimum	Maksimum	Standart Sapma	Gözlem	Ülke Sayısı
ROA	0,800	0,736	17,965	38,300	1,989	630	35
ROE	8,710	9,889	-117,673	37,458	12,351	630	35
NIM	2,380	1,880	0,180	15,355	1,643	630	35
Gdpgrowth	2,490	2,439	-14,838	24,475	3,134	630	35
Inf	2,592	2,062	-4,447	44,964	3,086	630	35
Unemp	7,603	6,949	2,015	26,094	3,647	630	35
Govdebt	59,662	49,800	3,800	236,400	38,800	630	35
Finandev	0,608	0,660	0,180	1,000	0,218	630	35
Npl	3,627	2,449	0,100	25,708	4,069	630	35
Zscore	15,179	13,315	-0,325	57,440	8,906	630	35
Car	15,534	14,800	9,4000	35,652	3,970	630	35
Bankinef	58,775	58,552	5,032	237,054	14,376	630	35
Bankprof	40,940	38,711	7,394	94,410	13,123	630	35
KurumsalKalite	1,094	1,176	-0,682	1,946	0,577	630	35

Tanımlayıcı istatistikler, modelde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin dağılımı hakkında ön bilgi sağlamaktadır. ROA değişkeni için hesaplanan ortalama değer 0,800 olup, minimum ve maksimum değerler sırasıyla -17,965 ve 38,300'dür. Bu değişkene ait 1,989 düzeyindeki standart sapma, gözlemler arasında sınırlı fakat anlamlı bir varyasyon olduğunu göstermektedir. ROE değişkeni ise negatif uç değere sahip olması nedeniyle dikkate değerdir. ROE'nin ortalama değeri 8,710 iken, ilgili değişkenin -117,673 ile 37,458 değerleri arasında bir aralıkta dağıldığı görülmektedir. NIM değişkeni ortalama 2,380 değeri ile görece düşük varyans (1,643) sergilemekte olup, bankaların faiz gelirine dayalı performansının istikrarlı olduğunu göstermektedir. Ekonomik büyüme oranı (gdpgrowth) ile enflasyon (inf) değişkenleri sırasıyla 2,490 ve 2,592 ortalama değerlerine sahiptir. Ancak her iki değişkenin de standart sapmaları 3'ün üzerinde olduğundan, gözlemler arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. İşsizlik oranı (unemp) ortalama 7,603 olup, % 26,094'e kadar ulaşan gözlemler istihdam piyasasındaki yapısal farklılıkları yansıtmaktadır. Kamu borcunun GSYİH'ye oranı (govdebt) yüksek standart sapması (38,800) ile ülkeler arasında önemli bir mali disiplin farklılığına işaret etmektedir. Finansal gelişmişlik (finandev), NPL, bankacılık Z skoru ve CAR gibi değişkenler, sektör dinamiklerine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Finansal gelişmişlik (finandev) değişkeni ortalama 0,60 ile ülkelerin orta düzeyde bir finansal sisteme sahip olduğunu, ancak minimum 0,18 ile maksimum 1,00 arasındaki geniş aralığın ülkeler arasında ciddi heterojenlik bulunduğunu göstermektedir. Takipteki krediler oranı (NPL) ortalama %3,6

ile görece kabul edilebilir bir seviyede olsa da, bazı ülkelerde %25'in üzerine çıkması kredi kalitesinde önemli sorunlara işaret etmektedir. Banka istikrarı (Z-score) için ortalama 15,2 makul bir güvenlik tamponuna işaret ederken, negatif değerler bazı bankaların kırılgan yapısını ortaya koymakta, çok yüksek değerler ise bazı ülkelerde sektörün son derece sağlam olduğunu göstermektedir. Sermaye yeterliliği oranı (CAR) ise ortalama %15,5 ile Basel standartlarının oldukça üzerinde olup, sektörün genel olarak güçlü sermaye tamponlarına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, çok yüksek sermaye düzeylerinin bazı durumlarda kârlılığın azalması pahasına elde edildiği de söylenebilir. Bu bulgular, ülkeler arasındaki farklılıkların bankacılık sektörünün dayanıklılığı, risk profili ve kârlılık potansiyeli üzerinde belirleyici etkiler yarattığını göstermektedir. Özellikle bankacılık Z sokru değişkeninin 8,906 düzeyindeki standart sapması, bankacılık sisteminin sağlamlık düzeyinde ülkeler arasında ciddi farklar olduğunu ortaya koymaktadır. Banka verimliliği (bankinef) ve banka kârlılığı (bankprof) değişkenlerinin sırasıyla 58,775 ve 40,940 seviyelerinde seyrettiği görülmekte olup, sektörel performansa ilişkin genel bir çerçeve sunmaktadır. Son olarak, kurumsal kalite endeksine ilişkin dağılım farklılıkları ise ülkeler arasında yönetim yapılarının çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, çalışmada kullanılan OECD ülke paneli; hem makroekonomik hem de finansal göstergeler açısından anlamlı düzeyde çeşitlilik içermektedir.

Tablo 7, ampirik modele dahil edilen serilere ilişkin Pairwise korelasyon matrisi bulgularını sunmaktadır. ROA değişkenine ilişkin korelasyon matrisi incelendiğinde, bağımlı değişken ile en yüksek pozitif korelasyonun gdpgrowth (% 0,299) ile olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, ekonomik büyüme oranı arttıkça bankaların aktif getirilerinin de artma eğiliminde olduğunu göstermektedir. En dikkat çekici negatif korelasyon ise bankinef (% -0,224) ve finandev (% -0,156) değişkenlerinde gözlemlenmiştir. Bu durum, bankacılık sektöründeki operasyonel verimlilik ve finansal gelişmişlik arttıkça ROA'nın azalabileceğine işaret etmektedir. Kurumsal kalite ile ROA arasında zayıf fakat negatif yönlü bir ilişki (% -0,106) tespit edilmiştir. Zscore ve CAR değişkenleri ile ROA arasındaki korelasyonlar ise sırasıyla % 0,049 ve % 0,155 düzeyindedir ve bu değerler, sınırlı pozitif ilişkileri işaret etmektedir.

Tablo 7. Pairwise Korelasyon Matris Sonuçları

	ROA	ROE	NIM	GDP growth	Inf	Unemp	Govdebt	Finandev	NPL	Zscore	CAR	Bankinef	Bankprof	Kurumsal Kalite
ROA	1,000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ROE	-	1,000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
NIM	-	-	1,000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gdpgrowth	0,299	0,407	-0,046	1,000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Inf	0,080	0,194	0,520	0,169	1,000	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Unemp	-0,105	-0,197	0,115	-0,046	0,050	1,000	-	-	-	-	-	-	-	-
Govdebt	-0,124	-0,258	0,005	-0,257	-0,206	0,005	1,000	-	-	-	-	-	-	-
Finandev	-0,156	-0,114	-0,260	-0,262	-0,345	-0,260	0,386	1,000	-	-	-	-	-	-
Npl	-0,158	-0,417	0,065	-0,173	0,016	0,524	0,275	-0,205	1,000	-	-	-	-	-
Zscore	0,049	0,111	-0,082	-0,009	-0,148	-0,167	0,068	0,276	-0,265	1,000	-	-	-	-
Car	0,155	-0,015	0,049	0,087	0,033	-0,044	-0,051	-0,210	0,067	0,168	1,000	-	-	-
Bankinef	-0,224	-0,248	-0,008	-0,085	-0,075	-0,000	0,179	0,131	0,005	0,081	-0,083	1,000	-	-
Bankprof	0,078	-0,067	-0,330	0,008	-0,256	0,031	0,037	0,184	0,159	0,126	0,248	0,261	1,000	-
Kurumsal Kalite	-0,106	-0,071	-0,630	-0,171	-0,416	-0,375	0,063	-0,614	-0,268	0,184	-0,009	-0,008	0,132	1,000

ROE serisine ait korelasyon matrisi sonuçlarına göre, bağımlı değişken ROE ile en yüksek pozitif ilişki gdpgrowth (% 0,407) ve bankprof (% 0,159) değişkenlerinde gözlemlenmiştir. Ekonomik büyüme oranındaki artışın, bankaların özkaynak kârlılığını desteklediği bu sonuçla teyit edilmektedir. Bankinef (% -0,248) ve govdebt (% -0,258) değişkenleri ise ROE ile negatif yönlü ve anlamlı sayılabilecek düzeyde ilişkiler sergilemektedir. Bu durum, kamu borcunun yüksekliğinin ve verimsiz bankacılık operasyonlarının özkaynak getirilerini olumsuz etkileyebileceğini düşündürmektedir. ROE ile kurumsal kalite arasındaki korelasyon % -0,071, ROE ile Zscore arasındaki korelasyon ise % 0,111 düzeyindedir. Bu değişkenlerle olan ilişkiler zayıf düzeyde olsa da, yön açısından modele ilişkin beklentiler ile örtüşmektedir.

NIM merkeze alan korelasyon matrisi incelendiğinde, en güçlü negatif korelasyonun kurumsal kalite (% -0,630) değişkeniyle olduğu görülmektedir. Bu durum, kurumsal yapısı güçlü olan ülkelerde bankaların NIM oranlarının daha düşük olabileceğine işaret etmektedir. Bu ilişki, söz konusu ülkelerde bankacılık sektörünün daha rekabetçi veya daha düzenlemeye tabi olmasından kaynaklanabilir. NIM ile anlamlı düzeyde negatif korelasyon gösteren diğer değişkenler arasında finandev (% -0,556) ve bankprof (% -0,330) yer almaktadır. Bu bulgular, finansal gelişmişlik arttıkça faiz marjlarının daraldığını ve bankaların kârlılığı ile faiz gelirleri arasında ters yönlü bir ilişkinin olabileceğini göstermektedir. NIM ile pozitif yönlü ilişkiler ise inf (% 0,520), gdpgrowth (% 0,228) ve car (% 0,049) değişkenlerinde sınırlı düzeyde gözlemlenmiştir. Zscore değişkeni ile olan korelasyon % -0,082 düzeyindedir ve oldukça zayıftır.

Korelasyon matrisinde yer alan açıklayıcı değişkenlerin, bağımsız değişkenler ile ilişkileri açıklandıktan sonra, üzerinde durulması gereken bir diğer önemli sorunda değişkenler arasında olası çoklu doğrusal bağlantı sorunun varlığıdır. Çünkü, çoklu doğrusal bağlantı sorunu, tahmin sonuçlarının kararsız olmasına, hatalı modellemeler yapılmasına ve sapmalı sonuçlar elde edilmesine neden olabilmektedir (Farrar ve Glauber, 1967, s. 106). Tablo 7 incelendiğinde serilere ilişkin tüm korelasyon matris sonuçları % 0,80 değerinden küçük olduğu için, değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunun olmadığı ifade edilebilir (Shrestha, 2020, s. 41).

Her ne kadar korelasyon matris bulguları değişkenler arasındaki ilişkilere dair öncü bazı sonuçlar sunsa da, yansız ve sapmasız sonuçlar elde edebilmek ve sahte regresyon sorunu

gibi olası hesaplama hatalarından kaçınabilmek için daha gelişmiş yöntemleri kullanmak gereklidir. Bu bağlamda tez çalışmasının sonraki kısmında analiz sürecinde kullanılan yöntemler kısaca sıralanarak, açıklanmaktadır.

3.2. Yöntem

Bu tez çalışmasında OECD ülkeleri için banka kârlılık belirleyicilerinin geçerliliği statik panel veri teknikleri yardımıyla incelenmiştir. Statik panel veri tahminlerine geçmeden önce uygulama literatüründen hareketle (Ho ve Saunders, 1981; McShane ve Sharpe, 1985; Molyneux ve Thornton, 1992; Athanasoglou vd., 2008) 3 farklı banka kârlılık göstergesi (ROA_{it} , ROE_{it} , NIM_{it}) temelinde 3 farklı uygulama modeli tasarlanmıştır. Bu modeller aşağıdaki eşitliklerde sırası ile ifade edilmiştir:

$$ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 Unemp_{it} + \beta_2 NPL_{it} + \beta_3 Inf_{it} + \beta_4 KurumsalKalite_{it} + \beta_5 Zscore_{it} + \beta_6 CAR_{it} + \beta_7 BankProf_{it} + \beta_8 BankInef_{it} + \beta_9 FinanDev_{it} + \beta_{10} GDPGrow_{it} + \beta_{11} GovDebt_{it} + u_{it} \quad (1)$$

$$ROE_{it} = \beta_0 + \beta_1 Unemp_{it} + \beta_2 NPL_{it} + \beta_3 Inf_{it} + \beta_4 KurumsalKalite_{it} + \beta_5 Zscore_{it} + \beta_6 CAR_{it} + \beta_7 BankProf_{it} + \beta_8 BankInef_{it} + \beta_9 FinanDev_{it} + \beta_{10} GDPGrow_{it} + \beta_{11} GovDebt_{it} + u_{it} \quad (2)$$

$$NIM_{it} = \beta_0 + \beta_1 Unemp_{it} + \beta_2 NPL_{it} + \beta_3 Inf_{it} + \beta_4 KurumsalKalite_{it} + \beta_5 Zscore_{it} + \beta_6 CAR_{it} + \beta_7 BankProf_{it} + \beta_8 BankInef_{it} + \beta_9 FinanDev_{it} + \beta_{10} GDPGrow_{it} + \beta_{11} GovDebt_{it} + u_{it} \quad (3)$$

Her bir modelde bağımlı değişken sırasıyla i . yatay kesitin t dönemdeki ROA, ROE ve NIM değerlerini temsil etmektedir. Tüm modellerde banka kârlılığını etkileyen makroekonomik değişkenler olarak $GDPGrow_{it}$ ekonomik büyümeyi, $Unemp_{it}$ işsizlik oranını, Inf_{it} enflasyon oranını, $GovDebt_{it}$ kamu borcunun bir vekil değişkeni olarak genel hükümet brüt borcunun GSYİH oranını, $FinanDev_{it}$ ise finansal gelişme endeksini göstermektedir. Buna ek olarak 3 uygulama modelinde de banka kârlılığını belirleyen bankacılık sektörüne özel göstergelerden, NPL_{it} kredi riskinin bir vekil göstergesi olarak takipteki kredilerin toplam kredilere oranını, CAR_{it} sermaye yeterlilik oranını, $BankProf_{it}$ banka faiz dışı gelirinin toplam banka gelirine oranını, $BankInef_{it}$ banka verimliliğinin veya etkinliğinin bir vekil göstergesi olarak banka maliyetinin banka gelirine oranını, $Zscore_{it}$ bankacılık sektörünün finansal sağlamlığına ilişkin bir vekil gösterge olarak Z skorunu temsil etmektedir. Ayrıca her üç modelde de kurumsal değişken olarak $KurumsalKalite_{it}$, ülkelerin yönetim kalitesini temsil eden kurumsal yapı göstergesi

olarak modellere dâhil edilmiştir. Yukarıdaki her üç eşitlikte de u_{it} hata terimi, her bir modelde zaman içinde değişen ve doğrudan gözlenemeyen unsurlar ile bireysel düzeyde ortaya çıkan tesadüfi şokları içermektedir.

Statik panel veri tahminleri aşamasında ilk olarak en temel tahmincilerden biri olan POLS yöntemi kullanılarak bağımlı değişkenlere göre farklılaştırılmış 3 uygulama modeli test edilmiştir. Daha RE ve FE tahmincileri aracılığı ile modeller yeniden tahmin edilerek POLS sonuçları ile karşılaştırılmış ve etkin tahmincinin varlığı Breusch-Pagan LM ve Hausman sına testleri aracılığı ile saptanmıştır. Buna karşın panel veri modellerinin içermesi olası otokorelasyon, değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı sorunları göz önünde bulundurularak elde edilen sonuçlar dirençli panel veri tahmincilerinden biri olan FGLS aracılığı karşılaştırılmış ve sapmasız ve yansız sonuçların temini sağlanarak, bulgular yorumlanmıştır. Tez çalışmasının bu kısmında çalışmanın analiz aşamasında benimsenen yöntemler kısaca açıklanmaktadır.

3.2.1. Panel Veri Analizi

Panel veri analizi, hem zaman serisi hem de kesitsel verileri birleştirerek daha geniş veri setleri üzerinde ekonometrik analiz yapmayı sağlayan güçlü bir yöntemdir (Hsiao, 2007, s. 12). Bu analiz türü, aynı gözlem birimlerinin (örneğin, şirketler, ülkeler veya bireyler) belirli bir zaman diliminde tekrar tekrar ölçüldüğü veri setlerinde kullanılır ve böylece hem zaman içindeki değişimleri hem de bireysel farklılıkları dikkate alır (Baltagi, 2008, s. 5). Panel veri analizinin avantajları arasında veri setindeki heterojenliklerin kontrol edilebilmesi, daha fazla serbestlik derecesi sayesinde model tahminlerinin daha hassas yapılabilmesi ve zaman boyutunun eklenmesiyle değişkenler arasındaki ilişkilerin daha güçlü biçimde analiz edilebilmesi yer alır (Wooldridge, 2010, s. 22). Ayrıca, gözlem birimlerinin zamana bağlı etkilerinin modele dahil edilmesi, analiz sonuçlarının güvenilirliğini artırır (Greene, 2012, s. 134). Buna karşın dinamik panel veri analizinde, bağımlı değişkenin geçmiş değerleri modele dâhil edilerek zaman gecikmeli etkiler de açıklayıcı unsur hâline getirilir. Bu durum, özellikle finansal ve makroekonomik verilerin analizinde nedenselliğin ve sürekliliğin daha doğru şekilde yakalanmasına katkı sağlar (Hsiao, 2007, s. 47; Ozili ve Ndah, 2024, s. 9). Ancak dinamik modellerin tahmininde karşılaşılan içsellik ve yatay kesit bağımlılığı gibi teknik zorluklar nedeniyle daha

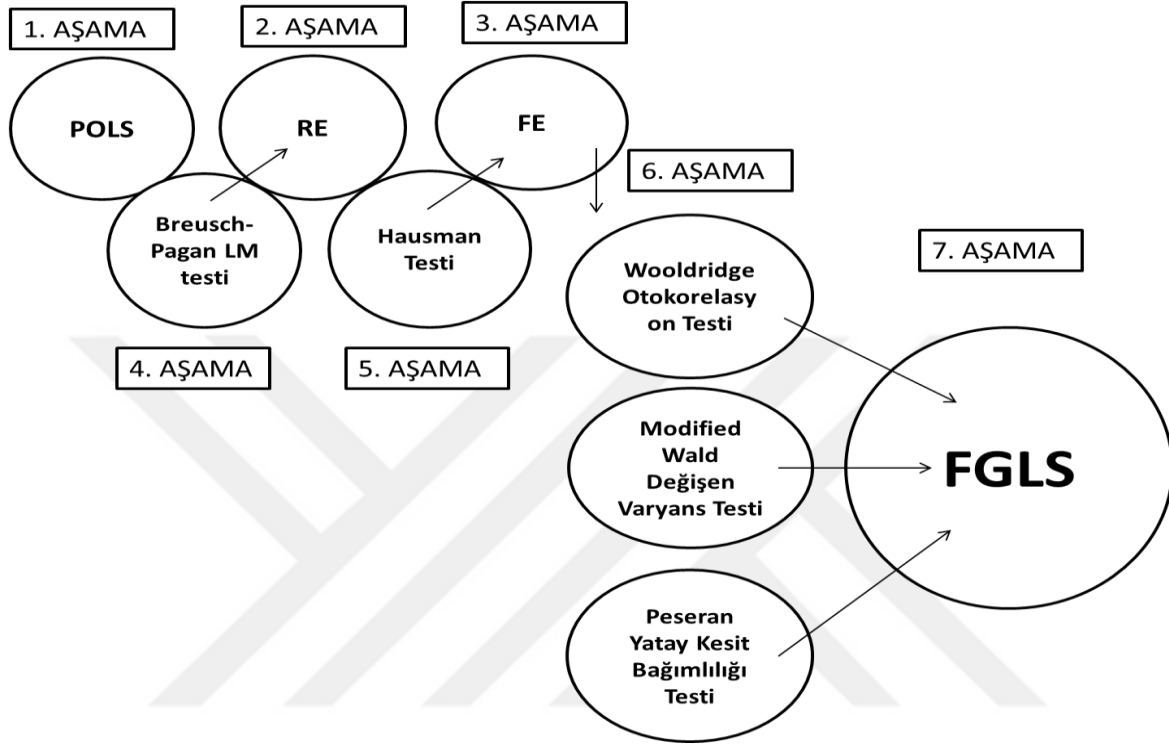
karmaşık yöntemler gerekmektedir (Horobet vd., 2021, s. 19; El Hokayem ve El Kazzi, 2024, s. 41).

Panel veri analizinde kullanılan yöntemler genel olarak statik ve dinamik olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırılmaktadır. Statik panel veri analizinde, bağımlı değişken yalnızca aynı dönemdeki bağımsız değişkenlerle açıklanmakta olup geçmiş dönemlerin etkileri dikkate alınmamaktadır (Wooldridge, 2010, s. 24). Bu tür modeller, bağımlı değişkenin yalnızca mevcut dönemdeki bağımsız değişkenlerle ilişkili olduğunu varsayar ve zamana bağlı gecikme etkilerini içermez (Hsiao, 2007, s. 32). Bu tezin analiz aşamasında statik panel veri tekniklerinden en yaygın olarak kullanılan POLS, FE, RE tahmincileri kullanılmıştır. FE tahmincisi, gözlem birimlerinin bireysel, zamana bağlı olmayan etkilerini kontrol etmek için sabit kesme terimleri eklerken (Greene, 2012, s. 156); rassal etkiler modeli, bu etkilerin rassal olduğunu kabul eder (Baltagi, 2008, s. 63). POLS modeli ise tüm gözlemlerin zaman boyutu dikkate alınmaksızın bir arada analiz edilmesine dayanan bir yöntemdir (Wooldridge, 2010, s. 24). Bu uygulama teknikleri arasındaki seçim ise, verinin yapısına ve analiz amacına bağlı olarak değişiklik gösterebilir ve söz konusu seçim genellikle Hausman testi gibi tanısal testlerle yapılır (Hausman, 1978, s. 1257).

Panel veri analizlerinde karşılaşılan otokorelasyon, değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı gibi sorunlar, model tahminlerinin güvenilirliğini azaltmakta ve bulguların yanlış olmasına yol açabilmektedir. Oysa POLS, FE ve RE gibi temel statik panel veri tahmincileri bu sorunların bulunmadığını varsayarak tahmin yapmaktadır. Ancak bu varsayımlar gerçek veri setlerinde çoğu zaman sağlanmamaktadır. Bu nedenle, ampirik analiz sürecinde, söz konusu yapısal sorunlara karşı daha dayanıklı olan FGLS yöntemi tercih edilmiştir. FGLS yöntemi, özellikle hata terimlerinde değişen varyans ve otokorelasyon gibi klasik model varsayımlarının ihlal edildiği durumlarda, daha güvenilir ve etkin tahminler elde etmeye olanak sağlamaktadır (Bakırtaş ve Çetin, 2016, ss. 139-140).

Tez çalışmasının analiz aşamasında takip edilen basamaklar Şekil 7’de gösterilmiştir. Analizin ilk safahasında en temel statik panel veri tahmincisi olan POLS yöntemi takip edilmiştir. Ancak olası panel etkilerin ve sabit etkilerin varlığı sınama testleri yardımıyla incelenerek RE ve FE tahmincileri yardımıyla daha güvenilir hesaplamalar

gerçekleştirilmiştir. Daha sonra ise olası yatay kesit bağımlılığı, değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarının varlığı istatistiksel testler aracılığı ile incelenmiş ve dirençli bir statik panel veri tahmincisi olan FGLS yöntemi kullanılarak, sapmasız, yansız ve istikrarlı sonuçlara ulaşılması hedeflenmiştir.

Şekil 7. Analiz Aşamaları Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.1.1. Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS) Tahmincisi

POLS tahmincisi, panel veri setlerinde tüm gözlemleri tek bir veri havuzunda birleştirerek klasik OLS yöntemiyle tahmin yapılmasını sağlar (Wooldridge, 2010, s. 45). Bu yaklaşımda, bireysel birimlere veya zaman dönemlerine ait sabit etkiler modele dahil edilmez ve tüm gözlemler homojen kabul edilir. Temel model yapısı, bağımlı değişkenin, sabit terim ve ilgili bağımsız değişkenlerin doğrusal kombinasyonu olarak ifade edilmesiyle oluşturulur. İlgili modele ilişkin eşitlik aşağıda sunulmuştur.

$$Y_{it} = \beta_0 + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + u_{it} \quad (4)$$

Bu denklemde, β_0 modelin sabit terimini, β_k ise her bir bağımsız değişkenin etkisini temsil eder. POLS tahmincisi, tüm gözlemlerden elde edilen verilerin toplu olarak analiz

edilmesiyle aşağıdaki matris formunda hesaplanır:

$$\hat{\beta} = (X'X)^{-1}(X'Y) \quad (5)$$

Eşitlik 5, gözlem birimlerinin ve zaman dönemlerinin tüm verilerini bir arada kullanarak en küçük hata karelerinin toplamını minimize eder. Ancak, POLS yönteminin doğruluğu, hata terimlerinin ortalamasının sıfır olması, sabit varyansa sahip olması ve otokorelasyon içermemesi gibi varsayımlarının sağlanmasına bağlıdır. Bu varsayımlar sağlanmadığında tahminler yanlı ve tutarsız olabilir (Yerdelen-Tatoğlu, 2013, ss. 40-42).

3.2.1.2. Panel Rassal Etkiler (RE) Tahmicisi

RE yöntemi, panel veri analizinde bireyler veya gözlem birimleri arasındaki farklılıkları rassal değişkenler olarak modele dahil eden bir yöntemdir (Baltagi, 2005, s. 67). Rassal etkiler modeline ilişkin eşitliğin gösterimi aşağıdaki gibidir:

$$Y_{it} = \alpha + \beta X_{it} + v_{it} + u_{it} \quad (6)$$

Eşitlik 6'da ifade edilen modelde, Y_{it} bağımlı değişken, her gözlem birimi için genel sabit terim α , β bağımsız değişken katsayıları, bağımsız değişkenler matrisi X_{it} ve gözlem birimleri arasındaki rassal etkileri içeren bir v_{it} hata terimi ile modellenir. Son olarak, u_{it} genel hata terimini temsil eder. Bu yaklaşım, genelleştirilebilir sonuçlar elde etmek amacıyla, gözlem birimleri arasındaki farklılıkların rassal olduğunu varsayar ve daha geniş bir genelleme kapasitesi sunar.

3.2.1.2.1. Breusch-Pagan Lagrange (LM) Testi

Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı (LM) testi, panel veri setlerinde bireysel etkilerin varlığını ve hata terimleri arasındaki olası bağımlılığı belirlemek için kullanılan önemli bir istatistiksel testtir (Breusch ve Pagan, 1980, s. 239). Bu test, OLS artıklarına dayalı olarak RE modelinin uygun olup olmadığını değerlendirmeye olanak tanır ve genellikle OLS modeli ile RE modeli arasında seçim yapmak için kullanılır (Pesaran, 2004, ss. 4-5; Sarafidis vd., 2009, s. 150).

Breusch ve Pagan (1980) tarafından oluşturulan LM test istatistiği:

$$LM = n \sum_{i=1}^N \sum_{j=i+1}^N \widehat{\rho}_{ij}^2 \quad (7)$$

biçiminde ifade edilmektedir. Bu eşitlikte, n , panel veri setindeki toplam gözlem sayısını ifade eder ve örneklem büyüklüğünü temsil eder. Bu, tüm gözlem birimlerinin toplam sayısını içerir ve analiz edilen veri setinin kapsamını belirler. N ise gözlem birimlerinin sayısını ifade eder. Bir başka deyişle N , panel veri setinde yer alan farklı bireyler, firmalar veya ülkeler gibi gözlem birimlerinin toplam sayısını temsil eder ve genellikle panel veri modellerinde değişkenler arasındaki farklılıkları kontrol etmek için kullanılır. Son olarak, $\widehat{\rho}_{ij}^2$, hata terimlerinin, ikili Pearson korelasyon katsayısının karesidir ve aşağıdaki eşitlikte ifade edildiği gibi hesaplanır (Sarafidis vd., 2009, s. 150).

$$\widehat{\rho}_{ij} = \frac{\sum_{t=1}^T e_{it} e_{jt}}{\sqrt{\sum_{t=1}^T e_{it}^2} \sqrt{\sum_{t=1}^T e_{jt}^2}} \quad (8)$$

Eşitlik 8, gözlem birimleri arasındaki hata terimlerinin (e_{it} ve e_{jt}) birbirleriyle ne derece ilişkili olduğunu ölçer. Korelasyon katsayısının karesi alınarak, pozitif veya negatif ilişkilerin toplam etkisi hesaplanır.

LM testi, bireysel etkilerin varyans bileşenlerinin sıfırdan önemli ölçüde farklı olup olmadığını test eder. Testin temel hipotezleri aşağıda ifade edildiği şekilde tasarlanmıştır:

$H_0: \widehat{\rho}_{ij}^2 = 0$ (Hata terimleri arasında korelasyon yoktur, yani bireysel etkiler yoktur ve havuzlanmış OLS modeli uygundur.)

$H_1: \widehat{\rho}_{ij}^2 \neq 0$ (Hata terimleri arasında korelasyon vardır, yani bireysel etkiler mevcuttur ve RE modeli uygundur.)

Eğer hesaplanan LM istatistiğinin p değeri 0.05'ten küçükse, H_0 hipotezi reddedilir ve bireysel etkilerin var olduğu, yani RE tahmincisinin kullanılması gerektiği sonucuna varılır. Bu durumda, OLS modeli yanlı ve tutarsız tahminler üretebilir, bu nedenle RE modeli daha uygun bir seçenek olacaktır (Greene, 2012, s. 215).

3.2.1.3. Panel Sabit Etkiler (FE) Tahmincisi

FE yöntemi, her bir birimin (örneğin, ülkeler, firmalar veya bireyler) kendine özgü, zaman içinde değişmeyen etkileri olduğunu varsayar ve bu etkileri kontrol ederek veri analizini

gerçekleştirir (Hsiao, 2014, s. 45). Bu tahminci, bireysel veya zamana bağlı sabit değişkenlerin etkilerini modelden çıkararak yalnızca değişkenler arasındaki zaman içindeki farklılıkları incelemeye odaklanır (Baltagi, 2005, s. 32).

FE modeline ilişkin eşitliğin gösterimi aşağıdaki gibidir:

$$Y_{it} = a_i + \beta X_{it} + u_{it} \quad (9)$$

Yukarıdaki eşitlikte, Y_{it} bağımlı değişkenin i numaralı gözlem biriminin t zamanındaki değerini temsil ederken, a_i her gözlem birimine özgü, zaman içinde değişmeyen sabit etkileri ifade eder. Bağımsız değişkenler X_{it} matris formunda olup, gözlem birimlerine ve zaman dönemlerine göre değişiklik gösterebilir. Bu değişkenlerin katsayıları β ile gösterilir ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini ölçer. Son olarak, u_{it} hata terimi, gözlemlenemeyen veya modele dahil edilmeyen etkileri temsil eder. Bu model, bireysel sabit etkileri kontrol ederek, bağımsız değişkenlerin zaman içindeki değişimlerini daha doğru şekilde analiz etmeyi amaçlar.

3.2.1.3.1. Hausman Tanı Testi

Hausman spesifikasyon testi (Hausman, 1978), RE modelinin temel varsayımı olan "bağımsızlık" (no-correlation) varsayımını test etmek için yaygın olarak kullanılmaktadır. Tez çalışmasının analiz aşamasında bu test, RE ve FE tahmin edicilerinin β üzerindeki asimptotik özelliklerine dayanır. Hausman testinin sıfır hipotezi (yani, korelasyonun olmadığı durum) altında her iki tahmin edici de tutarlıdır. Ancak alternatif hipotez altında yalnızca FE tahmincisi tutarlıdır. Çünkü RE tahmincisi asimptotik olarak yanlıdır. Bu nedenle, test istatistiği, FE ve RE tahmin edicileri arasındaki bir mesafeye dayanarak oluşturulur (Gallo ve Senegas, 2023, s. 3).

Hausman test istatistiği Eşitlik 10 yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$H = (\hat{\beta}_{FE} - \hat{\beta}_{RE})(Var(\hat{\beta}_{FE}) - Var(\hat{\beta}_{RE}))^{-1}(\hat{\beta}_{FE} - \hat{\beta}_{RE}) \quad (10)$$

Yukarıdaki bu eşitlikte $\hat{\beta}_{FE}$ ve $Var(\hat{\beta}_{FE})$ sırasıyla FE tahmincisinin β değerini ve bu değer için asimptotik kovaryans matrisinin tutarlı bir tahminini ifade etmektedir. Benzer şekilde $\hat{\beta}_{RE}$ ve $Var(\hat{\beta}_{RE})$ ise sırasıyla RE tahmincisinin β değerini ve bu değer için asimptotik kovaryans matrisini göstermektedir. Hausman test hipotezleri aşağıdaki gibi

ifade edilir:

$$H_0: \text{cor}(\mu_i, x_{it}) = 0 \quad (11)$$

$$H_0: \text{cor}(\mu_i, x_{it}) \neq 0 \quad (12)$$

Hausman test istatistiği χ^2 tablo değerinden büyükse RE tahmincisinin tutarsız olduğu, dolayısıyla FE tahmincisinin uygun model olduğuna karar verilir (Gallo ve Senegas, 2023, s. 3; Çemrek ve Burhan, 2014, s. 51).

3.2.1.4. Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (FGLS) Tahmincisi

Panel veri analizinde sıkça karşılaşılan sorunlardan biri, hata terimlerinin durağan olmaması, yani varyanslarının sabit olmaması (heteroskedastisite) ve hata terimleri arasında zamanla ilişkili olmaları (otokorelasyon) durumudur (Baltagi, 2005, s. 83). Bu tür sorunlar, klasik OLS tahmincisinin etkin ve tutarlı sonuçlar üretmesini engelleyebilir, çünkü OLS yöntemi, hata terimlerinin sabit varyansa ve birbirinden bağımsız olmalarına dayanır (Greene, 2012, s. 212). Özellikle büyük veri setlerinde veya uzun dönemli makroekonomik analizlerde bu tür ihlallerin sıkça görülmesi, tahminlerin güvenilirliğini azaltabilir (Wooldridge, 2010, s. 378).

Bu tür problemlerin üstesinden gelmek için FGLS yöntemi kullanılmaktadır. FGLS yöntemi, hata terimlerinin varyans ve kovaryans yapısını dikkate alarak, daha güvenilir ve etkin tahminler sağlar (Gujarati ve Porter, 2009, s. 465). Geleneksel GLS yönteminden farklı olarak, FGLS, hata terimlerinin kesin varyans-kovaryans yapısının bilinmediği durumlarda uygulanabilir. Yani, hata terimi yapısı önce tahmin edilir ve ardından bu tahminler kullanılarak model yeniden tahmin edilir (Hsiao, 2014, s. 217).

FGLS yönteminin en önemli avantajlarından biri, heteroskedastisite ve otokorelasyon gibi sorunları düzelterek verimliliği artırmasıdır. Bu yöntem, varyans bileşenlerini modelde daha doğru bir şekilde hesaba katarak tahminlerin sapma ve hata oranlarını azaltır (Greene, 2012, s. 215). Özellikle heteroskedastik veya serisel korelasyon içeren panel veri setlerinde FGLS, OLS'ye göre daha düşük standart hatalar ve daha güvenilir güven aralıkları sağlar (Baltagi, 2005, s. 90). Ancak, FGLS tahmincisinin de bazı kısıtları bulunmaktadır. Özellikle küçük örneklemeler üzerinde uygulanması durumunda, modelin hata yapısını doğru tahmin edememesi halinde yanlı ve tutarsız sonuçlar üretebilir (Wooldridge, 2010, s.

382). Ayrıca, modelin doğruluğu, serikorelasyon katsayısının (ρ) doğru tahmin edilmesine bağlıdır. Eğer bu katsayı yanlış tahmin edilirse, FGLS tahminleri sapmalı olabilir (Baltagi, 2005, s. 92).

Sonuç olarak, FGLS yöntemi, özellikle büyük panel veri setlerinde ve hata terimlerinin durağan olmaması durumlarında güçlü bir tahmin yöntemi olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle, FGLS tahmincisi, makroekonomik analizler, uzun dönemli finansal çalışmalar ve savunma harcamaları gibi geniş veri setlerini içeren araştırmalarda sıklıkla tercih edilmektedir (Hsiao, 2014, s. 219).

FGLS modelinin temel yapısı, klasik panel veri modelinden türetilmiştir ve aşağıdaki gibi ifade edilir:

$$Y_{it} = \beta X_{it} + u_{it} \quad (13)$$

Eşitlik 13, hata terimi, otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarını gidermek amacıyla şu şekilde modellenir:

$$u_{it} = \rho u_{i,t-1} + \epsilon_{it} \quad (14)$$

Eşitlik 14'te ρ otokorelasyon katsayısını, ϵ_{it} ise stokastik hata bileşenini temsil eder (Baltagi, 2005, s. 83). FGLS yöntemi, hata terimi yapısını tahmin ederek, ardından GLS dönüşümü uygulayarak modelin daha güvenilir tahminler üretmesini sağlar (Greene, 2012, s. 215). Bu sayede, heteroskedastisite ve otokorelasyonun olumsuz etkileri en aza indirgenmiş olur.

3.3. Otokorelasyon, Değişen Varyans ve Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

3.3.1. Wooldridge Otokorelasyon Testi

Wooldridge otokorelasyon testi, panel veri modellerinde hata terimlerinin serikorelasyona sahip olup olmadığını belirlemek için yaygın olarak kullanılan bir testtir (Wooldridge, 2010, s. 282). Otokorelasyon, hata terimlerinin ardışık dönemlerde birbirleriyle ilişkili olması durumudur ve model tahminlerinin verimliliğini azaltabilir. Wooldridge testi, özellikle idiosyncratic (kendine özgü) hata terimlerinin seri korelasyonunu test etmek için uygundur (Drukker, 2003, s. 169). Bu test, birinci fark modeli üzerinden gerçekleştirilir ve hata terimlerinin ardışık dönemlerde bağımsız olup olmadığını değerlendirir.

Testin temel modeli aşağıdaki eşitlikte ifade edildiği şekildedir:

$$Y_{it} - Y_{it-1} = \beta(X_{it} - X_{it-1}) + (e_{it} - e_{it-1}) \quad (15)$$

Eşitlik 15'te, bağımlı değişkenin bir dönem öncesine ait farkları, bağımsız değişkenlerin farkları ve hata terimlerinin farkları kullanılarak seri korelasyonun varlığı test edilir. Wooldridge yönteminin en önemli avantajı, hesaplamasının hızlı ve uygulanmasının kolay olmasıdır (Drukker, 2003, s. 169). Eğer test sonucunda elde edilen p değeri 0.05'ten küçükse, H_0 hipotezi reddedilir ve seri korelasyonun var olduğu kabul edilir. Aksi takdirde, p değeri 0.05'ten büyükse, H_0 hipotezi kabul edilir ve hata terimlerinin ardışık dönemlerde bağımsız olduğu sonucuna varılır (Wooldridge, 2010, s. 282).

3.3.2. Modified Wald Değişen Varyans Testi

Modified Wald testi, panel veri modellerinde hata terimlerinin varyanslarının sabit olup olmadığını, yani heteroskedastisite varlığını test etmek amacıyla kullanılan güçlü bir yöntemdir (Greene, 2012, s. 215). Heteroskedastisite, hata terimlerinin varyansının sabit olmaması durumudur ve bu durum, özellikle geniş veri setlerinde veya büyük ölçekli panel veri modellerinde sıklıkla karşılaşılan bir problemdir (Gujarati ve Porter, 2009, s. 253).

Modified Wald testi, ki-kare (χ^2) dağılımına sahip bir test istatistiği kullanarak heteroskedastisitenin varlığını test eder. Değişen varyans test istatistiği aşağıdaki eşitlik yardımıyla hesaplanır:

$$W = \sum_{i=1}^N \left(\frac{\widehat{u}_i^2}{\sigma^2} \right)^2 \quad (16)$$

Eşitlik 16'da, $\widehat{u}_i^2$, tahmini hata terimini; σ^2 ortalama hata terimi varyansını ve N , panel veri setindeki toplam gözlem sayısını temsil eder. Bu test istatistiği, her bir gözlem birimi için hata terimlerinin varyanslarının sabit olup olmadığını değerlendirir ve sonuç olarak heteroskedastisitenin varlığını ortaya koyar. Elde edilen test istatistiği, ki-kare dağılımına sahip olduğu için, p değerine göre karar verilir. Eğer p değeri 0.05'ten küçükse, H_0 hipotezi reddedilir ve hata terimlerinin varyanslarının sabit olmadığı, yani heteroskedastisite olduğu sonucuna varılır. Aksi takdirde, p değeri 0.05'ten büyükse, H_0 hipotezi kabul edilir ve hata terimlerinin varyanslarının sabit olduğu, yani heteroskedastisitenin olmadığı sonucuna varılır (Wooldridge, 2010, s. 282). Heteroskedastisite varlığı durumunda, modelin

tahminlerinin güvenilirliğini artırmak için White Heteroskedastisite-Robust Standart Hatalar veya FGLS gibi yöntemler kullanılarak sonuçların doğruluğu artırılabilir (Baltagi, 2005, s. 92).

3.3.3. Pesaran Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD testi, panel veri setlerinde yatay kesit bağımlılığını tespit etmek için yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu test, özellikle büyük veri setlerinde daha doğru sonuçlar vermesi nedeniyle Breusch-Pagan LM testine kıyasla daha esnek ve geniş kapsamlıdır. Yatay kesit bağımlılığı, panel veri modellerinde hata terimlerinin farklı gözlem birimleri arasında ilişki göstermesi durumunda ortaya çıkar ve bu tür bağımlılıklar model tahminlerinin yanlış ve güvenilmez olmasına yol açabilir (Pesaran, 2004, ss. 5-6).

Pesaran CD testinin hipotezleri şu şekildedir:

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur (hata terimleri bağımsızdır).

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır (hata terimleri bağımlıdır).

Yatay kesit bağımlılığının varlığını tespit etmek için Pesaran CD testinin istatistiği:

$$CD = \frac{\sqrt{N(N-1)/2 \cdot \bar{\rho}}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \widehat{\rho}_{ij}^2}} \quad (17)$$

şeklinde hesaplanır. Yukarıdaki eşitlikte eşitlikte, N panel veri setindeki toplam gözlem sayısını ifade ederken, $\bar{\rho}$ tüm birimler arasındaki hata terimlerinin ortalama korelasyon katsayısını temsil eder. CD istatistiğinin yüksek olması, gözlem birimleri arasında güçlü bir yatay kesit bağımlılığı olduğuna işaret eder (Pesaran, 2004, ss. 5-6).

3.4. Analiz ve Bulgular

Bu tez çalışmasının temel amacı 2002-2019 yılları arasında OECD ülkelerinde banka kârlılık belirleyicilerini statik panel veri teknikleri yöntemi ile tespit etmektir. Bu kapsamda çalışmanın analiz safhasında ilk olarak temel statik panel veri tahmincileri yardımıyla bankacılık sektör kârlılığını belirleyen makroekonomik, bankacılık sektörüne

özgü ve kurumsal göstergeler incelenmektedir. Daha sonra ise bu tez çalışmasının veri seti için ekonometrik analizlerde sıklıkla karşılaşılan otokorelasyon, değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı sorunlarının varlığı yöntem bölümünde ifade edilen testler aracılığı ile incelenmektedir. Analizin en son aşamasında ise dirençli statik panel veri tahmincisi yardımıyla elde edilen bulgular sunulmakta ve değerlendirilmektedir.

3.4.1. POLS, FE ve RE Tahminci Sonuçları

Tez çalışmasının önceki kısmında ifade edildiği üzere, analiz aşamasında, OECD ülkelerinde banka kârlılığının belirleyicileri, farklı banka kârlılık göstergeleri (ROA, ROE ve NIM) temelinde oluşturulan 3 model yardımıyla incelenmektedir. Tablo 8’de ROA bağımlı değişkeni temelinde gerçekleştirilen POLS, FE ve RE tahminci sonuçları sunulmuştur. Bu tahmincilerin bulguları genel olarak değerlendirildiğinde her üç tahminci sonucuna göre de ROA üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olan değişkenler ekonomik büyüme ve NPL’dir. Ancak söz konusu tahminciler arasında panel etkilerin veya sabit etkilerin varlığı incelendiğinde hangi tahminci sonuçlarının daha etkin olduğu tespit edilmektedir. Bu bağlamda POLS ve RE arasında Breusch-Pagan LM testi aracılığı ile panel etkilerin varlığı incelenmiş ve RE tahmincisinin tutarlı ve etkin tahminci olduğu saptanmıştır. Daha sonra ise, birimler arasında sabit etkilerin varlığı Hausman testi yardımıyla incelenmiş ve FE tahmincisinin RE tahmincisine kıyasla tutarlı ve etkin tahminci olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, etkin tahminci FE bulguları ayrıca değerlendirildiğinde, OECD ülkelerinde ROA’nın temel belirleyicilerinin ekonomik büyüme, NPL, bankacılık Z skoru, bankinef, bankprof olduğu saptanmıştır. Söz konusu bulgular ROA’nın, makroekonomik değişkenler ve kurumsal değişkenlerden ziyade bankacılık sektörüne özgü değişkenlerden daha çok etkilendiğini göstermektedir.

Tablo 8. Statik Panel Tahminci Sonuçları: Bağımlı Değişken ROA

Değişkenler	POLS	FE	RE
<i>Makroekonomik Değişkenler</i>			
Gdpgrowth	0,1294*** (3,34)	0,1063*** (4,03)	0,1253*** (5,01)
Inf	0,0104 (0,18)	-0,0141 (-0,45)	-0,0005 (-0,02)
Unemp	-0,0396* (-1,74)	0,0192 (0,48)	-0,0317 (-1,14)

Tablo 8. (Devamı)

Değişkenler	POLS	FE	RE
Govdebt	0,0037 (0,70)	-0,0032 (-0,55)	0,0036 (1,31)
Finandev	-1,0496 (-1,17)	-1,8464 (-1,07)	-1,2373* (-1,95)
<i>Bankacılık Sektörüne Özgü Değişkenler</i>			
NPL	-0,0897*** (-3,09)	-0,1201*** (-3,71)	-0,0982*** (-3,74)
Zscore	0,0059 (0,83)	0,0586*** (2,86)	0,0115 (1,08)
CAR	0,0252 (1,20)	0,0027 (0,10)	0,0205 (0,96)
Bankinef	-0,0350 (-1,55)	-0,0396*** (-5,64)	-0,0375*** (-6,54)
Bankprof	0,0296 (1,15)	0,0493*** (5,81)	0,0346*** (5,01)
<i>Kurumsal Değişkenler</i>			
KurumsalKalite	-0,3707 (-1,51)	0,7397 (0,92)	-0,3733* (-1,71)
Wald χ^2 istatistiği			153,21 [0,00]
R ²	0,381	0,101	0,199
Breusch-Pagan LM test istatistiği	8,36 [0,00]		
Hausman test istatistiği			40,02 [0,00]
F-istatistiği	26,38 [0,00]	14,75 [0,00]	
Gözlem	630	630	630
Ülke Sayısı	35	35	35

Not: Parantez içinde yer alan hesaplamalar t -istatistik değerleri, köşeli parantez içinde yer alan hesaplamalar ise istatistiki olasılık değerleridir. ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyini göstermektedir.

Tablo 9’da ROE bağımlı değişkeni temelinde gerçekleştirilen POLS, FE ve RE tahminci sonuçları sunulmuştur. Bu tahmincilerin bulguları genel olarak değerlendirildiğinde her üç tahminci sonucuna göre de ROE üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olan değişkenler ekonomik büyüme, enflasyon, NPL, bankacılık Z-skoru, CAR, bankinef, ve bankprof olarak sıralanmaktadır. ROA modelinde olduğu gibi ROE modeli içinde POLS ve RE tahmincileri arasında Breusch-Pagan LM testi aracılığı ile panel etkilerin varlığı incelenmiş ve RE tahmincisinin tutarlı ve etkin tahminci olduğu saptanmıştır. Daha sonra ise, birimler arasında sabit etkilerin varlığı Hausman testi yardımıyla incelenmiş ve FE tahmincisinin RE tahmincisine kıyasla tutarlı ve etkin tahminci olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, etkin tahminci FE bulguları ayrıca değerlendirildiğinde, OECD ülkelerinde

ROE'nın temel belirleyicilerinin ekonomik büyüme, enflasyon, NPL, bankacılık Z skoru, CAR, bankinef, bankprof ve KurumsalKalite olduğu saptanmıştır. Söz konusu bulgular ROA bulgularından farklı olarak ROE'nin hem bankacılık sektörüne özgü hem de kurumsal değişkenlerden etkilendiğini göstermektedir.

Tablo 9. Statik Panel Tahminci Sonuçları: Bağımlı Değişken ROE

Değişkenler	POLS	FE	RE
<i>Makroekonomik Değişkenler</i>			
Gdpgrowth	1,0765*** (5,85)	1,0780*** (7,79)	1,1105*** (8,25)
Inf	0,5230*** (2,84)	0,6047*** (3,65)	0,5411*** (3,46)
Unemp	-0,1205 (-0,95)	0,0002 (0,00)	-0,0990 (-0,58)
Govdebt	0,0035 (0,32)	0,0163 (0,52)	0,0106 (0,57)
Finandev	-4,5493 (-1,57)	-11,1207 (-1,23)	-8,4714* (-1,91)
<i>Bankacılık Sektörüne Özgü Değişkenler</i>			
NPL	-1,1666*** (-5,77)	-1,1711*** (-6,89)	-1,1623*** (-7,62)
Zscore	0,1144** (2,16)	0,5649*** (5,26)	0,2611*** (3,64)
CAR	-0,3257*** (-3,22)	-0,4582*** (-3,32)	-0,3451*** (-2,86)
Bankinef	-0,2201*** (-5,02)	-0,2498*** (-6,78)	-0,2451*** (-7,42)
Bankprof	0,1251*** (2,67)	0,1714*** (3,85)	0,1465*** (3,72)
<i>Kurumsal Değişkenler</i>			
KurumsalKalite	-1,5867** (-2,17)	9,8195** (2,33)	-0,4805 (-0,31)
Wald χ^2 istatistiği			369,39 [0,00]
R ²	0,3819	0,2005	0,3716
Breusch-Pagan LM test istatistiği	57,63 [0,00]		
Hausman test istatistiği			26,71 [0,00]
F-istatistiği	31,15 [0,00]	34,01 [0,00]	
Gözlem	630	630	630
Ülke Sayısı	35	35	35

Not: Parantez içinde yer alan hesaplamalar *t*-istatistik değerleri, köşeli parantez içinde yer alan hesaplamalar ise istatistiki olasılık değerleridir. ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyini göstermektedir.

Tablo 10'da NIM bağımlı değişkeni temelinde gerçekleştirilen POLS, FE ve RE tahminci

sonuçları sunulmuştur. Bu tahmincilerin bulguları genel olarak değerlendirildiğinde her üç tahminci sonucuna göre de NIM üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olan değişkenler gdpgrowth, inf, findev, Zscore ve bankprof olarak saptanmıştır. Diğer iki modelde NIM modeli içinde POLS ve RE tahmincileri arasında Breusch-Pagan LM testi aracılığı ile panel etkilerin varlığı incelenmiş ve RE tahmincisinin tutarlı ve etkin tahminci olduğu saptanmıştır. Daha sonra ise, birimler arasında sabit etkilerin varlığı Hausman testi yardımıyla incelenmiş ve FE tahmincisinin RE tahmincisine kıyasla tutarlı ve etkin tahminci olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, etkin tahminci FE bulguları ayrıca değerlendirildiğinde, OECD ülkelerinde NIM'in temel belirleyicilerinin gdpgrowth, inf, unemp, finandev, Zscore, bankprof, KurumsalKalite olduğu belirlenmiştir. Söz konusu bulgular NIM'in makroekonomik göstergelerden ROA veya ROE'ye kıyasla daha fazla etkilendiğini ortaya koymuştur. Ayrıca ROE modelinde bulgulara benzer şekilde kurumsal kalitedeki iyileşmelerin NIM üzerinde önemli etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 10. Statik Panel Tahminci Sonuçları: Bağımlı Değişken NIM

Değişkenler	POLS	FE	RE
<i>Makroekonomik Değişkenler</i>			
Gdpgrowth	0,0297* (1,82)	0,0217* (1,86)	0,0241** (2,01)
Inf	0,1172*** (2,93)	0,0664*** (4,74)	0,0676*** (4,77)
Unemp	-0,0473*** (-2,90)	0,0371** (2,10)	0,0212 (1,24)
Govdebt	-0,0035** (-2,38)	-0,0006 (-0,23)	-0,0011 (-0,52)
Finandev	-1,2531*** (-3,47)	-2,7444*** (-3,59)	-2,9125*** (-5,20)
<i>Bankacılık Sektörüne Özgü Değişkenler</i>			
NPL	0,0231 (1,36)	0,0200 (1,39)	0,0186 (1,30)
Zscore	0,0190*** (3,19)	0,0506*** (5,57)	0,0401*** (4,94)
CAR	0,0084 (0,64)	-0,0167 (-1,43)	-0,0107 (-0,94)
Bankinef	0,0003 (0,10)	-0,0037 (-1,19)	-0,0036 (-1,19)
Bankprof	-0,0260*** (-5,14)	-0,0178*** (-4,74)	-0,0222*** (-6,06)
<i>Kurumsal Değişkenler</i>			
KurumsalKalite	-1,2449*** (-7,41)	1,1440*** (3,21)	-0,4169 (-1,95)
Wald χ^2 istatistiği			159,74 [0,00]

Tablo 10. (Devamı)

Değişkenler		POLS	FE	RE
R ²		0,5674	0,0229	0,4850
Breusch-Pagan LM test istatistiği		867,90 [0,00]		
Hausman test istatistiği				46,49 [0,00]
F-istatistiği		51,45 [0,00]	9,83 [0,00]	
Gözlem		630	630	630
Ülke Sayısı		35	35	35

Not: Parantez içinde yer alan hesaplamalar *t*-istatistik değerleri, köşeli parantez içinde yer alan hesaplamalar ise istatistiki olasılık değerleridir. ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyini göstermektedir.

Her ne kadar POLS, FE ve RE tahmincisi sonuçları OECD ülkelerinde ROA, ROE ve NIM değişkenlerinin belirleyicilerine ilişkin önemli bulgular sunuyor olsa da, panel veri modellerinde yaygın olarak karşılaşılan yatay kesit bağımlılığı, otokorelasyon ve değişen varyans sorunları tüm bu statik panel veri tahminci sonuçlarının yanlı ve sapmalı olmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle analiz aşamasının ilerleyen safhasında mevcut modellerde söz konusu sorunların varlığı test edilmektedir.

3.4.2. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Banka kârlılığını veya performansını temsil eden üç model için (ROA, ROE, NIM) yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) tarafından geliştirilen yatay kesit bağımlılık testi ile incelenmiştir.

Tablo 11. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Bağımlı Değişken Modeli	Pesaran CD Testi
ROA	10,539 (0,000)
ROE	7,113 (0,000)
NIM	6,461 (0,000)

Not: Parantez içinde yer alan değerler test istatistiklerine ilişkin olasılık değerleridir. Sütunlarda yer alan değerler CD testi istatistik değerleridir.

Tablo 11’de yer alan sonuçlara göre her üç model için de yatay kesit bağımlılığının olmadığı yönündeki boş hipotez %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Her üç değişken için de yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir.

3.5.2. Otokorelasyon, Değişen Varyans Test Sonuçları

CD testinin ardından yine üç model (ROA, ROE ve NIM) için de otokorelasyon ve değişen varyans varlığı, sırasıyla Wooldridge Otokorelasyon Testi ve Modified Wald Değişen Varyans Testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 12. Otokorelasyon ve Değişen Varyans Test Sonuçları

Bağımlı Değişken Modeli	Wooldridge Otokorelasyon Testi	Modified Wald Değişen Varyans Testi
ROA	12,118 (0,001)	222263,73 (0,000)
ROE	7,254 (0,010)	12658,68 (0,000)
NIM	0,128 (0,722)	14165,74 (0,000)

Not: Parantez içinde yer alan değerler test istatistiklerine ilişkin olasılık değerleridir. Sütunlarda yer alan değerler test istatistik değerleridir.

Tablo 12’de sunulan sonuçlara göre, ROA ve ROE modelleri için otokorelasyonun olmadığına dair boş hipotez, sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde reddedilmiş, NIM modeli için ise reddedilmemiştir. Buna karşılık, her üç model için değişen varyansın olmadığına dair boş hipotez %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Bu sonuçlar, ROA ve ROE modellerinde otokorelasyonun varlığına ve her üç modelde de değişen varyans probleminin bulunduğu işaret etmektedir.

3.5.3. Dirençli Statik Panel Veri Tahmincisi (FGSL) Sonuçları

Bu tez çalışmasının analiz safhasında, bağımlı değişkenler temelli oluşturulan üç analiz modelinde de değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı sorunlarının var olduğu ve ayrıca iki modelde ise otokorelasyon sorunun tespit edildiği göz önünde bulundurularak, FE tahminci sonuçlarının yanlış ve sapmalı olma olasılığına karşın, söz konusu olası sorunları dikkate alarak dirençli hesaplamalar sunan FGLS tahmincisi uygulanmıştır. Tablo 13 her üç modele ilişkin FGLS tahminci sonuçlarını sunmaktadır. Analiz bulguları değerlendirilirken ilk olarak makroekonomik, daha sonra bankacılık sektörüne özgü ve son olarak da kurumsal değişkenler sırasıyla ele alınarak, değerlendirilmektedir.

Makroekonomik Göstergelere İlişkin Bulgular;

ROA, ROE ve NIM bağımlı değişkenleri temelinde oluşturulan 3 analiz modeli sonuçları

da ekonomik büyümenin banka kârlılığı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgu yüksek ekonomik büyüme dönemlerinde bankaların daha yüksek özkaynak getirileri elde ettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca artan ekonomik büyüme kredi talebini artırmakta ve bankaların faiz gelirleri de bu yol ile artmaktadır (Tan ve Floros, 2012, ss. 267-273). Olszak ve Chodnicka (2014) tarafından sunulan ampirik sonuçlar da bu bulguları desteklemektedir.

Tablo 13'te sunulan FGLS sonuçların göre enflasyon arttıkça ROE ve NIM değerleri de artış göstermektedir. Enflasyon oranındaki artışlar bankaların kredi ve mevduat faiz oranlarını artırarak net faiz marjını ve dolayısıyla banka kârlılık oranlarını artırmaktadır (Horobet vd., 2021, s. 18). Söz konusu bulgular Hahm (2008) bulguları ile uyumludur.

Tablo 13. FGLS Tahminci Sonuçları

Değişkenler	FGLS (ROA Modeli)	FGLS (ROE Modeli)	FGLS (NIM Modeli)
<i>Makroekonomik Değişkenler</i>			
Gdpgrowth	0.0749*** (8.55)	0.7140*** (10.30)	0.0216** (2.11)
Inf	0.0064 (1.08)	0.4951*** (4.71)	0.0618*** (3.68)
Unemp	0.0173 (1.48)	-0.1456 (-1.75)	-0.0304*** (-3.54)
Govdebt	0.0061*** (3.05)	0.0009 (0.11)	-0.0069*** (-8.53)
Finandev	-2.3140*** (-6.52)	-8.5626*** (-3.28)	-0.7256*** (-3.63)
<i>Bankacılık Sektörüne Özgü Değişkenler</i>			
NPL	-0.1971*** (-17.30)	-1.0176*** (-10.48)	0.0022 (0.20)
Zscore	0.0204*** (5.14)	0.2130*** (5.41)	0.0068** (2.12)
CAR	-0.0095 (-1.32)	-0.2793*** (-4.53)	0.0016 (0.24)
Bankinef	-0.0376*** (-25.62)	-0.2198*** (-12.33)	-0.0002 (-0.13)
Bankprof	0.0513*** (21.80)	0.1332*** (7.87)	-0.0223*** (-8.90)
<i>Kurumsal Değişkenler</i>			
KurumsalKalite	-0.2614*** (-2.82)	-1.2531 (-1.35)	-1.3096*** (-14.89)
Wald χ^2 istatistiği	2366,42 [0,000]	1233,86 [0,000]	940,21 [0,000]
Gözlem	630	630	630
Ülke Sayısı	35	35	35

Not: Parantez içinde yer alan hesaplamalar t -istatistik değerleri, köşeli parantez içinde yer alan hesaplamalar

ise istatistiki olasılık değerleridir. ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyini göstermektedir.

FGLS analiz bulguları işsizlikteki artışların NIM üzerinde negatif yönlü bir etkisi olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda yüksek işsizlik oranları, kredi geri dönüşlerinin azalmasına ve bankaların gelirlerinde düşüşe neden olmaktadır. Böylece bankaların faiz getirilerindeki düşüş ile birlikte banka kârlılığı da düşmektedir (Angori vd., 2019, s. 10). Her ne kadar literatürde OECD ülkelerine ilişkin gerçekleştirilen çalışmalarda işsizliğin NIM üzerindeki etkisini doğrudan inceleyen bir araştırmaya rastlanmamışsa da, OECD üyelerinin önemli bir bölümünün EU ülkeleri olduğu da göz önünde bulundurularak, Angori vd. (2019) bulguları EU ülkelerinde işsizliğin NIM değerini azalttığını ortaya koymuştur. Bu tez çalışmasının analiz modelinde yer alan bir diğer önemli makroekonomik değişken olan kamu borcunun ise farklı kârlılık değişkenleri üzerinde farklı etkileri olduğu saptanmıştır. Örneğin kamu borcundaki artışlar ROA'yı artırmaktadır. Bu durum, yüksek kamu borcunun ekonomik faaliyetleri canlandırarak bankaların kredi hacmini artıracığı görüşü ile açıklanmaktadır (Hauner, 2006, s. 4). Her ne kadar literatürde OECD ülkelerine ilişkin gerçekleştirilen çalışmalarda kamu borcunun ROA üzerindeki etkisini doğrudan inceleyen bir araştırmaya rastlanmamışsa da, OECD üyelerinin önemli bir bölümünün EU ülkeleri olduğu da göz önünde bulundurularak, Mirovic vd. (2024) bulguları EU ülkelerinde hükümet borcunun bankacılık sektör kârlılığını artırdığını ortaya koymuştur. NIM değişkenine ilişkin sonuçlar ise kamu borcundaki artışların NIM değerini azalttığını göstermiştir. Bu sonuç, yüksek kamu borcunun, finansal piyasada rekabeti azaltarak bankaların faiz marjlarını daraltması ile açıklanmaktadır (Abbas ve Christensen, 2007, ss. 4-5). Görüleceği üzere kamu borcunu ROA ve NIM üzerindeki bu farklı yönlü etkisi iki banka kârlılık göstergesinin farklı temellerden hareketle hesaplanması ile yakından ilişkilidir. ROA değeri faiz gelirleri ile birlikte bankanın komisyon, hizmet ücretleri gibi faiz dışı gelirlerini de kapsayan toplam net kârı esas alan genel bir kârlılık göstergesidir. Buna karşın NIM ise daha spesifik bir biçimde bankanın fon arz ve talep işlemlerinden elde ettiği faiz getirisine bağlı hesaplanan bir kârlılık ölçütüdür. Dolayısıyla, kamu borcu arttıkça bankalar portföylerinde daha fazla devlet tahvili tutma yönünde hareket edecektir. Bu durumda devlet tahvilleri düşük riskli ve istikrarlı getiri imkanı ile bankanın net karını yani ROA değerini artıracaktır. Ancak devlet tahvillerinin getirisi yine de özel sektör kredilerinin faiz getirilerine oranla düşük kalacağından, bankanın faiz getirili varlık portföyünün ortalama faiz oranı düşer ve bu nedenle NIM değeri de azalacaktır (Hauner,

2006, s. 4; Abbas ve Christensen, 2007, ss. 4-5; Djalilov ve Piesse, 2016, s. 74). Her ne kadar literatürde OECD ülkelerine ilişkin gerçekleştirilen çalışmalarda kamu borcunun bankacılık sektör kârlılığı üzerindeki etkisini doğrudan inceleyen bir araştırmaya rastlanmamışsa da, Horobet vd. (2021) CEE ülkelerinde kamu borcu arttıkça bankacılık kârlılığının azalacağı sonucuna ulaşarak, benzer bulgulara erişmiştir.

Tablo 13'te sunulan FGLS sonuçları incelendiğinde her üç banka kârlılık göstergesinin de finansal gelişme ile negatif yönlü bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Finansal gelişim her sektörde olduğu gibi bankacılık sektöründe de rekabeti artırarak bankaların kârlılık düzeylerini düşürebilmektedir (Ozili ve Ndah, 2024, s. 242).

Bankacılık Sektörüne Özgü Göstergelere İlişkin Bulgular;

Tablo 13'te sunulan FGLS sonuçların göre NPL arttıkça ROA ve ROE değerleri azalmaktadır. Çünkü yüksek NPL oranları, kredi riskini beraberinde getirerek, bankaların sermaye yapısını zayıflatır ve risk profilini artırarak, kârlılığı düşürmektedir (Jolevski, 2017, ss. 5-20). Her ne kadar literatürde OECD ülkelerine ilişkin gerçekleştirilen çalışmalarda NPL'nin ROA ve ROE üzerindeki etkisini doğrudan inceleyen bir araştırmaya rastlanmamışsa da, OECD üyelerinin önemli bir bölümünün EU ülkeleri olduğu da göz önünde bulundurularak, Horobet vd. (2021)'nin bulguları EU ülkelerinde NPL'nin ROA ve ROE değerlerini azalttığı tespit edilmiştir.

Tablo 13'te sunulan FGLS sonuçlarına göre her üç banka kârlılık göstergesinin de Zscore ile pozitif yönlü bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Çünkü yüksek Zscore, bankaların finansal istikrarının kârlılığı artırdığını ve daha düşük risk seviyelerinin daha yüksek kârlılıkla ilişkili olduğunu belirtmiştir (Sysoyeva, 2020, s. 504).

Tablo 13'te sunulan FGLS sonuçlarına göre CAR'ın ROE ve NIM üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi yoktur. Ancak CAR oranındaki artışlar ROE üzerinde negatif olarak etkilidir. Bu durumun nedeni yüksek sermaye yeterliliğinin bankaların risk almak kapasitesini sınırlayarak, kârlılığı düşürmesidir. Böylece sermaye yeterliliği yüksek olan bankalar daha temkinli politikalar izleyecek ve dolayısıyla bankacılık sektör kârlılığı da azalacaktır (Bitar vd., 2018, s. 230). Bu bulguya benzer bulgular Adelopo vd., (2022) tarafından da ortaya konmuştur.

Diğer yandan FGLS sonuçlarına göre bankinef'in bankacılık kârlılığı üzerindeki negatif

etkisi, Yuan vd. (2022) tarafından elde edilen bulgular ile uyumludur. Yuan vd. (2022, ss. 10-11), bankacılık sektöründe düşük verimliliğin banka kârlılığını azalttığını belirtmiştir. Çünkü, operasyonel verimliliği düşük bankalar daha yüksek maliyetlerle karşılaşmakta ve kârlılıkları azalmaktadır (Yumuşak ve Deniz, 2024, s. 176).

Bir başka önemli bankacılık sektörüne özgü gösterge olan “bankprof” verisine ait FGLS sonuçları, ilgili göstergenin ROA ve ROE üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu göstermiştir. Bu sonuç artan operasyonel verimliliğin olası maliyetleri azaltarak, banka karlılığını artırması ile açıklanmaktadır (Young ve Rice, 2004, s. 109). Ancak Tablo 13’te sunulan FGLS sonuçları bankprof’un NIM üzerinde negatif yönlü bir etkisi olduğunu da ortaya koymuştur. Bu durum, operasyonel verimliliği yüksek olan bankaların kredi ve faiz dışı gelir kaynaklarını çeşitlendirerek net faiz marjına bağımlılıklarını azaltmaları ile açıklanabilir. Başka bir ifadeyle, etkinliğini artıran bankalar daha çok komisyon, ücret ve yatırım gelirleri gibi faiz dışı kalemlerden kazanç sağlamakta, bu da NIM değerlerini nispi olarak düşürmektedir. Dolayısıyla bankprof’un ROA ve ROE üzerindeki pozitif etkisi korunurken, NIM üzerinde negatif bir ilişki ortaya çıkmaktadır (bkz. Young ve Rice, 2004, s. 109).

Kurumsal Göstergelere İlişkin Bulgular;

Tablo 13’te sunulan FGLS sonuçlarına göre kurumsal kalitenin ROA ve NIM’deki negatif etkisi, Teixeira vd. (2020) tarafından yapılan içerisinde OECD ülkelerinin de yer aldığı çalışmasının bulgularıyla uyumludur. Bu çalışma, yüksek kaliteli kurumsal yapıların bankaların kârlılıklarını azalttığını ve daha düşük kârlılık oranlarına yol açtığını göstermektedir (Teixeira vd., 2020, s. 307). Mendoza vd., (2024) kurumsal kalitenin banka kârlılığını negatif etkilediği bulguna ulaşmıştır. Bu, güçlü kurumsal yapıların daha düşük risk alma iştahı ve daha yüksek düzenleyici baskılar nedeniyle bankaların faiz marjlarını daraltabileceğini göstermektedir (Mendoza vd., 2024, s. 116, s. 122; Teixeira vd., 2020, s. 318). ROE model sonuçlarına göre ise kurumsal kalite ile banka karlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

SONUÇ

Finansal piyasalar ve aracılık faaliyetleri çok eski çağlardan itibaren insanlık tarihinde ve gelişiminde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Antik Mısır'dan, Babil ve Roma'ya kadar uzanan finansal aracılık faaliyetleri özellikle 17.y.y.'dan itibaren Kıta Avrupa'sında hızlı bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bankacılık kavramının ortaya çıkması ve modern bankacılığa uzanan bu dönüşüm sürecinde, bugünün gelişmiş ekonomilerinin toplumsal refah artışının altında yatan temel dinamizmin finansal aracılık faaliyetlerindeki gelişmeler ile paralel hareket ettiği vurgulanması gereke bir gerçektir. Finansal aracılık faaliyetlerinin geçmişten günümüze en önemli temsilcisi olan bankalar, sürdürülebilir bir kalkınma ve büyüme sürecinin de temel yapıtaşlarını oluşturmuştur. Bu kapsamda bu tez çalışmasının ilk bölümünde bankacılık sektörünün kavramsal arka planı ele alınmış, tarihsel gelişim süreci detaylı bir biçimde incelenmiş ve günümüzde bankacılık sektöründe yer alan banka türleri kısaca açıklanarak, bankacılık sektörü ele alınmıştır.

Bankacılık sektör performansı, bankacılık sektörünün gelişimini desteklemekle birlikte, finansmanın yatırımcıya daha düşük maliyetle ve daha hızlı ulaşmasını sağlayan finansal gelişme ile de doğrudan bağlantılıdır. Hızla dönüşen ve gelişen finansal sistem, artan finansal işlem hacmi, ekonomik aktiviteyi artan yatırımlar yoluyla hızlandırmakta ve toplumsal refah artışına önemli bir katkı sağlamaktadır. Bankacılık sektör performansı, çok farklı ölçütler ile hesaplanmakta ve bu göstergelerin de makroekonomiden, sektöre geniş bir yelpazeden belirleyicileri bulunmaktadır. Bu bağlamda tez çalışmasının ikinci bölümünde banka performans göstergeleri ele alınmış, bu göstergeler içerisinde banka kârlılığını ölçümlemede kullanılan temel göstergeler üzerine yoğunlaşmış, sonrasında ise literatürde yer alan temel banka kârlılık belirleyicileri kısaca ele alınarak açıklanmıştır. Böylece, banka performansının en temel belirleyicilerinden biri olan kârlılık göstergelerinin olası belirleyici değişkenleri ortaya konulmuştur.

Tez çalışmasının üçüncü bölümünde ise literatürdeki eksikler temelinde OECD ülkeleri için bankacılık sektör kârlılığının olası belirleyicileri statik panel veri teknikleri yardımıyla analiz edilmiştir. Bu kapsamda tez çalışmasının üçüncü bölümü veri seti, analizde

kullanılan yöntemlerin açıklanması, ve uygulama bulgularının sunulması, tartışılmasından oluşmaktadır. Analiz aşamasında daha güvenilir ve karşılaştırmalı sonuçlar elde edebilmek için, uygulama literatüründe yer alan temel çalışmalardan hareketle, üç farklı bankacılık sektör kârlılığı göstergesi için ayrı ayrı üç farklı uygulama modeli kurgulanmıştır. Buna ek olarak, söz konusu kârlılık göstergelerinin belirleyicilerini daha net bir biçimde ortaya koyabilmek amacıyla, açıklayıcı değişken grubu makroekonomik, bankacılık sektörü temelli ve kurumsal belirleyiciler olarak sınıflandırılmıştır.

Tez çalışmasının ampirik bulguları ekonomik büyümenin, her üç modelde de banka kârlılığı üzerinde pozitif etki oluşturduğunu göstermiştir. Bu sonuç, büyüyen ekonomilerin bankalara daha fazla kredi fırsatı sunduğunu ve daha yüksek faiz gelirlerine olanak tanıdığını göstermektedir. Ekonomik büyüme bulgusuna benzer şekilde finansal gelişmenin her üç kârlılık göstergesi temelli modelde bankacılık sektör kârlılığını negatif etkilediği tespit edilmiştir. Bu bağlamda finansal piyasaların derinleşmesi, bankalar arası rekabeti artırarak faiz marjlarını daraltmakta ve kârlılığı olumsuz etkilemektedir. Bunlara ek olarak, analiz sonuçlarında en temel bankacılık kriz göstergelerinden biri olan Z-skor ile banka kârlılığı arasında her üç modelde de pozitif yönlü bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Dolayısıyla bankaların dışsal şoklara karşı dirençleri artıkça kârlılık seviyeleri de artmaktadır. Bu üç göstergenin her üç model içinde anlamlı ve aynı yönde etkiye sahip olması, söz konusu değişkenlerin OECD ülkelerinde bankacılık sektörel kârlılığının temel göstergeleri arasında olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, ampirik bulgular, NPL'nin ROA ve ROE modellerinde kârlılık üzerindeki ters yönlü bir etkiye sahip olduğunu ancak, NIM modelinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir. Bu sonuç, kredi riskinin yüksek olduğu ekonomilerde bankaların kârlılıklarının bu durumdan ciddi şekilde etkilenebileceğine işaret etmektedir. Benzer şekilde, ROA ve ROE modellerinde bankaların etkinliğinde meydana gelen değişimlerin, kârlılık üzerinde önemli bir etkisi olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda bankaların işleyişinde yaşanan etkinsizlikler, olası işlem maliyetlerinin artmasına ve banka kârlılığının düşmesine neden olmaktadır. Bunlara ek olarak, ROE ve NIM modellerinde enflasyonun bankacılık sektör kârlılığı üzerinde pozitif yönlü bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu durum enflasyondaki artışların üretici cephesinde arz artışı yönlü bir tetikleyici etkisi göstermesi ile açıklanabilir. Böylece kredi ve yatırım talebinde meydana gelen artışlar bankaların kârlılığını artırmaktadır. Ayrıca, uygulama sonuçlarına göre, ROA ve NIM modellerinde kurumsal kalitedeki

iyileşmelerin banka kârlılığını negatif yönde etkilediği ifade edilmiştir. Bu durum güçlü kurumsal yapıların, daha sıkı düzenleyici çerçeveler ve düşük risk alma iştahı nedeniyle bankaların kârlılıklarını sınırlandıracağı yaklaşımı ile açıklanmaktadır. Benzer şekilde, ROE ve NIM modellerinde işsizlik oranının banka sektör kârlılığı üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır. Bu durum yüksek işsizlik oranının artması ile gelir elde etme kapasitesi düşen birey ve firmaların kredi taleplerinin azalması ile bankaların faiz gelirlerinin azalmasında kaynaklanmaktadır. Ayrıca, ROE modelindeki sermaye yeterlilik oranının iyileşmesi bankaların sermaye fazlalığından kaynaklı risk alma kapasitesini etkilemesi nedeniyle banka sektör kârlılığını düşürmektedir.

Bu bulguların yanı sıra, banka faiz dışı gelirlerinin payındaki artışın ve kamu borcunun banka kârlılığı üzerindeki etkisi kullanılan banka kârlılık göstergesine göre değişmektedir. Örneğin ROA'nın temel alındığı modelde banka faiz dışı gelirlerinin payındaki artış banka kârlılığını artırırken, NIM'in esas alındığı modelde kârlılığı azaltmaktadır. Benzer şekilde, kamu borcundaki artışlar ROA üzerinde pozitif etkiye sahipken, NIM üzerinde negatif etkiye sahiptir. Bu durum kârlılık göstergeleri olan ROA ve NIM'in, banka kârlılığının farklı boyutlarını ölçmesinden kaynaklanmaktadır. ROA, faiz gelirlerinin yanı sıra komisyon, hizmet ücretleri gibi faiz dışı gelirleri de içeren toplam net kârı esas alan genel bir verimlilik ve kârlılık ölçütüdür. Buna karşın NIM ise spesifik olarak bankanın temel aracılık faaliyeti olan kredi verme ve mevduat toplama işlemlerinden elde ettiği kârlılığa, yani faiz geliri-gideri arasındaki marja odaklanmaktadır. Bu çerçevede, bankaların faiz dışı gelirlere yönelmesi, toplam gelirlerini ve dolayısıyla net kârını artırarak genel kârlılık göstergesi olan ROA'yı pozitif etkiler. Ancak bu stratejik yönelim, kaynakların geleneksel faiz getirili faaliyetlerden kaydırılmasına veya bankanın temel faiz marjı üzerindeki rekabetçi baskıyı artırmasına neden olarak NIM'i daraltabilir. Benzer bir mantıkla, kamu borcunun yüksek olduğu bir ekonomide bankalar, portföylerinde daha fazla devlet tahvili tutma eğilimindedir. Devlet tahvilleri, düşük riskli ve istikrarlı bir gelir akışı sağlayarak bankanın toplam net kârını ve dolayısıyla ROA'yı pozitif etkileyebilir. Fakat devlet tahvillerinin getirisi genellikle özel sektör kredilerine kıyasla daha düşük olduğundan, bankanın faiz getirili varlık portföyünün ortalama faiz oranı düşer ve bu durum da net faiz marjını (NIM) olumsuz etkiler.

Tez çalışmasının analiz bulgularından hareketle OECD ekonomilerindeki karar alıcılar için

başlıca politika önerileri geliştirilebilir. Bu bağlamda; i. Ekonomik büyümenin ve artan refahın bankacılık sektör kârlılığı üzerindeki pozitif etkisi düşünülerek, politika yapıcılar sürdürülebilir kalkınma ve büyüme projeleri geliştirerek, ekonomik refahın artmasını desteklemelidir, ii. OECD ülkelerinde finansal gelişmeyi destekleyecek altyapı yatırımları ve hukuksal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir, iii. Bankaların bireysel olarak varlık kalitesinin korunması ve olası şoklara karşı daha dirençli hale gelmesi için mikro ve makro ihtiyati temelli finansal istikrar politikaları geliştirilmelidir, iv. Bankaların varlık kalitesinin korunmasını sağlamak ve riskli kredi oranını azaltmak için regülasyonlar gerçekleştirilmelidir, v. Bankaların etkinliğini artırmak ve olası işlem maliyetlerini azaltmak için daha güçlü bir yönetim yapısı oluşturulmalı, hizmet içi eğitimler düzenlenmeli ve kurumsal risklerin dağıtımına odaklanılmalı, vi. Kurumsal kalite çerçevesi çizilirken, gerçekleştirilen düzenlemelerin olası finansal riskleri azaltırken, kârlılığı sınırlandırmasının önüne geçebilmek için etkin bir kurumsal dönüşüm planlaması gerçekleştirilmelidir. Böylece bankalara artan güven, tasarruf birikimi ve dolayısıyla sermaye transferini olumlu yönde etkileyecektir, vii. Banka etkinsizliğini azaltmaya yönelik dijitalleşme ve teknolojik altyapı yatırımları desteklenmelidir. Operasyonel maliyetleri düşürmek ve verimliliği artırmak amacıyla, dijital bankacılık uygulamaları yaygınlaştırılmalı; bankaların fintech çözümlerle entegrasyonu teşvik edilmelidir. Bu tür dönüşümler, hem etkinlik düzeyini artıracak hem de kârlılık potansiyelini güçlendirecektir, viii. Kârlılık göstergelerine göre farklılaştırılmış politikalar geliştirilmelidir. Banka kârlılığı göstergelerinin (aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı, faiz dışı gelirler vb.) farklı değişkenlerden etkilendiği bulgusu, politika yapımında tek tip yaklaşımların yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, her bir kârlılık göstergesine özgü politika araçları tanımlanmalı, sektörel farklılıklar dikkate alınmalıdır. Faiz dışı gelirlerin artırılmasına yönelik stratejiler oluşturulmalıdır. Faiz dışı gelirlerin banka kârlılığı üzerindeki sınırlı etkisi, bankaların hâlâ büyük ölçüde faiz gelirlerine bağımlı olduğunu göstermektedir. Bu durumun aşılması için bankaların ürün çeşitliliğini artırması, dijital bankacılık ve sigortacılık gibi alanlarda yeni gelir kaynakları oluşturması teşvik edilmelidir. Kamu borcu yönetimi finansal istikrar perspektifinden yeniden ele alınmalıdır. Yüksek kamu borcunun banka bilançolarına doğrudan ve dolaylı etkileri göz önünde bulundurularak, borçlanma süreçleri şeffaf, öngörülebilir ve mali disiplinle uyumlu biçimde yürütülmelidir. Böylece, bankacılık sektörünün risk algısı ve kârlılığı üzerindeki olumsuz etkiler sınırlandırılabilir.

Her bilimsel çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da temel bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Örneğin çalışmanın örneklem aralığı sınırlı bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu bağlamda önemli bazı küresel şokların (Covid-19, Rusya-Ukrayna savaşı, Çin-ABD arasındaki ticaret savaşları gibi) bankacılık sektörü üzerindeki etkileri ortaya çıkarılamamıştır. Ayrıca, bu tez çalışması görece geniş bir açıklayıcı değişken setine sahip olsa da, halihazırda literatürde yer alan ancak analize dahil edilmeyen çok sayıda farklı sektörel, kurumsal ve ekonomik göstergenin etkisi değerlendirilememiştir. Bunlara ek olarak, bu tez çalışmasının analizinde kullanılan statik yöntemler olası dinamik olguların etkisini ortaya koyamadığından, uzun vadeli bulgular sunmamaktadır. Tüm bu kısıtlardan hareketle bankacılık sektör kârlılığını incelemek isteyen araştırmacılar daha geniş bir zaman aralığı için, olası jeopolitik, politik, sağlık ve ekonomik şokları göz önünde bulundurarak ampirik modellerini kurgulamalıdır. Ayrıca gelecek çalışmalar görece daha gelişmiş teknikler yardımıyla bu tez çalışmasının bulgularını kontrol edebilir.

KAYNAKÇA

- Abbas, S. M. A., & Christensen, J. E. (2007). *The role of domestic debt markets in economic growth: an empirical investigation for low-income countries and emerging markets* (Yayım No. 07-127). International Monetary Fund Working Papers. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/The-Role-of-Domestic-Debt-Markets-in-Economic-Growth-An-Empirical-Investigation-for-Low-20973>
- Abid, L., Ouertani, M. N., & Ghorbel, S. Z. (2014). Macroeconomic and bank-specific determinants of household's non-performing loans in Tunisia: a dynamic panel data. *Procedia Economics and Finance*, 13, 58–68.
- Aburime, U. T. (2009). Impact of political affiliation on bank profitability in Nigeria. *African Journal of Accounting, Economics, Finance and Banking Research*, 4(4), 61-75.
- Adelopo, I., Vichou, N., & Cheung, K. Y. (2022). Capital, liquidity and profitability in European banks. *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 33(1), 23–35.
- Aebi, V., Sabato, G., & Schmid, M. (2012). Risk management, corporate governance, and bank performance in the financial crisis. *Journal of Banking & Finance*, 36, 3213-3226.
- Ahn H., & Le M. H. (2014). An insight into the specification of the input-output set for DEA-based bank efficiency measurement. *Management Review Quarterly*, 64(1), 3-37.
- Aktaş, R., Doğanay, M. M., Attila, İ., Tokat, E., Tokat, H.A., & Murat, A. (2019). Finansal kurumlara giriş ve bankalar. R. Aktaş, & M. M. Doğanay (Ed.), *Finansal piyasalar ve kurumlar içinde* (1. bs, s. 169-196). Beta Yayınları.

- Albertazzi, U., & Gambacorta, L. (2009). Bank profitability and the business cycle. *Journal of Financial Stability*, 5(4), 393-409.
- Albulescu, C. T. (2015). Banks' profitability and financial soundness indicators: A macro-level investigation in emerging countries. *Procedia Economics and Finance*, 23, 203-209.
- Ali, K., Akhtar, M. F., & Ahmed, H. Z. (2011). Bank-specific and macroeconomic indicators of profitability-Empirical evidence from the commercial banks of Pakistan. *International Journal of Business and Social Science*, 2(6), 235-242.
- Allen, L., & Rai, A. (1996). Operational efficiency in banking: An international comparison. *Journal of Banking & Finance*, 20(4), 655-672.
- Alonso, J. A., & Garcimartín, C. (2013). The determinants of institutional quality. More on the debate. *Journal of International Development*, 25(2), 206-226.
- Alper, D., & Anbar, A. (2011). Bank specific and macroeconomic determinants of commercial bank profitability: Empirical evidence from Turkey. *Business and Economics Research Journal*, 2(2), 139-152.
- Al-Sharkas, A. A., & Al-Sharkas, T. A. (2022). The impact on bank profitability: Testing for capital adequacy ratio, cost-income ratio and non-performing loans in emerging markets. *Journal of Governance and Regulation*, 11(1), 231-243.
- Altan, M. (2001). *Fonksiyonlar ve işlemler açısından bankacılık* (1. bs). Beta Yayınları.
- Altavilla, C., Boucinha, M., & Peydró, J. L. (2018). Monetary policy and bank profitability in a low interest rate environment. *Economic policy*, 33(96), 531-586.
- Altıntaş, M. A. (2020). *Bankacılıkta risk ve sermaye yönetimi (Sermaye piyasalarında finansal piyasa altyapıları. merkezi karşı taraf uygulaması ve risk yönetimi dahil)*. <https://books.google.com.tr/books?id=vXssDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>
- Altman, E. I. (1968). Financial ratios, discriminant analysis, and the prediction of corporate bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23(4), 589-609.

- Amba, M. S., & Almukharreq, F. (2013). Impact of the financial crisis on profitability of the Islamic banks vs conventional banks: Evidence from GCC. *International Journal of Financial Research*, 4(3), 83-93.
- Andersen, H., & Juelsrud, R. E. (2024). Optimal capital adequacy ratios for banks. *Latin American Journal of Central Banking*, 5(2), 100107, 1-16.
- Angbazo, L. (1997). Commercial bank net interest margins, default risk, interest-rate risk, and off-balance sheet banking. *Journal of Banking & Finance*, 21(1), 55-87.
- Angori, G., Aristei, D., & Gallo, M. (2019). Determinants of banks' net interest margin: Evidence from the Euro area during the crisis and post-crisis period. *Sustainability*, 11(14), 3785, 1-20.
- Anindya, S. H., Sudaryo, Y., Sipahutar, D. H. N., Sofiati, N. A., & Ismail, G. D. (2024). Analysis of cash ratio (CR), debt to equity ratio (DER), and return on equity (ROE) on economic value added (EVA) in digital banks. *Eduvest- Journal of Universal Studies*, 4(8), 6615-6628.
- Arabacı, H. (2018). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi (2000-2016). *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 25-42.
- Arriola, C., Kowalski, P., & Tongeren, F.V. (2022). *Understanding structural effects of COVID-19 on the global economy: First steps* (OECD Trade Policy Paper N°261). https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/05/understanding-structural-effects-of-covid-19-on-the-global-economy_a5406ddc/f6a9ef88-en.pdf
- Asif, R., & Akhter, W. (2019). Exploring the influence of revenue diversification on financial performance in the banking industry: A systematic literature review. *Qualitative Research in Financial Markets*, 11(3), 305-327.
- Ata, H. A. (2009). Kriz sonrası Türkiye’de mevduat bankaları kârlılığına etki eden faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 10(2), 137-151.
- Athanasoglou, P. P., Delis, M. D., & Staikouras, C. K. (2006). *Determinants of bank profitability in the south eastern European region*. (Yayın No. 47). (Bank of

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4163741

- Athanasoglou, P. P., Brissimis, S. N., & Delis, M. D. (2008). Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability. *Journal of International Financial Markets Institutions and Money*, 18(2), 121-136.
- Avşarlıgil, N., Doğru, E., & Cığır, A. (2023). The bank performance ranking in the emerging markets: A case of Turkey. *Sosyoekonomi*, 31(55), 69-84.
- Aydın, N. (2006). *Bankacılık uygulamaları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ayinuola, T. F., & Gumel, B. I. (2023). The impact of cost-to-income ratio on bank performance in Nigeria. *International Journal of Multidisciplinary and Current Educational Research*, 5(2), 125–137.
- Azolibe, C. B., Dimnwobi, S. K., & Uzochukwu-Obi, C. P. (2022). The determinants of unemployment rate in developing economies: Does banking system credit matter?. *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 41(1), 300-319.
- Bakırtaş, İ., & Çetin, M. A. (2016). Yenilenebilir enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: G-20 ülkeleri. *Sosyoekonomi*, 24(28), 131-145.
- Bal, H., & Sönmezer, S. (2022). Determinants of the profitability of banking sector in Turkey. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 23(1), 243-254.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric analysis of panel data* (3rd ed.). John Wiley & Sons.
- Baltagi, B. H. (2008). *Econometric analysis of panel data* (4th ed.). John Wiley & Sons.
- Bank for International Settlements. (2002, 10 Temmuz). *Basel Committee reaches agreement on New Capital Accord issue* [Basın Açıklaması]. <https://www.bis.org/press/p020710.htm>
- Barbier, E. B., & Burgess, J. C. (2021). Institutional quality, governance and progress towards the SDGs. *Sustainability*, 13(21), 11798, 1-11.
- Barrell, R., Davis, E. P., Karim, D., & Liadze, I. (2010). Bank regulation, property prices and early warning systems for banking crises in OECD countries. *Journal of Banking & Finance*, 34(9), 2255-2264.

- Baselga-Pascual, L., & Vahamaa, E. (2021). Female leadership and bank performance in Latin America. *Emerging Markets Review*, 48, 100807, 1-20.
- Beck, T., Levine, R., & Loayza, N. (2000). Finance and the sources of growth. *Journal of Financial Economics*, 58(1-2), 261-300.
- Beck, T., Demirguc-Kunt, A., & Levine, R. (2003). *Bank concentration and crises*. (Yayım No. 9921). National Bureau of Economic Research Working Paper. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=437490
- Bennaceur, S. B., & Goaied, M. (2001). The determinant of commercial bank interest margin and profitability: evidence from Tunisia. *Frontiers in Finance and Economics*, 5(1), 106-130.
- Bennaceur, S. B. (2003). *The determinants of the Tunisian banking industry profitability: Panel evidence*. (Yayım No. 1002). Department of Finance Universite Libre de Tunis Working Paper. <http://www.mafhoum.com/press6/174E11.pdf>
- Berger, A. N. (1995). The profit-structure relationship in banking--tests of market-power and efficient-structure hypotheses. *Journal of Money, Credit and Banking*, 27(2), 404-431.
- Berger, A. N., & Bouwman, C. H. S. (2013). How does capital affect bank performance during financial crises?. *Journal of Financial Economics*, 109(1), 146-176.
- Berger, A. N., & Hannan, T. H. (1989). The price-concentration relationship in banking. *The Review of Economics and Statistics*, 71(2), 291-299.
- Bhattacharya, S., & Thakor, A. V. (1993). Contemporary banking theory. *Journal of Financial Intermediation*, 3(1), 2-50.
- Bikker, J. A., & Hu, H. (2002). Cyclical patterns in profits, provisioning and lending of banks and procyclicality of the new Basel capital requirements. *PSL Quarterly Review*, 55(221), 143-175.
- Bilotta, N. (2017). Case study: Banca Monte dei Paschi di Siena. *Seven Pillars Institute Moral Cents*, 6(2), 45-52.

- Bitar, M., Pukthuanthong, K., & Walker, T. (2018). The effect of capital ratios on the risk, efficiency and profitability of banks: Evidence from OECD countries. *Journal of International Financial Markets Institutions and Money*, 53, 227-262.
- Blinder, A. S. (2007). Offshoring: *Big deal, or business as usual* ?. (Yayın No. 149). Center for Economic Policy Studies, Working Paper. <https://gceps.princeton.edu/wp-content/uploads/2017/01/149blinder.pdf>
- Blinder, A. S. (2010). How central should the central bank be?. *Journal of Economic Literature*, 48(1), 123-133.
- Bolt, W., Haan, L. D., Hoeberichts, M., Oordt, M. R. C. V., & Swank, J. (2012). Bank profitability during recessions. *Journal of Banking & Finance*, 36(9), 2552-2564.
- Bortoluzzo, A. B., Ciganda, R. R., & Bortoluzzo, M. M. (2024). Determinant factors of banking profitability: An application of quantile regression for panel data. *Future Business Journal*, 10(1), 56, 1-10.
- Bourke, P. (1989). Concentration and other determinants of bank profitability in Europe, North America and Australia. *Journal of Banking & Finance*, 13(1), 65-79.
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Brunnermeier, M. K., & Yogo, M. (2009). A note on liquidity risk management. *American Economic Review*, 99(2), 578-583.
- Buch, C. (2024). *Bank profitability: A mirror of the past, creating a vision for the future* [Kamuya Açık Konuşma] European Central Bank. <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/speeches/date/2024/html/ssm.sp241016~c532e5246d.en.html>
- Burger, A., & Moormann, J. (2008). Productivity in banks: Myths & truths of the cost income ratio. *Banks and Bank Systems*, 3(4), 85-94.
- Capraru, B., & Ilnatov, I. (2015). Determinants of bank's profitability in EU15. *Scientific Annals of the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași Economic Sciences*, 62(1), 93-101.

- Carbó-Valverde, S., & Fernández, F.R. (2007). The determinants of bank margins in European banking. *Journal of Banking & Finance*, 31(7), 2043-2063.
- Casu, B., Girardone, C., & Molyneux, P. (2006). *Introduction to banking*. Pearson Education Limited.
- Cecchetti, S. G., & Kharroubi, E. (2015). *Why does financial sector growth crowd out real economic growth?*. (Yayın No. 490). Bank for International Settlements, Working Papers. <https://www.bis.org/publ/work490.pdf>
- Challoumis, C., & Eriotis, N. (2025). Evolution of banking systems: A comprehensive historical analysis. *Journal of Contemporary Research in Business, Economics and Finance*, 7(1), 1-21.
- Checherita-Westphal, C., & Rother, P. (2012). The impact of high government debt on economic growth and its channels: An empirical investigation for the euro area. *European Economic Review*, 56(7), 1392-1405.
- Choudhry, M. (2022). *The principles of banking*. John Wiley & Sons.
- Čihák, M., Demirgüç-Kunt, A., Feyen, E., & Levine, R. (2013). *Financial development in 205 economies, 1960 to 2010*. (Yayın No. 18946). National Bureau of Economic Research, Working Paper. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w18946/w18946.pdf
- Claessens, S., Pozsar, Z., Ratnovski, L., & Singh, M. (2012). Shadow banking: Economics and policy. *International Monetary Fund, No. Staff Discussion Note 12/12*, 1-36.
- Connat, C. (1905). *The principle of money and banking*. Harper and Brothers.
- Coşkun, M. (2010). *Para ve sermaye piyasaları kurumlar, araçlar, analiz*. Detay Yayıncılık.
- Ćurak, M., Poposki, K., & Pepur, S. (2012). Profitability determinants of the Macedonian banking sector in changing environment. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 44, 406-416.
- Çemrek, F., & Burhan, E. (2014). Petrol tüketiminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin panel veri analizi ile incelenmesi: Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 47-58.

- Çetin, H. (2019, 24-26 Mayıs). *Inflation and bank profitability: G20 Countries Banks Panel Data Analysis* [Bildiri sunumu]. MSIE '19: Proceedings of the 2019 International Conference on Management Science and Industrial Engineering, 168-172, Phuket, Thailand.
- Dağıdır, C. (2010). Türk bankacılık sektöründe kârlılık ve makro ekonomik değişkenlerle ilişkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 25-33.
- Dağılgan, G. (2023). Gelir çeşitlendirmesinin banka performansına ve riskine etkisi: Gelişmekte olan ülkeler örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 76, 34-42.
- Davies, G. (2010). *A History of Money: From ancient times to the present day*. University of Wales press.
- Demirgüç-Kunt, A., & Detragiache, E. (1998). The determinants of banking crises in developing and developed countries. *IMF Staff Papers*, 45(1), 81-109.
- Demirgüç-Kunt, A., & Huizinga, H. (1998). Determinants of commercial bank interest margins and profitability: Some international evidence. *The World Bank Economic Review*, 13(2), 379-408.
- Demirgüç-Kunt, A., & Huizinga, H. (2000). *Financial structure and bank profitability*. (Yayın No. 2430). World Bank Policy Research, Working Paper. <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/1f3293c6-b003-54f4-9d03-1f27ac6e93f4>
- Demirgüç-Kunt, A., & Maksimovic, V. (2002). Funding growth in bank-based and market-based financial systems: Evidence from firm-level data. *Journal of Financial Economics*, 65(3), 337-363.
- Demirgüç-Kunt, A., & Huizinga, H. (2010). Bank activity and funding strategies: The impact on risk and returns. *Journal of Financial Economics*, 98(3), 626-650.
- Diallo, B., & Koch, W. (2018). Bank concentration and Schumpeterian growth: Theory and international evidence. *The Review of Economics and Statistics*, 100(3), 489-501.

- Dietrich, A., & Wanzenried, G. (2011). Determinants of bank profitability before and during the crisis: Evidence from Switzerland. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 21(3), 307-327.
- Djalilov, K., & Piesse, J. (2016). Determinants of bank profitability in transition countries: What matters most?. *Research in International Business and Finance*, 38, 69-82.
- Doğan, Ö. (2015). Banka türleri. F. Kaya (Ed.), *Bankacılık Giriş ve İlkeleri* içinde (6. bs., s. 71-87). Beta Yayınevi.
- Doliente, J. S. (2005). Determinants of bank net interest margins in Southeast Asia. *Applied Financial Economics Letters*, 1(1), 53-57.
- Drehmann, M., & Nikolaou, K. (2013). Funding liquidity risk: Definition and measurement. *Journal of Banking & Finance*, 37(7), 2173-2182.
- Drukker, D. M. (2003). Testing for serial correlation in linear panel-data models. *Stata Journal*, 3(2), 168-177.
- El Hokayem, E. M., & El Kazzi, G. M. (2024). The impact of risk taking and institutional quality on MENA region banking performance. *International Business Research*, 17(1), 32-46.
- Ercegovac, R., Klinac, I., & Zdrilić, I. (2020). Bank specific determinants of EU banks profitability After 2007 financial crisis. *Journal of Contemporary Management*, 25(1), 89-102.
- Erdem, E. (2018). *Para banka ve finansal sistem* (9. bs). Detay Yayıncılık.
- Fama, E. F. (1985). What's different about banks? *Journal of Monetary Economics*, 15(1), 29-39.
- Farrar, D. E., & Glauber, R. R. (1967). Multicollinearity in regression analysis: The problem revisited. *The Review of Economics and Statistics*, 49(1), 92-107.
- FED, (2025a). *Bank return on assets, after tax* [Veri Seti]. <https://fred.stlouisfed.org/tags/series?t=banks%3Broa>
- FED, (2025b). *Bank return on equity, after tax* [Veri Seti]. <https://fred.stlouisfed.org/tags/series?t=roe>

- FED, (2025c). *Bank net interest margin* [Veri Seti]. <https://fred.stlouisfed.org/tags/series?t=nim>
- FED, (2025d). *Bank Z-score* [Veri Seti]. <https://fred.stlouisfed.org/tags/series?t=z-score>
- FED, (2025e). *Bank cost to income ratio* [Veri Seti]. <https://fred.stlouisfed.org/tags/series?t=annual%3Bbanks%3Bincome>
- FED, (2025f). *Bank noninterest income to total income* [Veri Seti]. <https://fred.stlouisfed.org/searchresults/?st=Bank%27s%20Non-Interest%20Income%20to%20Total%20Income>
- FED, (2025g). *Bank regulatory capital to risk-weighted assets* [Veri Seti]. <https://fred.stlouisfed.org/searchresults/?st=Bank%20regulatory%20capital%20to%20risk-weighted%20assets>
- FED, (2025h). *Bank nonperforming loans to gross loans* [Veri Seti]. <https://fred.stlouisfed.org/searchresults/?st=Bank%20nonperforming%20loans%20to%20gross%20loans>
- Freixas, X., & Rochet, J. C. (2008). *Microeconomics of banking*. MIT Press.
- Gallo, J. L., & Senegas, M. A. (2023). On the proper computation of the Hausman test statistic in standard linear panel data models: Some clarifications and new results. *Econometrics*, 11(25), 1-28.
- Gani, A., & Rasul, T., (2020). The institutional quality effect on credits provided by the banks. *International Advances in Economic Research*, 26, 249–258.
- Garcia, F. L. (1979). *How to analyze a bank statement: A detailed guide to the financial statements of banks and bank holding companies: Reporting requirements, forms and content of statements, techniques of analysis*. Bankers Publishing Company.
- Gelos, R. G. (2009). Banking spreads in Latin America. *Economic Inquiry*, 47(4), 796–814.
- George, C. (2015). *Bank size, leverage, and financial downturns*. (Yayım No. 2015-01). Federal Deposit Insurance Corporation Center for Financial Research Working Paper <https://www.fdic.gov/analysis/cfr/working-papers/2015/2015-01.pdf>

- Goddard, J., Molyneux, P., & Wilson, J. O. S. (2004). The profitability of European banks: A cross-sectional and dynamic panel analysis. *The Manchester School*, 72(3), 363-381.
- Golin, J., & Delhaise, P. (2013). *The bank credit analysis handbook: a guide for analysts, bankers and investors*. John Wiley & Sons.
- Golubeva, O., Duljic, M., & Keminen, R. (2019). The impact of liquidity risk on bank profitability: some empirical evidence from the European banks following the introduction of Basel III regulations. *Journal of Accounting and Management Information Systems*, 18(4), 455-485.
- Goodhart, C. (1995). *The central bank and the financial system*. The MIT Press.
- Greene, W. H. (2012). *Econometric analysis* (7th ed.). Pearson Education.
- Gržeta, I., Žiković, S., & Žiković, I. T. (2023). Size matters: Analyzing bank profitability and efficiency under the Basel III framework. *Financial Innovation*, 9(43), 1-28.
- Gujarati, D. N., & Porter, D. C. (2009). *Basic Econometrics* (5. bs.). McGraw-Hill Education.
- Guru, B., Staunton, J., & Shanmugam, B. (2000). Determinants of commercial bank profitability in Malaysia. *Asian Academy of Management Journal*, 5(2), 1-22.
- Gülhan, Ü., & Uzunlar, E. (2011). Bankacılık sektöründe kârlılığı etkileyen faktörler:Türk bankacılık sektörüne yönelik bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 341-368.
- Günel, M. (2010). *Para banka ve finansal sistem*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gündoğdu, F., & Aksu, H. (2011). Mevduat bankacılığında kârlılık ve makroekonomik değişkenler ilişkisi: Türkiye üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10. *Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı*, 25, 243-270.
- Güneş, N. (2015). Banka kârlılığının belirleyicileri: 2002-2012 dönemi türk mevduat bankaları üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3), 265-282.

- Güngör, B. (2007). Türkiye'de faaliyet gösteren yerel ve yabancı bankaların kârlılık seviyelerini etkileyen faktörler: Panel veri analizi. *İktisat, İşletme ve Finans*, 22(258), 40-63.
- Güngör, B., & Dilmaç, M. (2020). Finansal kriz ortamlarında sermaye yapısının bankaların finansal performanslarına etkileri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 85, 153-172.
- Gürbüz, A. O., Yanık, S., & Aytürk, Y. (2013). Income diversification and bank performance: E Evidence from Turkish banking sector. *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 7(1), 9-29.
- Gürel, E. (2002). *Banka finansal performansının ölçülmesi ve beş ticari banka üzerinde bir uygulama* [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Güzel, A., & İltaş, Y. (2018). Ticari bankalarda kârlılığın belirleyicileri: Türkiye örneği (2003-2016). *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3), 505-534.
- Habib, S. F. (2018). *Fundamentals of Islamic finance and banking*. Wiley Finance.
- Hahm, J-H. (2008). *Determinants and consequences of non-interest income diversification of commercial banks in OECD countries*. (Yayın No.12-1). Journal of International Economic Studies, Working Papers <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Fiscal-Policy-and-Financial-Development-18776>
- Hajer, C. & Anis, J. (2018). Analysis of the impact of governance on bank performance: Case of commercial Tunisian banks. *Journal of the Knowledge Economy*, 9(3), 871-895.
- Hauner, D., (2006). *Fiscal Policy and Financial Development*. (Yayın No.2006-026). International Monetary Fund Working Paper. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Fiscal-Policy-and-Financial-Development-18776>
- Hausman, J. A. (1978). Specification tests in econometrics. *Econometrica*, 46(6), 1251–1271.

- Heffernan, S. (2005). *Modern banking*. John Wiley & Sons.
- Ho, T. S., & Saunders, A. (1981). The determinants of bank interest margins theory and empirical evidence. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 16(4), 581-600.
- Homer, S., & Sylla, R. (2005). *A history of interest rates*. Wiley Finance.
- Hong, H., Huang, J.-Z., & Wu, D. (2014). The information content of Basel III liquidity risk measures. *Journal of Financial Stability*, 15, 91-111.
- Horobet, A., Radulescu, M., Belascu, L., & Dita, S. M. (2021). Determinants of bank profitability in CEE countries: Evidence from GMM panel data estimates. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(7), 307.
- Hossain, M. S., & Ahamed, F. (2021). *Comprehensive analysis on determinants of bank profitability in Bangladesh*. Erişim adresi: <https://arxiv.org/pdf/2105.14198>
- Hsiao, C. (2007). Panel Data Analysis—Advantages and Challenges. *TEST*, 16(1), 1–22.
- Hsiao, C. (2014). *Analysis of Panel Data* (3. bs.). Cambridge University Press.
- Hussain, I. (2014). Banking industry concentration and net interest margins (NIMs) in Pakistan. *Journal of Business Economics and Management*, 15(2), 384-402.
- Iannotta, G. (2010). *Investment banking: A guide to underwriting and advisory services*. Springer.
- Ildız, E. (2015). *Eski çağda bankacılığın doğuşu ve gelişmesi*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- IMF, (2025a). *DEBT, General government gross debt, Percent of GDP* [Veri Seti]. https://www.imf.org/external/datamapper/GGXWDG_NGDP@WEO/OEMDC/ADV_EC/WEOWORLD
- IMF, (2025b). *Financial Development Index* [Veri Seti]. [https://data.imf.org/en/Data-Explorer?datasetUrn=IMF.MCM:FDI\(1.0.0\)](https://data.imf.org/en/Data-Explorer?datasetUrn=IMF.MCM:FDI(1.0.0))
- Irons, R. (2019). *The fundamental principles of finance*. Routledge.
- Irwin, C. T. (2015). Defining the government's debt and deficit. *Journal of Economic Surveys*, 29(4), 711–732.

- Islam, S., & Rana, M. S. (2019). Determinants of bank profitability: Evidence from commercial banks of Bangladesh. *Journal of Asian Business Strategy*, 9(2), 174–183.
- İbiş, C., Çatıkkaş, Ö., & Çelikdemir, Ç. N. (2018). *Banka muhasebesi ilkeler ve uygulamalar*. Türkiye Bankalar Birliği.
- Jiang, G., Tang, N., Law, E., & Sze, A. (2003). The profitability of the banking sector in Hong Kong. *Hong Kong Monetary A Quarterly Bulletin*, 3(6), 5-14.
- Jolevski, L. (2017). Non-performing loans and profitability indicators: The case of the Republic of Macedonia. *Journal of Contemporary Economic and Business Issues*, 4(2), 5–20.
- Kakes, J., & Nijskens, R. (2018). Size of the banking sector: implications for financial stability. *Occasional Studies*, 6(6), 1-56.
- Kale, S., & Eken, M. (2024). Bank Efficiency And Economic Growth In The Oecd Countries. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, XXV, 46-66.
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Zoido-Lobaton, P., (2002). *Governance matters II – Updated indicators for 2000/01*. (Yayın No. 2772). World Bank Policy Research Working Paper. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/613411468765868451/governance-matters-ii-updated-indicators-for-2000-01>
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M., (2010). *The worldwide governance indicators methodology and analytical issues*. (Yayın No. 5430). Policy Research Working Paper. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/630421468336563314/the-worldwide-governance-indicators-methodology-and-analytical-issues>
- Kaufman, G. G. (2014). Too big to fail in banking: What does it mean?. *Journal of Financial Stability*, 13, 214-223.
- Kaya, T. Y. (2001). *Türk Bankacılık Sektöründe CAMELS Analizi* (Yayın No. 2001-6). Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu MSPD Çalışma Raporları.

- Kaya, T. Y. (2002). *Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri 1997-2000* (Yayın No. 2002-1). Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu MSPD Çalışma Raporları.
- Kettell, B. (2011). *Introduction to Islamic banking and finance*. John Wiley & Sons, Inc.
- Khairi, A., Bahri, B., & Artha, B. (2021). A literature review of non-performing loan. *Journal of Business and Management Review*, 2(5), 366-373.
- Koch, T.W., & MacDonald, S.S. (2014). *Bank Management*, Cengage Learning.
- Kodres, L. E. (2013). Back to basics: What is shadow banking? *Finance & Development*, 50(2), 42-43.
- Kosumi, A., & Zharku, L. (2024). Bank-specific, economic and legal determinants of profitability in the Republic of North Macedonia. *Access to Justice in Eastern Europe*, 7(2), 212–233.
- Koulafetis, P. (2017). *Modern credit risk management: Theory and practice*. Palgrave-Macmillan.
- Langbein, L., & Knack, S. (2010). The worldwide governance indicators: six, one, or none?. *The Journal of Development Studies*, 46(2), 350-370.
- Levine, R. (2005). Finance and growth: Theory and evidence. P. Aghion & S. N. Durlauf (Ed.), *Handbook of economic growth* (Cilt 1, ss. 865–934) içinde. Elsevier.
- López-Espinosa, G., Moreno, A., & Gracia, F. P. (2011). Banks' net interest margin in the 2000s: A macro-accounting international perspective. *Journal of International Money and Finance*, 30(6), 1214-1233.
- Maiti, A., & Jana, S. K. (2017). Determinants of profitability of banks in India: A panel data analysis. *Scholars Journal of Economics, Business and Management*, 4(7), 436-445.
- Malik, M. (2024). Risk governance and bank risk of public commercial banks of OECD. *Risk Governance and Control: Financial Markets & Institutions*, 14(1), 19-34.
- Maudos, J., & Guevara, J. F. (2004). Factors explaining the interest margin in the banking sectors of the European Union. *Journal of Banking and Finance*, 28(9), 2259–2281.

- McShane, R. W., & Sharpe, I. (1985). A time series cross section analysis of determinants of Australian trading bank loan deposit interest margins: 1962-1981. *Journal of Banking and Finance*, 9(1), 115-136.
- Mendoza, J. A., Veloso Ramos, C. L., & Delgado Fuentealba, C. L. (2024). Institutional environment and market structure as drivers of banking industry performance. *Investigación Económica*, 83(328), 102-130.
- Mirović, V., Kalaš, B., Milenković, N., Andrašić, J., & Đaković, M. (2024). Modelling profitability determinants in the banking sector: The case of the Eurozone. *Mathematics*, 12(6), 897, 1-17.
- Mishkin, F. S. (2004). *The economics of money, banking, and financial market*. Addison-Wesley Publishing, Inc.
- Mishkin, F. S. (2018). *The economics of money, banking, and financial markets*. Pearson Education, Inc.
- Mishkin, F. S., (2007). *Para, bankacılık ve finansal piyasalar iktisadı*. (Çev. Şahin, S., Çiçek, S. & Boz, Ç.). Beta Yayınları.
- Molyneux, P., & Thornton, J. (1992). Determinants of European bank profitability: A note. *Journal of Banking & Finance*, 16(6), 1173-1178.
- Nedim, M., & Kanwal, S. (2013). The impact of macroeconomic variables on the profitability of listed commercial banks in Pakistan. *European Journal of Business and Social Sciences*, 2(9), 186-201.
- Nguyen, D. T., & Le, T. D. Q. (2022). The interrelationships between bank profitability, bank stability and loan growth in Southeast Asia. *Cogent Business & Management*, 9(1), 2084977.
- OECD, (2020). *OECD economic outlook, volume 2020 issue 2*(108), 1-264. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/12/oecd-economic-outlook-volume-2020-issue-2_2e595bb6/39a88ab1-en.pdf
- Olson, R. L. (1988). Evaluation of financial performance. W. H. Baughn, T. I. Storrs, & C. E. Walker (Ed.), *The bankers' handbook* içinde (3. bs.). Dow Jones-Irwin.

- Olszak, M., & Chodnicka, P. (2014). Do institutional and political factors matter for the efficiency of banking sectors?. *Journal of Banking and Financial Economics*, 1(1), 40–58.
- Onunka, T., Raji, A., Osafiele, A. N., Daraojimba, C., Egbokhaebho, B. A., & Okoye, C. C. (2023). Banking: A comprehensive review of the evolution and impact of innovative banking services on entrepreneurial growth. *Economic Growth and Environment Sustainability*, 2(2), 66-78.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2021). *The COVID-19 crisis and banking system resilience: Simulation of losses on nonperforming loans and policy implications*.
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/03/the-covid-19-crisis-and-banking-system-resilience_4c13c8fb/ef3742fb-en.pdf
- Osuagwu, E. S. (2014). Determinants of bank profitability in Nigeria. *International Journal of Economics and Finance*, 6(12), 46-63.
- Ozili, P. K., & Ndah, H. (2024). Impact of financial development on bank profitability. *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 40(2), 238–262.
- Özsoy, C. E., & Tosunoğlu, B. T. (2017). GSYH'nin ötesi: Ekonomik gelişmenin ölçümünde alternatif metrikler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(1), 285–301.
- Parasız, İ. (2009). *Para, banka ve finansal piyasalar*. Ezgi Kitabevi.
- Pasiouras, F., & Kosmidou, K. (2007). Factors influencing the profitability of domestic and foreign commercial banks in the European Union. *Research in International Business and Finance*, 21(2), 222-237.
- Pennacchi, G. G., & Santos, J. A. (2021). Why do banks target ROE? *Journal of Financial Stability*, 54, 100856.
- Pesaran, M. H. (2004). *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels* (Yayın No. 1240). IZA Discussion Paper. <https://docs.iza.org/dp1240.pdf>

- Petersen, M. A., & Schoeman, I. (2008). Modeling of banking profit via return-on-assets and return-on-equity [Kongre sunumu]. *Proceedings of the World Congress on Engineering*, 2(4), 1-6, London, U.K.
- Petria, N., Capraru, B., & Ihnatov, I. (2015). Determinants of banks' profitability: Evidence from EU 27 banking systems. *Procedia Economics and Finance*, 20, 518–524.
- Phan, T.T.H., P, A.H.T., Le, H.A., & Lam, T.B.N. (2023). The impact of non-interest income on the performance of commercial banks in the ASEAN region. *Journal of Risk and Financial Management*, 16(18), 1-16.
- Pilatin, A. (2023). Türk bankacılık sektöründe personelin cinsiyet çeşitliliğinin kredi riskine ve kârlılığa etkisi. *Verimlilik Dergisi*, 57(2), 343-364.
- Porta, R. L., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1998). Law and finance. *Journal of political economy*, 106(6), 1113-1155.
- Posner, E. A. (2014). *How do bank regulators determine capital adequacy requirements?* (Coase-Sandor Institute for Law & Economics Research Paper No. 698). University of Chicago.
- Pujals, G., & Ayadi, R. (2005). Banking mergers and acquisitions in the EU: Overview, assessments and prospects. *SUERF- The European Money and Finance Forum Studies*, No. 2005/3.
- Radivojevic, N., & Jovovic, J. (2017). Examining of determinants of non-performing loans. *Prague Economic Papers*, 26(3), 300-316.
- Radovanov, B., Milenković, N., Kalaš, B., & Horvat, A. M. (2023). Do the same determinants affect banks' profitability and liquidity? Evidence from West Balkan countries using a panel data regression analysis. *Mathematics*, 11(19), 4072.
- Rahman, M. M., Hamid, M. K., & Khan, M. A. M. (2015). Determinants of bank profitability: Empirical evidence from Bangladesh. *International Journal of Business and Management*, 10(8), 135–143.
- Rasiah, D. (2010). Review of literature and theories on determinants of commercial bank profitability. *Journal of Performance management*, 23(1), 23-49.

- Reis, Ş., Kılıç, Y., & Buğan, M. F. (2016). Banka kârlılığını etkileyen faktörler: Türkiye örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (72), 21-36.
- Rose, P. S. (2002). *Commercial bank management*. McGraw-Hill Irwin.
- Rose, P. S., & Hudgins, S. (2013). *Bank management and financial services* (9. bs). McGraw Hill Education.
- Roy, D. A. (1991). Islamic banking. *Middle Eastern Studies*, 27(3), 427–456.
- Saeed, M. S. (2014). Bank-related, industry-related and macroeconomic factors affecting bank profitability: A case of the UK. *Research Journal of Finance and Accounting*, 5(12), 42–50.
- Saif-Alyousfi, A. Y. H., Saha, A., & Alshammari, T. R. (2023). Bank diversification and ESG activities: A global perspective. *Economic Systems*, 47(3), 101094.
- Samirkaş, M. C., Evci, S., & Ergün, B. (2014). Türk bankacılık sektöründe kârlılığın belirleyicileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8), 117-134.
- Santos, J. A. (2001). Bank capital regulation in contemporary banking theory: A review of the literature. *Financial Markets, Institutions & Instruments*, 10(2), 41-84.
- Sanya, S., & Wolfe, S. (2010). Can banks in emerging economies benefit from revenue diversification?. *Journal of Financial Services Research*, 40(1-2), 79-101.
- Sarafidis, V., Yamagata, T., & Robertson, D. (2009). A Test of Cross Section Dependence for a Linear Dynamic Panel Model with Regressors. *Journal of Econometrics*, 148, 149-161.
- Saunders, A., & Cornett, M. M., (2018). *Financial institutions management: A risk management approach*. (9rd ed.). McGraw Hill Education.
- Saunders, A., & Schumacher, L. (2000). The determinants of bank interest rate margins: An international study. *Journal of International Money and Finance*, 19(6), 813–832.
- Saunders, A., Cornett, M. M., & Erhemjamts, O. (2018). *Financial markets and institutions*. McGraw Hill Education.

- Scannella, E. (2016). Theory and regulation of liquidity risk management in banking. *International Journal of Risk Assessment and Management*, 19(1/2), 4-21.
- Schinasi, M. G. J. (2005). *Safeguarding financial stability: theory and practice*. International Monetary Fund.
- Scott, A. P., & Labonte, M. (2023). *Bank capital requirements: A primer and policy issues*. (Congressional Research Service, No. R47447, 1-41).
<https://www.congress.gov/crs-product/R47447>
- Sha'ban, M., Girardone, C., Sarkisyan, A., & Arun, T. (2023). On the relationship between financial inclusion and bank performance. *Economic Notes*, 52(3), 1-31.
- Sharma, P., & Gounder, N. (2012). Profitability determinants of deposit institutions in small, underdeveloped financial systems: the case of Fiji. *Griffith Business School Discussion Papers Finance No. 2012-06*.
- Sharmin, S. (2023). The impact of macroeconomic factors on bank performance: Evidence from Bangladesh. *Social Science Research Network* 1-21.
- Short, B. K. (1979). The relation between commercial bank profit rates and banking concentration in Canada, Western Europe, and Japan. *Journal of Banking & Finance*, 3(3), 209-219.
- Shrestha, N. (2020). Detecting multicollinearity in regression analysis. *American Journal of Applied Mathematics and Statistics*, 8(2), 39-42.
- Sikka, P. (2003). The role of offshore financial centres in globalization. *Accounting Forum*, 27(4), 365–399.
- Sinitin, N., & Socol, A. (2020). Determinants of banking profitability through ROA and ROE: A panel data approach. *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, XX(1), 1037-1043.
- Smirlock, M. (1985). Evidence on the (non) relationship between concentration and profitability in banking. *Journal of Money, Credit and Banking*, 17(1), 69-83.
- Somashekar, N. T. (2009). *Banking*. New Age International Publisher.
- Staikouras, C. K., & Wood, G. E. (2011). The Determinants of European Bank Profitability. *International Business & Economics Research Journal*, 3(6), 57-68.

- Stiroh, K. J. (2002). Diversification in banking: Is noninterest income the answer? (Federal Reserve Bank of New York Staff Report No. 154). Federal Reserve Bank of New York.
- Stoeber, J. (2012). On comprehensive wealth, institutional quality and sustainable development: Quantifying the effect of institutional quality on sustainability. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 81, 794–801.
- Sufian, F., & Habibullah, M. S. (2009). Bank specific and macroeconomic determinants of bank profitability: Empirical evidence from the China banking sector. *Frontiers of Economics in China*, 4(3), 274–291.
- Sysoyeva, L. (2020). Financial stability of the banking sector in European countries: A comparative analysis. *Panoeconomicus*, 67(4), 491–508.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2025, 04 Mart). *Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)*. https://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati-oecd.tr.mfa
- Takan, M., & Boyacıoğlu, M. A. (2015). *Bankacılık teori, uygulama ve yöntem*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tan, Y. (2014). *Performance, Risk and Competition in the Chinese Banking Industry*. Chandos Publishing.
- Tan, Y., & Floros, C. (2012). Bank profitability and GDP growth in China: A note. *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 10(3), 267-273.
- Taşkın, F. D. (2011). Türkiye’de ticari bankaların performansını etkileyen faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 289-298.
- Teixeira , J., C., A., Silva F., J., F., Costa, F., A., T., Martins, D., M., C., & Martins, Batista, M., G., (2020) Banks' profitability, institutions, and regulation in the context of the financial crisis. *International Journal of Finance Economics*. 25(2), 297-320.
- Thomas, M. A. (2010). What do the worldwide governance indicators measure?. *The European Journal of Development Research*, 22(1), 31-54.

- Tunay B., & Silpar M. (2006). *Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Kârlılığa Dayalı Performans Analizi I* (Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliği Serisi No.1).
- Uslu, S. (2007). *Uluslararası bankacılık*. Sakarya Yayıncılık.
- Ülker, B. (2021). Finansal kalkınma endeksi, ekonomik büyüme ve döviz kuru ilişkisi: Türkiye örneği. P.K. Göğül ve D. Yaman (Ed.), *Döviz kuru dinamikleri ve finansal istikrar* içinde (ss. 233-259). Gazi Kitabevi.
- Williams, B. B. (2007). Factors determining net interest margins in Australia: Domestic and foreign banks. *Financial Markets, Institutions and Instruments*, 16(3), 145-166.
- Wooldridge, J. M. (2010). *Introductory econometrics: A modern approach* (4th ed.). Cengage Learning.
- World Bank, (2022a). *Bank return on assets, after tax* [Veri Seti]. <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/global-financial-development/series/GFDD.EI.05>
- World Bank, (2022b). *Bank return on equity, after tax* [Veri Seti]. <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/global-financial-development/series/GFDD.EI.06>
- World Bank, (2022c). *Bank net interest margin* [Veri Seti]. <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/global-financial-development/series/GFDD.EI.01>
- World Bank, (2022d). *GDP growth, annual* [Veri Seti]. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>
- World Bank, (2022e). *Inflation, consumer prices, annual* [Veri Seti]. <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>
- World Bank, (2022f). *Unemployment, total, of total labor force, modeled ILO estimate* [Veri Seti]. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>
- World Bank, (2022g). *Bank Z-score* [Veri Seti]. <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/global-financial-development/series/GFDD.SI.01>

- World Bank, (2022h). *Bank cost to income ratio* [Veri Seti].
<https://databank.worldbank.org/metadataglossary/global-financial-development/series/GFDD.EI.07>
- World Bank, (2022i). *Bank noninterest income to total income* [Veri Seti].
<https://databank.worldbank.org/metadataglossary/global-financial-development/series/GFDD.EI.03>
- World Bank, (2022j). *Bank regulatory capital to risk-weighted assets* [Veri Seti].
<https://databank.worldbank.org/metadataglossary/global-financial-development/series/GFDD.SI.05>
- World Bank, (2022k). *Bank nonperforming loans to gross loans* [Veri Seti].
<https://databank.worldbank.org/metadataglossary/global-financial-development/series/GFDD.SI.02>
- World Bank, (2022l). *Corporate Quality* [Veri Seti].
<https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators>
- Wray, L. R. (2013). *Modern money theory: A primer on macroeconomics for sovereign monetary systems*. Palgrave Macmillan.
- Yeğiner, P., & Tanrıvermiş, Y. (2021). Dünyada ve Türkiye’de yerel yönetim bankacılığı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2021(31), 23-42.
- Yerdelen-Tatoğlu, F. (2013). *Panel veri ekonometrisi: Stata uygulamalı*. Beta Yayıncılık.
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın doğuşu ve Türk bankacılık sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 107-117.
- Yıldırım, D. Ç., & Çevik, E. İ. (2018). *Para Bankacılık ve Finansal Sistem*. Ekin Yayınevi.
- Young, R. D., & Rice, T. (2004). Noninterest income and financial performance at U.S. commercial banks. *The Financial Review*, 39(1), 101-127.
- Yuan, D., Gazi, M. A. I., Harymawan, I., Dhar, B. K., & Hossain, A. I. (2022). Profitability determining factors of banking sector: panel data analysis of commercial banks in South Asian countries. *Frontiers in Psychology*, 13, 10001412.

- Yumuşak, İ. G., & Deniz, İ. (2024). Türkiye’de bankacılık sektörünün kârlılığını belirleyen faktörler: Konvansiyonel ve katılım bankaları üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 9(2), 158-179.
- Yüksel, S., Mukhtarov, S., Mammadov, E., & Özsarı, M. (2018). Determinants of profitability in the banking sector: An analysis of post-Soviet countries. *Economies*, 6(3), 41, 1-15.
- Zoromé, A. (2007). *Concept of offshore financial centers: In search of an operational definition*. (Yayın No. 07-87). International Monetary Fund Working Paper. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Concept-of-Offshore-Financial-Centers-In-Search-of-an-Operational-Definition-20583>

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU		
Öğrencinin Adı Soyadı:		Evet
Kapak		
1	Tez başlığı, tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, abstract, giriş, sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 7 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşlukları ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

İmza

Danışman Adı Soyadı